5. 6. 427

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Joseph Tilou Sculp:

Digitized by Google

HISTORIA REIPUBLICÆ ET IMPERII ROMANORUM

AB

URBE CONDITA AD ANNUM URBIS DCCXXVII.

Quo Octaviano Cæſari ſumma Imperii cum nomine Auguſti delata fuit.

Contexuit ex monumentis veterum

G. H. NIEUPOORT.

TOMUS PRIMUS.

VENETIIS, MDCCXXXII.
TYPIS JOSEPHI BETTINELLI.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

ALOYSIO PISANO
EQUITI,
AC D. MARCI PROCURATORI

Joſephus Bettinelli Typographus
F.

CUm duos ante annos Romanarum rerum Hiſtoria, vernaculo ſermone ſcripta, typis Venetis edi cœpiſſet, Volu-

Digitized by Google

men primum tuis auſpiciis ornatum judicia hominum feliciſſime ſubivit. Nunc primi illius beneficii memor, totam ſe tibi commendat, eo ſermone ſcripta, quo res tantæ ſunt adminiſtratæ. Nec tibi ſane majus aliquid dicari poteſt; nec liber hic majore præſidio communiri. Nam nihil habet antiquitas, quod ſit illuſtrius, quam Romana reſpublica: nihil ætas iſta, quod magis illi reſpondeat, quam Veneta: nihil Veneta, ſi privata decora inſpicimus, quod Piſano nomini præferendum videatur. Fortaſſe miraberis, qui fieri potuerit, ut tanta rerum moles terminis tam anguſtis comprehenderetur: ſed videlicet ita nota omnibus eſt Romana Hiſtoria, ut jam non indigeat niſi monitore, qui ſumma capita recenſeat, & velut in tabella paucis notis ſignata commonſtret.

ſtret.

ſtret. Id omnino præſtitit Nieuportus. Noli igitur rem aliunde metiri, quam ex re ipſa. Quamquam vel minima quæque videri magna poſſunt, ſi tutelæ tuæ commendata producantur. Ita comparati ſunt homines in judicando, ut cum nomina quædam vident, quæ famam occuparunt, nihil ſibi animo objiciant niſi grande & egregium. Sed operis ratio in tuto cum ſit, quid ego de me dicam? Non enim audaciæ crimine carere videtur Typographus, qui ſortis oblitus ſuæ ad ampliſſimi Senatoris penetralia accedere audeat, & munuſcula offerre. Sit hoc alibi crimen: apud tantæ humanitatis virum crimen eſſet non accedere confidentiſſime. Patent ædes tuæ tenuiſſimo cuilibet: litteris vero præſertim & litterarum miniſtris, inter quos certe

typo-

Digitized by Google

typographi ſunt, non modo locus patet, ſed ſedes etiam ornatiſſima ab Hermolao Fratre comparata eſt. Vides igitur, cur multi undique ad te convolemus; cur reculas noſtras offeramus; cur opem & auxilium ad rem litterariam promovendam importune etiam interdum poſtulemus. Perge agere pro magnitudine animi tui; & quando tantum fortunarum habes, quantum mortalitati feliciſſimæ poteſt eſſe ſatis, compara tibi benefaciendo immortalitatem.

VE-

VENETUS BIBLIOPOLA
LECTORI.

POſtquam *Rituum Romanorum Compendium* a G. H. Nieupoort conſcriptum, quod Opus novis prelis meis anno proxime elapſo ſubjeci & vulgavi, ſatis publico gratum & avidiuſculè emptum poſt quater iteratas Editiones eſſe conſpexi; tulit confeſtim animus ejuſdem Auctoris *Hiſtoriam Romanam*, majoris molis Opus, duobus tomis diſtinctum edere. Quo minus vero incepti me pæniteret, fecit graviſſimorum & in his litteris verſatorum hominum judicium, quibus illud minime diſplicere, ſed potius valde probari ſenſi. Syntagmata hiſtoriæ rerum a Romano populo geſtarum jam nullibi non proſtant: quotidie a variis Auctoribus libri in hanc rem vulgantur: externis linguis ſcripti in vernaculam convertuntur; ſua omnes laude digni, propter ipſius vero argumenti celebritatem & dignitatem benigne ſemper excepti. Et hæc noſtra, quam poſt unam & alteram Editionem recudimus, Hiſtoria, doctorum virorum ſuffragia jam arripuit, quippe quæ Auctore Compendii Rituum, quod univerſi plurimi faciunt, digna prorſus eſt viſa. Peculiaris in ea laus eſt, quantum accipio, præter rerum narratarum bellè conſtrictam & connexam, ac ſuis apte temporibus diſtributam ac notatam ſeriem, acuta & brevis in illa hiſtoriæ Romanæ Capita diſquiſitio, circa quæ hiſtoricis fides haud ita facile habenda eſt. Multum, auguror, hæc

Cri-

Criticarum Obſervationum ſparſio adjectura eſt dignitatis huic, poſt tot alia, hiſtoriæ Romanæ Compendio, noſtro præſertim ſæculo, quo ſagaciores lectores libri ſortiuntur. De aliis commodis, quæ ſtudioſa Latinæ eruditionis juventus ab hoc libro æque ac a ſuperiori, pro ſingulari qua digeſti ſunt methodo & veterum Scriptorum fideli indicatione, decerptura eſt, plura referre ad me non attinet. Meum eſſe videtur magis, ſancte tibi, candide Lector, affirmare, nullam eſſe a me prætermiſſam diligentiam, quo nitidioribus & correctioribus typis elaboratum hoc opus tibi proponeretur, quam factum eſt in primo, videlicet in *Rituum Compendio*, quod me invito non uſquequaque emaculatum prodiit. Spero itaque, quantulumcumque in illo peccatum eſt, in hoc ſarcitum iri, neque noſtram accurationem impoſterum eſſe deſiderandam. Hiſtoriam Romanam paucis diebus anteceſſit rarioris cujuſdam libelli ad longe nobiliorem hiſtoriam illuſtrandam, nempe Eccleſiaſticam mire facientis Editio, cui titulus præfertur: *De Perſecutione Vandalica Victoris Vitenſis*, ex recenſione & cum Notis Viri in Eccleſiaſtica eruditione primarii, Domni *Theodorici Ruinart* Monachi Benedictini, qui in hoc Opus ſuas poſt *Balduinum, Chiffletium, Sirmondum* alioſq; vigilias contulit. Viſum porro operæ pretium eſt nunc temporis & in Italia illud recudere, quod nobile in eo additamentum, cum *Actis Martyrum* per eumdem Ruinart collectis, & jamjam ex typis Veronenſibus prodituris multum rationis habens, contineatur. Hæc te monitum volebam. Ceterum majora his daturus ſum, ſi meos conatus æqui bonique conſulueris, quod enixe ex te precor. Vale.

PRÆ-

PRÆFATIO
LECTORI BENEVOLO.
S. P.

NIhil cauſſa eſſe videtur, *Lector Benevole, cur te in hujus operis ingreſſione multis morer prædicando laudes, tum Hiſtoriæ generatim atque univerſe; tum ſingillatim Hiſtoriæ* Romanæ: *cum utrumque a Viris præſtantiſſimis in libris eorum paſſim obviis abunde præſtitum ſit: neque ullus puto inveniatur, qui rem maniſeſtiſſimam negare velit, niſi qui ab omni cura vitæ cum honeſtate degendæ, & publico ſua opera utilitatem aliquam afferendi prorſus alienus ſit: Tales enim homines neque ipſi bonas artes curant; neque, ut nos eos multum curemus, digni ſunt. Eſt tamen, quod paucis te monere velim, ita ut una opera inſtituti mei rationes explicem.*

Cum vidiſſem brevem explicationem meam rituum, qui quondam apud Populum Romanum obtinuerunt, propenſa animorum inclinatione fuiſſe receptam, ita ut jam tertio in hac urbe opuſculum illud editum ſit (ut de editione ejus in Germania *facta ſileam) animus etiam mihi additus eſt alterum opus, & longioris argumenti, & componendi labore multo difficilius aggredi; ipſius nempe Hiſtoriæ Romanæ enarrationem. Nam non Antiquitatum tantum, ſed etiam Hiſtoriarum Principis quondam Populi ſcientia quadam requi-*

ri

ri videbatur, ut iis animus rite præpararetur ad ſeriam lectionem Scriptorum veterum, ſive illi Latini *forent, ſive Græci, qui res Romanas tractandas ſuſceperunt, vel etiam quaſi præterientes earum mentionem faciant. Neque enim ad hiſtoricorum tantum librorum intelligentiam neceſſaria eſt hæc cognitio: verum neque Poetæ, neque Philoſophi, neque Oratores denique, ſi ea abſit, recte intelligi poſſunt: præcipue* Cicero, *qui paſſim, & quavis occaſione, tam in libris oratoriis, quam in philoſophicis, & etiam in Epiſtolis hiſtoriarum veterum mentionem injicit: cujus præſtantiſſimi Oratoris & Philoſophi lectio nimium profecto a juventute hodie negligitur. Non alio autem fine negotium, quale hoc eſt quod ego ſuſcepi, aggrediendum judico, quam ut minus ſalebrarum in Hiſtoriæ Romanæ perveſtigatione invenientes juvenes lubentius ſimul & utilius ſtudio huic fructuoſiſſimo incumbant. Atque ut ita, qui aut Reipublicæ adminiſtrationi aliquando, aut altioribus ſtudiis tractandis ſe tradituri ſunt, ex optimis quibuſque veterum præcepta, exempla, ritus ſingulares, qui aliquando ad imitationem trahi poſſint, quicquid denique uſui eſſe queat, facilius hauriant. Neque vero id agere volui, ut compendiis hiſce aut ſimilibus ſcientiarum contenti adoleſcentes hos tantum rivulos ſectari neglectis fontibus inſtituant. Nam hoc ſi faciant, quibus otium eſt & occaſio literis operam dandi, næ celeri gradu ad barbariem, cui immerſa fuerunt ſuperiora ſecula, recurſuri ſumus. Cum hunc igitur finem animo mihi propoſuiſſem judicavi, ut commodius ſtatim Scriptores veteres conſuli poſſent, itidem ut in explicatione rituum Romanorum feceram, eorum loca ad imam pagi-*

nam eſſe citanda, accurate etiam diviſionibus minoribus, quibus hodie fere & merito, ſcriptores veteres diſtingui ſolent, adſcriptis; ne temporis, rei pretioſiſſimæ, jacturam facere quis cogeretur. Et anxiam fere diligentiam illi negotio adhibui: nam cui bono eſſe poteſt, ſi, ut quoſdam facere video, vel Auctor tantum aliquis; vel non accurate Auctoris locus indicetur, ubi id de quo agitur, inveniri poſſit? Aut cui otium ſuppetat totum librum auctoris citati evolvere, ut ipſum locum, quo conſulto opus habet, inveniat. In rerum delectu optimis Auctoribus & fide digniſſimis maxime adhæſi: ita tamen, ut etiam inferioris ordinis auctores non inconſultos omitterem: & aliquando, ubi inter plures non conveniebat, ex rerum circumſtantiis illud, quod veritati propius accedere videbatur, deprehendere conatus ſum. Paucas obſervatiunculas hinc inde interſperſi: ſed vere paucas: neque enim tantum mihi arrogo, ut ubique judicium meum interponere velim: & præterea Lectoribus & jucundius eſt, & utilius, ſi ipſi in cauſſas rerum & effectus ulterius penetrare conentur. Sæpe nihilominus cauſſas eventuum, quantum quidem fieri potuit, indagavi: eaſque quandoque adſcripſi. Nam, prorſus hoc negligere, fabulas pueris narrare potius dicendum eſt, quam hiſtoriam ſcribere; *ut antiquiſſimi Hiſtorici* [a] *verba mea faciam. Quod chronologicas rationes attinet, potiſſimum ſecutus ſum accuratiſſimi* Stephani Venandi Pighii *Annales ſumma ſane diligentia ſummoque judicio confectos: ita ut lubens fatear, eos mihi toto hujus operis tractu egregium auxilium adfuiſſe. Ea porro quæ vituperatione digna cenſebam libe-*

re

a *P. Sempronii Aſellionis ap. Gell. v. 18.*

re damnavi, quanquam id faciendo a vulgi opinione aliquando diſcedendum fuerit: ubi vero hominibus etiam improbis laus deberi videbatur, neque hanc iis denegandam credidi. Nequaquam tamen cenſui Romanos, ne ipſos quidem Catones, aut alios celebratiſſima vulgo probitatis viros, tanquam ſincera virtutis exempla ante oculos eſſe ponendos; quin contra eorum etiam immania rapacitatis, luxuria, crudelitatis, perfidia ſpecimina plura prodidi. Et male certe de moribus merceri videntur, qui ubique nobis virtutes Romanorum tanto faſtu inculcant, qua poſt tempora certe Sullana, vitiorum multitudine prope obruta jacuerunt. Solam fere fortitudinem militarem in quibusdam excipio: ut præſertim in Julio Cæſare, *qui in ea laude parem ſibi vix unquam habuiſſe videtur. Atque ita exemplis ſuis docere conati ſunt Romani*, ſua retinere privatæ domus; de alienis certare regiam laudem eſſe [a]. *Inveniet forte etiam Lector, ubi credere poſſit, me nimia quadam libertate ſenſa & conſilia mentis mea explicuiſſe. Verum hoc me ita feciſſe confido, ut neminem, merito quidem, laſerim. Quibusdam etiam tadium forte creare poſſit bellorum non maximi momenti, & cum iisdem populis plerumque geſtorum, qua primis Reipublica temporibus contigerunt, narratio. Neque diffiteor, mihi ipſi, dum ea ſcriberem, aliquam moleſtiam quandoque ex ea re fuiſſe natam qua tamen prorſus omitti non potuit, ne ſeries rerum interrumperetur: & hinc inde praterea, ni fallor, exempla ſatis luculenta prudentia & fortitudinis illa narrationes exhibent. Illud denique hic adjiciendum duxi,*

a *Tacit. Ann.* XV. c. 1.

duxi, nihil huic operi noſtro commune eſſe cum illo, quod haud ita pridem edidit Reverendus Abbas Vertotius, *cuique titulum fecit*, Hiſtoire des Revolutions arrivées dans le Gouvernement de la Republique Romaine. * *Iſtius operis laudi abſit, ut quicquam detractum velim: quin contra profiteor, me illud cum voluptate legiſſe. Sed, cum, ut ipſa operis inſcriptio indicat, propoſitum R. Vertotio non fuerit feriem continuam Hiſtoriæ Romanæ tradere, ſed inſigniores modo mutationes in Republica Romana factas narrare, facile quivis videt, longe alium ipſi, quam nobis ſcopum fuiſſe animo deſtinatum. Operarum menda* †, *quæ ſatis multa deprehendi poterunt, æqui bonique Lectorem conſulere velim: inter quæ illud graviſſimum eſt, quod ab initio Libri tertii, ſive a pagina* 256. *ad paginam uſque* 497. *atque ita per totum illum librum, & totum librum quartum, atque initium quinti ad ſummam paginam hanc notam* Lib. II. *ponere perrexerint. Ego ipſis, & mihi, ſicubi forte erraverim, veniam a Lectoribus peto: eoſque valere, & bene rem gerere jubeo.*

* Hanc ex Gallica in vernaculam linguam feliciter traductam invenies apud Chriſtophorum Zane Venetum Bibliopolam nuper editam.

† Quæ hic habentur uſque ad finem, Editionem Trajectenſem ſpectant, minime vero hanc Venetam novam, a qua ut hæc aliaque menda abeſſent, curavimus.

NOI REFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di Reviſione, & Approbatione del *P. Fr. Tommaſo Maria Gennari Inquiſitore*, nel Libro Intitolato: *Hiſtoria Reipublicæ, & Imperii Romanorum*, non v' eſſer cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Atteſtato del Segretario Noſtro; niente contro Prencipi, e buoni coſtumi, concedemo Licenza à *Giuſeppe Bettinelli Stampatore*, che poſſi eſſer Stampato; oſſervando gl' ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite copie alle Publiche Librarie di Venezia, & di Padoa.

Dat. 25. Novembre 1731.

(Carlo Ruzini Kav. Proc. Reff.
{
(Z. Piero Paſqualigo Reff.

Agoſtino Gadaldini Segretario.

1731. 15. Decembre.
Regiſtrato nel Magiſtrato Eccellentiſs. della Beſtemmia.

Anzolo Legrenzi Segr.

PRO-

Digitized by Google

PROLEGOMENA

AD

COMPENDIUM HISTORIÆ ROMANÆ.

PRimi *Italiæ* coloni *Aborigines* dicti fuiſſe videntur; quod de vero eorum nomine non ſatis conſtaret; quaſi ita vocaverint poſteri eos, qui a prima rerum *Latinarum origine* in *Latio* habitarunt [a]. Vir vero ſpectatæ eruditionis & elegantis judicii *Joannes Vincentius Gravina* Juriſconſultus hodie & Anteceſſor *Romanus* in *Dialogo de lingua Latina p.* 673. *edit. Lipſ.* ita dictos eſſe vult *Arcades* in Italiam profectos; quod *montes*, *τὰ ὄρη*; occupaſſent [b]: de qua re ſuum cuique eſto judicium. Ego cum egregio Viro *Jac. Perizonio* in *notis ad Æliani Var. Hiſt.* IX. 16. putem non proprium nomen populi alicujus hoc fuiſſe, ſed quosvis regionis alicujus primos incolas ita fuiſſe dictos; atque ita hoc nomen primis his Italiæ incolis tum demum fuiſſe datum, poſtquam etiam alii populi in Italiam migrare cœperunt. Videntur ergo hi

a *Vid. Dion. Hal. l.* 10. b *Vid. auctorem de Or. gent. Rom.*

Digitized by Google

go hi Aborigines non multis poſt diſperſionem gentium ſeculis ex *Aſia* per *Græciam* in Latium, ſive in illum tractum Italiæ, qui eſt inter *Tiberim* & *Lirim* fluvios, veniſſe, diu ante quam *Oenotrus* cum Arcadibus ſuis eo accederet: unde patet *Janum*, & qui eum proxime ſecuti ſunt Reges, Aboriginum, non *Oenotrorum* Reges fuiſſe. Poſt hos diverſis temporibus in Latium, ſive in Italiam venerunt *Siculi* [a], *Umbri* [b], *Ligures*. Ex his Siculi ab Aboriginibus, & advenis quibuſdam *Pelaſgis* pulſi in Inſulam proximam trajecerunt: eamque a ſe *Siciliam* dixerunt annis circiter octoginta ante excidium *Trojæ* juxta *Philiſtum* [c]. *Auſonum* quoque antiquiſſima gens [d], (hi etiam *Aurunci* ſunt dicti [e]) *Scythica* forte originis [f], diu ante Trojæ ἅλωσιν circa Liris amnis ripas conſedit. Iidem etiam a Græcis *Opici*, a Latinis *Oſci* ſunt dicti [g]; licet ut diverſæ gentes recenſeantur a *Polybio* apud *Strabonem L.* v. *p.* 142. Ab Auſonibus ſive Oſcis porro varii Italiæ populi, *Samnites*, ex gr. *Sabini* &c. & ab his rurſus alii propagati ſunt. Et cum apud antiquos Siculos Opica ſive Oſca lingua in uſu fuerit [h], ejuſdem, vel affinis certe originis eſſe debuerunt. Primi poſt Aborigines,

a *Dion. Halic. I.* 16. 17. b *Ib. c.* 18. c *Dion. Halic. I.* 22. d *Ib. I.* 11. e *Vid. Feſt. V. Auſoniam.* f *Vid. Th. Ryke Diſſert. de primis Italiæ colonis, & Æneæ adventu in It. c.* 2. g *Ariſt. Politic. VII.* 10. *Vid. & Feſt. V. Oſcum.* h *Vid. Stephan. V.* Γέλ*.

gines, & ante Oenotros (ut quidam ex *Plinio H. N.* III. 5. colligunt) in Italiam venere Pelasgi a *Deucalione Theſſaliæ* pulſi circa annum Periodi *Julianæ* 3186. ſive ante primam *Olympiadem* A. 752. & poſt breve bellum ab Aboriginibus recepti Siculos, ut diximus, ſimul cum iis Italia ejecerunt: ſed partim mortalitate exſtincti ſunt, partim Italiam rurſus reliquerunt; ſic ut tandem nihil præter *Cortonam Etruriæ* oppidum vetuſtiſſimum ipſis reliquum foret; quam Cl. *Ryckius* [a] minus recte *Crotonam* vocare videtur. Oenotrios porro quidam ſeptemdecim ætatibus, ſive annis circiter 510. (quod eſſet circa tempus mortis Patriarchæ *Jacobi*, vel paulo poſt) ante haloſin Trojæ in Italiam veniſſe putant; Sed rectius *Pauſanias* ab Oenotro ad Trojam captam ſeptem duntaxat generationes memorat *L.* VIII. ſive in *Arcadicis cap.* 3. *ſqq.* Sexaginta rurſus annis ante Trojæ caſum *Evander* Arcas cum parva popularium manu in Italiam venit. Hic concedente *Fauno*, qui tum Aboriginibus imperabat, urbem patriæ ſuæ cognominem *Pallantium* in tumulo prope Tiberim condidit; qui tumulus inde levi, ut fit, mutatione *Palatium* & *Palatinus* eſt dictus. Septem poſt Evandrum annis *Hercules* per Italiam tranſiit relictis ibi *Pheneatibus*, *Elidenſibus*, &

** 3 Tro-

[a] *Diſſert. ſ. 4. c. 3. n. 20.*

Trojanorum nonnullis [a], quos Hercules capto quondam *Ilio* ſecum in commilitium abduxerat: atque hi *Capitolinum* montem inſederunt. Hos omnes denique ſecutus eſt cum Trojanis ſuis *Æneas Anchiſa* & *Veneris*, ut credebatur, filius, poſtquam Troja a Græcis deleta eſſet. Ex quibus omnibus patet non a ſolis Trojanis ortos fuiſſe Romanos; ſed etiam alios populos iis originem dediſſe. Verum quia pauci olim, plures hodie, & inter eos viri maximi nominis hunc adventum Æneæ, in Italiam negant, breviter quædam præfabimur, (ductum maxime Cl. Rycquii ſecuti) quæ vulgatæ opinioni fulciendæ conducere videntur: non ita tamen, ut omnes omnino circumſtantias, quibus a variis ſcriptoribus hæc hiſtoriæ pars exornatur, præſtare velimus; ſed ut univerſim rei veritatem non nimis pertinacibus probabilem ſaltem reddamus.

Primo igitur ſatis conſtare poteſt, hiſtoriam belli Trojani nequaquam ab *Homero* fuiſſe confictam; quod plurimi ante eum eandem rem literis mandarunt, quorum quidem ſcripta perierunt; ſed quorum memoria tamen apud ſcriptores hodieque exſtantes ſervata eſt: de quibus vide *Euſtathium proœmio ante Iliadem*. Idem videri poteſt apud *Ælian. V. H.* XI. 2. & XIV. 21. licet ibi diſſentiat Cl. Pe-

a *Dion. Halic. L.* 34.

Cl. Perizonius (nempe quod Hiſtoricos illos, qui ante Homerum fuerint, attinet) maxime, ut videtur motus auctoritate *Dionis Chryſoſtomi*, qui declamationem ſcripſit Τρωικὸν dictam, ὑπὲρ τοῦ Ἴλιον μὴ ἁλῶναι, *Ilium non fuiſſe captum*. At hic Dio, *Pruſæus* a patria, *Coccejanus* a patrono *Coccejo Nerva*, *Chryſoſtomus* ob *aurei oris* eloquentiam appellatus, Sophiſta fuit, qui animi gratia, ut Sophiſtæ ſolebant, plurimas diſſertationes ſcripſit ſtyli exercendi & eloquentiæ oſtentandæ cauſſa, & quidem luxurioſe in *Socratem*, *Zenonem* & alios philoſophos præſtantiſſimos invehens; unde quivis facile videt nullam plane fidem hujusmodi viri aſſertiones mereri; non magis quam ſi quis *Luciani hiſtoriam veram*, aut *Eraſmi* noſtri *Moriæ encomium* ſerio animo ſcripta fuiſſe credat; præſertim cum hanc orationem habuerit apud *Ilienſes*, quorum urbs in ſolo veteris Trojæ ædificata fuerat, in feſto anniverſario, ad quod, inter alios artifices, etiam Oratores conveniebant. Denique tota Dionis oratio nulla auctoritate, niſi ſacrificuli cujuſdam *Ægyptii* (gentis certe vaniſſimæ & mendaciſſimæ) nititur. Secundo, cum Homeri ſcopus fuiſſe videatur captare benevolentiam Principum, impudentiſſimi ſane hominis fuiſſet ea omnia plane ex cerebro ſuo nullo alio veritatis fundamento nixa produxiſſe. Tertio, multis etiam poſt Homerum ſeculis

Digitized by Google

plurima monumenta hujus hiſtoriæ exſtabant, ut epiſtola *Sarpedonis* a Troja ſcripta, Plinius *H. N.* XIII. 13. haſta *Achillis*, & clypeus *Euphorbi*, *Ovid. Metam.* XV. *v.* 163. & quæ plura ejus generis referri poſſent. Quarto; Omnes, vel certe plerique Græcorum Hiſtorici de menſe & die expugnationis factæ fere conveniunt, eveniſſe nempe viceſimo tertio die menſis *Thargelionis* juxta *Dion. Halic.* I. *c.* 63. vel juxta *Plutarchum Camillo p. m.* 138. viceſimo quarto ejuſdem menſis, qui incidit in diem XII. *Junii Juliani* juxta calculos *Petavii*, & fuit feria quinta. Annum colligit Petavius Periodi Julianæ 3530. qui fuit annus mundi 2800. Quinto, communem opinionem juvat, quod Ilienſes Romanos Aſiam ingreſſos tanquam agnatos amplexi ſint [a]: & quod deinde a *Sulla*, *Cæſare* [b], *Claudio* [c], *Nerone* ingentibus beneficiis culti ſint [d], & pro conſanguineis habiti [e]. Sexto, confirmatur præterea hujus rei veritas converſionibus rerum publicarum, migrationibus populorum, aliiſque eventibus ex hoc excidio natis, vel illud ſubſecutis; ut etiam exſtructionibus multarum urbium factis ab illis Græcis, qui huic bello interfuerant; & quidem in ipſa Ita-

a *Juſtin.* XXXI. 8. *Liv.* XXXVII. 37.
b *Strabo L.* XIII. *num.* 594.
c *Suet. Claud. c.* 25. d *Tacit. Ann.* XII. 58.
e *L.* 17. §. 1. *ff. de excuſat. l.* 1. *ſ.* 2. *ad municip.* *Juſtinian. Præf. Novell.* 47.

Italia. Quales fuerunt *Salapia* [a], *Hadria* [b], *Sybaris* [c], *Thurii* [d], & plures aliæ. Quod autem Græci poſtquam domum redierunt afflicti (hoc enim ex fortiſſimis eſt adverſariorum argumentis, quibus probare nituntur victores non fuiſſe Græcos; quippe quorum res poſt victoriam pejore loco fuerint, quam antea) hoc eo evenit; quia in plures ſtatus male hactenus pacatos diviſi erant. Tum præterea plures etiam urbes a Græcis, qui Trojæ excidio affuerant, conditas legimus: igitur, nec adeo afflictæ eorum res fuere, & utique vera eſt hiſtoria. Denique veroſimillimum eſt, *Latinum* Regem bello cum *Rutulis* & *Etruſcis* implicitum avide occaſionem auxilii fortuito horum exulum adventu oblatam arripuiſſe. Ilienſes autem illi, quos alloquitur Dion, longe diverſi erant ab antiquis illis Ilienſibus, ſive Trojanis de quibus hic agimus. Quem Dionem ſi quis interroget, a quibus vetus Troja (quandoquidem conſtat, eam jam ab Homeri temporibus non amplius fuiſſe) everſa fuerit, nihil quod reſpondere poſſit, ni fallor, habeat. Strabonis vero tempore nulla amplius priſcæ Trojæ veſtigia apparuiſſe nihil mirum eſt, cum dudum ad aliorum urbium exſtructionem materia iſta abſumpta eſſe potuerit. Ergo dum fortiora

jam

a *Vitruv. l. 2.* b *Steph. V.* Ἀτρία. c *Solin. c. 8.* d *Ariſt. Mirab. Auſc. p. m. 1098.*

jam allatis argumenta proferantur receptam hactenus de Æneæ in Italiam adventu ſententiam libentes amplectimur; licet, ut antea diximus, etiam alii eo loco, quo poſtea *Roma* fuit, ſedes fixerint: qui ita merito inter Romanorum progenitores cenſeri poſſunt. Sunt etiam, & in iis, quos ſummo loco habeo, qui argumentum contra vulgarem opinionem inde petant, quod Monachi tritavorum noſtrorum ætate Annalium conſarcinatores plurimarum & remotarum regionum & urbium conditores Trojanos, vel *Græcos* fecerint, *Paridem* nempe *Pariſiorum*; *Francionem* & ipſum *Priami* filium *Francorum*; *Brutum Britannorum*: & hos quidem & alios (quid enim nugis nugaciſſimis inhærere attinet?) Trojanos; Græcos etiam, *Ulyſſem Uliſſingæ* urbis, Herculem ditionis parvæ in *Hollandia*, *Arkelia*: & quæ plura talia otioſi homines ſomniarunt. Sed quale, quæſo, hoc eſt argumentum? Loca illa longiſſime a Trojano agro diſſita, & ad quæ perveniri niſi moleſtiſſima navigatione non poterat, a Trojanis non fuerunt habitata, ergo etiam in Latium, regionem mari interno adjacentem & proinde non adeo a Troja remotam, pervenire non potuerunt, & ibi Urbem rerum ſuarum ſedem futuram condere? Quiſquis, qui vel leviter mentem huc attendit, facile vel toto cœlo ea differre viderit.

Ita-

Itaque Trojani Ænea duce in Italiam ad agrum *Laurentem* appulere ſecundo poſt Trojam captam anno, Latini Regis trigeſimo quinto, poſt Herculis ex Italia digreſſum quinto & quinquageſimo: quod non tantum Dionyſius Halicarnaſſenſis [a] & *Livius* [b] teſtantur; ſed etiam locus in agro Laurente *Troja* dictus [c]. Et licet hiſtoriæ antiquiſſimis illis temporibus nullæ fuerint conſcriptæ, tamen multis aliis modis antiquarum rerum memoria conſervata fuit, *Annalibus*, exempli gratia, *Pontificum*; de quibus videſis *Ciceronem de Oratore L.* 11. *c.* 12. *Quinctilian. Inſtitt. Or. L.* x. *c.* 2. & *Servium in Schedis Fuldenſibus ad Virg. Æn.* 1. *v.* 377. *libris linteis* [d], aliiſque; quorum monumentorum pleraque quidem, at non omnia, incenſa a *Gallis* Urbe perierunt [e]. Ex his igitur & ſimilibus veteris ævi reliquiis hiſtoriam hanc hauſerunt magni nominis Hiſtorici, & quorum plerique etiam ſummis dignitatibus effulſerunt, *Q. Fabius Pictor*, qui apud *Serv. ad Æn.* XII. 603. dicit, *Amatam* Latini Regis uxorem ſe inedia interemiſſe, poſtquam ſcilicet *Turnum* ab Ænea ſuperatum vidiſſet; *L. Cincius Alimentus* [f], *L. Julius Cæſar*, *M. Portius Cato*, *A. Poſthumius Albinus*, *L. Caſſius Hemi-*

na,

a *L. I c.* 44. b *L. I. c.* 1.
c *Serv. ad Æn.* VII. 158.
d *Liv. IV.* 7. 13. *& alibi.* e *Id. VI. c.* 1.
f *apud Auct. de Orig. gent. R.*

na, *C. Sempronius Aſellio*, aliique magno numero. Quin A. Poſtumius Albinus integrum librum *de Adventu Æneæ* ſcripſit, qui citatur apud Auctorem *de Origine gentis Romanæ*; apud quem etiam de eodem adventu mentionem feciſſe leguntur *Sex. Gellius*, *Piſo*, *Lutatius*, *&c.* Ex his omnibus porro, quorum nil, niſi pauciſſima quædam fragmenta, ſupereſt, & Livius, & Dionyſius Halicarnaſſenſis ſua collegerunt [a]: quæ ergo a juſto rerum arbitro, & eo, qui non data opera a vulgari via decedere volet, in dubium revocari non poſſunt. Præterea Æneam in Italiam veniſſe teſtatur apud eundem Dionyſium *L.* 1. *c.* 68. *Arctinus Mileſius* ſcriptor antiquiſſimus: floruit enim circa Olympiadem nonam [b]. Imo ipſe, qui hodie etiam exſtat, *Lycophron* id ſatis clare innuit [c]: (vixit hic autem ante, quam ullus Romanus ſcriptor exſtitit, unde ſua potuerit haurire) Quin etiam mentionem facit ſcrofæ & triginta porcellorum, de quibus Virgilius *Æn.* III. *v.* 390., & arcium triginta ab Ænea [d], vel ejus poſteris in Latio conditarum; (quæ fuerunt triginta coloniæ priſcorum Latinorum a Regibus *Albanis* conditæ) Deorum quin etiam patrio-

a *Vid. & Oct. Ferrar. de Orig. Rom. in Tom. I. Ant. Græd.*
b *Vid. Meurs. de Archont. I.* 2.
c *Alexandra v.* 1226. *ſqq.*
d *v.* 1253.

triorum, quos Æneas in Italiam tranſtulit [a]. Tempore autem *Ptolemæi Philadelphi*, quo vixit Lycophron, Romani nondum victorias ſuas Italia extulerant; ut certe non animo adulandi eam antiquitatem iis tribuerit poeta. Atque ita videmus etiam vetuſtiſſimorum Græcorum teſtimonio conſtare, *Æneam cum Trojanis ſuis in Italiam veniſſe*.

Sed clarius adhuc idem Trojanorum in Italiam adventus probatur ex exorto paullo poſt *regno Albano*, & nominibus regum quorundam Albanorum quæ plane Trojanam originem redolent, ut Æneas, *Capys*, &c. (quæ Ovidius *Faſt.* IV. 45. eleganter vocat *recidiva vocabula Trojæ*) Nec eſt quod quis dicat, etiam hoc regnum fabuloſum eſse: nam revera exſtitiſse ſatis probari poteſt ex rebus a Regibus Albanis geſtis; ut ex deductione triginta coloniarum modo dictarum. Inter quas triginta colonias forte ipſa Roma cenſeri debeat: nam dubitari poteſt, an non potius novis colonis (dilapſis forte veteribus) a *Romulo* frequentata, quam de integro ſit condita. Licet nos, donec certius quid afferatur, communem tantiſper opinionem amplexuri ſimus.

[a] Reſtat, ut ad argumenta quædam, quæ objiciunt ſententiæ vulgaris adverſarii, reſpondeamus. Et *Philippus* quidem *Clu-*

a v. 1262. b *Rycq. Diſſert. d. c. 12. Vid. & Fam. Nardini Roman. vet. L. I. c. 1.*

Cluverius a non tantum Æneæ adventum; verum etiam Albanorum Reges; imo ſeptem Reges Romanos fabuloſos eſſe pronunciat, & credit Evandrum cum Pelaſgis veniſſe in Italiam ſeculis tribus cum dimidio ante Trojæ ruinam; & hoc propter diſſenſum auctorum, & convenientiam rerum, quæ in narratione adventus Pelaſgorum in Italiam, & inde etiam Trojanorum occurrunt: quæ convenientia certe levis eſt, & talis, qualis in cunctis de migrationibus populorum, quæ mari fiunt, narrationibus deprehenditur. Putat ergo Cluverius Pelaſgos eoſdem eſſe ac *Tyrrhenos*; Evandrum eundem cum Ænea, eundem cum Jano, eundem cum *Saturno*, eundem cum Romulo. Ab hoc duce Pelaſgorum ſimul & Aboriginum, qui communi nomine *Latini* dicti fuerint, expulſos eſſe Siculos: ab hoc occupatam urbem *Valentiam* dictam ab origine Græca idem, quod priſca illa Latina vox, ſignificante. Poſt hunc Duces aliquot Urbi, Latioque præfuiſſe regio quidem nomine, ſed poteſtate minus abſoluta, (& hoc quidem de omnibus illis priſcis imperiis certo poſse dici puto) licet incertum ſit quamdiu ſinguli præfuerint, aut quibus nominibus fuerint appellati. Verum an hoc non ſit omnia confundere & cerebri figmenta pro notis veritatibus obtrudere cunctis, qui judicio ſuo uti velint, judicandum relinquo. Et porro quod

a *Ital. Ant. L. III. p.* 382.

quod ad diſſenſum auctorum attinet, hi vel ſunt externi, & proinde in rebus Romanis minus competentes judices: vel, ſi Romani ſint, maxime ſunt poſterioris ævi ab externis illis decepti: nam priores in levibus fere circumſtantiis tantum diſſident. Et hæc contra Cluverium dicta ſufficiant.

Cluverium ſecutus eſt vir ſummus *Samuel Bochartus*, qui, ut Æneam in Italiam nunquam veniſse probaret, variis argumentis utitur: & primo quidem quod contrarium videatur affirmare Homerus. (Et hunc poſtea ſecutus ſuiſse videtur Strabo. *L.* XIII. *p.* 607. *ſq.*) Sed operæ pretium eſt, ut ipſum Trojani belli Scriptorem audiamus. Igitur *Iliad.* *Y.* *v.* 306. *Neptunum* inducit ita de Ænea ejuſque poſteris vaticinantem:

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται:

Quæ ita vertere liceat:

Mox vis Æneæ Trojanis imperitabit,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis;

qui poſterior verſus ipſius *Virgilii eſt Æn.* III. 98. *Hymno* item *in Venerem*, ipſam Deam Anchiſæ loquentem fingit: *v.* 197.

Σοὶ δ' ἔσαι φίλος υἱὸς ὃς ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδεσσι διαμπερὲς ἐκγεγάονται,
Τῷ δὲ καὶ Αἰνείας ὄνομ' ἔσσεται ——

Erit tibi filius dilectus, qui inter Trojanos regnabit,

Huic

Huic filii e filiis perpetuo naſcentur,
Huic autem Æneæ nomen erit.

Sed hæc non loci, ſed hominum reſpectu intelligenda ſunt; quo ſenſu utique Trojanis imperavit Æneas: & ita priorem Homeri locum jam olim interpretatus eſt *Scholiaſtes ineditus ad Dionyſium Thracem*, quem citat in notis ad priorem Homeri locum Cl. *Joſua Barnes*; & ipſe Euſtathius. Sed merentur adſcribi utriuſque auctoris verba. Et Scholiaſtes quidem Dionyſii ita habet:

Ὁ δὲ ποιητὴς μαντευσάμενος φαίνεται καὶ ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς, πλὴν καὶ ἐν τούτοις. Φησὶ γὰρ προσώπῳ τοῦ Ποσειδῶνος, διὰ τὸν Αἰνείαν ὅτι Τρώεσσιν ἀνάξει, καὶ παῖδες παίδων τοί κεν μετόπισθεν ἔσονται· ὅτι δὲ ἀληθῆ ἐμαντεύσατο, δηλοῦσι τὰ πράγματα· ἐξ Αἰνείου γὰρ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχὴ, καὶ Αἰνεάδαι οἱ Βασιλεῖς. Euſtathius verò: τοῦτο δὲ λέγεται διὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν, ἣν φασιν εἰκὸς εἰδέναι τὸν ποιητὴν ἐκ τῶν τῆς Σιβύλλης χρησμῶν, ἢ καὶ αὐτὸν οἴκοθεν εἰδότα· ποιητοῦ γὰρ ἀρετὴ, τὸ καὶ μαντικὴν ἐπιστήμην ἔχειν.

Latine verba enarratoris Dionyſii ita ſonant: *Apparet Poetam vaticinatum eſſe, tum in multis aliis, tum etiam in his. Dicit enim ex perſona Neptuni de Ænea quod* Trojanis imperabit, & filii filiorum, & qui poſtea ſequentur. *Vere autem eſſe vaticinatum res ipſa docet: nam ab Ænea eſt Imperium Romanum; & inde Reges eorum* Æneadæ *dicuntur*. Euſtathii vero verba huc redeunt: *Hoc dicitur ob Imperium Romanum; quod dicunt*

cunt poetam, ut veriſimile eſt, noviſſe ex oraculis Sibyllæ; aut etiam ſciviſſe a ſe. Nam poetæ virtus eſt etiam ſcientiam divinatoriam poſſidere. Itaque videmus viros doctiſſimos verba Homeri de regno Æneæ in Italia interpretatos fuiſſe: cum contra regni, quod in Troade conſtituerit, nec vola, nec veſtigium in hiſtoria appareat. Ad Strabonem quod attinet, ille unice loco illo Homeri ex Il. Υ. nititur; quo aliter explicato omni fundamento illud regnum Æneæ in ipſa Troade renatum deſtituitur. Quin ipſe Strabo locum priorem Homeri a quibuſdam ad Romanos referri tradit; ut certe rectiſſime facit Dionyſius Halicarnaſſenſis *L.* 1. *c.* 53. Et hic auctor præter alios diligentiſſimus omnino de tota hac re conſuli meretur.

At, dicit Bochartus, ſi, ut fecit Dionyſius, Homerum interpretemur, nihil hic de Ænea poeta dixerit, quod non idem de *Antenore*, *Aceſte*, aliiſque Trojanis, qui itidem colonias deduxerunt, dicere potuiſſet. Sed minus hic attendiſſe videtur vir magnus: nam Antenor quidem coloniam deduxit, at non Trojanorum; ſed forte *Henetorum*. Vid. *Strab. L.* XII. *n.* 544. Aceſtes autem Trojanus quidem genere, ſed in Sicilia natus fuit, ſimiliaque de aliis dici poſſent. At Æneas ipſe Trojanus Trojanorum coloniam deduxit; ipſe eorum ſive Rex, ſive Princeps fuit; & in eo regno natorum natos ſucceſſores habuit. Ergo, ut jam

*** di-

dictum, & ille locus Homeri ex *Iliade Y.* & alter ex *hymno in Venerem* de hominibus, non de locis ſunt intelligendi.

Alterum Bocharti argumentum eſt, quod apud *Feſtum V. Romam* plures auctores fuiſſe dicantur, qui tradiderint Æneam in urbe *Berecynthia* (*Phrygia* ea urbs fuit) fuiſſe ſepultum. Sed hoc facile de cenotaphio, ſive *tumulo inani* (ut loquitur Virgilius *Æn.* VI. *v.* 504.) poteſt intelligi; nam ea non tantum omnis plane ſepulturæ expertibus, ſed etiam alibi ſepultis extrui ſolebant, ut jam olim probavit *Kirchmannus de funer. L.* III. *c* 27. exemplo *Druſi*, cui, licet ejus corpus ad Urbem devectum & in campo *Martio* ſepultum eſſet, exercitus honorarium tumulum excitavit, *Suet. Claud.* c. I. & *Alexandri Severi Imperatoris*, qui cenotaphium in *Gallia*, Romæ ſepulchrum ampliſſimum meruit [a].

Tertio dicit Bochartus, loca quædam in Aſia ab *Aſcanio* fuiſſe denominata: atqui ipſe jam alibi docuerat [b], ea dicta fuiſſe ab *Askenaz Gomeris* filio; (de quo *Geneſ.* x. 3.) ita ut memoria viro præclaro hic non rite reſpondiſſe videatur. Et liberales ſimus; demus adverſariis, Aſcanium in Troade manſiſſe, an non ipſe Æneas alio proficiſci potuit? Quo facit etiam, quod Albani regni conditorem a quibuſdam *Euryleonta* dictum fuiſſe videa-

a *Lamprid. c.* 93.
b *Phaleg. III. c.* 9.

deamus [a]; qui deinde *Aſcanius* (forte fratre in Troade mortuo) appellatus fuerit. Quartum Viri doctiſſimi argumentum eſt, Veneris cultum (qui; cum Æneas ea matre cenſeretur, vel imprimis Romæ ſtabiliendus fuiſſe videatur) antiquiſſimis Romanis fuiſſe ignotum; ut ex *Faſtis Cincii* & *Varrone* docet *Macrobius Saturnal. Serm.* 1. 12. At ut concedamus de Romanis vere hæc tradi; certe Lavinii, ſive in agro Laurente, quæ primæ ſedes Æneæ in Italia fuerunt, cultam fuiſſe ab antiquiſſimis uſque temporibus conſtat teſtimonio Heminæ quod refert *Solinus c.8.* & ei aſſentire ſatis clare videtur Strabo *p.* 232. *edit. Caſaub.* Sed ſane veriſimile non eſt, (ut admittamus Bocharti poſitionem) Æneam, dum viveret, adeo inſolenter mentitum fuiſſe; ut ſe matre Dea natum eſſe diceret; multo minus veram ejus matrem, Anchiſæ ſcilicet concubinam, in Deos fuiſſe relatam. Verum totum hoc merum Homeri figmentum fuiſse videtur.

Porro *Veſtam*, *Minervam*, *Deos Magnos* ab antiquiſſimis temporibus Lavinii & Albæ cultos & hinc Romam traductos fuiſſe conſtans fere veterum eſt opinio. Quæ numina etiam originem Trojanam, ſive Phrygiam arguunt. Sed mirum plane eſt; ne durius quid dicamus, Virum præclarum negare, quod ullos idoneos teſtes horum numinum ab Ænea in Italiam

a *Dion. Halic. I. c.* 65.

liam allatorum citet Dionyſius, cum diſertim *L.* 1. *c.* 68. *Calliſtratum*, *Satyrum*, *Atratinum poetam* nominet: ita ut Dionyſium ne quidem relegiſſe hoc loco Bochartus videatur. Quod vero addit Vir Cl. ridiculum fuiſſe credere Palladium Romam ſervaturum, quod Trojam ſervare non potuiſſet, ſciendum eſt, illud non tam Urbis, quam domus *Dardani* incolumitatem continuiſſe, cum diu ante Trojam conditam juxta vetuſtiſſimos auctores [a] ſimulacrum hoc Dardano fuerit traditum. Et tamen quale hoc eſt argumentum ab cultus religioſi iſtorum temporum abſurditate deſumptum? quaſi non alia, & longe quidem abſurdiora, quotidie ab iis facta, aut credita ſint.

Nec nimis abſurdum eſt, quod ex quinquaginta circiter vocibus Phrygiis, quas hinc inde collegit, oſtendere conatur, linguæ Latinæ & Phrygiæ nullam fuiſſe affinitatem: nam quot voces Græcæ dari poſſent, quas non agnoſcit lingua Latina? quam tamen a Græca derivatam eſſe nemo peritus negaverit. Et ſi penitius inquiſiviſſet Bochartus ipſam linguam Phrygiam Græcæ linguæ fuiſſe propaginem nullo negotio deprehendiſſet, quod vel ex ſolis nominibus filiorum Priami patet, quæ legere eſt apud *Apollodorum L.* III. *p.* 185. *ed. Commelinia-*

a *Apud Dion. Hal. L.* 68.

niana an. 1599. 8. idemque Dionyſius Halicarnaſſenſis variis locis teſtatur. Vide *L.* 1. *c.* 57. 58. 61. 62. Neque enim quatuor duntaxat fuerunt linguæ Græcæ dialecti, ſed plurimæ, ut *Bœotica*, *Laconica*, *Cretica*, &c. atque ita etiam Phrygia: & voces, quas ut linguæ Phrygiæ peculiares collegit Bochartus, revera dialecti Phrygiæ peculiares haberi debent.

Reſtat itaque, ut & Cluverius & Bochartus temere plane a communi de Æneæ in Italiam adventu ſententia receſſerint.

Poſt maximos hoſce viros etiam placuit *Cl. Jacobo Gronovio Diſſertatione de Origine Romuli* habita *Lugduni Batavorum* die XXIII. Octobris A. 1684. cum alterum ſtationis ſuæ quinquennium commendaret, ſententiam ſuam de hiſce rebus publicare. Quam referre & refellere neſcio an operæ pretium fuerit. Sed quia tamen in eo argumento verſamur, breviter hic quædam ponemus, unde de illa diſſertatiuncula judicium ferri poſſit; quantum quidem poterimus mentem V. C. aſſequi; qui ſubobſcurior, ut leviſſime dicamus, in iis quæ edidit eſſe ſolebat. Vult ergo Clariſſimus Gronovius ex *Syria* profectum Romulum in Italiam veniſſe, & quædam vulgari opinioni refellendæ, pauciora ſuæ ſtabiliendæ argumenta apponit; quæ, quia ſerium examen vix merentur, breviter tantum nunc

excutiemus. Igitur (*p.* 10. *&* 16.) *Dioclem Peparethium* Hiſtoricum primum vulgatæ de Romulo & Remo narrationis auctorem fuiſſe dicit, & poſt eum Fabium, quæ habet ex Plutarcho *vita Romuli p.* 21. *edit. Vvechel.* Sed audacior Plutarcho eſt Cl. Gronovius; cum Plutarchus nec fidem iis derogare audeat, nec, niſi dubitans, dicat Dioclem primum hæc memoriæ tradidiſſe: & magis quam ſimile vero eſt jam ante Dioclem, qui paulo ante bellum *Punicum* II. vixiſſe videtur, eadem Annalibus Pontificum, ſimilibuſque monumentis (quæ jam memoravimus) fuiſſe tradita; ut ſane antiquior eſt Lycophron, de quo jam diximus, qui temporibus Ptolemæi Philadelphi, ſive circa A. U. C. 470. *Alexandriæ* floruit: ex quibus Annalibus mox Fabius Pictor, & alii auctores graviſſimi ſua hauſerunt. Paulo majoris momenti eſſe videtur, quod Gronovius (*p.* 11.) dicit, Livium non auſum fuiſſe originem Romuli ad Venerem per Æneam referre, licet ſub *Auguſto* in *Juliam* gentem per adoptionem inſerto ſcriberet; quæ gens genus ſuum ab Ænea, & ita ab ipſa Venere, ut notiſſimum eſt, deducebat. Sed, ut dixi, majoris momenti eſſe *videtur*; cum revera nihil minus in hac cauſſa Cl. Gronovio conducere potuerit, quam vel minimam Livii mentionem facere: quippe qui initio Hiſtoriarum ſuarum diſertiſſimis verbis vulgarem opinionem proponit, ne

mini-

minima quidem dubitandi nota appoſita, Nam quod in Præfatione dicit Livius, *ſibi nec affirmare, nec refellere in animo eſſe, quæ ante conditam, condendamve Urbem poeticis magis decora fabulis, quam incorruptis rerum geſtarum monumentis* tradebantur, næ talpa cœcior ſit qui non videat hæc ad *Rheam Silviam* a *Marte* compreſſam, ad lupam Romulo & *Remo* mammas præbentem, ſimiliaque τερατολογύμενα eſſe referenda. Verum quid multis verbis utimur, cum vel ſolo Livio inſpecto opus ſit ad veritatem eorum, quæ dixi, intelligendam Ejuſdem fiduciæ eſt, quod dixit, (*eadem pag.* 11. *ſ.*) Livium in decem primis libris ſæpe citare Romanorum annales commentarios, ſed *nunquam, niſi ad refellendum* &c. nam hoc quidem manifeſtiſſime falſum eſt, ut ex paucis exemplis (cur enim plura in re clara afferam) patebit. Primum quidem in præfatione, ut jam vidimus, ſe nec affirmare, *nec refellere* velle, quæ vulgo tradebantur, dicit. *Libro* 1. *c.* 44. Fabium Pictorem ſcriptorem antiquiſſimum citat, non *refellit*. *Libro* IV. *c.* 23. *Macrum Licinium*, *Valerium Antiatem*, *Q. Tuberonem*, *libros* denique *linteos* citat; non quidem ut *refellat*; ſed ut diverſa tradere oſtendat. Et *eodem libro* etiam *cap.* 7. Licinium rurſus Macrum, & ex eo linteos libros teſtes allegat. Et ſæpius quidem diſſenſum veterum auctorum notat, qui ſane in antiquiſſima memoria

evitari non poteſt: verum hoc non eſt *auctores refellere*. Vide *Libr.* II. *c.* 33. & 41. *Ibidem c.* 50. dicit ſatis convenire trecentos & ſex *Fabios* ad *Cremeram* periiſſe; (de ipſa hujus hiſtoriæ veritate & ſenſu hic non agimus, ſuo loco id facturi) ergo plures utique de ea re ſcriptores conſuluerat; nec tamen errores eorum hic denudat, ut vult Vir Cl. Quin *L.* VI. *c.* 42. ubi *Claudium* refutat, plures auctores, quos ſecutus ſit, laudat: & *L.* VII. *c.* 3. *Cincium diligentem monimentorum* auctorem vocat. Et hæc, puto, ſuffecerint ad probandum, temere a U. C. aſſertum fuiſſe, nunquam, niſi refutandi cauſſa primoribus libris auctores a Livio citari. Nec opus eſt, ut hic referamus, quæ de ſententia *Voſſii*, *Salmaſii*, aliorumque refert Gronovius, qui ex Græcia Romulum arceſſunt: quod a vulgari ſententia non multum abludit, cum rationes ſint, quæ doceant, Phryges colonos Græcorum fuiſſe; ut jam innuimus. Idem Maximus Vir [a], Voſſium dico, Annalibus Pontificum, unde plurima hauſerunt Livius & alii, multum merito tribuit: cum illi juſſu publico a Pontificibus conſcriberentur. Et, licet Urbe a Gallis incenſa pleraque monumenta publica abſumpta fuerint, tamen non omnis antiquitatis Romanæ ſcientia inde periit: nam & privati homines multarum rerum notitiam in ſuis familiis ſervare potuerunt;

a *De Hiſtor. Lat. l.* I.

runt ; & vicinarum urbium cives in ſuis quique urbibus etiam Annales conſcripſiſſe credendum eſt : ut jam de auctoribus Græcis nihil porro dicamus, quorum aliquot apud Dionyſium Halicarnaſſenſem memorantur.

Ad reliqua jam, quæ habet Cl. Gronovius, per ſaturam duntaxat hinc inde quædam notabimus; cum ea, quæ jam allata ſunt, etiamſi nihil ultra addamus, ad argumenta ejus evertenda ſufficere videantur. Ergo quæ dicit *p.* 17., paſtores nempe illos priſcos Latinos voces diminutivas juxta definitiones Grammaticas non finxiſſe, quale nempe *Romuli* nomen fuerit a *Romo*, & hoc a *ῥώμη*, *robur*, ridiculum plane videtur; cum ipſa blandiens natura talium diminutivorum fictionem ſatis doceat. Nec melioris notæ eſt quod addit *pag. ſq. in f.* neminem, nec ante, nec poſtea *Romuli* nomine dictum fuisse: quod etiam, tanquam egregium argumentum reperit *p.* 40. nam & ante fuit *Romulus Sylvius* Albæ Rex [a]; & poſt multa ſecula in *Faſtis Conſularibus*, qui *Idatiani* dicuntur, invenitur *Romulus Cæſar* patris *Maxentii* in conſulatu collega A. U. 1060. & rurſus, tam in his Faſtis, quam in legum ſubſcriptionibus cum *Placido* Conſul alter quidam *Romulus* A. U. 1095. [b] Et, licet hæc vere obſervaſſet V. C., neſcio quid ad hanc rem id faciat.

a *Liv. l.* 3. b *Vid. & alium in l.* 27. *pr. ff. de liber. cauſ. & plures in Indd. Grut.*

faciat. An etiam *Numam* Regem extitiſſe negabimus, cujus in ſacris potiſſimum Romanorum frequens adeo fit mentio, quod alter Numa in hiſtoria Romana nullus ſequatur, vel *Marcium* Regem *Ancum* fuiſſe dictum, quod etiam hoc nomen poſtea non occurrat? Quænam, quæſo, hæc eſt conſequentia? Nec plus probat, quod omnia nomina, quæ in Hiſtoria Romuli uſurpantur, peregrina eſſe dicit, & nequaquam Græcam originem præ ſe ferre. Cur *Procas* nomen non poſset dici derivatum eſse a Græco Πρόξ, προκὸς; quam vocem *brevis Scholiaſtes ad Homerum Od.* ρ. *v.* 295. exponit, δορκάδων εἶδος, ἢ ἐλάφων, ἢ τὰ ἔκγονα τῶν ἐλάφων, *damarum*, *aut cervorum ſpecies*, *aut pulli cervini*; ut *a celeritate pedum* ita dictus ſit? Cur non *Amulius* ab ἄμυλος, cibi genere, ut *Heſychius*, Ἄμυλος, πλακοῦς, *Amylus* (eſt) *placenta*; vel etiam, Βρῶμα ἐκ πυροῦ, *edulium e tritico*; ſicut *Eſau* vocatus eſt *Edom* ab *edulio rubro*, *Geneſ.* xxv. 30. Ita *Numitor*, ſive Νομίτωρ, ut Dionyſio Halicarnaſsæo dicitur, a νόμιος, *paſtoralis*; quod *Apollinis* etiam cognomen fuit. *Rhea* denique etiam Romuli mater a *Rhea* Dea Phrygia, quæ eadem *Cybele* dicitur: & hæc etiam *Ilia* fuit dicta in memoriam originis ab ipſo *Ilio* deductæ. *Fauſtulus* autem clariſſime deſcendit a φαυστὸς, & hoc a φαύω, hoc eſt, φάω, ſive φημὶ, *dico*; unde etiam *Fauni*, agreſtia Latii numina, ſunt dicti. Videmus

mus ergo quo jure Vir Cl. dicat, hæc nomina *qualem qualem potius originem, quam Græcam præferre*. Alia porro, quæ adfert, tranſeo. Sed quod jam *p.* 23. interrogat, cur nulla ex triginta illis coloniis Alba deductis paribus inſtitutis ac Roma fundata fuerit? quis Deus e machina hoc Viro Cl. indicavit, inſtituta nempe earum civitatum plane a Romanorum inſtitutis diverſa fuiſse? An ea omnia perſpecta habemus? unde lecta? ubi inventa? Et multa potius habuiſse ſimilia patet, quod *Dictatorem*, quod *Patrem patratum* [a], quod alia æque ac Romani etiam olim Albani habuerunt: ut plura mittam, quæ de ea re dici poſſint. Igitur recte Vir Cl. ea, quæ in medium protulit, vocat *ſuſpiciones*, (ead. *p.* 23. *ſ.*) & *documenta ſubobſcura pag. ſq.* licet etiam facile ipſi concedam, cum *eadem pag.* raptum *Sabinarum* in dubium vocat, in ea hiſtoria multa, ut fit in antiquiſſimis, vera falſis admixta fuiſse. Jam *pag.* 24. nominaſse oportuit illos antiquos non paucos, qui ſcripſerint, Romulum incerti hominis filium infantem una cum fratre Remo in Italiam transvectum fuiſſe; atque fluvio exundanti, ſubmerſis aliis ſcaphis, illos inſperato ſervatos fuiſſe, & quum adoleviſsent Romam condidiſse. Nam ex Feſti loco corruptiſſimo nihil certi quiſquam elicere poſſit. Quod *pag.* 26. dicit, diſceſsum Romuli a metropoli

a *Liv. l.* 24.

poli ſua non fuiſse adnotatum a Græcis; cum originem *Maſsiliæ* adeo accurate notaverint, in eo ſibi icunculam, quacum depugnet, ad parietem pingit, ut populari noſtro proverbio utar; cum nemo unquam dixerit, ipſum Romulum a metropoli aliqua ex Græcia eſse profectum; ſed hæc profectio ad majores ejus remotiſſimos referenda ſit: nam inter Trojam captam & Maſſiliam conditam ſexcenti fere anni interſunt, ita ut hujus recentis urbis originem facilius notare potuerint. Ergo V. C. hic argumentum deſumit ex iis, quæ nunquam probavit, nec unquam probare potuiſset; & ſupponit illud, de quo lis eſt. *Pag.* 27. convenientiam rituum Orientalium cum illis, qui apud Romanos obtinuerunt, jactat abſque ullo tamen conatu, quo iſtam convenientiam probet, cum ego contra quovis pignore poſito contendere auſim Romuli inſtituta melius cum inſtitutis Græcorum, vel Trojanorum, quam cum *Hebræorum*, aut *Phœnicum* moribus convenisse (quod etiam multis probat Dion. Hal. *L.* VII. *c.* 70. *ſqq.*) Ut enim alia mittam, quæ habet *pag.* 31. de *Jovis* variis cognominibus (quibus de ſuo proprio penu liberali manu Vir Cl. addit Jovem *Conſum*, cum Conſus unanimi fere veterum & recentiorum ſententia *Neptunus* eſse cenſeatur; ſed hoc tantum, ut ſuæ conjecturæ faveat) quæ ab Hebræis traxerint Romani, frivola ſunt : nam & apud alias, puto, gen-

gentes, quas minus novimus, Dii, præſertim quos ſupremos ſtatuebant, diverſis nominibus appellati fuerunt: & apud Græcos certe, ut de uno Jove tantum loquamur, quot non ille cognomina habuit? Decadem ſolum unam, & quidem ex ſolo *Herodoto* afferemus; cum vel integri libri de iis ſcribi poſſint, & ſcripti fuerint. Nominat igitur ille hiſtoriæ profanæ pater jovem Καθάρσιον, *Expiatorem*, Επίςιον, (*Jonice* pro Εφέςιον) *Hoſpitalem*; Εταιρήϊον, *Sodalicium*, *L.* I. *c.* 44. *Carium*, *Ib.* *c.* 171. *Lycæum*; *Id.* IV. *c.* 203. Αγορ[illegible], *Forenſem*, *L.* V. *c.* 46. *Militarem*, *Ib.* *c.* 119. *Lacedæmonium* & *Cœleſtem*, *L.* VI. *c.* 56. Ερκεῖον, ſive *Domeſticum*, *Ib.* *c.* 68. *Anaphlyſtium*, *L.* VII. *c.* 197. *Græcum*, *L.* IX. *c.* 7. At ibi jam duodecadem habes. Hinc ergo nemo effecerit, omnes illos, qui eoſdem Deos variis cognominibus celebrarunt, ab *Iſraelitis* ortum duxiſſe. Quæ autem porro addit V. C. refutatione prorſus ſunt indigna, ut quæ *pag.* 33. diſputat de locutione *inter duos lucos*, quæ adeo naturæ conveniens eſt, ut quis de ſimili re agens vix alia uti poſſet. Nec multo meliora ſunt, quæ de formatione vocis *patricius* ſubjungit; cum juxta omnem analogiæ rationem ea vox rectiſſime a voce *Pater*, vel etiam a plurali *patres* deduci poſſit; quod etiam fecit Voſſius. Sed manum de tabula. Nam piget addere, quæ de voce *tribus* adhuc adjicit;

cit;

cit; quibus intelligendis hariolo opus eſt: & cujus originem a Græco τριτύς. Pro qua *Æoles* dixerunt τριπύς, Lector videre poteſt in fine epiſtolæ Salmaſii ad *Sarravium*, quæ ſubjuncta eſt præclaro operi *Groroviano de Seſtertiis*: Et ita etiam *Gloſſarium Labbai*, Τριβὺς, τριπὺς ἢ τρίπυ μεθ, κ. τ. λ. Verum quæ eſt tandem ipſius V. C. ſententia? Mira ſane. Invenies II. *Regum* XV. 25. & II. *Chron.* XXVIII. 6. *Remaljam* patrem *Pekáchi*, qui occiſo *Pekáchja* Rege Iſraelis regnum ejus invaſit: ergo in hoc Remalja habemus ipſiſſimum Romulum: At; dicet aliquis; ſaltem ſerio loquitur, & inſigni aliquo argumento hoc Paradoxon probat. Non alio quidem, quam quod ille Remalja ab interpretibus *Alexandrinis*, qui vulgo LXX. vocantur; & a *Joſepho* Ρομέλιος, a *Nicephoro*, recenti admodum ſcriptore; Ρωμέλιος, vocali longa, vocatur. Nunc vos, lectores, Viri ſummi cauſſa clare plaudite.

Regnum Trojanum initium habuiſſe creditur a Dardano Jovis & *Electræ* (filia hæc erat *Atlantis*) filio; ut ſolebant omnium virorum fortiſſimorum, præſertim ſi qui regna; aut urbes condiderant, originem ad Deos referre. Quanquam jam ante Dardanum in *Troade* regnaſſe dicatur [a] *Teucer Scamandri* filius, a quo Populi illi etiam *Teucri* ſunt dicti [b]. Hic autem

a *Apollod. p. m.* 178. b *Diod. Sic. IV.* 12.

ſutem Dardanus ex Italia, vel, ut aliis placet, ex Arcadia in *Samothraciam* inſulam veniſſe dicitur; cum tamen rationi magis eſſe conſentaneum videatur, ut ex Oriente progreſſus in Troadem venerit. Licet etiam, ut verum fatear, non adeo abſurdum ſit ſtatuere, hoc jam tempore navigationes in diſſitas ad mare internum regiones fuiſſe ſuſceptas; ita ut Dardanus (vel majores ejus) primum quidem novas ſedes quærens ex Aſia in Italiam profectus videri poſſit; ſed forte eam minus commodam ſibi expertus inde in Græciam retroceſſiſſe. Vixit enim circa A. Per. Jul. 3230. A. M. 2500. ſive circa finem vitæ *Moſis*, aut initia *Joſua*: quo tempore homines jam navigationibus longinquis, neceſſitate urgente, uſos fuiſſe patet ex inſcriptione, quæ extat apud *Procopium Vandal.* II. 10. in ultima parte *Africa*; ſive in *Mauritania Tingitana* inventa, qua teſtabantur ejus conditores, ſe *fugiſſe a facie* Jeſu *filii* Nun *latronis*. Dardanus ergo filia Teucri in matrimonium accepta, eo mortuo urbem ſibi cognominem ad montem *Idam* condidit [a], populoſque de ſe *Dardanos* nominavit. Huic ſucceſſit filius *Erichtonius*; eique Anno Periodi Julianæ 3340. ſive Mundi 2610. *Tros*, unde regioni *Troja* nomen eſt inditum: nam proprie ipſa regio ita vocabatur [b]; cum urbs ejus præcipua *Ilium* [c], arx vero in

ea

a *Strabo L. XIII. n.* 592. b *Steph. V.* Τροία. c *Serv. ad Virg. Æn. I.* 1.

ea *Pergamum* diceretur ; vel, plurali numero *Pergama* [a]. Troi ſucceſſit *Ilus*, unde *Ilium* ; Ilo *Laomedon* , Laomedonti Priamus . Cum hic per annos quadraginta regnaſſet . A. P. J. 3531. Mundi 2800. Ante C. N. 1183. Troja a Græcis poſt decennalem obſidionem capta & everſa fuit, quod Paris Priami filius *Helenam Menelai Spartæ* Regis uxorem rapuiſſet. Ibi Æneas regio genere ortus, quippe cujus pater Anchiſes, avus *Capys*, proavus *Aſſaracus* Ili Regis frater fuerat , magna manu amicorum , clientum , ſervorum , aliorumque coacta , dum hoſtes prædæ intenti eſſent , munitiſſima Idæ montis loca occupat [b] : eoque brevi tempore ex aliis Troadis urbibus ingens vis hominum confluxit . Atque ita Æneas tuto diſcedendi copiam a Græcis pactus eſt. Hic jam quidam tradunt [c] , Aſcanium ab Ænea patre in agrum *Daſcyliticum* Troadi vicinum miſſum fuiſſe , cum a regionis illius incolis ad regni adminiſtrationem acciretur ; & non diu poſt , cum alii etiam Trojani ex Græcia ad eum eſſent reverſi, in paternum Trojæ regnum rediiſſe. Quæ ſi cui vulgari ſententia veriora videntur, non pertinaciter repugnabo , interim uſitatam hactenus opinionem amplexurus. Ergo Æneas trajecto *Helleſponto* primum in *Thraciam* venit ; ibique hibernans oppidum de ſuo nomine *Ænean* dictum condidit ;

a *Lucret. l. 477.* a *Dion. Hal. l. 47.*
c *Ib. & Inſr. ſ. 63.*

didit; iiſque ex ſuis ſociis, qui navigationis incommoda vel non poterant, vel nolebant ferre, incolendum dedit [a]. Hinc *Delum*, *Cythera*, *Zacynthum* Inſulas attigit; & ibi, ut etiam mox in *Leucade Inſula*. Veneri templum exſtruxit [b]. Mox etiam magis *Jonium* mare penetrans apud *Actium Veneris Æneadis* templum; & alterum *Magnorum* Deorum condidit, quæ ſua etiam ætate ſuperfuiſſe dux noſter & auctor Dionyſius teſtatur. *Ambracia* vero ejuſdem Deæ templum ſtatuit; cui poſteri in ipſius Æneæ honorem ſacellum addidiſſe videntur. Hinc Trojani noſtri *Buthrotum Epiri* oppidum pervenerunt: unde Æneas *Dodonam* profectus eſt oraculum Jovis, quod ibi fuit omnium antiquiſſimum, conſulturus: & ibi jam coloniam Trojanorum ab *Heleno* Priami filio deductam invenit: & ita demum Jonium mare trajicientes noſtri exules pervenerunt in Italiam [c]. Variis autem in ea locis exſcenſione facta denique appulerunt in Siciliam [d]; ubi etiam jam alios ante ſe Troja profugos invenerunt; & etiam cognatum Æneæ *Ægeſtum*; (*Aceſtem* vocat Virgilius *Æn. I.* 199. & alibi) qui caſu quodam ibi natus & educatus fuerat. Etiam hic Æneas colonias condidit, quibuſdam ex ſuis, quos jam tædebat navigationis, illic relictis [e]. Inde in Latium

**** pro-

a *Ib. l.* 49. b *Ib. c.* 50.
c *Ib. c.* 51. d *Ib. c.* 52. e *Dion. Hal. d. Virg Æn. V. v.* 718.

proficiſcens variis interim locis nomina impoſuit ab iis, qui ibi defuncti eſſent; ut portui *Palinuro* a gubernatore ſuo ibi ſubmerſo; *Leucaſia*; vel (ut Salmaſius *exercit. Plin. l.* 2. ſcribi voluit) *Leucoſia* a conſobrina quadam ſua tali nomine [a]. Alterum etiam portum pulchrum ac profundum *Miſenum* dixere a viro quodam nobili, ut eum vocat Dionyſius Halic. *l.* 53. quem tanquam æneatorem, ſive tubicinem Æneæ deſcribit *Maro*, ſimul tamen etiam a fortitudine cum laudans, *L.* VI. *v.* 164. *ſqq. Prochytam* item Inſulam [b], & promontorium *Cajetam*, illam a cognata, hanc a nutrice Æneæ dictam volunt [c]. Et ita tandem ad *Laurentum* Italiæ urbem pervenit: quanquam alii loco illo Homerico; quem memoravimus, decepti eum in Phrygiam rediiſſe narrant: quos Dionyſius ea ſectione; quam modo citavimus; & ſequentibus abunde refellit. Æneas porro [d] more veterum ſacris ante omnia rite peractis prandium, humi cum ſuis deſidens ſumpſit: ubi oraculum, quod ipſi quondam vel Dodonæ, vel a *Sibylla Erythræa* redditum fuerat, eventum habuit. Eo nempe oraculo juſſi fuerant Occidentem verſus navigare; donec eo pervenirent, ubi menſas eſſent comeſturi: (quamquam hoc vaticinium ab *Harpyjarum* una Æneæ

a *Dion. Hal. d. l. c.* 53. b *Dion. Halic. ib.*
c *Virg. Æn. VII. init.*
d *Dion. Hal. l.* 55.

neæ redditum fuiſſe ſcribit Virgilius *Æn.* III. *v.* 255. *ſqq.* licet *Id.* VII. *v.* 123. ab Anchiſe hoc prædictum narret, lapſu, ut videtur, memoriæ) Ergo cum non ſatis ſuppetentibus cibis etiam fruſta panis triticei, quæ mundiciei cauſſa cibis ſuppoſuerant, comederent, *Heus! etiam menſas conſumimus*, inquit *Julus*. *Ibid. v.* 116. Alterum etiam; quod Æneæ prædictum fuerat, hic evenit; ut nempe porcam gravidam in litore videret, quæ poſtridie triginta porcellos peperiſſe fertur [a]: quod deinde in omen vertit; cum triginta annis poſt *Lavinium* ab Ænea, ut mox dicetur, conditum etiam *Alba* ab Aſcanio [b] ædificaretur. Licet alii hoc potius; & meliore; ut credo; jure intelligant de triginta coloniis ab Ænea vel ejus poſteris conditis, quæ *Priſca Latina* dicuntur; & de iis locutum cenſent Lycophronem *v.* 1255. (Vid. omn. Rycquii diſſertationem *c.* 10. *n.* 108.) ac melior auctor Dionyſius Hal. III. 31. diſertim dicit, triginta Latinorum colonias Alba fuiſſe propagatas. Æneas porro hos porcellos ſimul cum ipſa ſue Diis patriis immolavit; & confeſtim urbem ædificare cœpit [c]. Hæc de ſe, Latino; qui tum locorum eorum regno potiebatur, formidoloſe narrantur: & quidem eo ipſo tempore, quo adverſus Rutulos, finitimam

 gen-

a *Dion. Hal. I. c* 56. b *Proper:. IV. car.* 35: *Virg. Æn. VIII. v.* 43. *ſqq.*
c *Dion. Hal. I.* 57.

gentem, bellum gerebat. Ergo omiſſis Rutulis ſtatim his invocatis hoſpitibus obviam pergit: ſed cum & ipſe & Æneas vires adverſariorum quiſque ſuorum pene pares viderent, poſtridie ſtatim conſultius viſum eſt per caduceatores colloquium petere. Atque ita cito inter ſe convenerunt, ut Latinus quidem advenis agros, quos incolerent, daret [a]; ipſi Latino, tum præſenti bello, aliis, ſi forte uſus veniret, ſtrenuam operam navarent. Ita brevi fractis Rutulorum rebus ad ædificationem civitatis ſuæ Trojani redierunt; eique abſolutæ a *Lavinia*, vel *Lavina* Latini filia *Lavinium* nomen eſt impoſitum. Alii vero dicunt [b], *Laviniam* filiam fuiſſe *Anii Deliorum* Regis, qui idem Apollinis erat ſacerdos [c]: eamque juſſu patris cum Ænea illud petente, quod vaticinandi perita eſſet, navigaſse. Sed plurium opinioni, donec aliud probetur, inhæreamus. Ergo cum omnium animos libido invaſiſset ſocietatem hanc recentem beneficiis firmare, primum quidem Lavinia Æneæ uxor data eſt [d]: & mox etiam reliqui Regis exemplo communicatis ritibus ſacris, legibus, jure civitatis, & præcipue connubiis in unam civitatem coaluerunt: & omnis hic populus ex Aboriginibus, Arcadibus, Pelasgis, *Peloponneſiis* & Trojanis conflatus

a *Dion. Hal. l.* 59. b *Dion. Hal. Ib.* c *Virg. Æn. III.* 80. d *Dion. Hal. l.* 60.

Digitized by Google

ſtatus *Latini* dicti ſunt. Conditum autem Lavinium putat Dionyſius [a] (nec abſque ſpecie veri) duobus circiter annis poſt diſceſſum Æneæ ex Troja; ita ut unum quidem hyemem in Thracia egerit, regione Trojæ vicina, ut ibi exciperet eos, qui adhuc e fuga ad eum conveniebant; alteram vero in Sicilia. Igitur hic fuerit annus Per. Jul. 3533. qui incidit in annum ante C. N. 1181. Sed etiamnum in hoc opere occupato Ænea Turnus Rex Rutulorum *Dauni* filius bellum reſtauravit [b], inſtigante præcipue Amata Latini Regis uxore, quæ Turni erat matertera; eumque ſibi generum optabat. Igitur his de cauſſis exorto bello Latinus; Turnus, aliique, qui ad ſcopum noſtrum non faciunt, cadunt: Æneas vero victor regnum ſoceri hoc caſu ad ſe devolutum accepit. Verum & ipſe poſt quatuor annos in bello contra Rutulos; & *Mezentium* Etruſcorum Regem periit A. Per. Jul. 3538. Ante Chr. 1176. & cum corpus ejus nuſquam comparuiſſet pro temporum illorum ſuperſtitione ad Deos migraſſe crediderunt; & *Jovem Indigetem* appellarunt [c]. Inde Filius Æneæ *Euryleon*, qui in ipſo a Troja itinere *Aſcanius* appellatus fuerat [d], (quod, ut videtur, alter Æneæ filius eo nomine dictus in eo itinere obiiſſet,) regno ſuccedit: licet Livius [e] dubitet, an fuerit

**** 3 Aſca-

a *ib. c.* 63. b *Ib. c.* 46. c *Liv. l.* 2. d *Dion. Hal. l.* 65. e *L. l. c.* 3.

Digitized by Google

Aſcanius hic *Creuſæ* prioris Æneæ uxoris filius, (hæc vulgarior eſt opinio) qui idem *Julus* dictus fuerit, & ad quem nobiliſſima *Juliorum* gens originem ſuam referebat; an vero Lavinia natus, quippe qui nondum Imperio maturus fuiſſe dicatur, ita ut regnum tantiſper muliebri tutela ſteterit [a]. Adulto Aſcanio rurſus cum Mezentio bellum fuit, [b] ita quidem ut Lavinii Aſcanius ab eo obſideretur: ſed demum nocte illuni eruptione facta hoſtes re ſubita perculſos magna ſtrage cecidit; qua etiam *Lauſus* Mezentii filius periit: quo audito ipſe cum Aſcanio Latiniſque pacem pepigit; eamque deinceps cum fide ſervavit.

[c] Tricefimo anno poſt conditum Lavinium Aſcanius eam urbem florentem jam & (ut tum res erant) opulentam matri an novercæ [d] Laviniæ reliquit, ut odium ejus ſe minime curare oſtenderet; ipſe loco amœniſſimo aliam condidit, quæ, quod ſitu excelſa & undique conſpicua eſſet, *Alba* fuit dicta, ut pluribus locis & urbibus idem nomen ex ſimili cauſſa adhæſit. Hinc etiam *Alpes* montes, & *Albion* Inſula, quæ hodie *Britannia*, nomen ſunt nacti, quod longiſſime proſpicientibus *Albi* appareant: vel potius unice ab *altitudine*, ut contendit *Buchananus Hiſt. Scotica Libr.* 1. *pag.* 12. *edit. Francoſ.* A. 1624.

a *Liv. Ibid.* b *Dion. Hal. l. prox.*
c *A. P. Jul.* 3563. *Ante Chr.* 1151. *A Troja capta* 32. d *Liv. d. l.*

Digitized by Google

A. 1624. cui etiam adſentitur Rev. *Huetius* epiſtola ad Bochartum [a]: ut nempe priſca *Celtarum* lingua longe lateque olim per Europam diffuſa vox *Alpen montes excelſos* noverit, quod etiam vult *Palmerius a Grenteſmenil Græciæ Antiqua L. 1. c. 14.*

Aſcanius, cum poſt mortem patris regnum per annos triginta octo obtinuiſſet, mortem obiit ſucceſſore fratre *Sylvio*, qui ex Lavinia poſt obitum Æneæ natus fuerat. Dicebatur autem *Sylvius*, quod in *Sylva* eſſet educatus [b]. *Julo* autem Aſcanii filio in ſolatium amiſſi regni ſacerdotium eſt datum: unde videmus illud proximæ dignitatis regno fuiſſe. Sed præterea etiam hic obſervandum eſt, *ſummam poteſtatem*, ſive *majeſtatem* dicere velis, tunc temporis fuiſſe penes populum: quippe qui libero ſuo judicio Sylvium Julo prætulerit [c]. Per hunc autem Julum *Julius* Cæſar originem ſuam ad Venerem referebat; quæ juxta poetarum figmenta hujus Juli proavia haberi debeat: hinc Virgilius *Ecl.* IX. *v.* 47. Cæſarem *Dionæum* vocat, *Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum*. Nam Venus aliquando *Dione* dicitur. Sylvio poſtquam annos viginti novem regnaſſet, ſucceſſit *Æneas*, qui nomine patris aſſumpto *Æneas*

a *dans le Recueil de Tilladet T. II. pag.* 202. b *A. Per. Jul.* 3576. *Ante Chr.* 1133. *a Troja capta* 45.
c *Liv. d. l. Dion. Hal. l.* 70.
d *Dion. Hal. ib.*

Sylvius dictus eſt, atque ejus exemplo omnes Reges Albani hoc cognomen habuerunt. Atque hic habemus originem primam nominum gentilitiorum, quibus poſt hos Albanos hominum primi uſi fuerunt Romani. Poſt Æneam Sylvium (qui regnavit annos triginta & unum). Rex actus eſt *Latinus* Sylvius annis quinquaginta & inſuper uno; quem ſecuti ſunt *Alba* Sylvius annis triginta novem; *Capetus* Sylvius annis viginti ſex, qui Livio *Atys* dicitur, ſed nos hic potius Dionyſium ſequimur, tum, quod Livio diligentior fuiſſe videatur; tum, quod non multum interſit, quomodo hæc regum ſucceſſio ordinetur; quippe quorum vix aliud, niſi nuda nomina reſtant. Poſt Capetum ergo fuit *Capys* Sylvius annis viginti octo: poſt hunc *Calpetus* (Livio *Capetus*) Sylvius annis tredecim; iſque regnum filio *Tiberino* Sylvio reliquit, qui illud non niſi octo annos tenuit. Tum prælio juxta *Albulam* fluvium commiſso in eo periiſse fertur: atque inde hunc amnem poſtea *Tiberinum*, vel *Tibrin* fuiſse dictum tradunt [a]. Regnum ejus excepit filius *Agrippa* Sylvius, qui regnavit annos quadraginta & unum. Hujus ſucceſſorem Dionyſius vocat *Alladem*, Livius *Romulum* Sylvium (*Euſebio* & *Syncello* eſt *Aremulus*) Ovidius [b] *Remulum*; ; qui ful-

a *Ovid. Faſtor. II. 389. Vid. etiam Serv. ad Æn. II. 500. ubi alias quoque hujus appellationis refert [illegible] ad Æn. VIII. v. 72.* b *Metam. XIV. v. 6[illegible]*

fulmine percuſsus dicitur, cum ipſe machinis quibuſdam extructis tonitru & fulgur imitari conaretur. Regnavit annos novendecim. Poſt hunc per triginta ſeptem annos regnavit *Aventinus* Sylvius; unde collis, in quo ſepultus fuit, nomen habuit; qui poſtea Urbis Romæ magna pars fuit: licet alii de hac re aliter ſentiant a. Filius Aventini Procas Sylvius, qui poſt viginti tres regni annos deceſſit, cum duos haberet filios, Numitorem Sylvium majorem, Amulium vero Sylvium minorem, illi quidem vetuſtum Sylviæ gentis regnum legat; huic vero præcipuas opes; quibus Amulius proceres corrupit, fratremque regno deturbavit b. Vel, ut alii narrant, Amulius Numitori optionem dedit, utrum regnum tantummodo, an vero totius patrimonii ſummam, atque omnem paternorum bonorum ſubſtantiam habere vellet: cumque Numitor privatum omne cum facultatibus regno prætuliſſet. Amulius regnum obtinuit c. Utque hoc regnum ſibi firmaret *Ægeſtum* Numitoris filium inter venandum ex inſidiis interfici curavit, rumore ſparſo, cum a latronibus cæſum fuiſſe: cujus cædis, licet probe gnarus eſſet Numitor, tamen metu tyranni illud diſſimulare coactus eſt: qui mox etiam per ſpeciem honoris filiam Numitoris Rheam Syl-

a *Vid. Serv. ad Virg. Æn. VII. v. 657.*
b *Dion. Hal. l. 71. 76. Liv. l. 3.*
c *Sex. Aur. Victor. de Orig. gent. R.*

Sylviam (quæ *Ilia* etiam dicebatur) Veſtalem legit, ut ita perpetua virginitate ipſi ſpem partus adimeret [a], ne aliquando ultorem familiæ ſuæ pareret. Verum quarto poſt anno, cum in lucum Martis templo vicinum puella abiiſſet, ut aquam puram ſacrorum cauſſa peteret, a viro quodam ignoto vi compreſſa fuit [b]: &, ſeu ita pro ſuperſtitione eorum temporum rata; ſeu, quia Deus auctor culpæ honeſtior erat [c], Martem incertæ ſtirpis patrem nuncupavit. Et alii quidem unum de procis puellæ fuiſſe volunt: alii, ipſum Amulium armatum, ut puellæ terrorem incuteret, eo veniſſe: qui videntur hoc velle, ipſum Amulium ſubito amore correptum Sylviæ vim intuliſſe. Cum autem gravidam factam eſſe intellexiſſet cuſtodes ei appoſuit [d]; &, poſtquam peperiſſet, necavit: vel, ut alii tradunt, filiæ ſuæ, quæ ejuſdem ætatis erat, precibus condonatam carceri incluſit [e], unde poſt Amulii mortem liberata fuerit. Peperit autem geminos, quos Amulius interficiendos ſtatuit: quomodo vero hoc periculum effugerint ex antiquiſſimis omnino ſcriptoribus; (qui hodie deperditi ſunt) iiſque viris primariæ plane dignitatis, & jam antea citatis, Fabio Pictore, L. Cincio, Porcio Catone, &, qui iis addi poteſt, *Calpurnio* Piſone narrant, qui eos legerunt,

a *Liv. d. l.* b *Dion. Halic. l.* 77.
c *Liv. l. c.* 4. d *Dion. Halic. l. c.* 78.
e *Ibid. c.* 79.

runt, Dionyſius Halicarnaſſenſis, & T. Livius: in quibus narrationibus falſa veris eſſe permixta quivis prudens lector, etſi de ſingulis non moneatur, facile intelliget. Scilicet miniſtri regii juſſu Amulii pueros acceperunt in fluvium projiciendos: eoſque, cum flumen ſuper ripas effuſum eſſet, in proxima alluvie exponunt; facile, vel altius ſolito elata aqua, vel dentibus ferarum, vel fame denique exſtinguendos. Jam notiſſima fabula addit [a], lupam ſitientem ex montibus, qui circa ſunt, ad puerilem vagitum curſum flexiſſe: eamque ſummiſſas infantibus adeo mitem præbuiſſe mammas, ut lingua lambentem pueros magiſter regii pecoris (regum & virorum principum his temporibus divitiæ maxime pecore cenſebantur) invenerit: eoſque ad ſtabula *Larentiæ* uxori educandos tulerit. Nec minus notum eſt quomodo hæc vulgo exponantur: nempe *meretricem* Latinis *lupam* ab animalis illius moribus dictam fuiſſe [b], unde vulgatum *lupanar;* & *lupari* idem quod *ſcortari* apud *Nonium* ex *Turpilio* & *Lucilio* [c]. Hanc autem Larentiam inter paſtores corpus vulgaſſe, atque inde locum fabulæ & miraculo datum. Nolim tamen hæc omnia abſque ullo argumento (niſi ignorantiam pro argumento habeamus) ita ſtatim pro fictis rejici, cum etiam alia & vetera & recentia exempla infantum miris

a *Liv. l. c. 4.* b *Vid. Cic. pro Mil. c. 21. & ibi Abram.* c *Vid. & Lactant. div. inſtit. l. c. 20.*

Digitized by Google

miris modis educatorum exſtent. Sic (ut plane fabuloſa mittam, Jovem. ex gr. a capra [a], *Telephum* a cerva [b] fuiſſe nutritos) *Cyrus* etiam a cane educatus dicitur [c]: quibus adde exempla antiqua, quæ habet Ælianus *Varia Hiſtoria L.*XII.*c.*42. & recentiora apud *Philippum Camerarium Horis ſubcis. Centur.* 1. *c.*75. Verum, ut ad noſtros pueros revertamur, ita genitos, ita educatos, tum formæ dignitate, tum animo excelſo inter æquales ita eminuiſſe tradunt, ut facile appareret, ſi alibi quam inter paſtores fuiſſent, non pecori paſcendo, aut agro fodiendo eos a providentia divina productos eſſe. Ergo etiam alios paſtores, ſæpe a vi latronum defendebant, & prædam latronibus ereptam inter eos dividebant. Erant autem inter eos, qui latrocinia exercebant, etiam ipſi paſtores avi eorum Numitoris; qui ob iram prædæ amiſſæ diu adoleſcentibus inſidiati [d] tandem Remum captum Regi Amulio tradunt, ultro accuſantes. Amulius Remum Numitori ad ſupplicium dedit: Interim Fauſtulus Remi periculo audito Romulo omnem rem aperit [e]: qui ſtatim paſtorum manu collecta urbem petit fratrem vinculis excempturus. Sed jam Numitor ex Remo generoſa ejus indole captus, exquiſiverat, quo genere eſſet ortus:

a *Serv. ad Æn. III. v.* 104. b *Lucian. de Sacrific. T. I. edit. Grav. p.* 364. c *Juſtin. l. c.* 4. *XLIV. cap.* 4. *ubi etiam aliud exem. additur:* d *Liv. I. c.* 5. e *Dion. Halic. l. c.* 80.

ortus: atque ex adoleſcentis, imprudentis licet, reſponſo deprehendit, eum nepotem ſibi eſſe. Romulus vero non ſimul cum globo illo juvenum[a]; (nec enim ad vim apertam par erat) ſed aliis alio itinere juſſis certo tempore in Urbem venire Albam pergit: ubi ab avo agniti adoleſcentes ad injurias acceptas cæde Amulii vindicandas compelluntur[b]. Interim etiam Fauſtulus veritus[c], ne Numitor parum fidei Romulo haberet, ſimul cum alveo, in quo expoſiti fuerant infantes, ad Urbem pergit. Sed cum ſumma trepidatione Urbem ingrederetur; & illud, quod ferebat, diligentiſſime occultaret; unus ex cuſtodibus (cuſtodes ex fidiſſimis Amulii ob metum hoſtilis incurſionis frequentes erant in portis) eum comprehendit, & detracto amictu, cum nihil niſi alveum conſpexiſſet, & tamen hominem vidiſſet hæſitantem, rogavit, *cur ita trepidaret, quove conſilio vas illud occultum ferret, quod palam habere illi utique liceret?* Dum vero plures ex cuſtodibus confluunt inter eos unus forte fuit ex iis, qui olim pueros ad fluvium deportaverant: qui ſtatim alveum agnovit; & rem reliquis cuſtodibus indicavit. Ergo ſimul comprehenſum Fauſtulum ad Regem ducunt, qui Regi omnia, ut geſta erant, aperit. Sed cum Amulius juſſiſset, ut ubi inveniri poſsent adoleſcentes, indicaret; non enim æquum eſse, ut cognati ſui, cum jam divina ope ſervati eſſent, inter bubulcos vitam degerent; ſubitam iſtam Re-

gis

a *Ibid. c. 81.* b *Ibid. c. 82.* c *Ib. c. 83.*

gis clementiam ſuſpectam habens Fauſtulus, *pueros quidem in montibus armenta paſcere*, refert; *ſeque ab iis miſſum eſſe, ut matri, quo ſtatu res eorum eſſet, nunciaret: & propterea alveum illum ſecum tuliſſe, ut fidem nuncio ſuo faceret. Se vero lubenter iis, quos Rex ſecum mittere vellet, pueros oſtenſurum eſſe, ut mandata regia intelligant.* Ita vero ſperabat Fauſtulus, ſe, cum in montes perventum eſſet illos, a quibus ducebatur, evaſurum. Amulius ſtatim quendam ex fideliſſimis ſatellitibus, qui pueros adduceret, miſit: At hic miſericordia motus mentem Amulii indicat; qui ſtatim juvenes, ut fortiter ſe gererent hortatus magna comitum manu ad regiam pergit: cui, cum ſe etiam illi, qui ex agris jam in Urbem confluxerant, junxiſſent; Amulium facili negotio obtruncant; arcemque occupant. Atque ita fere rem olim narravit Fabius. Alii vero dicunt [a], Numitorem pro nepotibus ſuis alios ſubſtituiſſe, qui ab Amulio necati ſunt; nepotes vero ejus a *Lupa*, hoc eſt, ab *uxore Fauſtuli* fuiſſe educatos: tum Numitorem, poſtquam pueri adoleviſſent, rixam inter ſuos & Amulii paſtores excitaſſe; ejuſque rixæ occaſione Amulium fuiſſe occiſum, poſtquam per quadraginta duos annos regno præfuiſſet. Ita Numitor recepto regno, ut adverſam ſibi quondam urbanam multitudinem exhauriret, nepotibus novæ urbis condendæ Auctor fuit [b]; licet alii dicant [c], eos id conſilii cepiſſe

a *Dion. Halic. I. c. 48.* b *Ibid. c. 87.*
c *Plut. Romul. p. m. 22. C.*

piſſe motos reverentia Numitoris, ne regno ejus inhiare viderentur: ſed cum juvenes admodum fuerint; ſimilius vero eſt, eos conſilium & auctoritatem avi fuiſſe ſecutos. Nam; ſi fides iis tribuitur, quæ ex Varrone narrat Plutarchus *Romulo p.* 24. vix annum ætatis decimum octavum agebant: quanquam *Auctor Chronici Alexandrini* majore ſpecie veri eos viceſimum quartum annum egiſſe ſcribit, qui Urbem anno quarto Olympiadis ſeptimæ vult eſſe conditam. Ergo in iis ipſis locis in quibus educati fuerant; novam urbem ædificare aggrediuntur; (niſi ab Evandro olim conditam inſtauraviſſe velimus) cujus fundamenta jacta eſſe dicunt XI. Kalendas *Maji*; ſive, ut nos loquimur, viceſimo primo menſis *Aprilis*: & is dies deinde *Natalis* (nam ita loquebantur, Cic. Att. iv.) *Urbis*; & feſtus eſt habitus[a]: Idem *Palilia* eſt dictus: vel, ut alii, *Parilia*, qui a *pariendo* ita dictum volunt; quod tunc Urbs quaſi *partu* edita ſit: Sed verius Palilia dicuntur *a Pale* paſtorum numine; quod eo die colebatur[b]. Fuit hic annus Periodi Julianæ 3961. Ante *Chriſtum* 754. Ab orbe condito 3231. Olympiadis ſextæ annus tertius, vel potius quartus, ita ut eadem æſtate ſeptima Olympias celebranda eſſet: Annus autem primus Urbis pro anno pleno habendus eſt; ita ut anni ſecundi initium a Kalendis Januariis ſequentibus duci poſſit: His ita præmiſſis tranſibimus ad ipſam Hiſtoriam primordii hujus tanti Imperii:

a *Plut. Rom. p.* 23. *F.* b *Ovid. Faſt. v.* 721. *ſq. Vide tamen etiam, ſi tanti eſt, Broukhuſ. ad Propert. IV.* 1 *v. v.* 71.

rii: quod ad ſtupendam ſane magnitudinem (& quidem, poſtquam Italiam ſibi ſubjecit, intra ducentos fere annos) pervenit: ita ut mirum non ſit ſuperbiſſimis nominibus de ſuo Imperio locutos fuiſſe Romanos, quod facit, exempli gratia, Virgilius[a] Jovem inducens, qui Veneri futuram magnitudinem poſterorum filii ſui Æneæ pollicetur; & præcipue inter eos Auguſti[b]. Nec Poetæ tantum, ſed etiam Hiſtorici ſimili fere modo loquuntur. Videri poteſt, nam longiores ne ſimus, vetat exiguum, quod nobis ſupereſt, chartæ ſpatium; videri, inquam, poteſt præter alios Dionyſius Halicarnaſſenſis[c], ubi de ingenti terrarum ſpatio, quo ſe Imperium Romanum extenderat, loquitur, rem magnam tamen etiam veritate majorem faciens. Hinc Imperii æternitatem ſibi pollicebantur Romani[d]; & inde in nummis Imperatorum Phœnix conſpicitur, quod obſervavit Vir Ampliſſimus[e], cui hoc opus inſcripſimus. Verum jam ulteriorem rerum Romanarum progreſſum ut conſideremus, tempus poſtulat.

a *Æn. I. v. 228.* b *Ib. v. 287. Et maxime Æn. VI. 794. ſqq. Vid. & Ovid. Faſt. II. v. 683.* c *Ant. L. I. c. 3.* d *Liv. XXXVIII. 28. Virg. Æn. IX. v. 447. Hor. Od. III. 30. Amm. Marc. L. XIV. c. 5.* e *Guilielmus Vandermuelen de die mundi Diſſ. I. p. 189. ſq. Vid. & Illuſtr. Ez. Spanh. de P. U. N. Diſſ. V. p. 287.*

FINIS PROLEGOMENORUM.

HIS-

XXXIII – 1

HISTORIA REIPUBLICÆ ET IMPERII ROMANORUM

A B

Urbe condita ad A. U. 727.
quo Octaviano Cæſari ſumma Imperii cum nomine
Auguſti delata fuit.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De regno Romuli.

§. I. PRima novæ Urbis initia fœdavit ſtatim Romulus cæde fratris ſui Remi. Cum enim contentio inter eos eſſet orta de Imperio, & Urbis ſtatuendæ loco ex avi conſilio auſpiciis rem decerni placuit. a Ibi prior Remus ſex vultures dextros conſpexit: Romulus, ſed poſterior,

A. U. C. 1. Per. Jul. 3961. Ante Chr. 754.

§. 1. De ipſis urbis initiis.

A bis

a *Dion. Hal.* 1. *c.* 86.

Digitized by Google

biſtotidem. Hinc orta contentio in rixam abiit, qua cæſus fuit Remus [a]; ſive ab ipſo Romulo [b]; ſive, ut alii, & verius, ut videtur, tradunt, a *Fabio Tribuno Celerum*, hoc eſt, *Præfecto turmæ equitum*, quibus corporis cuſtodibus Romulus utebatur, cum Remus foſſam & vallum Urbi circumdatum per contemptum tranſiliiſſet. Addidit Dionyſius *l.* 1. *c.* 87. etiam Fauſtulum, dum pugnam fratrum dirimere vult, cæſum fuiſſe. Equites autem antiquiſſimis temporibus *Celeres* ſunt dicti a Græco κέλης [c]; quæ vox tum *equum ſingularem*, ſive *deſultorium*, tum *equitem qui ex eo pugnat*, ſignificat. Hic porro obiter notandum, jam olim vallum & foſſas urbium, ut etiam portas inter res ſanctas fuiſſe [d]. Sed tamen nequaquam credendum eſt, Romulum Urbem omnibus ſuis partibus perfectam, nempe cum mœnibus ſuis & portis exſtruxiſſe, cum revera tantum arcem in monte Palatino ad cujus radices expoſitus & inventus, & in quo educatus fuerat [e], condiderit: cui tamen ſtatim etiam munitiones aliquæ [f], ut ea tempora ferebant, in vicino monte, qui poſtea *Tarpejus* & *Capitolinus* dictus eſt, acceſſerunt [g]: verum muros demum Ancus Marcius, aut *Tarquinius Priſcus* Urbi circumdederunt. Ad hanc autem arcem alii ædificia ſua in valle ſubjecta ſtatuebant, ut arcis iſtius defen-

a *Ib. c.* 87. b *Lucan. l.* 1. *v.* 95. c *Jul. Scal. poet.* 1. 22. *Voſſ. Etym.* d §. 10. *Inſtit. de rer. div.* e *Liv.* 1. *c.* 7. f *Ib. c.* 8. g *Ib. c.* 10. *ſq.*

fenſione adverſus latrones hoſtesve alios uti poſſent. Urbe jam condita Romulus agnoſcens, ut ipſa ratio dictat, vim non tantum, ſed etiam jus Imperii penes Populum eſſe, advocata concione de inſtituenda Reipublicæ forma diſſeruit [a]: &, quæcunque reliquis placuiſſet, ſe libenter ea uſurum eſſe declaravit. Cumque Populus ipſi regnum deferret, ſe Deos per auſpicia conſulere velle declaravit; quæ cum ipſi proſpera fuiſſent in regno confirmatus eſt [b]: ac deinde Romæ ſervatum fuit, ne magiſtratus majores, niſi auſpiciis habitis, crearentur; quin nihil unquam majoris momenti poſtea publice geſtum fuit, niſi antea auſpicia rite capta eſſent.

§. II. Inde Romulus ad jura civibus ſuis conſtituenda animum convertit: utque frequentiam civium augeret *Aſylum* aperuit: & hoc plures olim urbium conditores feciſſe videntur, ut *Cadmus*, exempli gratia. Et inde, e terra ſibi prolem enatam eſſe, mentiebantur; quia qui ad aſylum confugiebant, vel obſcuri erant, vel eſſe conabantur. Nam aſyla ſtatuebantur iis, qui cædem non ſponte ſua fecerant; vel obæratis; vel ſervis dominorum ſuorum ſævitiam fugientibus: licet poſtea hæc res in fœdum abuſum verterit; quem etiam poſtea Sabini Romanis exprobrarunt. [c] At Romulus multitudine ſenſim creſcente univerſam civitatem ſuam

§. 2. Jura a Romulo conſtituta.

A 2 in

a *Dion. Hal.* II. *c.* 3. *Liv.* I. *c.* 8. b *Dion. Hal.* II. *c.* 6. c *Dion. Hal.* III. *c.* 2.

in tres partes diviſit: eaſque ſingulas rurſus in decem alias: illæ *Tribus*, hæ *Curiæ* ſunt dictæ. (Si Livio credimus (I. 43.) a Servio demum tribus inſtitutæ ſunt.) [a] Inde eos, qui genere, virtute & opibus excellebant, a reliquis civibus ſecrevit [b]; præſertim ſi qui liberos haberent, iique *Patricii* ſunt dicti, reliqui *Plebei*. Quod ad imitationem *Athenienſium* factum videtur; qui cives ſuos in εὐπατρίδας, *patricios*, ſive *nobiles*; & ἀγροίκους, *ruſticos*, diſtinxerunt. Patriciis injunxit Romulus, ut ſacra facerent [c], & ſecum rem publicam curarent; plebejis, ut agros colerent, & artes quæſtuoſas exercerent. Tum permiſit plebejis, ut quisque, quem vellet ex patriciis, *patronum* ſibi deligeret: & patronos quidem *clientibus* [d] qua opera, qua conſilio adeſſe, ut parentes ſolent liberis; clientes vero filiorum obſequium patronis præſtare juſſit. Ad hujus moris imitationem poſtea etiam coloniæ [e], imo gentes exteræ in clientela illuſtrium familiarum Romanarum fuerunt; & hoc jus ad tempora *C. Gracchi* uſque, hoc eſt, ultra ſexcentos annos, firmiſſimum Reipublicæ vinculum fuit. Inde Romulus [f] ex iis, qui ætate, virtute, genere eminebant, conſilium centum virorum legit, qui honoris cauſſa *Senatores* ſunt appellati. Et hoc natura ipſa ita docente omnibus fere gentibus quaſi innatum fuit; ut, qui Senato-

ris

a *Id.* II. *c.* 7. b *Ibid.* *c.* 8. c *Ib.* *c.* 9. d *Ib.* *c.* 10. e *Ib.* *c.* 11. f *Dion. Hal.* II. *c.* 12.

ris, vel magiſtratus munere fungerentur, quamquam juniores eſſent, ab ætate denominationem acciperent. Licet autem jam quædam de iis notaverim in *poſteriore editione Compendii Antiq. Rom Sect* I. *Cap.* II. §. I. tamen animi cauſa hic quædam huc ſpectantia addere lubet. Apud Iſraelitas illi, quos jubente Deo, monente *Jethrone* in conſilium ſibi adſciverat Moſes (*Exodi* XVIII. XIX. 7.) *Seniores* vocantur: eaque appellatio, quamdiu Iſraelitis civitas conſtitit, obtinuiſſe legitur. Scriptor poſt ſacros antiquiſſimus Homerus *judices* etiam γέροντες, *Senes* vocat, *Iliad.* Σ. v. 503. ut & *conſiliarios*, *Iliad.* B. v. 21. 53. Γ. v. 113. &c. *Apud* Lacedæmonios *quidem ii, qui ampliſſimum magiſtratum gerunt, ut ſunt, ſic etiam nominantur* Senes. Verba ſunt Ciceronis *Catone majore c. 6.* Eadem de cauſſa etiam *Chriſtiani presbyteri* dicuntur *miniſtri ſacrorum*. *In Annalibus Fuldenſibus aliquem ad ſeniorem eligere* nihil aliud eſt, quam *eum Regem, vel Principem conſtituere* [a]. Et, ut tandem deſinamus, in *antiqua verſione Bibliorum Saxonica* ſemper *Principes Aldermen* vocantur [b]. Sed ad Romulum revertamur. Ille lecto Senatu etiam ex nobilioribus juvenibus [c] trecentos ſecrevit, quibus ad cuſtodiam corporis ſui uteretur: quos *Celeres* appellatos fuiſſe jam ſupra diximus. Conſtituit porro, ut penes Regem

A 3 pri-

a *Vid. Buchel. notis ad Hedam p.* 89. b *Vid. Bingham antiquities of the Chriſt. Churchch.* 19. c *Dion. Hal.* II. *c.* 13.

primò omnium ſacrorum ſuprema cura eſſet: quod etiam prudenter, & naturæ rei convenienter ab eo factum eſſe abunde patet, cum tanta merito ſit divini cultus reverentia, ut nemini privato aliquid in ea ſit permittendum. Unde etiam ſemper poſtea clariſſimi Senatores & Magiſtratus Sacerdotia præclariora, laudando imprimis more, geſſerunt: ut alibi jam monuimus. Secundo, cuſtodiam legum, morum, & juris ſibi ſumpſit; ita, ut de gravibus cauſis ipſe quidem judicaret, leviorum autem cognitionem Senatui permitteret. Tertio, ut Senatum & Populum Rex convocaret; ejuſque decreta exſequeretur. Quarto, ut in bello ſummum haberet Imperium; quia res bellicæ & ſecretam conſultationem, & celerem exſecutionem deſiderant. Quorum neutrum obtineri poteſt, ſi frequenti Senatu de iis agendum ſit; multo minus, ſi coram populo. Senatui dedit, ut de iis, quæ ipſe ad eum retuliſſet, cognoſceret, utque, quod pluribus placuiſſet, id demum ratum haberetur. Populo denique conceſſit, ut magiſtratus crearet, leges ferret, & de bello decerneret: cujus tamen decreta ita demum rata erant, ſi ita Senatui quoque viſum foret [a], *Populum* hic dico, licet Dionyſius Halicarnaſſenſis de hac re agens δημότικον πλῆθος habeat, quod *plebem* interpretantur; ego putem commodius poſſe verti *popularem multitudinem*, vel *populum univerſim:* non enim

a *Vid. Compend. noſtr. S. 1. c. 6. §. 1.*

nim ſummam Reipublicæ poteſtatem, quæ magiſtratibus, legibus, & jure belli ac pacis unice fere continetur, meliori parti Populi, Senatoribus puta ac Equitibus, ita eripere credo voluiſſe Romulum, ut totam infimæ ſolum plebi traderet: nec cum ſequenti Reipublicæ ſtatu hoc convenit. Sed hoc egiſſe videtur, ut omnes communi animo Rempublicam gerere poſſent: quemadmodum revera Comitiis curiatis, quæ hoc tempore ſola obtinebant, ab omnibus omnino civibus factum eſt. Nec aſylum aperuiſſe contentus Romulus, ut etiam porro civitatem ſuam frequentem redderet, primum juſſit, ut omnis virilis proles, & primogenitæ filiarum educarentur: nam pro jure eorum temporum pater non tenebatur invitus liberos ſuos educare: ſed vel occidere eos, vel abjicere poterat [a]. Deinde in hunc eundem finem ſaluberrimo conſilio inſtituit Romulus, ne civitates victæ delerentur: ſed, ut ex civibus Romanis quidam mitterentur, qui cum priſtinis civibus eas urbes *colerent*, unde *coloniæ* ſunt dictæ: quibuſdam etiam jus civitatis Romanæ daretur [b]. Atque ita factum eſt, ut pro ter mille peditibus, & trecentis equitibus, quibus initio res Romana conſtiterat, moriens Romulus quadragies ſexies mille pedites, & Equites fere mille reliquerit. Hunc morem cum deinde Reges, & mox Magiſtratus annui ſervaſſent, contigit, ut hic populus omnes alias gentes multitu-

a *Vid. Comp. noſtr. Ant. Sect.* VI. *c.* V. *ſ.* 4. b *Dion. Hal.* II. *c.* 16.

titudine hominum ſuperaret [a]: cum contrarium facientes Lacedæmonii, Athenienſes, *Thebani* brevi tempore imperium in Græciam amiſerint. Et merito me hoc conſilium vocaſſe *ſaluberrimum* pluribus argumentis probari poſſit: ſed pauca tantum pro modulo operis noſtri hic afferemus. Primo enim neceſſarium prorſus hoc eſſe conſilium facile apparet, quod nemo jure ſperare poſſit, ſe regiones amplas, & incolis, qui hoſtilem animum gerunt, plenas imperio cohibere poſſe, niſi ſenſim illi animi mitigentur, & in unum quaſi corpus cum victoribus coaleſcant; quod, niſi coloniis deducendis, & jus civitatis victis largiendo, fieri vix poſſe videtur. Secundo, ita facillime populationes [b] & incurſiones hoſtiles reprimi poſſunt [c]. Tertio, cum multi hac ratione, ut uxores ducant permoveantur, neceſſarium eſt ſtirpem hac ratione maxime augeri. Quarto, etiam plebs urbana & otioſa, atque ita Reipublicæ noxia, facillime hac ratione exhauritur [d]: atque, quinto, eadem ratione commodiſſime ſedantur motus civitatis inteſtini. Sexto denique, hoc modo milites veterani ſine cujuſquam injuria præmiis ornari poſſunt, quod alia ratione vix, ut fiat, obtineas: cui rei etiam hoc commodum accedit, ut ita animos eorum ſpe præmiorum ad egregia quævis facinora opti-

a *Vid. etiam Dion. Hal.* III. II. b *Cic. de L. Agraria contr. Rull.* II. *c.* 27. c *Vid. Bacon. de Verulam Serm. fid. c.* 29. *quod eſt de proferendis Imperii terminis.* d *Cic. l. d. c.* 26. *ad Att. l.* 18.

optime incendas. Vide etiam *Sigonium de antiquo jure Italiæ L.* II. *c.* 2. Et ſane etiam Principes prudentiores hoc conſilio ſæpe ſunt uſi: ſic *Aſſyriæ* Rex cum Iſraelitas e patria eorum abduxiſſet, in eorum locum colonos ex variis regionibus induxit, qui Iſraelitarum urbes incolerent [a]: quemadmodum illi ipſi fatentur, ſe a Rege Aſsyriæ eo deductos fuiſſe [b]. Et hodierna exempla probant ejus rei in omnibus utilitatem; cum videamus, quantum præcipue *Batavi* noſtri, tum etiam *Angli* coloniis in difficillimas orbis regiones miſſis profecerint. Sed hæc jam porro noſtri fori non ſunt. Pergamus videre quæ præterea inſtituerit Romulus.

§. III. Cum ſciret civitates tribus maxime modis & conſervari & augeri poſſe [c], benevolentia ſcilicet Deorum, (ut miſere plures Deos ſibi homines confinxerant) temperantia & juſtitia inter cives, & fortitudine bellica, primum quidem cultum Deorum ordinatiſſime, ut tum res ferebant, inſtituit, rejectis illis indigniſſimis Græcorum fabulis [d] de criminibus nempe, bellis, vulneribus Deorum, & ſi quæ alia Græcia mendax finxerat: removens etiam cultus Deorum fanaticos, clandeſtinos & peregrinos. Sacerdotes, ut jam innuimus, legit [e] ex iis, qui genere, cenſu, virtute reliquis præſtabant. Tum, ut concordiam inter cives & frugalitatem ſervaret, ſingulis curiis exſtruxit ſingula cœna-

§. 3. Reliqua Romuli inſtituta.

a II. *Reg.* XVII. 24. b *Ezr.* IV. 3. c *Dion. Hal.* II. *c.* 18. d *Ib. c.* 19. e *Ib. c.* 21.

nacula, in quibus *ejuſdem curiæ homines* (*Curiales* Latini vocant) diebus feſtis ſimul epularentur: quæ convivia egregie ad frugalitatem faciebant, quod non licebat in iis apponere, niſi res tenues [a] & eas tenui apparatu: iſque ritus conſtantiſſime ſervatus eſt, etiam cum jam luxus Rembublicam plane corrupiſſet. Leges etiam de vita civili utiliſſimas tulit: cum enim videret [b] diſcordiam inter virum & uxorem multarum in Republica calamitatum eſſe cauſſam, legem tulit [c]; ut mulier cum marito omnium bonorum & ſacrorum particeps eſſet: quæ cauſſa fuit, cur intra quingentos & viginti annos poſt Urbem conditam nullum Romæ divortium factum ſit [d]. Præterea etiam poteſtatem patribus in liberos conceſſit [e], quanta apud nullos unquam populos obtinuit [f]. Ut porro generoſiores redderet civium ſuorum animos, artes ſedentarias, & illiberales ſervis, libertinis & exteris exercendas dedit [g], civibus agriculturam, ut magni animi cura rem digniſſimam, & militiam reliquit; eoſdemque & bellicam & ruſticam vitam exercere, & ex æquo, quæ hoſtibus ademiſſent, dividere juſsit. Ipſe etiam, ut ſe æquitatis amantiſsimum oſtenderet, judicia ſevere exercuit, ea ipſa re ſe magnum in parvis rebus Principem oſtendens: nam nunquam vere magnus princeps exſtitit, quin

a *Ib. c.* 23. b *Ib. c.* 24. c *Ib. c.* 25. d *Val. Max.* II. *l.* 14. e *Dion. Hal. L.* II. *c.* 26. f *V. Comp. noſtr. Ant. R. Sect.* VI. *cap.* V. §. 4. g *Dion. Hal. L.* II. *c.* 28.

quin idem quoque rigidiſsimus juſtitiæ cultor fuerit.

Et jam ſatis validæ Romanæ res eſſe incipiebant: ſed penuria mulierum hominis duntaxat ætatem duraturæ eſſe videbantur [a]: & vicinæ gentes ſocietatem connubiumque Romanorum adſpernabantur [b], per ludibrium legatos Romuli ea petentes percunctati, *Ec-quod feminis quoque aſylum aperuiſſent? id enim demum compar connubium fore*. Romulus diſsimulata injuria ex Senatusconſulto finitimos cum ſororibus ac filiabus ad ſpectaculum ſolemne in honorem Dei Conſi, ſive Neptuni celebrandum invitat: at, ubi mentes cum oculis eo deditæ erant, ex compoſito, ut quiſque ſuorum virginem inde ſibi raperet, juſsit: Nec ſegniter juſsis regiis obtemperatum eſt. Dionyſius Halicarn. *L.* 11. *c.* 31. id præcipue factum putat, ut vicinæ civitates etiam invitæ amicitiam cum Romanis contrahere cogerentur; cum hinc matrum, inde filiarum interventu neceſſario aliquando pax coalitura eſſet. Hinc tamen ſtatim bellum eſt ortum. Et ſi omnes illæ gentes junctis viribus Romanos fuiſſent aggreſſæ de recenti Imperio actum fuerat: *nunc dum ſingula pugnant univerſa vincuntur*.

§. IV. Et primo *Cæninenſes* cæteris promptiores Romulum adoriuntur: qui acie ipſos ſuperat [c], & urbem ipſorum capit, Rege eorum *Acrone* cæſo. Ac mox etiam ſuperatis *Antemnatibus* [d] de utraque civitate

A. U. C. 4. §. 4. Bella a Romulo geſta.

a *Flor.* 1. 1. b *Liv.* 1. *c.* 9. *Dion. Hal.* 11. *c.* 30. c *Dion. Halic.* 11. *c.* 32. d *Ib. c.* 34.

tate triumphum egit : & *ſpolia opima* Cæninenſium Regi detracta Jovi *Feretrio* ſuſpendit [a]. Victis non tantum veniam dedit ; verum eos etiam in civitatem accepit [b] precibus *Herſiliæ* conjugis motus : an quod ipſe id ſuis rebus conducibilius putaret ; ut hoc ejus conſilium jam explicavimus . Eodemque modo mox uſus eſt *Cruſtuminis*, cum etiam eorum urbem in poteſtatem redegiſſet. His gentibus Plutarchus [c] etiam addit *Fidenates*, quos etiam à Romulo victos & Romam translatos narrat. At graviſsimum Romulo bellum cum Sabinis fuit. Nam hi a ſubito Romanorum incremento ſibi metuentes ingentem belli molem cient . Romulus vero omni modo defenſionem parat [d]; cui etiam ex Etruria duce *Lucumone*, & Alba ab avo miſſa auxilia venerant: & pace fruſtra tentata caſtra ante Urbem collocat exercitu viginti millium peditum, octingentorum, equitum inſtructus, ſi fides Dionyſio Halicarnaſſenſi, qui Sabinorum copias Romanis etiam majores facit: ſed hic error multis hiſtoricis eſt familiaris, ut de patriæ noſtræ Hiſtoricis antiquioribus obſervat, qui optime de ea re judicare potuit, *Petrus Scriverius obſervationibus ad vetus Chronicon Gaudanum*, & alibi . *Tatio* autem (Rex hic erat Sabinorum) metuenti, ne ibi fruſtra tempus terere cogeretur, inſperata felicitas oblata eſt; ut quidem vulgo narrant , ſed,

ſed,

a *Vid. Cl. Perizonii Anim. Hiſtor. c.* 7. b *Liv.* I. *c.* II. c *Vita Rom. p. m.* 27. d *Dion. Hal.* II. *cap.* 37.

ſed, ut videtur, parum vere. Erat arcis Romanæ cuſtos *Sp. Tarpejus*; cujus filia *Tarpeja* capta ſplendore annulorum & armillarum, quas brachiis geſtabant Sabini, arcem iis prodere ſtatuit, pretium proditionis pacta illud; quod brachiis ſiniſtris geſtarent Sabini: at hi arcem jam ingreſſi clypeis, quos etiam in ſiniſtris geſtabant, in virginem conjectis eam obruerunt. Alii dicunt, Tarpejam, cum jam in arcem veniſſent Sabini, eique aurum offerrent, ſcuta eorum petiiſſe [a], ut ita inermes eos ſuis traderet: Sed vix videtur veriſimile, ſtultos adeo id temporis homines fuiſſe, ut talia vel peterent, vel promitterent: ita ut, quod prius narratum eſt, verius putem. Sed, ut dicam quod ſentio, tota narratio valde ſuſpecta eſt; & ſuſpectiorem facit quod geminam hiſtoriam narrat Plutarchus in *Parallelis p.m.* 309. *B.* de puella quæ ſimilibus fere legibus *Epheſum Brenno* Gallorum duci ſe tradituram eſſe promiſiſſet: Nam cum eventus valde ſimiles & mirandi de hominibus diverſæ plane ætatis & regionis narrantur, indicium falſitatis ſatis magnum id mihi eſſe videtur: quod uno & altero exemplo obiter illuſtrare lubet. Sic, quod Livius *L.* I. *c.* 64. narrat de *Tarquinio* capita papaverum decutiente, jam diu ante eum narraverat Herodotus *L.* v, *c.* 92. de *Thraſybulo* & *Periandro*, hoc *Corinthio* illum *Mileſiorum* tyrannum conſulente: & diu poſt eum narravit *Mariana Hiſtoria Hiſpanica*

X, 16.

a *Ibid. c.* 40.

X. 16. de Abbate quodam, qui ſimile conſilium *Ramiro Arragonum* Regi dederit. Quicquid ſit, hoc certum eſt, [a] Romanos aliquanto poſt acerrimo prælio cum Sabinis decertaſſe; ſed quod nox diremit antequam de victoria conſtaret. Et poſt paucos rurſus dies pertinacisſime pugnatum eſt in loco, ubi poſtea forum Romanum fuit, ipſo Romulo vulnerato [b]: ſed & hoc prælium anceps fuit. At demum mulieres raptæ, auctore conſilii Herſilia, vel inter duas acies intercurrentes [c]; vel, ut alii tradunt, in caſtra Sabinorum profectæ [d] precibus obtinuerunt, ut pax hiſce conditionibus fieret [e]: Ex duabus civitatibus fieret una: *Titus* Tatius æquato cum Romulo imperio regnaret: Urbs priſtino nomine ROMA: Cives a *Curibus* (Tatii hæc patria erat) QUIRITES dicerentur. Atque ita multi viri illuſtres cum clientibus ſuis e Sabinis Romam tranſmigrarunt. Non omnes tamen Sabinos in hoc fœdus conſenſisſe patet; quod ſub *Tullo* Rege [f], & deinde ſæpius bella cum iis geſta ſint. Ita aucta civitate Senatorum & legionum numerus duplicatus eſt [g]: & mulieribus, ut pacis auctoribus, magni honores concesſi ſunt. His peractis *Quirinalem* & *Cœlium* colles Urbi addiderunt [h]; ita quidem, ut Tatius cum Sabinis Capitolium vicinumq; Quirinalem obtineret: Cœlium vero & Palati-

a *Dion. Halic.* II. *c.* 41. b *Ib. c.* 43. c *Liv.* I. *c.* 13. d *Dion. Hal.* II. *c.* 45. e *Ib. cap.* 46. f *Liv.* I. *c.* 30. g *Dion. Hal.* II. *c.* 47. h *Ibid. cap.* 50.

latinum Romulus. Mox *Camerinos* latrocinia exercentes vicerunt; & in urbem eorum coloniam miſerunt. [a] Quinto, aut ſexto anno poſt pacem cum Sabinis factam evenit, ut propinqui quidam Tatii legatos Laurentum, vel, ut alii, *Lavinienſium* Romam proficiſcentes ſpoliaverint non tantum, ſed & necaverint. Tatius vero injuriam hanc expoſtulantibus Lavinienſibus ſatisfacere neglexit; unde ab ipſis inter ſacrificia occiſus fuit, cædem ejus probante ob facinoris injuriam Romulo. Qui ita ſolus Imperio potitus cum priſcis Latinis ultro amicitiam ejus expetentibus fœdus junxit: Fidenates qui Romanorum naves diripuerant, ſubegit, & in Urbem eorum coloniam duci juſſit. Mox Camerinos rebellantes fudit; & Urbe eorum capta cives Romam traduxit, bis totidem colonis in locum eorum miſſis [b]. Anno ſequente bellum geſſit cum *Vejentibus* [c] Etruriæ populo, qui Fidenatium cauſſam ulciſci volebant: & primum quidem prælium anceps fuit; ſecundo vero victor Romulus [d] magna parte agri Vejentibus adempta pacem in centum annos cum iis pepigit: triumphoque de iis, ut antea de Camerinis fecerat, ducto multis captivorum, qui Romæ manere magis, quam in patriam reverti volebant, civitatem dedit.

A.U.C. 9.

A. U. C. 16.

§. V. Tot rebus egregie geſtis elatus animo Romulus inſolentius ſe, præcipue adverſus

§. 5. Romuli finis.

a *Liv. I. 14. Dion. Hal. II. c. 51. ſeqq.* b *Plut. vita Rom. p. m. 33.* c *Liv. I. c. 15.* d *Dion. Hal. II. c. 55.*

verſus Senatum, gerere cœpit [a], eumque contemnere: ut fere, qui res maximas foris geſſerunt, domi inſolentiores eſſe incipiunt; cujus rei exempla domeſtica afferre odioſius ſit: Itaque non diu poſt ſubito diſparuit. Et conſtantior fama eſt, eum dum ad *Capræ* paludem concionem haberet, & ingens ſubito tempeſtas coorta eſſet, dilapſa reliqua multitudine a Senatoribus fuiſſe diſcerptum: qui deinde, ut cædis invidiam a ſe amolirentur, quendam ex ſuis *Julium Proculum* nomine nobilitate & ſanctitate clarum ſubornarunt, qui ſe Romulum in cœlum euntem vidiſſe ſancte dejeraret: cumque juſsiſſe, ut cives ſui ſe *Quirinum* Deum factum colerent [b]; quod a vulgo avide arreptum eſt, illique ædes conſecrata fuit. Uxor ejus Herſilia etiam in Deos relata eſt, & *Hora* dicta [c]. Regnavit Romulus annos triginta ſeptem.

A. U. C. 38. *Per. Jul.* 3999. *Ante Chr.* 716.

CAPUT SECUNDUM.

De Regno Numæ.

§. 1. *Numæ initii.*

§. I. Ita ſublato Romulo cum inter Romanos & Sabinos contentio orta fuiſſet ex utra gente Rex in Romuli locum ſufficiendus eſſet, primum quidem placuit [d], ut Senatores in decurias dividerentur, utque decem viris, quibus primis ſors obvenisset,

a *Plut. p. m.* 34. *Liv.* I. *c.* 16. *Dion. Hal.* II. *c.* 56. b *Ovid. Faſt.* II. *v.* 475. *ſqq.* c *Id. Metam.* XIV. *v. ult.* d *Liv.* I. *c.* 17. *Dion. Hal.* II. *cap.* 57.

Google

hiſſet, ſummum in Republica Imperium traderetur: non quidem, ut decem ſimul imperarent; ſed quiſque quinque dies per vices, quibus diebus cum inſignibus Imperii & lictoribus eſſet: iiſque elapſis ea ſecundo traderet, donec ita quinquaginta dierum ſpatium tranſactum eſſet. Tum ſequens decuria eodem modo præerat, ita ut Imperium in orbem iret. Annuum hoc intervallum fuit: id ab re *Interregnum* appellatum. Sed quanquam modeſte hi interreges præeſſent [a], tamen Populus minus æque hanc regiminis formam ferebat: Itaque convenit inter utramque factionem, ut altera Regem ex alterius corpore legeret. Cumque ea lectio veteribus Romanis eſſet permiſſa, maluerunt illi regnum Sabino deferre, quam Regem illorum ſuffragiis accipere Romanum. Ergo Populus juſſus a patribus Regem creare, cujus facti patres auctores fierent: quod tam gratum plebi fuit, ut juſſerint, *Senatus decerneret, qui Romæ regnaret*. Vivebat ea tempeſtate Curibus Sabinorum oppido virtutis & ſapientiæ laude inclytus Numa *Pompilius Pomponii* filius eundem cum Urbe natalem habens [b]: eique honoris cauſſa T. Tatius unicam filiam nuptum dederat: At poſt uxoris mortem in lucis fere ſacris; ſimilibuſq; locis vitam degebat: unde poſtea rumor fuit ortus cum cum Nympha, ſive Dea *Egeria* conſuetudinem habuiſſe. Itaque cum totus ſtudiis & religio-

a *Plut. Numa p.1. m. 61.* b *Ibid. p. 62.*

Digitized by Google

ligionibus deditus eſſet primo regnum oblatum recuſavit: ſed tandem, cum etiam pater ejus, & *Marcius* propinquus urgerent, accederentque læta auſpicia, re divina facta Romam profectus eſt, & omnium ſuffragiis Rex renunciatus. Inito regno ſtatim trecentorum Celerum cohortem exauctoravit [a] in benevolentia civium fiduciam reponens: & omnimodo populum ferocem pacis artibus, & ſacrorum plurium inſtitutione a bellis avertere, & ad humanitatem & juſtitiam mollire paravit. Hinc vulgo creditum eſt, eum *Pythagoram Crotone* in ultima Italiæ ora docentem audiviſſe: Sed & ipſa Croton quatuor demum annis, poſtquam regnum accepit Numa, condita fuit: & Pythagoram *Servio Tullio* Romæ regnante centum amplius poſt annos juvenum æmulantium ſtudia cœtus habuiſſe conſtat [b]. Niſi dicere velimus †, alium quendam *Pythagoram Spartanum* Numæ in regno conſtituendo conſiliorum adjutorem fuiſſe. Sed fama hinc orta videtur, quod Numæ inſtituta cum *Pythagoræorum* placitis multa haberent communia [c]: veluti, quod uterque hominis, aut alterius animalis forma Deum effingi vetuerit [d]: & inde Varro [e] dixit antiquos Romanos plus quam annos centum & ſeptuaginta Deos ſine ſimulacro coluiſſe.

† *Plut. p. m.* 60.

§. 2. *Geſta Numæ.*

§. II. Ut ergo ſacrorum curam ſupremam

a *Plut. p. m.* 64. b *Liv.* 1. *c.* 18. c *Ibid. p.* 69. d *Ibid. p.* 65. e *in fragm. p.* 46. *ed. opt. Durdrecht.*

nam ſe ſuſcepiſſe ſignificaret, Pontificum [a], qui ſacris præeſſent, collegio inſtituto, generum *Numam Marcium* [b] eorum Principem fecit *Pontificis Maximi* nomine ornatum. Et ſapientiſſime eoſdem viros & ſacris & civilibus rebus præfecit, ne prætextu res divinas tuendi homines vel ambitioſi, vel ſuperſtitioſi turbas excitarent; quod tot aliis civitatibus perniciosum fuit. Creavit ergo Flamines, *Dialem* Jovis Sacerdotem, *Martialem*, & *Quirinalem*. *Virgines Veſtæ* ſex, vel, juxta alios, quatuor, Marti *Gradivo Salios* duodecim legit. *Augures* primum conſtituit, & *Feciales*, qui fœderum curam gererent; & ſi qua gens Romanos læſiſſet, bellum ei rite juſſu Populi indicerent. Licet tamen juri Feciali formam propriam Ancus demum Marcius dederit [c]. *Fidei*, & *Termino*, quæ numina finxerat, templa ſtatuit [d]; ut ſuos *fidem* colere, & *terminos* agrorum immotos ſervare doceret: & hos quidem ſacros eſſe juſſit, ita, ut ſi quis eos loco moviſset, a quolibet impune occidi poſſet [e]. Collegia varia artificum formavit, quæ ſingula ſuos cœtus & ſacra peculiaria haberent: ut ita civitatem quæ ex variis gentibus, diverſoque hominum genere convenerat, ad concordiam adigeret. Utque anni formam a Romulo inſcite inductam meliorem redderet eum ad lunæ curſum ordinavit menſibus intercalaribus interpoſitis,

B 2 ita

a *Dion. Hal.* II. c. 73. b *Liv.* I. c. 32. c *Plut. Numa* p. 70. d *Dion. Hal.* II. c. 74.

ita ut vigeſimo quarto quoque annō ad curſum ſolis hic annus redigeretur. Idem nefaſtos dies faſtoſque fecit [a]: quia aliquando nihil cum populo agi poſſe utile futurum erat. His omnibus ita inſtitutis finitimos in magnam verecundiam adduxit, qua civitatem unice in cultum Deorum verſam violare nefas ducerent. Et hinc toto regni ſui tempore *Janum clauſum* habuit; quod ex ipſius inſtituto pacis ſignum erat [b]; ut contra bello exorto ſtatim aperiebatur [c]. Verum interim, quod paci conveniebat, agriculturæ ſtudium maxime Romanis commendavit, agros Romanos finibus terminans [d], & in pagos deſcribens [e]: agri etiam parte, quam Romulus quæſiverat, egenis de plebe viritim diviſa [f] gnavos præmiis & honoribus ad labores excitavit, cum inertes ignominia ac pœnis caſtigaret. *Pomœrium*, ſive Urbis ambitum *protuliſſe* a quibuſdam dicitur [g] colle Quirinali illi adjecto: ſed verius eſt, eum hunc collem muniviſſe tantum; cum *capite præc.* jam viderimus, cum poſt Sabinos in civitatem receptos Urbi fuiſſe additum: nec ulli poſtea pomœrium proferre licuit, niſi qui etiam fines Imperii protuliſſet, quod non fecerat Numa.

§. 3. *Leges quædā Numæ.*

§. III. Leges de rebus ſacris plurimas tulit, præter ea inſtituta quæ jam retulimus: ſed quas hic recenſere operæ pretium non

a *Liv. I. c. 19.* b *Liv. 16.* c *Vid. Ovid. Faſt. I. v. 121. Virg. VII. v. 67.* d *Dion. Hal. II. c. 74.* e *Ib. c. 76. Plut. Numa p. 71.* f *Dion. Hal. Ib. c. 62.* g *Ibid.*

non fuerit. Addi potius poſſunt civiles: ut quod *de pactorum jure* conſtituit [a] *ut contractus dubii & ſine teſtibus facti fide ac jurejurando terminarentur*. De patria poteſtate, *Ut, ſi pater filio conceſſerit ducere uxorem futuram bonorum ac ſacrorum juxta leges participem, patri poſtea nullum jus vendendi filium eſſet* [b]: qua lege acerbitatem legis Romuli correxit, *qui omnem verberum vinculorumve vitæ neciſque arbitrium & poteſtatem, ter inſuper venum dandi jus patri in ſuos filios conceſſerat* [c]. De parricidio: *ſi quis hominem liberum dolo ſciens morti duit, paricida eſto* [d]. De perduellione: *ſi quis adverſus Rempublicam faciundo Regis magiſtratuſve, populive majeſtatem hoſtili animo læſerit* perduellis *eſto*. Pœna erat, ut damnati caput obnuberetur; infelici arbori reſte ſuſpenderetur; cum prius vel intra pomœrium, vel extra pomœrium verberatus eſſet [e]. Hanc autem legem Numæ tribuo, quod videam eam ſub Tullo Hoſtilio fuiſſe exercitam: nec veroſimile ſit, eam tum primum a Populo in cauſſa tam favorabili, ac erat *Horatii* cauſſa, fuiſſe latam. Ita optimis legibus aucta civitate Numa obiit octogenario major; poſtquam regnaſſet annos quadraginta tres.

a *Dion. Hal.* II. *c.* 75. *Liv.* I. *c.* 21. b *Plut. l. prox. d.* c *Dion. Halic.* 2. *c.* 26. *ſq.* d *Feſt. v. Paricid.* e *Liv.* I. *c.* 26.

A. P. Jul. 4042. *A. C.* 673. *A. U. C.* 81.

CAPUT TERTIUM.

De Tullo Hoſtilio.

§. 1. *Tulli Regis initia.*

§. I. MOrtuo Numa ad veteres Romanos regnum rediit: nam Populi juſſu Patrum auctoritate [a] ei ſuffectus eſt Tullus *Hoſtilius* nepos ex filia *Hoſti Hoſtilii* viri inſignis qui capta a Romulo patria ſua *Medulliam* Romam migraverat [b], & fortiter olim contra Latinos in infima arce pugnaverat. Hic Tullus ipſo Romulo ferocior fuit [c]: ubi obiter mirari libet divinam providentiam, quæ, quod Imperium olim terrarum orbis caput futurum decreviſſet, ita alterna vice conſtituit, ut Romulo bellatori ſucceſſerit legifer Numa: huic iterum bellicoſus Tullus: Tullo Ancus pacis amantior: poſt quem Tarquinius Priſcus rurſus armis validior fuit ſucceſſorem relinquens maximum civilis ordinis fundatorem Servium Tullium, ut deinceps ſuis locis dicemus; & jam olim ſatis cum judicio oſtendit *Florus*.

§. 2. *Tulli res geſtæ.*

§. II. Tullus autem ſtatim, ut plebem ſibi devinciret agrum regium tenuioribus largitus eſt. Sed anno regni ſexto ſeneſcere civitatem otio ratus Janum aperuit [d] undique bello materiam quærens; quam facile præbuit Albanorum Dictator *Cluilius* [e] poten-

ten-

a *Liv.* I. *c.* 22. b *Dion. Hal.* III. *c.* I. c *Liv. d. l. Virg. Æn. VI. v.* 812. d *Euſeb. Chronic.* e *Dion. Hal.* III. *c.* 2.

tentiæ Romanorum invidens, eorumque agros latrociniis infeſtans; ſiquidem Romanis rerum ſcriptoribus credere licet: nec poſſumus hodie judicare utrum jure receſſerint a fœdere cum Romulo facto, cum ejus verba non extent, quæ doceant utrum etiam ad ejus ſucceſſores pertinuerit: At cum ad arma ventum foret Cluilius mane in tabernaculo violentæ cædis indicio mortuus eſt inventus [a]: Succeſſit ei *Metius Fuffetius*, qui res Albanorum minus firmas eſſe ſentiens, & præcipue metuens, ne ſi vires Romani & Albani inter ſe contriviſſent, Fidenates & Vejentes victores, quicunque tandem fuiſſent, aggrederentur [b] (nam eos conjuraſſe ſenſerat,) omni ſtudio controverſias ſine bello dirimere conabatur [c]. Convenerunt ergo ad colloquium Tullus & Fuffetius: & hic quidem omnem injuriarum memoriam abolendam eſſe cenſuit: Tullus non hoc tantum, ſed ex duabus civitatibus unam facere voluit [d]: Verum cum convenire non poſſent, utra civitas alteri imperaret, ex ſententia Tulli placuit, ut ex paucorum quorundam certamine ea lis dirimeretur [e]. Ferunt autem (nam fides ſit penes auctores) forte fortuna in utraque civitate trigeminos fuiſſe fratres genere, virtute, corporis robore præſtantiſſimos; & , quod maxime mirandum eſſet, eodem die in lucem editos [f]. *Sequinius* enim fuerat Albanus, qui gemi-

B 4 nas

a *Ib. c.* 4. b *Ib. c.* 6. c *Liv. I. c.* 23. d *Dion. Hal. L.* III. *c.* 9. *ſqq.* e *Ibid. c.* 12. f *Ibid. c.* 13.

Digitized by Google

nas filias; alteram *Horatio* Romano, alteram Albano *Curiatio* (alii *Curatio* legunt [a]) deſponderat, quæ eodem tempore gravidæ factæ primo partui prolem maſculam ediderant, eamque trigeminam. Utrius vero Populi Horatii, utrius Curiatii fuerint non ſatis conſtat; niſi quod plures invenerit Livius [b], qui Romanos *Horatios* vocent; quos etiam nos ſequemur. Hi Regum rogatu certamen in ſe recipiunt ea lege, ut ibi Imperium foret, unde victoria ſtetiſſet. Evenit autem, ut duo quidem ex Horatiis caderent; tertius illæſus ſupereſſet; Curiatii vero omnes graviter eſſent faucii: Itaq; fuga ſimulata eos diſtraxit Horatius; & mox curſu revertens ſingulos magnis intervallis ſequentes interfecit. Ita Tulli imperium agnovit Metius [c]. (Sed cum ſimilem omnibus fere circumſtantiis de *Pheneatibus* & *Tegeatibus* hiſtoriam narret *Plut. Parall. min. p. m.* 309. fit, ut utramque falſam putem.) Horatius vero Curiatiorum ſpolia præ ſe ferens Urbem eſt ingreſſus. Ibi inter primos ſororem obviam habuit, quæ uni ex Curiatiis deſponſa fuerat; auditaque ſponſi morte, quaſi œſtro percita ad portam ferebatur flebiliter nomine ſponſum mortuum appellans, fratremque conviciis inceſſens [d]. Non tulit in tanto gaudio publico intempeſtivum mœrorem Horatius; ſed ſtricto gladio ſimul verbis incre-

a *Vid. Cl. Hudſon. ad Dion. Halic.* b *L.* 1. *cap.* 24. c *Ibid. cap.* 26. d *Dion. Hal.* III. *capit.* 21.

increpans puellam transfigit : cumque propterea in jus raptus eſſet auctore Tullo ad Populum provocavit, † & admiratione magis virtutis quam jure cauſſæ abſolutus eſt. Metius vero non diu fidem ſervavit: Sed pacto tranſitionis Albanorum Vejentes & Fidenates incitavit ad bellum [a]: & ipſe quidem cum magnis copiis Tullo adſuit; ſed Romanis jam pugnantibus cum ſuis ad montes receſſit [b]: ut ita utra pars victa foret, eam invaderet. Tullus id animadvertens clara voce, ita ut etiam hoſtes exaudire poſſent, juſſu ſuo id factum edixit, ut ita hoſtes a tergo quoque circumvenirentur; atque illos eo metu perculſos feliciter profligare cœpit : quo viſo etiam Fuffetius pugnæ ſe immiſcens multos trucidavit [c]. Tullus vero noctu Romam profectus Senatui rem omnem aperit : & mox in caſtra reverſus concionem advocat [d], Albanis propius tribunal ſtare juſſis, iiſque Romanos arma ſub veſtibus habentes circumdedit. Ibi ſcelus Metii declaravit, cumque ſtatim quadrigis illigatum illiſque in diverſa raptatis diſcerpſit [e]. Interim jam M, Horatius Regis juſſu, Alba exceptis templis diruta [f], cives Romam traduxit, quibus loca ad habitandum ſunt adſignata, ac primores eorum in Senatum adſciti : quod ingens rurſus Urbis incrementum fuit : & Cœlius mons tunc Urbi eſt additus; cumque ipſe Tul-

† *Liv. d. l.*

a *Liv.* I. *c.* 27. b *Dion. Hal.* III. *c.* 24. c *Ibid. cap.* 26. d *Ib. c.* 27. *ſqq.* e *Virg. Æn.* VIII. *v.* 642. f *Liv.* I. *c.* 29.

Tullus, quo frequentius habitaretur, ſedem regno cepit [a]. Deleta eſt Alba anno
A. U. C. 90. 487. poſtquam fuit condita. Anno ſequente Fidenas, quæ defecerant, Romani ceperunt; & punitis defectionis auctoribus reſtituit [b] in priſtinum ſtatum Tullus. Inde, victis Sabinis [c], (non enim omnes cum Tatio Romam tranſlati fuerant) qui viros quoſdam nobiles ad mercatum *Feroniam* proficiſcentes pecuniis ſpoliaverant, Saliorum numerum ex voto duplicavit & tertium triumphum egit, licet mox adhuc rebellaverint [d], & adhuc victi ſint. Interea etiam cum Latinis, qui poſt Albam everſam Romanorum imperio cedere nolebant, bellum per quinquennium maximis populationibus geſtum pace tandem facta ſopitum eſt.

§. 3. *Tulli mors.* §. III. His rebus geſtis tradunt Tullum, cum peſtilentia laboraretur, ſacra quædam Jovi *Elicio* minus rite feciſſe; (Plutarchus [e] dicit, eum religionem Numæ ludibrio habuiſſe: & ex aliis exemplis conſtat, Deum etiam Ethnicorum erga Deos ſuos impietatem ſevere puniiſſe, cum non ex cultus melioris notitia, ſed ex animo præfracte impio eos contemnerent) atq; ita fulmine ictum cum ipſa domo conflagraſſe [f], cum triginta duorum annorum ſpatio Rempublicam fortiter geſſiſſet. Sed tamen verius videtur, hæc ad ſedandos plebis animos conficta fuiſſe; eumque, cum ægrotaret, ab Anco Marcio, vel miniſtris ejus fuiſſe

a *Ib. c.* 30. b *Dion. H.* III. *c.* 31. c *Ib. c.* 32. d *Ib. c.* 33. e *p. m.* 75. f *Liv.* I. *c.* 31.

fuiſſe occiſum; qui, ut cædem occultarent; regiam ſimul incenderint.

CAPUT QUARTUM;

A. P. Jul. 4074. A. C. 641. U. C. 113.

De Anco Marcio.

§. I. CErte Ancus Martius Numæ Regis ex filia nepos [a], interrege comitia habente, a Populo Rex creatus eſt; Patribus ejus rei auctoribus factis [b]. Hic Numæ avo, quam Tullo ſimilior ſacra intermiſſa reſtauravit. Fecialibus a Numa inſtitutis formam juris, quo uterentur, conſtituit: quam Livii locus in margine citatus refert. Cum autem in ea formula ſenatus tantum & populi mentio fiat, regis nulla, patet penes illos, non penes regem, ipſam fuiſſe ſupremam poteſtatem. Sed, licet avi exemplo pacem colere ſtatuiſſet, tamen contra Latinos, qui eum ut imbellem contemnebant, bellum gerere coactus *Politorium* urbem ipſis ademit [c]; civesque Romam traduxit: &, cum Latini urbem vacuam rurſus occupaſſent, eam receptam delevit non tantum; ſed etiam *Tellenem* ipſis eripuit, Medulliamque, quam ceperant, recuperavit: earum urbium civibus ſedes in Aventino & valle *Murcia* conceſſa [d] *Ficana* etiam urbis [e] cives Romæ habitare juſſit: &, cum Latini earum urbem

§. I. Anci initium.

a *Plut. Numa p. m.* 74. b *Lib. I. c.* 32. c *Dion. Hal.* III. *c.* 37. d *Liv. I. c.* 33. e *Dion. Hal.* III, *c.* 38. *Vid. Sigon. ad d. Liv. l.*

bem inſediſſent, denuo contra eam ducere, & demoliri eam coactus eſt. Tum Fidenatium jam rurſus rebellium urbem cuniculis actis cepit [a]; & defectionis auctores ſupplicio affecit. Inde in Sabinos, qui etiam defecerant, exercitum duxit: iisque victis pacem dedit. Sylvam *Mæſiam* Vejentibus ademit: atque ita Imperium Romanum ad mare uſque propagavit, colonia ad oſtia Tiberis deducta, quæ & ipſa *Oſtia* dicta eſt; quia tanquam *oſtio* Urbis Romæ naves intrando & exeundo eo portu utebantur [b]. Et hæc colonia poſtea velut emporium & horreum Urbis Romæ fuit, fere ut hodie *Sivilia* Hiſpaniæ illa nobiliſſima urbs *Gadibus* (*Cadix*) pro emporio utitur; & *Florentia* Italiæ portu *Livorno*. *Volſcos* quoque victos in amicitiam recepit. *Janiculum* montem trans Tiberim in agro Etruſco, ne quando arx hoſtium eſſet [c], muniit; & ponte ſublicio urbi junxit [d]. Obiit Ancus Rex cum regnaſſet annos viginti quatuor.

A. P. Jul. 4098. A. C. 617. U. C. 137.

CAPUT QUINTUM.

De Tarquinio Priſco Quinto Romanorum Rege.

§. 1. Origo Tarquinii.

§. I. DEmaratus *Corinthius* ex nobili *Bacchiadarum* gente oriundus mercatura ingentes opes ſibi quæſiverat: ſed

a *Dion. Hal.* III. *c.* 40. b *Ib. cap.* 44. *Flor.* I. 4. c *Liv.* I. *cap.* 33. d *Dion. Hal.* III. *capit.* 45.

ſed civilibus contentionibus *Cypſelo* inferior *Tarquinios* in Etruria Urbem iverat habitatum. Ejus filius *Lucumo*, cum a *Tarquinienſibus* [a], quod peregrinus eſſet, contemneretur, ſub Marcio Rege Romam commigravit *Lucii Tarquinii* nomine pro Lucumone aſſumpto, ut moribus Romanis (quibus ſolemne erat prænomine uti) gaudere ſe primo ſtatim adventu oſtenderet. Romæ degens fortitudine, prudentia, comitate ac liberalitate omnium animos ſibi conciliavit, & in amicitiam Anci Regis interiorem admiſſus eſt; ita ut a Rege etiam liberis ſuis tutor conſtitueretur [b]. Exemplo ſane ancipiti, ſi homini ambitioſo, & quidem ſoli, liberorum regiorum tutela committatur, ut rei eventus docuit. Nam plus apud Tarquinium regnandi cupido, quam acceptorum ab Anco beneficiorum memoria valuit. Ergo comitiis regi creando indictis ſub tempus [c] pueros venatum ablegat; & primus ambitioſe regnum petiit: atque cum ingenti conſenſu Populus Romanus regnare juſſit.

§. 2. *Ordines a Tarquinio aucti.*

§. II. Ut autem regnum ſibi firmaret centum ex honeſtioribus civibus in patres legit, factionem haud dubiam Regis, cujus beneficio in Curiam venerant: quæ artes hodieque Principibus ignotæ non ſunt. Unicum tantum exemplum in re ſatis nota allegabimus *Florentii*, *quinti* eo nomine Hollandiæ Comitis, qui, ſi credimus veteri

a *Ib. c.* 47. b *Liv.* 1. *c.* 34. c *Ib. c.* 35.

teri noſtro *Chronico Hollandiæ Divis*. XIX, *c.* 21. quadraginta ex honeſtioribus agricolis in nobilium ordinem legit, quibus adjutoribus horum potentiam, quam ægre ferebat, minueret. Et nuper admodum in vicino regno ſimilia, nec iſti genti inſueta, accidiſſe meminimus; quæ hic memoranda non ſunt, non magis quam quod haud ita pridem ſimilis rei in patria noſtra evenit. Nec Senatorium tantum ordinem auxit, ſed etiam Equeſtrem numero priſtino alterum tantum adjiciens [a], cum orto adverſus Sabinos bello equitem maxime ſuis viribus deeſſe cauſſaretur.

§. 3. Bella ab eo geſta. §. III. Ita victis Sabinis, & mox etiam Latinis, his *Collatiam* urbem ademit: eique *Aruntem* Tarquinium fratris filium (fratrem facit Livius *L.* 1. *c.* 34) præpoſuit; qui inde *Collatinus* dictus [b] nomen illud ad poſteros propagavit. Et ſæpius adhuc cum Latinis, Sabiniſque pugnavit: ſed maximum bellum, & per novem quidem annos continuatum cum Etruſcis geſſit; ita ut excuſari nequeat Livius, qui ne quidem belli cum iis geſti mentionem facit. Dionyſius vero Halicarnaſſenſis [c] nos docet, cum modeſtiſſime victoria uſum fuiſſe, ita ut nec præſidia, nec tributa victis impoſuerit: Verum ſuo jure uti, & priſtinam civitatis formam retinere permiſerit. Victi Etruſci Tarquinio etiam Imperii inſignia, quibus ipſi ſuos Reges

a *Liv.* I. *c.* 36. b *Dion. Hal.* III. *c.* 50. c *Ibid. c.* 60.

ges ornare ſolebant, tradiderunt [a], coronam auream, ſellam eburneam, ſceptrum in ſummitate aquilam habens, togam pictam, tunicamque palmatam; tum duodecim lictores cum virgarum faſcibus & ſecuribus pro numero duodecim Etruriæ oppidorum, quæ ſingulos Regi ſuo mittere conſueverant [b]. Addit *Sex. Aurelius Victor* libello *de Viris illuſtribus Urbis Romæ*, Tarquinium filium ſuum tredecim annorum, quod in prælio hoſtem percuſſiſſet, prætexta & bulla aurea donaſſe [c]: unde hæc ingenuorum puerorum inſignia eſſe cœperint, quæ hic auctor ex antiquioribus hauſiſſe potuit. Et hæc fere bello geſſit.

§. 4. Civiles Tarquinii res.

§. IV. Quod civilem vero ſtatum attinet, præter auctum ordinem Senatorium & Equeſtrem, de quo jam diximus, duas etiam Virgines Veſtales quatuor a Numa captis adjecit, juxta Dionyſium quidem [d]; qui numerus ad finem Imperii uſque ſervatus fuit. Forum exſtruxit, & muros ex ingentibus lapidibus. Infima Urbis loca *cloacis* in Tiberim ductis ſiccavit; quas operum maximum vocat Plinius *Hiſt. Nat.* XXXVI. 15. & quas Dionyſius Halicarnaſſenſis in tribus magnificentiſſimis operibus, unde maxime Imperii Romani amplitudo apparuerit, numerat, addens *Vias ſtratas*, & *aquæ ductus*. Circum Maximum ad ſpectaculorum uſum ædificavit

a *Ib. c. 61.* b *Flor. I. 5.* c *Facit Juven. V. 164.*
d *Dion. Hal. III. c. 73.*

vit [a]; quem bello Sabino voverat, Jovi, *Junoni* & Minervæ; qui ſub Conſulibus demum abſolutus, vel certe dedicatus fuit.

§. 5. *Tarquinii finis.*

§. V. cum ita ſummo Reipublicæ incremento annos triginta octo regnaſſet Tarquinius, vixiſſet octuaginta, inſidiis filiorum Anci Marcii in regia ſua interfectus fuit [b]. Nam hi, cum ſperaſſent mortuo Tarquinio regnum ad ſe rediturum eſſe: quod filii ejus etiamnum eſſent impuberes poſtquam Servio Tullio (de quo mox plura erunt dicenda) filiam Tarquinii nupſiſſe vident, eumque jam regno inhiare, abjecta omni ſpe, Regem obtruncare ſtatuunt: Ergo ex paſtoribus duos ferociſſimos deligunt, qui cum ferramentis, quibus in opere faciundo uti conſueverant, in Urbem profecti in ipſo regiæ veſtibulo ſpecie rixæ apparitores in ſe convertunt: inde vocati ad Regem pergunt; (nam ipſi Reges ea ætate cauſſas audiebant, & judicabant, quod vel ex *Salomonis* exemplo conſtat) & dum in alterum eorum intentus Rex ſe totum averteret, alter elatam ſecurim in caput ejus dejecit: atque ita Rege cæſo faciente Regina Tullius regnum obtinuit, ut capite ſequente narrabimus. Liberi Anci, cum fruſtra ſe fuiſſe animadverterent *Sueſſam Pometiam* exulatum iverunt. [c] Cur autem non potius Servium Tullium interfecerint hæc cauſſa fuiſſe videtur, quod ſperaverint, ſe, Rege interfecto, facile illum peregrinum ejecturos eſſe

a *Ib. c. 69. Liv. 1. c. 38.* b *Dion. Hal. III. c. 73.* c *Liv. 1. l. 41.*

eſſe; ſed favens rebus Romanis Providentia aliter juſſit. Hic autem Tarquinius ab Hiſtoricis *Priſcus* eſt dictus; non quod ipſi viventi hoc nomen datum fuerit: ſed, ut a Tarquinio nepote, cui *Superbo* cognomen fuit a poſteris inditum, diſtingueretur; ſicut aliis etiam exemplis additis, jam in *Compendio noſtro Antiquitatum* diximus *Sect. II. cap.* 2. §. 1.

CAPUT SEXTUM.

A. Per. Jul. 4136. *A.C.* 579. *U.C.* 175.

De Servio Tullio Sexto Rom. Rege.

§ I. INter oppida a Tarquinio capta etiam fuit Corniculum Latii urbs; ubi inter captivas nobilem quandam matronam *Ocrisiam* nomine, quæ uterum ferebat, nactus eam uxori ſuæ dono dedit, cum maritus illius matronæ in ipſa urbis expugnatione eſſet interfectus [a]. Hæc puerum peperit, qui paterno quidem nomine *Tullius*; quod vero ex matre ſerva natus eſſet, *Servius* cognomine dictus fuiſſe fertur; niſi potius hoc nomen habuerit, quod ex patriæ interitu *Servatus* eſſet: nam & Livius [b] putat, eam ob nobilitatem a Regina Romanorum ſervitio prohibitam in Priſci Tarquinii domo partum edidiſſe. Hic cum a pueritia uſque & bello & pace egregius videretur [c] dignus habitus eſt, qui ducta Tarquinii filia Rem-

§. 1. Origo Servii Tullii.

C publi-

a *Dion. Hal.* IV. *c.* 1. b *L.* 1, *cap.* 39. c *Dion. Hal.* IV. *c.* 3.

publicam minus jam per ætatem valente Tarquinio adminiſtraret.

§. 2. *Quomodo regnum obtinuerit.* §. II. Cæſo autem Tarquinio *Tanaquil* ejus uxor morte Regis diſſimulata Servium, qui vicem Regis Rempublicam obiret, dum vulnus Regi inflictum curaretur, Populo commendat: & ille mox opibus ſuis firmatis mortem Regis patefecit; & primus injuſſu Populi, voluntate Senatus regnavit [a]. Nam, cum primo quidem minus legitimum Senatui viſum eſſet, [b] quod ita regni adminiſtrationem ſumpſiſſet Tullius, hic plebis favorem ſibi captandum ſtatuit: & oratione in eum finem ad Populum habita omnium favorem ſibi conciliavit [c]: (licet tamen pupillorum rem ſe agere ſimularet.) Atque inde plebis æs alienum omne diſſolvit menſis in foro poſitis. [d] Agrum publicum, quem potentiores poſſidebant, egenis civibus diſtribuendum decrevit: quo conſilio plures poſtea uſos videbimus, qui nimiam plebis gratiam captarent. Leges Romuli & Numæ vetuſtate jam neglectas in uſum revocavit, iisque alias ipſe addidit, quarum præcipuas hoc loco recenſere non inutile fuerit: licet non putem, eas omnes ſtatim initio regni ab eo fuiſſe latas.

§. 3. *Leges a Servio latæ.* §. III. Et de lege quidem, quam de *cenſu* tulit, mox dicemus. De patria poteſtate legem Servii ita refert Feſtus voce *plorare*, ut quidem a *Scaligero* emendatur: *Sei*

paren-

a *Liv.* I. *cap.* 41. *Dion. Hal.* IV. *cap.* 40. b *Dion. Hal.* IV. *c.* 8. 10. c *Dion. Halic. Ib. cap.* 12. d *Ibid. cap.* 10.

parentem puer verberit, aſt oloe ploraſint; (ita lege; non *ploraſſint*; licet ita etiam habeat editio A. 1593.; quæ hactenus optima eſt: nam veteres conſonas in medio vocis non geminabant) *puer diveis parentum ſacer eſto. Sei nurus, Sacra diveis parentum eſto*. Alias ejus leges ſermone non ita caſco referemus. De libertinorum civitate tulit [a], „ ut ſervi civibus manumiſſi in tribus urbanas; & jus civitatis, ſi vellent adſciſcerentur; libertinique ad omnia plebejorum civium munia admitterentur. Nam & hic vir prudens noverat, nihil Reipublicæ eſſe utilius [b], quam multitudinem civium. De fœnore: „ ne quis propter fœnus debitum in vincula duceretur [c]: neve fœneratoribus jus eſſet in libera corpora, ſed debitoris contenti eſſent facultatibus. „ De judiciis [d]: ut ipſe quidem de criminibus ad Rempublicam pertinentibus cognoſceret: privatas cauſas privati judices juxta leges à ſe latas judicarent „ Leges præterea quinquaginta de contractibus & injuriis tulerat [e], quas hic recenſere non poſſumus.

§. IV. Cum ita jam legibus Rempublicam conſtituiſſet rumores ſparſit, quaſi patricii ſibi inſidiarentur, & ſordidatus cum ſuis in concionem adſcendit; Reipublicæ adminiſtrationem deponere ſe velle ſimulans [f]: at cum omnes eum preca- *§. 4. Ulterior rerum Tulli narratio.*

C 2 ren-

a *Dion. Hal.* IV. *c.* 20. b *Ibid. c.* 24. c *Ibid. c.* 9. d *Ibid. cap.* 25. e *Dion. Hal.* IV. *cap.* 13. f *Ib. c.* 11.

rentur [a], ut Reipublicæ gubernacula retinere vellet, indictis ſtatim comitiis Populi ſuffragiis, nequicquam renitente Senatu regnum obtinuit, licet Livius [b] narret Servium, cum audiret, interdum jactari voces, quaſi injuſſu Populi regnaret, conciliata prius voluntate plebis, agro capto ex hoſtibus viritim diviſo, tum demum ad Populum ferre fuiſſe auſum, *Vellent, juberentne ſe regnare?* Atque ita tanto conſenſu, quanto haud quiſquam alius ante Rex, eſſe declaratum: quæ non multum a jam dictis diſcrepant. Tanaquil autem Tullium nepotibus ſuis prætulit, quod hi ætate nondum firma eſſent; & quod ſibi ab Anci filiis etiam porro metueret, Nam *Aruntem* & *Lucium Tarquinios* Priſci nepotes, non filios, fuiſſe multis argumentis probat Dionyſius *L. IV. c. 6.* quæ apud eum videri poſſunt.

Ut porro opes ſuas firmaret Tullius duas, quas habebat, filias juvenibus regiis Arunti & Lucio junxit [c], miro quodam & prudenti conſilio uſus; quod tamen ſucceſſu caruit. Cum nempe diſſimillimæ indolis puellæ eſſent, juniorem improbam & ferocem Arunti, qui major erat, & vir probus, majorem vero modeſtam & probam Lucio atrocis ingenii viro collocavit. Sed cum nec modeſtus immodeſtam, nec impius piam amare poſſet, convenit inter Lucium & *Tulliam minorem*, ut ille uxorem, hæc maritum necaret: quo faci-

a *Id. c.* 12. b *Liv.* I. *c.* 46. c *Id. c.* 42.

facinore peracto ſceleſtiſſimas nuptias ſuperſtites contraxerunt [a] : Verum hæc evenerunt ſerius.

§. II. Bellum toto regni tempore unicum tantum geſſit, nempe cum Etruſcis: ſed hoc vicennale: quod juxta Dionyſium Halicarnaſſenſem [b] trium triumphorum ipſi materiam præbuit; licet *Tabulæ faſtorum Capitolinæ* quatuor indicare videantur. Initium belli fuit a Vejentibus, qui occiſo Tarquinio fœdus ceſſare interpretati, & obſcuritatem Tullii ſpernentes initium defectionis fecerunt: iisque poſtea *Caretani* ac Tarquinienſes, ac mox tota Etruria acceſſerunt. Sed variis cladibus domita tandem Romanorum principatum, ut antea, agnovit: & non aliis, nec gravioribus legibus, quam quas ei præſcripſerat Tarquinius, veniam obtinuit: niſi quod tres civitates, a quibus bellum cœptum fuerat, agro adempto mulctavit: quem diviſit iis, qui noviſſime in civitatem Romanam recepti fuerant.

§. 3. Res bellicæ Servii.

§. 4. At pacis opera a Servio edita omnium præcedentium Regum gloriam ſuperant. Nam ut mittam, *Viminalem* & *Eſquilinum* collem Urbi additos, quibus ſeptem collium, quos Urbs amplectebatur, numerus expletus eſt [c], Urbe univerſa in quatuor partes diviſa quatuor Tribus *urbanas* inſtituit. Agrum vero Romanum itidem in quindecim partes diviſit, unde tribuum ruſticarum appellatio orta

§. 4. Pacis opera.

a *Ib. c.* 46. b *L. IV. c.* 27. c *Ib. c.* 13. (31).

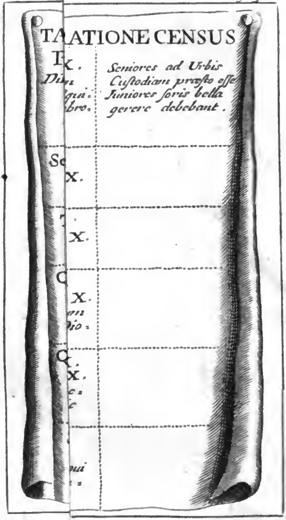
orta eſt. Alii in numero tribuum variant, & multum diſſentit Dionyſius Halicarnaſſenſis [a]. Sed verior videtur opinio, quam ſecutus ſum; quæ Sigonii [b] eſt & *Gruchii* [c], & aliorum. Singulis tribubus præfectos quosdam, & ſacra peculiaria conſtituit [d]. Tum rationem iniit, qua omnium civium numerum, ætatem & cenſum brevi & perſpicuo & certo cognoſcere poſſet, ut ita ſemper occurrentibus rebus ſcire liceret, cui & quantæ rei vires Reipublicæ ſuffecturæ eſſent. Ergo juſſit, ut omnes cives, ſive intra, ſive extra Urbem habitarent, bona ſua jurati *cenſerent*, hoc eſt, *æſtimarent*: quod qua ratione fieri deberet exemplo ex prædio ruſtico deſumpto oſtendit *Ulpianus l. 4. ff. de cenſibus*. Hunc cenſum, ac ſimul nomina & numerum uxorum, liberorum, ſervorum ac libertorum, & ſuam liberorumque ætatem, item domicilii locum indicarent: qui ſecus feciſſent, eorum bona publicarentur, ipſique virgis cæſi venundarentur, tanquam qui ſe ipſos libertate indignos judicaſſent. Inde omnes cives pro ratione cenſus in ſex Claſſes diſtribuit; quę rurſus in Centurias erant diviſæ, ut ex tabula hic juncta perſpici poteſt. Et licet jam in *noſtro Antiquitatum Rom. Compendio Sect. I. cap. 7. §. 2.* cauſſas hujus inſtituti narraverimus, operæ tamen pretium fuerit paulo latius hic ea repetere, cum egregium plane & ſolidum Reipublicæ firmamentum hoc inſtitu-

a *L. IV. c. 15.* b *De Ant. jur. civ. R. L. I. cap. 3.*
c *De comitiis Rom. II. c. I.* d *Dion. Hal. d. l.*

variant,
dicarnaſ-
o, quam
Gruchii
us præſe-
ia conſti-
omnium
ſum bre-
re poſſet,
s ſcire li-
ipublicæ
omnes ci-
n habita-
hoc eſt,
i deberet
mpto o-
s. Hunc
ıerum u-
e liberto-
em, item
ſecus fe-
ur, ipſi-
tanquam
licaſſent.
ſus in ſex
Centurias
ncta per-
tro Anti-
cap. 7. §.
imus, o-
lo latius
plane &
m hoc in-
ſtitu-

1. cap. 3.
Hal. d. l.

T. I. Pag. 38.

Digitized by Google

ſtitutum fuerit. Prima igitur cauſſa fuit, ut in ferendis ſuffragiis omnis fere Reipublicæ poteſtas penes ditiores eſſet: cum enim in comitiis centuriatis a Tullio hac occaſione inſtitutis Populus per claſſium centurias diviſus ſuffragia ferret, ita ut, quod plures centuriæ juſſiſſent, id ratum haberetur, & ditiſſimorum civium centuriæ eſſent centum, reliquorum autem omnium tantum nonaginta tres, manifeſtum eſt adverſus illorum conſenſum reliquas claſſes nihil potuiſſe [a]: cujus rei luculentum exemplum eſt apud *Dion. Halic. L. X. c.* 17. Altera cauſſa fuit, ut etiam ſimul tributorum onera maxime in ditiſſimos inclinarentur: cum non amplius per capita, ut antea, (cum tenuiſſimæ res Romanæ, & omnium fere divitiæ æquales fuiſſent) ſed pro ratione cenſus tributum penderetur. Tertia cauſſa erat, ut etiam militiæ gerendæ onus in eoſdem derivaretur [b]: quod tamen ſimul etiam potentiam eorum cum aſſidue in armis eſſent, mirum in modum auxit. Nam cum decem, exempli gratia, vel viginti millibus militum opus eſſet, quamque centuriam jubebat militum numerum pro rata parte ſuppeditare: cum vero illi quorum maximus eſſet cenſus, pauciores eſſent, iique in plures centurias diviſi ſine ulla fere intermiſſione militabant & pecuniæ longe majorem ſummam, quam alii, conferebant: quos etiam ſtrenue magis ſe geſſiſ-

a *Vid. omn. Dion. Hal.* VIII. *c.* 59. b *Id.* IV. 19.

ſe, quam tenuiores probabile eſt, cum eorum plus intereſſet Remp. eſſe ſalvam. Illi vero, quorum minores erant facultates, raro tantum, & per vices militabant; & quinta claſsis non niſi extra ordinem, & inter velites. Sexta vero plane a militia immunis erat. Et hinc etiam, quanquam omnis Reipublicæ poteſtas revera penes ſolos ditiores eſſet, tamen pauperiores id non ægre ferebant, quia illi etiam omnia fere onera ferebant: & præterea cum & ipſi quoque viritim aliquando in ſuis centuriis rogarentur, non plane Reip. gerendæ expertes eſſe videbantur: quemadmodum ſæpe talibus artibus plebs infima deludi ſolet & poteſt. Itaque quamdiu Reſpublica *ſalva*, hoc eſt, *libera* fuit, etiam hæc inſtituta ſalva fuerunt.

Cum hunc Cenſum ita peregiſſet Tullius ſacrificiis quibuſdam peractis, Populum *luſtravit*, hoc eſt *expiavit*: nam *luſtrum* primaria ſignificatione *expiationem* notavit a verbo λύω, quod non tantum *ſolvo* notat, ſed etiam *expio*: idque etymon verius videtur, quam Varronis, quod olim ſecutus eram [a]. Sed, quia hoc ordinario quinto quoque anno fiebat, *luſtrum* etiam *tempus quinquennale* ſignificare cœpit. Et quater quidem ipſe Tullius *luſtrum condidit* [b]. Cenſa fuerunt primo luſtro octoginta quatuor millia civium, & ſeptingenti. Vid. Sigon. de Ant. jur. Civ. Rom.

a *Comp. Ant. S.* I. *c.* 7. §. 3. b *Val. Max. L.* III. *c.* 4. *ex.* 3.

Rom. *L.* 1. *c.* 14. Tum ad exemplum *Amphictyonum*, aliorumque Græcorum, omnium civitatum Latini nominis conventum [a], ſive *panegyrin* mavis, inſtituit ad templum *Dianæ* ſacrificiis, ludis & mercatu celebrandam: qua ratione tacitam Latinis confeſſionem exprimebat *Romam Latii caput eſſe* [b]; quod poſtea quoque ſimili quadam ratione fecit ejus ſucceſſor.

§. V. Cum ita per annos quadraginta quatuor ſumma prudentiæ gloria regnaſſet Servius ſuorum denique ſcelere periit. Tullia enim, quam nefariis nuptiis Tarquinio junctam vidimus, maritum incitare non deſtitit, ut avitum ſibi regnum recuperare vellet. Et primo quidem in Senatu gener adverſus ſocerum cauſſam egit [c], Tarquinio regnum, paternum quippe, ſibi aſſerente, Tullio vero Populi eam diſpenſationem eſſe probante, ejuſque reſtitutionem populo offerente [d], *penes quem, dictante natura, ſummum rerum arbitrium eſſe conſtat*. Mox in concionem progreſſus Tullius etiam Populo cauſſam ſuam probavit [e]; ita ut Tarquinius cum ſuis ocius ſe domum proriperet; & paulo poſt ſimulata pœnitentia cum ſocero in gratiam rediret. Verum brevi admodum elapſo temporis ſpatio captata occaſione, quod pleraque plebs ad meſſem faciendam in agris eſſet, regio habitu indutus Patres convocat,

§. 5. Finis Servii Tullii.

a *Dion. Hal.* IV. *c.* 26. b *Liv.* I. *c.* 45. c *Dion. Hal.* IV. *c.* 31. *ſqq.* d *Ibid. cap.* 36. e *Ibid. cap.* 37.

cat, quorum plerique minus æqui Tullio erant, quod olim invito Senatu regnum obtinuiſſet: & ibi in Senatu contra ſocerum orationem habuit. Tullius hoc nuncio excitus in curiam properat: at Tarquinius multo & ætate, & viribus valentior medium Servium arripit: elatumque e Curia in inferiorem partem per gradus dejicit: Ita ut graviter afflictatus domum ſe reciperet. Inde narrant [a], Tulliam carpento in forum vectam primam maritum Regem ſalutaſſe; & monuiſſe, ut percuſſoribus miſſis ſtatim Tullium e medio tolleret: ipſamque furiis ſororis ac viri agitatam mox, cum domum reverteretur per ipſum patris corpus, quod trucidatum in via publica jacebat, invito auriga carpentum egiſſe. Vico inde *Scelerato* nomen fuiſſe factum.

A. Per. Jul. 4180. *A. C.* 535. *U. C.* 219.

CAPUT SEPTIMUM.

De Tarquinio Superbo.

§. 1. *Artes Tarquinii ad obtinendam, & firmandam tyrannidē.*

§. I. ITa Tarquinius, cui poſteri ex moribus *Superbi* cognomen indiderunt, regnavit injuſſu Populi, neque Patribus auctoribus [b]. Eum Priſci Nepotem fuiſſe, non Filium, Dionyſium & alios ſecuti capite præcedenti diximus. Verum quidem eſt ex fragmentis *Tabularum Capitolinarum* apparere, auctorem eorum ſtatuiſſe, cum Priſci fuiſſe filium: Sed

a *Ibid. c.* 39. *Liv. l. c.* 48. b *Liv.* 1. 49.

Sed potius, cum in re antiquiſſima ceſpitaſſe crediderim, quam ut manus non dem argumentis invictis, quibus illud, quod dixit, firmat Dionyſius. Hic ſtatim regnum, quod invitis omnibus bonis arripuerat [a], in manifeſtam tyrannidem vertit ſatellitio audaciſſimorum hominum ſibi adſcito: Mox illuſtriſſimos quosque falſorum criminum damnatos alios morte, alios exilio multavit; ex bonis eorum exiguam quandam portionem delatoribus tribuens, reliquis ſibi aſſertis. Multi etiam ſponte, antequam iniquis judiciis oppreſſi rei peragerentur, urbem tyranno reliquerunt. Senatus numerum præcipue imminuit, ſtatuitque nullos in patres legere, quo paucitate ipſa ordo contemptior eſſet. Nam tam auguſta procerum conſilia tyrannis ſemper exoſa ſunt: unde etiam *Auguſtus* Imperator, ſpecie quidem, ut moleſtiam ordinis Senatorii levaret, ſed revera, quia non conducebat ei, qui vim patriæ ſuæ intulerat, frequenter adeo Senatum convenire ſtatuit, ut menſe *Septembri* & *Octobri* non alii in Senatum venire cogerentur, quam per quorum numerum Senatusconſultum confici poſſet [b]. Quin qui nimiam potentiam quærunt, Concilia illa fere abolere conantur; quod in *Anglia* haud ita pridem tentarunt *Carolus* uterque & *Jacobus*; in Francia perfecerunt Reges, initio a *Ludovico* XI. facto, qui ſemel tantum, nempe A. C. 1470. ordines

a *Dion. Hal.* IV. c. 41. b *Suet. Aug.* c. 35.

nes regni ſui convocavit . Imo *Cominæus* *L.* V. *c.* 18. teſtatur , majeſtatis crimen fuiſſe habitum, ſi de convocandis ordinibus Franciæ quis loqueretur. Ita Tarquinius domeſticis potius conſiliis uſus eſt [a], quam ut more a majoribus tradito Senatum convocaret ; plane quemadmodum etiam Auguſtus ſibi talia conſilia eſt ſortitus [b]. Inde leges a Tullio latas [c], & tributorum ordinem ab ipſo inſtitutum ſuſtulit; cœtus civium abolevit; delatores, qui vere inter adverſa temporum cenſeri poſſunt [d], paſſim conſtituit; & plebem urbanam ingentium operum exſtructione exhauſit [e]. Bellum, pacem, fœdera per ſe ipſe, cum quibus voluit, injuſſu Populi, ac Senatus fecit, diremitque. Eos quos ſibi fideles & ad bellicos uſus idoneos putavit, ab operibus urbanis immunes eſſe juſſit; & luculenta prædæ ex hoſtibus captæ parte auxit [f]. Utque externis quoque opibus tutior eſſet, cum Latinis hoſpitia & affinitates junxit, *Octavo Mamilio*, qui Latinorum ea ætate facile princeps erat, genero ſibi adſcito. Priſcum quoque fœdus cum iisdem a Tullo Rege factum renovat [g], conventu in lucum *Ferentinum* indicto [h]. Ad quem cum ipſe Tarquinius die dicto non veniſſet interea *Turnus Herdonius Aricinorum* princeps Mamilii æmulus acerba oratione in eum , ejuſque ſuper-

a *Liv.l.d.Dion.Hal.* IV. 41. b *Suet. l. d.* c *Dion. Hal.* IV. *c.* 43. d *Suet. Tito c.* 8. e *Dion. Hal.* IV. *c.* 44. f *Dion. Hal.* IV. 44. 50. g *Liv. I. c.* 52. h *Dion. Hal.* IV. *c.* 45.

ſuperbiam eſt invectus. Imo poſtridie Tarquinio jam præſente multis verbis ſuaſit, ne Latini Romanorum imperio cederent. Tarquinius die ſecuturo ejus orationi reſponſurus [a], interim curavit, ut per ſervos Turni corruptos noctu magna vis armorum in ejus diverſorium inferretur: ipſe vero luce orta in concione inſidias a Turno Latinorum præcipuis ſtructas fuiſſe dixit, ſimul hortatus, ut mitterent qui hoſpitium ſcrutarentur. Nec ipſe Turnus inſidiarum ignarus id abnuit: Sed armis ibi inventis ille quidem necatus eſt, Tarquinius vero totius Latini nominis princeps creatus fuit. Ad eandem mox ſocietatem *Hernicos*, & quoſdam ex Volſcis pellexit: &, ut ſingulis annis indicente Romanorum Rege omnes Latii populi in monte Albano ſacrificium commune & epulas celebrarent (quæ Feriæ *Latinæ* ſunt dictæ) conſtituit: qua ratione Romam Latii caput eſſe declaravit; ut jam antea etiam Tullius fecerat.

§. 2. Bella ab hoc Rege geſta.

§. II. Ita firmata potentia Sueſſam Pometiam Volſcorum Urbem cum opima præda cepit [b]: atque ex iſtis manubiis poſtea templum magnificentiſſimum, quod jam Priſcus inchoaverat, Jovi, Junoni & Minervæ ſtruxit; quod *Capitolium* dictum eſt; non a *capite Toli* cujuſdam ibi reperto, ut quidam nugati ſunt [c]; ſed mera productione vocis *caput*; quia arx veneranda, & Templum Romani Imperii Sanctiſ-

a *Ibid. c.* 47. b *Dion. Hal.* IV. *c.* 50. c *Arnob. adv. gent. L.* VI.

ctiſſimum & *præcipuum* habebatur. Et falſam eſſe eam, quam argui, nominis originem etiam inde patet, quod & aliis urbibus *Capitolia ſua* fuerunt, ut *Capuæ* [a], *Beneventi* [b], *Toloſæ* [c], & alibi. Inde Sabinorum duobus exercitibus intra breviſſimum tempus deletis eos in fidem recepit [d]. Poſt gravius bellum cum Gabinis eſt ortum: quod cum ancipiti eventu gereretur, & de ejus ſucceſſu anxius eſſet Tarquinius *Sexti* filii ſui opera urbe potitus eſt [e]. Hic enim conſilio cum patre communicato ad Gabinos transfugit, palam a patre virgis cæſus & maximis contumeliis affectus; & multiis aliis, qui ſe Tarquinii ſævitiam fugere ſimularent, ſecum adductis. Cum his de compacto ex agro Romano inſignes prædas agebat. Propter quæ a Gabinis ſummæ rei publicæ præfectus per nuncium a patre ſciſcitatus eſt [f], quid porro agendum foret. Hic præſente nuncio ſumma papaverum, vel, ut alii, liliorum capita virgula decutiens nullum aliud iis reſponſum dedit. At facile intellexit Sextus Gabinorum proceres e medio eſſe tollendos. Quod cum falſis criminationibus objectis effeciſſet, urbem tutoribus orbam patri tradidit [g]. Et ita quidem hæc res vulgo narratur: Sed jam *cap.* I. §. 4. oſtendimus hanc narrationem merito ſuſpectam eſſe. Inde Tarquinius *Signiam*, *Cir-*

a *Suet. Cal. c.* 57. b *Id. claris Gramm. c.* 4. c *Sid. Apoll. L.* IX. *Ep.* 16. d *Dion. Hal.* IV. 51. *ſq.* e *Ib. c.* 55. f *Ibid. c* 56. g *Dion. Hal.* IV. *c.* 57. *ſqq.*

Circejoſque (fuit hic antiquus Latinorum terminus in ora maritima) colonos miſit [a]; præſidia Urbi terra marique futura. Atque hæ præcipæ ſunt res, quas Superbus geſſit.

§. III. Sed jam Ultor Deus ſuperbos a tergo ſequebatur. Cum *Ardeam* Latii urbem obſideret Tarquinius, & obſidio in longum traheretur [b]; evenit, ut inter pocula regii juvenes de caſtitate uxorum ſuarum contenderent: ad quam explorandam citatis equis eadem nocte profecti regias quidem nurus luxu conviviisque tempus terentes invenerunt: *Lucretiam* vero *Tarquinii Collatini* (erat hic *Egerii* filius Aruntis nepos [c], qui Tarquinii frater fuerat) uxorem inter ancillas lucubrantes lanæ deditam [d]. Hinc Sextus Tarquinius odio ex invidia orto incenſus inſcio Collatino Collatiam (hic habitabat cum marito Lucretia) venit, & benigne hoſpitio exceptus noctu per vim eam violat. Illa primo mane patre & viro cum ſingulis amicis arceſſito ſcelus patratum narrat: & mox cultro, quem ſub veſte abditum habebat, ſe interemit. Venerat cum Collatino, qui ejus æque ac Superbi Regis ſobrinus erat, quippe Priſci Regis ex filia nepos, *L. Junius Brutus*. Hujus patrem [e] tyrannus clandeſtina morte ſuſtulerat, ut ejus opibus potiretur; & cum eo

§. 3. Finis Tarquinii, & Imperii regii.

a *Liv. I. cap.* 56. b *Dion. Halic. IV. cap.* 64. *Liv. I. cap.* 57. c *Liv. I. cap.* 34. 57. d *Ovid. Faſt. V.* 741. e *Dion. Halic. IV. cap.* 68.

eo filium natu maximum, in quo generoſus animus eluceſcebat. Hic vero *L. Brutus* periculo commotus ſtuporem ſimulaverat; (talia cogit tyrannis rabida) atque ea ratione inſidias Regis hactenus vitaverat. Jam vero cultro quo ſe interfecerat Lucretia, arrepto præſentes (& ſtupentes, unde novum in Bruti pectore ingenium) jurejurando in ſua verba adegit, quibus juraverat, ſe *Tarquinium Regem, cum omni ſua ſtirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi poſſit, exſecuturum, nec illos, nec alium quenquam regnare Romæ paſſurum*. Inde Romam properat; & concione advocata, quod ſuo jure facere poterat, cum Tribunus Celerum eſſet, expoſitiſque Regum ſceleribus Populum perpulit, ut regnum iis abrogaret. Ita Tarquinius Urbe excluſus [a] cum duobus filiis *Cære* in Etruſcos exulatum ivit. Dies ille *Regifugium* eſt dictus: qui fuit VIII. Kalend. *Mart.* Regnatum eſt Romæ a ſeptem Regibus annos 244. poſt hos creati Conſules, de quibus libro ſequente.

a *Liv.* I. *c.* 60. b *Ovid. Faſt. II. v.* 685.

LI-

Digitized by Google

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

A. Per. Jul. 4205. A. C. 510. U. C. 245.

De Prima Reipublicæ mutatione.

§. 1. Primi Conſules.

§. I. ITa ejectis ſimul cum violento ſuo Imperio Regibus prima Bruto cura fuit, ut eodem jurejurando Romanos alligaret, quo jam amicos ſuos adegerat, de regia nempe poteſtate in perpetuum ex Republica tollenda [a]. Quumque populus hæc lætus acciperet comitia centuriata habuit; & ipſe primus cum L. Tarquinio Collatino Conſul factus eſt; quem quidem invito Bruto collegam datum eſſe tradit Plutarchus. [b] Placuit enim ut bini deinceps quotannis Conſules crearentur, qui regia quidem poteſtate regiiſque inſignibus uterentur, ſed quorum imperium annuum duntaxat eſſet, ne ſcilicet ſolitudine vel mora corrumperetur [c]. Hi ſtatim leges & ſacrificia a Tarquinio neglecta in uſum revocarunt; Senatumque cædibus exhauſtum ſupplerunt. Tarquinius interea Etruſcos perpulit [d], ut legatos Romam mitterent, qui reditum ſibi ſuiſque impetrarent; vel ſaltem bona regia repeterent literis ad Romanos populariter admodum ſcriptis. Sed obſtitit Brutus; vel, ut alii, *P. Va-*

D *lerius*

a *Liv. II. c. 1.* b *Poplicola p. m. 97.* c *Flor. I. c. 9.* d *Dion. Hal. V. c. 3.*

Digitized by Google

lerius [a], (qui Senatorum primus de libertate contra Tarquinios defendenda juraverat) quominus ad Populum producerentur. Placuit tamen Populo, invito quidem Bruto, ut bona Regibus redderentur; at dum ea conſultatio in longius protrahitur tempus; moxque etiam tempore ad bona ea diſtrahenda, aliaque curanda opus eſſe ſimularent legati a Tarquinio miſſi plures ex nobiliſſimis juvenibus, & inter eos *Aquilios* & *Vitellios*, (hi filii erant ſororis Collatini) ipſiusque Bruti (cujus uxor Vitelliorum ſoror erat) filios ad conjurationem de reducendis Tarquiniis, trucidandisque conſulibus compellunt. Nempe proſpiciebant jam juvenes licentiæ aſſueti ſub juſtorum Magiſtratuum imperio non eam ſibi ſore licentiam, quæ ſub tyrannis fuerat; quippe cum legibus deinceps, non libidine vitam inſtituere cogerentur [b]. Forte autem in cubiculo, ubi ſcelus agitabatur, ſervus quidam, cui Vindicio nomen fuit imprudens delituerat. Hic ſtatim rem ad Valerium, de quo modo dictum fuit, defert; inventiſque literis, & ſontibus deprehenſis Brutus quidem ſtatim admirabili animi conſtantia ſe coram filios ſuos virgis cæſos ſecuri percuti juſſit. Collatinus autem cum ſororis ſuæ filios ſervatos vellet [c], illi quidem Populi juſſu damnati & necati ſunt; ipſe vero, ſuadente etiam ut obſequeretur ſocero *Lucretio*, Magiſtra-

a *Plut. Peplic. p.* 98. b *Liv. II. c.* 3. *ſq.* c *Plut. Peplic. p.* 100.

ſiſtratu ſe abdicare coactus eſt ; & magna pecuniæ ſumma a populo donatus .avinium habitatum abiit [a]: unde patet, on ſatis recte Livium *L.* 11. *c.* 2. nudo ominis odio Collatinum pulſum dicere. n ejus locum ſuffectus eſt P. Valerius : c, ut omnis ſpes amicitiæ regiæ Populo dimeretur, bona tyrannorum civibus diipienda ſunt data: ager eorum publicaus, & Marti ſacer factus eſt: civibus vеo, qui cum tyrannis abierant, ſi ſe intra viceſimum diem Romæ ſtitiſſent, omium delictorum venia eſt data. Inde Seatus cædibus a Tarquinio exhauſtus (ſemıer enim tyranni, uţ jam notatum eſt; uguſtos illos procerum conſeſſus timere, c proinde odiſſe ſolent) patriciorum præſtantiſſimis allectis ad trecentorum uſque umerum expletus eſt ; legeſque multæ am dudum neglectæ in uſum revocatæ unt. Et quia ſacra quædam a Rege cuari oporteret, ne etiam hic deſideraretur, *Rex Sacrorum* comitiis centuriatis factus eſt, qui tamen, ne tanto nomine ſuperbiret, Pontifici Maximo ſubjectus fuit . Tarquinius interim injuriis Romanoum, ut ipſe interpretabatur, incenſus um Etruſcis, & præcipue quidem cum Tarquinienſibus ſuis & Vejentibus bellum Romanis infert: & cum ad manus venum eſſet [c], *Aruns Tarquinius* alter Regis filius multis conviciis in Brutum invectus eſt; adeoque infenſis animis & citatis

a *Dion. Hal. L. V. c.* 12. b *Liv. II. c.* 2. c *Dion. Hal. L. V. c.* 15.

equis ex adverſo concurrerunt, ut alter alteri lethale vulnus inſligeret. Ceterum æquo fere Marte pugnatum eſt [a]: & Brutus ſumptuoſo, ut erant ea tempora, funere elatus; & funebri concione (more deinceps Romanis ſolemni) celebratus eſt [b], cumque matronæ annum, ut parentem luxerunt, quod tam acer ultor violatæ pudicitiæ fuiſſet [c]. Sed Valerius, ut inconſtans & ſuſpicioſum eſt vulgus, cum collegam in Bruti locum ſibi non adſciviſſet; quodque in loco elato & foro imminente ædificaſſet, in ſuſpicionem regni affectati venit: verum ſtatim rumore eo intellecto ædes ſuas una nocte diruit, & mox alias humiliores ædificavit: tum ſecures faſcibus, qui Conſulibus, ut olim Regibus, præferebantur, exemit; eoſque in concionem adſcendens Populo ſubmiſit; his omnibus nomen *Poplicolæ* a *Populo colendo* adeptus. Collegam etiam ſibi adſumpſit *Sp.* Lucretium *Tricipitinum* Lucretiæ patrem, eoque mox fato functo *M. Horatium Pulvillum*, ita ut primus ille annus libertatis quinque habuerit Conſules: vel, ut juſtius etiam rem putemus, cum ex anno, quo pulſi fuerunt Tarquinii, quatuor etiam menſes ſuperfuiſſe videantur, quinque illi Conſules ſexdecim menſium ſpatium occuparunt. Horatius Conſul Capitolium, quod a Tarquinio Priſco inchoatum, a Superbo fere abſolutum fuerat, dedicavit: quod, cum

a *Liv. II. c. 7.* b *Dion. Hal. V. cap. 17.* c *Liv. l. d.*

:um ex invidia impedire conarentur neceſ-
arii Valerii, poſtem, ut ſolemne erat,
enenti Horatio, *funeſtam ejus eſſe fami-
iam morte filii* nunciarunt; ad quod ni-
il aliud, quam ut *cadaver efferri* jube-
et, reſpondens ſolemnia dedicationis ver-
a peregit [a]. Verum alii ſecundo demum
Ioratii Conſulatu, ſive anno Urbis du-
enteſimo quadrageſimo ſexto Capitolium
um dedicaſſe ſcribunt [b]. Quæſtores hoc
nno primum a Populo comitiis creatos
uiſſe auctor eſt Plutarchus [c]: qui antea
Regibus creabantur: & hæc ſententia
erior eſſe videtur, quam Taciti [d], qui
nno demum trecenteſimo ſeptimo eum
ionorem a Populo mandatum dicit. No-
ius porro eſt, quam ut hic addi neceſſa-
ium ſit, curam ærarii publici præcipuam
artem muneris eorum fuiſſe.

§. II. Anno ſequente nihil memorabile
alde eveniſſe dicit Dionyſius [e]. Livius [f]
ero jam ſtatim *Lartem Porſenam Cluſi-
orum* in Etruria Regem a Tarquiniis
xoratum (cum præterea communem Re-
um cauſſam in cauſſa Tarquiniorum agi
redéret) infeſto exercitu Romam veniſſe
cribit: eoque terrore motum Senatum,
it plebem ſibi conciliaret, annonæ præſer-
im & ſalis copia ut ſuppeteret, curaſſe
[g]; tributorum quoque onere in ſolos di-

§. 2. Bellum cum Porſena.

a *Val. Max. L. V. c.* 10. *n.* 1. b *Dion. Hal. L. V. c.* 35. *Tac. Hiſt. L. III. c.* 72. c *Poplic. p. m.* 103. d *Ann. L.* XI. *c.* 22. *Vid. & l. un. ff. de off. Quæſt.* e *L. V. c.* 20. f *L. II. c.* 9. g *Vid. Juven. S. X. v.* 80.

vites declinato: iisque artibus concordiam in civitate egregie coaluiſſe. Nec ſine cauſſa hic terror Senatum invaſerat, cum præter Etruſcos etiam Octavus Mamilius Tarquinii gener Latini generis plurimos ad auxilium ſoceri ſui jam contraxiſſet. Ita multorum auxiliis inſtructus Porſena Janiculum montem prope Urbem trans Tiberim, munitum licet, occupat; unde opportune Urbem oppugnare poterat. Et ponte ſublicio iter in Urbem habuiſſet, niſi *Horatius Cocles* cum duobus aliis, & his mox in tutum regreſſis, ſolus incredibili virtute impetum hoſtium, donec pons abruptus eſſet, ſuſtinuiſſet: quo facto in Tiberim deſiliens incolumis ad ſuos tranavit. Quod quidem ex noſtri ſeculi moribus res æſtimanti vix credendum eſſe videatur: at cogitandum eſt, nec tantos eo tempore in Italia fuiſſe exercitus, ac ſunt illi, quibus hodie res geri ſolet; neque etiam arcuum uſum eo tempore in Italia fuiſſe receptum; cum haſtis miſſilibus tantum eminus, & gladiis cominus pugnarent, contra quæ arma ſcuto ſe defendere erant docti: quanquam etiam Horatius grave vulnus in femore acceperit, a quo deinde claudus fuit a. Alterum etiam facinus hoc bello illuſtre celebratur *C. Mucii Cordi* adoleſcentis nobilis, qui in caſtra regia transgreſſus animo Regem interficiendi, errore ductus ſcribam pro Rege obtruncavit. Comprehenſus, cum inſi-

a *Dion. Hal. L. V. c.* 25.

inſidiarum ordinem & modum tormentis adhibitis expromere cogeretur, foculo ad Sacrificii uſum accenſo dextram, velut alienato ab ſenſu animo, imponit: attonitoque ad miraculum Regi, trecentos principes juventutis Romanæ ſimili modo in eum graſſaturos eſſe mentitur. Inde dimiſſus a clade dextræ manus *Scævola* cognomen retulit: a Senatu vero agro publico donatus eſt, cui *pratorum Muciorum* inde nomen fuit [a]. Sed τερατῶδες illud de cremata dextra non retulit Halicarnaſſenſis, fide nempe indignum judicans. Hac Romanorum fortitudine impulſus Porſena ex conſilio filii *Aruntis*, votoque ſuorum conditiones pacis Romanis tulit. „ Ut Tarquiniis bona juſte parta, vel eorum pretia redderentur; ager, quem Romani de Etruſcis ceperant, ſibi redderetur; nobiliſſimarum familiarum liberi obſides ſibi darentur „ [b]. „ Hæc omnia Senatus conceſſiſſet: ſed Populus Tarquiniis nihil reſtituendum eſſe ſcivit; verum ut ipſe Porſena de eorum bonis judicaturus aſſumeretur. His legibus ſtatim induciæ ſunt factæ; obſideſque datæ virgines nobiliſſimæ: & ipſe Conſul Valerius in caſtra exivit: Sed, dum in concilio apud Regem diſceptant, nunciatur, *aufugiſſe virgines*. Petierant ipſæ a cuſtodibus, ut, illis pudoris cauſſa remotis, lavare ſibi in Tiberi liceret: eoque impetrato, hortante una earum *Clœlia*, in

a *Liv. L. II. cap.* 13. *Dion. Hal. L. V. cap.* 35.
b *Ibid. c.* 31.

Urbem tranarunt: cui poſtea honoris ergo ſtatua equeſtris eſt poſita. Et licet Tarquinii, *indignam hanc eſſe perfidiam*, clamitarent, permiſſum eſt Conſuli, ut in Urbem regrederetur puellas reducturus. Revertentibus inſidiæ a Tarquiniis ſtructæ ſunt; ſed filio etiam Porſenæ ad auxilium accurrente depulſæ. Quamobrem graviſſime indignatus Porſena eo ipſo die faceſſere caſtris Tarquinios jubet. Et pace cum Romanis firmata caſtris quoque ſuis inſtructiſſimis eos donat [a]: quod beneficium anno ſequente alio ſtatim beneficio Romani remunerati ſunt; dum Etruſcos ab hoſtibus ſuis victos & fuga in agrum Romanum delatos benigne excipiunt, vulneratos curant, multisque, qui apud Romanos remanere volebant, certum locum Urbis habitandum concedunt; qui inde *Vicus Tuſcus* eſt dictus [b]. Et paulo poſt cum poſtremum, *ut in regnum reduceretur Tarquinius*, Porſena urſiſſet, Senatusque per legatos ipſum docuiſſet, *ſalva Urbe Roma id fieri non poſſe*, a petendo deſtitit, & amicitiam in perpetuum cum Romanis firmavit [c]; redditis obſidibus, & agro Vejente, qui fœdere nuper icto ademptus fuerat. Tarquinius ſpe omni reditus amiſſa exſulatum ad generum Mamilium Tuſculum abiit.

§. 3. Bella cum Sabinis & aliis.

§. III. Anno Urbis 248. bellum cum Sabinis exortum eſt; iisque a Conſulibus gravi

a *Dion. Hal. L. V. c.* 34. b *Liv L. II. c.* 14. *Plaut. Curc. IV.* 1. 21. *Hor. Serm. II.* 111, *v.* 228. c *Liv. II. c.* 15.

gravi ac difficili prælio victis Populus Romanus priſtinos ſpiritus reſumpſit [a]; Conſulibusque ambobus triumphum decrevit. Sed tamen rurſus anno ſequente a Sex. Tarquinio perſuaſi ſimul cum Fidenatibus & Camerinis bellum Romanis faciunt, Sexto Tarquinio Imperatore adſcito. Eodem tamen anno ex ipſis Sabinis aliquantum virium Romanis acceſſit [b]; quod Vir inter eos potentiſſimus *Atta Clauſus*, quia pacis auctor ſuis erat ſuſpectus, cum magna clientum manu ab *Regillo* urbe Romam transfugeret. Romæ *Appio Claudio* ipſi nomen fuit: ac ſtatim inter patres lectus nobiliſſimæ genti *Claudiæ* a ſe originem dedit. Romani autem conſilio hoſtium caſtra Romana adoriendi ex transfuga cognito, ita eos exceperunt, ut maxima clade accepta recederent; & Fidenæ poſt aliquot dierum oppugnationem reciperentur; ubi in paucos defectionis auctores more Romano animadverſum eſt [c]. Anno iterum 250. Sabini ſubita in agrum Romanum impreſſione ingentem ruſticorum non tantum, ſed etiam civium in Urbe degentium cædem ediderunt; cum Poſtumius Conſul imprudentius in eos erupiſſet. Sed cladem hanc & ſuperbiam Sabinorum inde ortam ulturi Conſules omnibus viribus collectis maxima eos ſtrage affecerunt. Et Menenius quidem triumphans Urbem introiit: Sed Poſtumius, quod ejus maxime

a *Dion. Hal. L. V. c.* 39. b *Liv. L. II. c.* 15.
c *Dion. Hal. Ib. c.* 43.

me culpa prius accepta fuiſſet clades; *ovationem* tantum obtinuit, ſive *minorem triumphum*: quod triumphi genus tunc primum a Senatu inventum Licinius vetus Hiſtoricus prodidit [a]; ejuſdemque ovationis veſtigiolum in fragmentis Tabularum Capitolinarum occurrit [b]. Eodemque anno mortuus eſt acerrimus ille libertatis vindex Poplicola in tanta egeſtate, cum ſcilicet diteſcendi occaſiones neglexiſſet, ut Senatusconſulto ſumptus ex ærario ad ejus funus ſuppeditatus ſit. Matronæ, ut Brutum ſic Poplicolam per annum luxerunt; & in Urbe prope forum crematus & ſepultus eſt: qui honor pauciſsimis quidem, non ſoli tamen Poplico-
A.U. 251. læ, ut vult Dionyſius, contigit [c]. Anno ſequente cum Sabinis magna victoria a *Sp. Caſſio Viſcellino* ſuperatis debellatum eſt: licet ſæpius etiam poſtea rebellaverint. Alter vero Conſul *Opiter Virginius* Camerinorum Urbem quæ defecerat vi cepit; defectionis auctoribus ſecuri percuſsis [d]. Etiam cum Auruncis grave, ſed proſperum bellum hoc & præcedente anno geſtum fuiſſe Livius tradit [e]. Inde, cum Latini bellum adverſus Romanos molirentur, legatis Romam miſsis poſtularunt, ut Tarquinii ceterique exſules in Urbem reciperentur, omni injuriarum memoria abolita: utque a Fidenis, quam Urbem oppugnabant Romani, exercitus abdu-

a *Dion. Hal. Ib. c.* 47. b *Vid. & Plin. H. N. L. XV. c.* 29. c *Vid. Kirchm. de fun. R. L. II. c.* 26. d *Ib. c.* 63. *ſqq.* e *Ib. c.* 66. *ſqq.*

abduceretur ; quod ideo factum , ut juſtam belli cauſſam habere viderentur ; cum ſatis ſcirent utrunque Romanos eſſe negaturos . Venerant cum his Latinorum legatis etiam quidam a Tarquinio miſsi , qui rurſus cum egenis & ſervis contra Rempublicam conſpirarunt ; ita ut principes quidem conjurationis nocte obſcura obſervata munitiora Urbis loca invaderent ; ſervi autem , cum hoc peractum eſſe ſenſiſſent dominos ſuos dormientes interficerent : ſed duo fratres ex urbe Laurento , qui etiam *Tarquinii* dicebantur , & inter conjuratos fere erant præcipui , rem ad Conſulem detulerunt horrendis ſomniis , ſi credere licet , moniti [a] . Conſul juſsit indicibus , ut cum conjuratis circa mediam noctem in forum convenirent [b] : atque ibi illos armatis circumdedit , & per lictores interfecit.

A. U. 255. Fidenæ tandem poſt diuturnam obſidionem a T. Lartio Conſule captæ ſunt ; & in defectionis auctores animadverſum fuit [c] . Sed cum hinc Latinorum metus augeretur cum Tarquiniis viginti quatuor Latini nominis gentes in Romanos conjurarunt : & , ni a ſolita arrogantia remiſiſſent , bellum iis minati ſunt. (Sed videtur hæc eadem fuiſſe conjuratio ac ea , de qua ad A. 252. ex Livii *L.* II. *c.* 18. dictum eſt) Romani bellum ſuſcipiendum decreverunt ; quanquam etiam domi ob fœneratorum impotentiam ingen-

a *Dion. Hal. L.V. c.* 54. b *Ibid. c.* 57. c *Ibid. c.* 60.

ingenti diſcordia omnia flagrarent [a]; cum *L. Valerius* Poplicolæ frater Populi inopiam debitorum remiſsione ſublevandam eſſe cenſeret; Ap. vero Claudius prolixa oratione in Senatu contrarium ſuadere conaretur [b]: atque hac occaſione primum creatum eſſe Dictatorem putat Dionyſius. Sed vix eſt ut in ultima hac antiquitate certi aliquid de ſingulis annis ſtatuere poſſimus: cum videamus ipſum Livium ſæpe fluctuaſſe. Itaque non nimis anxie in res chronologicas inquirentes ſumma præcipue rerum capita perſequemur.

Dionyſius Halicarnaſſenſis *L.* VI. *c.* I. ad Conſules anni 256. memorandum quid refert: Senatusconſultum nempe factum eſſe, ut mulieres Latinæ Romanis nuptæ, aut Romanæ, quæ Latinis nupſerant, ſi eis videretur, intra certum diem, aut domum ad parentes redire, atque e liberis feminas innuptas ſecum ducere; vel, ſi mallent, apud conjuges manere poſſent. Tum vero Romanas fere omnes e Latio ad parentes fuiſſe reverſas; Latinas in Urbe nuptas, duabus exceptis, omnes maritos patriæ prætuliſſe: quod hominem Græculum adulatorio erga Romanos animo de ſuo addidiſſe, ſatis veroſimile mihi eſſe videtur. Hoc certum eſt, jam gravia hoc tempore inter Romanos & Latinos fuiſſe odia. Igitur A. U. 257. bellum Latinum in nervum erupit; ita ut propter illius graviſſimi metum Dictator

ctator

a *Ibid. c.* 63. *ſqq.* b *Ib. c.* 66. *ſqq.*

tator diceretur *A. Poſtumius Albus*, qui ad lacum *Regillenſem* Latinorum triginta tria millia interfecit, aut cepit. Cecidere etiam duces Latinorum inſigniores omnes, & inter eos Sextus & *Titus Tarquinii* Regis filii & Octavus Mamilius ejusdem gener. Pugnatum fuit Idibus Quinctilibus; eaque pugna cum Latinis debellatum fuit: cum enim legatos ſupplicum habitu Romam miſiſſent poſt longam in Senatu deliberationem pacem priſtinis legibus a Romanis impetrarunt: & paulo poſt, ut ſe firmæ pacis cuſtodes oſtenderent, Volſcorum, Hernicorumque conſilia adverſus Romanos aperuerunt; Latinorumque nomen Romano imperio conjunctiſſimum fuit [b]. Poſtridie hujus prælii advenerat Volſcorum exercitus Latinis auxilio miſſus: Sed viſa Latinorum ſtrage exploratores nomine legatorum Romam miſerunt, qui ſe ipſis adverſus Latinos auxilio veniſſe ſimularent: ſed Poſtumius ex literis interceptis eos falſi arguit: & tamen, ne Volſcis honeſtam belli cauſſam daret, illæſos eos remiſit; atque ita inſignem de Latinis triumphum egit. In hujus celeberrimi prælii memoriam inſtitutum fuit, ut quotannis iiſdem Idibus Quinctilibus equites Romani ſolemniter ab æde Honoris extra Urbem ad Capitolium transveherentur. [c] Nihil opus eſt hic addere fabulam de *Caſtore* & *Polluce* hujus pugnæ

Ib. Dion. Hal. L. VI. c. 10. ſqq. b *Ib. c.* 21. c *Liv. L.* II. *c.* 22. d *Dion. Hal.* VI. *c.* 13.

gnæ nunciis, licet etiam Dionyſius eam referat; ut & *Valerius Maximus L. I. c. VIII. ex. I.* & *Florus L. I. c. II.* at hi duo mirandarum narrationum captatores hiſtoricis fide dignis vix ſunt accenſendi. Tarquinius fractis Latinorum opibus ad *Ariſtodemum Cumarum* tyrannum ſe contulit: & ibi tandem A. U. 258. nonagenarius obiit [a].

A. U. 258. Per. Jul. 4219. A. C. 494.

CAPUT SECUNDUM.

De inſtitutione Tribunorum plebis, &c.

§. I. Ortus tribunicia poteſtatis.

§. I. SEd ita remoto Regnm metu ſeditionibus domeſticis Romæ laborari cœptum eſt; maxime propter nexos ob æs alienum [b]. Decreverat quidem Senatus bellum contra Volſcos non aliam ob cauſſam, quam ut plebs a negotiis ſuis domeſticis averteretur: cum vero plebs nomen militiæ dare recuſaret, ne inter ipſos quidem Conſules conveniebat quemadmodum hac occaſione plebe uterentur, cum *Servilius* mitiore via inſiſtendum eſſe cenſeret; *Appius* ſeveritatem adhibendam eſſe contenderet. Tandem Servilius multis precibus a plebe obtinuit, ut ſe ad bellum ſequeretur; & edicto propoſito, quo nexos & vinctos ſolvi jubebat, maximo undique concurſu ſacramento dictum eſt [c]: & ſtatim quidem

a *Dion Hal. L. VI. cap. 21.* b *Liv. L. II. cap. 23. Dion. Halic. L. VI. cap. 22.* c *Liv. II. cap. 24.*

m Volſci in deditionem venerunt: at bdole; quippe qui mox digreſſo Conſu- cum Hernicis & Sabinis ſocietate inita llum inſtaurarunt [a]. Sed cum plebs, ſi ſibi ſatisfieret, Conſules ad bellum qui nollet, demum poſt varias alterca- ›nes Servilius nomine Senatus promiſit ebi, fore, ut ſalutaris Reipublicæ for- a conſtitueretur [b], modo præſens pe- culum fortiter propulſarent. Itaque agno exercitu coacto Volſcos nec opi- ıntes ingenti ſtrage concidit maxima ·æda militibus parta: inde Sueſſam Po- etiam urbem nobiliſſimam, aliaque olſcorum oppida brevi temporis ſpatio pugnavit, militibus ſemper prædam rgitus; & adverſante collega injuſſu Pa- um triumphavit. Idem paulo poſt Sa- nos [c] feriarum tempore in agrum Ro- anum irruentes fundit & fugat; Au- ıncoſque etiam ferocientes contundit. oc eodem anno mercatorum collegium omæ eſſe inſtitutum notatu ſatis di- ıum eſt. *Liv. II. c.* 27.

Verum anno ſequente cum Sabini bel- ım pararent, Volſci & *Æqui* illud mi- ırentur, niſi ager ſibi ademptus reſti- ıeretur, plebs tamen nomen militiæ da- : recuſavit; &, ſi vis adhiberetur, vi ım populſare cœpit: cum enim Conſu- s a Senatu juſſi eſſent delectum acerri- ie agere, nemo citatus ad nomen reſpon- ebat [d]; lictor, ſi quem Conſules mitte- bant, *A. U.* 259.

Dion. Hal. L. VI. c. 25. b *Ibid. c.* 28. c *Ib. c.* 31. d *Liv. L. II. c.* 29.

bant, repellebatur. Ergo Senatu vocato poſt ingentes rixas tandem ex Appii ſententia, Dictatorem dici placuit: dictusque eſt *M' Valerius* Poplicolæ frater: qui Populo in concione promiſit fore, ut omnia æqua a Senatu impetraret, modo nomen militiæ daret; atque ita magnis copiis conſcriptis Sabinos caſtris exuit; cum interea Conſul quoque contra Æquos Volſcoſque bene rem gereret. Sed Dictator cum benigne agendo nihil in Senatu proficeret, & relatio ejus de ſolvendis nexis rejiceretur, Dictatura ſe abdicavit.

§. 2. De ſeceſſione prima in montem ſacrum. A. U. 260.

§. II. Demum cum per occaſionem renovati ab Æquis belli Conſules educere ex Urbe legiones juberentur, plebs indignata *Sicinnio* quodam auctore in montem Sacrum trans *Anienem* amnem tribus ab Urbe paſſuum millibus ſeceſſit [a]: Ita uſurarum immodeſtia, nimia Senatus potentia, & quod continuas bellorum occaſiones quærerent patricii, ut finibus foris prolatis domi libertatem opprimere poſſent, originem dedit tumultui, qui parum abfuit quin Rempublicam everteret: licet tamen etiam verum videatur, plebejos fere ſua culpa, & quod minus quam bonum patrem familias decet rei ſuæ familiari attenderent, ad ſummam paupertatem fuiſſe redactos.

Ingens ex hac ſeceſſione pavor civitatem inceſſit, cum mutuo metu ſuſpenſa eſſent omnia: qui etiam auctus eſt, poſtquam

a *Liv. L. II.* 32.

uam legati de pace ad plebem miſſi ullo niſi minaci & ſuperbo reſponſo ac- :pto redierunt. At cum novi Conſules A. U. 260. de plebis reditu ad Sena- ım retuliſſent, *Agrippa Menenius* vir ‹imius alteram legationem ad plebem ıittendam cenſuit, quæ æquis conditio- ibus pacem componeret: & poſtquam mnes, uno Appio excepto [b], ei aſſen- ſſent, eo ipſo die decem ex ſpectatiſſimis enatoribus ad plebem miſſi ſunt de pacis onditionibus acturi. Atque ibi M' Vale- .us plebem, ut in Urbem rediret invita- it, promittens fore, ut Senatus omnia qua ipſis concederet: ſed *L. Junius* [c], ui ſe *Brutum* cognominari volebat, tan- uam ex illuſtri illa eſſet familia, vir a- ri ingenio præditus prolixa oratione ju- as querendi cauſſas, quas plebs habe- at, expoſuit, ita ut etiam ipſis legatis ıcrymas expreſſerit [d]. Et licet acerbius i reſponderet T. Lartius, tamen Agrip- a eleganti apologo, & civili oratione a- imos flexit: Et parum abfuit, quin ſta- ım in Urbem reverterentur [e]; niſi Bru- us ille petiiſſet, ut plebeji quidam viri uotannis legerentur, qui nullam aliam uctoritatem haberent, quam ut plebi uxilium adverſus Conſules ferre poſſent; lique *ſacroſancti* haberentur [f]: neve ul- patricio capere cum magiſtratum li- eret. Igitur ſtatim in ipſo monte duo

E creati

Dion. Halic. L. VI. c. 49. ſq. b *Ibid. c. 68.* c *Dion. Halic. L. VI. c. 70. ſq.* d *Ibid. cap. 81.* e *Ib. c. 87.* f *Liv. L. II. c. 33.*

creati fuiſſe videntur [a]; quibus vel mox in Urbe, vel anno demum 283. lege *Publilia* tres fuerunt additi [b]: & iterum alii quinque A. 297. ita ut tum bini ex ſingulis claſſibus crearentur. Dionyſius Halicarnaſſenſis *L. VI. c.* 89. primum quinque creatos dicit; anno vero 297. quinque etiam fuiſſe adjectos. [c] Cicero loco modo in margine citato primum duos fuiſſe creatos vult: poſtero autem anno auſpicato comitiis curiatis decem: ad quem locum etiam videri poteſt *Aſconius*. Tribunis plebis duo viri fuerunt additi quaſi adminiſtri, qui, quod etiam *ſacrarum ædium* curam gererent, *Ædiles* ſunt dicti [d]. Ita pace in Urbe parta *Poſtumus Cominius* Conſul *Longulam* & *Poluſcam* Volſcorum urbes cepit [e]: *Corioli* vero, caput gentis, poſt acres pugnas virtute maxime *C. Marcii* viri patricii expugnati ſunt, qui ſe ſtatim Poſtumo cum Antiatibus prælianti junxit; & fortitudine ſua præcipuus victoriæ auctor fuit: ac *Coriolanus* deinceps cognomine eſt dictus, cum antea a Conſule pro concione laudatus decimam etiam partem de præda recuſaſſet. [f]. Quia autem plura de hoc viro dicenda ſunt operæ pretium fuerit, ut paulo propius eum noſcamus.

Marcia gens Romæ nobiliſſima originem

a *Ib. & c.* 58. *Cic. pro Corn. Orat. I. p.* 968. *ed Grav.* b *Vid. Pighii Annal. ad hunc annum.* c *Vid. eund. Dion. L. X. c.* 30. d *Id. L. VI. c.* 90. e *Ib. c.* 91. f *Plut. Coriolano p. m.* 218.

iiem referebat ad Ancum Marcium quartum regem Romanorum, cujus avus maternus fuerat Numa Pompilius [a]. Ex hac gente ortus noſter C. Marcius patrem cito amiſit: ſed mater *Veturia* antiquæ omnino virtutis matrona omnibus modis auſteriſſimæ virtutis amorem filio inculcavit. Nec ipſe ſibi defuit. Erat enim frugalis, continens, fortis & juſtitiæ rigidus cultor; prætcrea liberalis, & legum vindex acerrimus. Præcipua autem animi illius dos erat fortitudo militaris, quæ ſola fere Romæ in pretio habebatur: inde etiam *virtus* a *viribus* fuit denominata [b]. Sed has virtutes inutiles, imo perniciofas reddebat animus arrogans, triſtis & imperioſus; qui prohibebat, ut unquam, etiam in cauſſis juſtiſſimis, plebi gratificaretur.

§. III. Cum ergo per ſeceſſionem in montem ſacrum nulla ſementis facta eſſet; ingenti caritate annonæ Respublica laborabat [c]. Igitur legati in Etruriam, *Campaniam*, & præcipue Siciliam miſſi ſunt qui frumentum conquirerent: & ex Sicilia præſertim, commodante *Gelone* benigniſſimo *Syracuſarum* tyranno, ingentem vim frumenti advexerunt. Sed hic ipſe commeatus maximarum turbarum occaſio fuit. Nam ſuperbiſſimus ſimul & iniquiſſimus plebi Marcius ille Coriolanus, (qui etiam ægre admodum tulerat, quod conſulatus repulſam paſ- *§. 3. Coriolani in patriam molitiones.*

E 2 ſus

a *Plut. Ib. p.* 213. b *Ib. p.* 214. c *Liv. L. II. c.* 34. *Dion. Hal. L. VII. c.* 1.

ſus foret, cum nimio faſtu a Senatu in campum Martium, ubi comitia habebantur, deductus Populum offendiſſet [a]) Coriolanus, inquam, ut plebem fame vexatam ad pleniſſimum obſequium cogeret, Senatui auctor fuit, ne frumentum nuper advectum plebi inopia laboranti divideretur, niſi hæc antea in tribuniciæ poteſtatis abolitionem conſenſiſſet. Quod cum revera injuſtiſſimum eſſet, merito tribuni graviter eum in concione Populi accuſarunt [b]. At cum plebs modeſta oratione & pollicitationibus *Minucii* Conſulis flecti videretur [c], C. Sicinnius tribunus plebis Conſules quidem laudavit, & patriciis gratias egit, quod tandem aliquando de inopum ſalute eſſent ſolliciti: ad Marcium vero converſus data opera eum hortatus eſt, ut iram civium deprecaretur; quod ſciret animum ejus elatum nunquam eo venturum; quemadmodum etiam revera ſuperbiſſime, & ſine ulla moderatione reſpondit. Cumque propterea eum comprehendi juſſiſſent tribuni ægre a Conſulibus ſervatus eſt. Quanquam vero etiam annonam viliorem feciſſet Senatus, tamen Sicinnius Marcio diem dixit; ſed collegis ejus permittentibus Senatusconſultum factum eſt [d], ut, poſtquam tribuni dixiſſent, tum demum patres cauſſa cognita, quod juſtum ipſis viſum fuiſſet, pronunciarent. Poſtridie Brutus prolixa oratione Marcium in Se-

natu

a *Plut. Coriol. p. m.* 220. b *Dion. Hal. L. VII. c.* 27. c *Ib. c.* 33. d *Ib. c.* 49.

ſatu accuſavit, cui rurſus acerbe Appius reſpondit [a], nullum eſſe jus plebi de quoquam patricii ordinis judicandi contendens. M' vero Valerius humaniter cum plebe agendum eſſe cenſuit: cumque videret Senatum efficacia orationis ſuæ permoveri, addidit [b], plebem etiam ad judicia majeſtatis præcipue, vel perduellionis eſſe admittendam, quod nihil magis ad potentiam Reipublicæ conciliandam faciat, quam diverſorum in ea ordinum concordia. Poſtquam autem ſenſit Martius, Patres in hanc ſententiam eſſe proniores, rogavit ut tribuni juberentur dicere, *Cujus criminis eum eſſent accuſaturi* [c]. Cupiebat enim ſcire an accuſatio præcipue in eo volveretur, quod in Senatu plebem fame domandam eſſe cenſuerat: Verum, cum *affectatæ tyrannidis* crimen e ipſi objecturos eſſe dixiſſent, *nullam ſe moram facere Senatusconſulto, quo Populo judicium de hac cauſſa permittebatur*, reſpondit. Ergo ad comitia, ubi hoc judicium erat exercendum, ingens hominum multitudo confluxit: Sed quia in centuriatis comitiis, quibus hactenus de talibus rebus deliberatum fuerat, potentiorum ſuffragia ita præ aliis valebant, ut de abſolutione ſua ſatis certus eſſe poſſet Coriolanus, tribuni voluerunt, ut Populus *tributim* ſuffragia ferret, quo caſu æque valebant pauperiorum ac ditiorum ſuffragia. Atque hæc *origo comitiorum*

a *Ib. c.* 47. b *Ib. c.* 55. c *Ib. c.* 58.

rum tributorum fuit. Ante quam autem ipſa comitia haberentur alter Conſul Minucius civili oratione Plebem monuit, *ut abſolvendo Martium Senatui gratificari vellet:* cui reſpondit Sicinnius, *ſe nihil aliud facturum, niſi ut tribus in ſuffragia mitteret* [a]. Et ſane, licet a Tribunis acriter accuſaretur, tamen egregia ſua facinora commemorando plebem ad abſolutionem ſui flexiſſet, niſi *M. Decius* tribunus plebis ei etiam prædæ Antiaticæ anno ſuperiore interverſæ, atque amicis ſuis donatæ crimen impegiſſet. Fecerat hoc quidem, ut credi poteſt, bono conſilio, ut clientes ſuos aliosque cives tenuiores ad hoſtiles excurſiones propulſandas permoveret, quando plebs militiæ nomen dare nollet; ſed tamen parvo ſuffragiorum diſcrimine [b] damnatus, & in exſilium ejectus fuit. Ita ab hoc deinceps exemplo judicium plebi in patricios conceſſum eſt: quod, niſi acceſſiſſet abuſus, utiliſſimum Reipublicæ futurum erat, ut etiam Dionyſius noſter cenſet [c].

Ergo ita, ut dictum eſt, Urbe expulſus Marcius ad *Attium Tullum* Volſcorum Antiatium Principem ſupplex profectus eſt [d]: & benigne receptus conſilia cum eo de bello patriæ inferendo contulit. Quia autem induciæ jam inter Volſcos & Romanos erant; & illi præcipue cladibus feſſi à bello magis abhorrerent,

arte

a *Ibid. cap.* 61. b *Vid. Manut. de comit. Rom. cap.* 2. c *L. VII. c.* 65. d *Plut. Coriol. p. m.* 224.

arte opus erat, ut Volſcos in Romanos accenderent. Commodum autem iis diebus apud Romanos certa ex religione ludi inſtaurabantur. Ergo Tullo auctore magna Volſcorum multitudo Romam ad ludos ſpectandos profecta eſt: ſed ſimul index, ſive a Marcio, ſive a Tullo miſſus Conſules monuit [a], *caverent ſibi a Volſcis, timere ſe, ne, dum intenta ſpectaculis civitas eſſet, inimicum aliquid contra molirentur*. Itaque facto Senatusconſulto Volſci per præconem ante noctem excedere ſunt juſſi. Ita irritata Volſcorum gente ex ſententia Marcii legati Romam ſunt miſſi, qui agros & oppida a Romanis ſibi erepta repeterent; quæ nunquam eos ſponte reddituros eſſe probe noverat Marcius. Negantibus ergo Romanis bellum a Volſcis decretum eſt: eique cum Tullo Coriolanus præficitur. Hic ſtatim Romanorum agros invadens, dum plebejorum quæ eſſent ageret & ferret, optimatum agris abſtinuit [b]; unde magna diſſenſio cum invidia in Urbe eſt exorta. Inde omnibus Volſcorum viribus coactis [c], multisque Latinorum oppidis expugnatis ad quintum ab Urbe lapidem caſtra poſuit. Ergo, ut in re trepida, legati ad Marcium ex ejus neceſſariis mittuntur: & Minucius legationis caput oratione civilitatis & humanitatis pleniſſima eum, ut in patriam omni injuriarum memoria abjecta reverteretur, hortatus

 eſt.

a *Liv. L. II. c.* 37. b *Dion. Hal. L. VIII. c.* 12. c *Plut. Coriol. p. m.* 227.

eſt [a]. Verum Coriolanus longo ſermone injurias ſibi factas proſecutus tandem conditiones pacis tulit, *ut omnia Volſcis adempta ipſis redderentur*; *utque ipſi eadem fœderis forma cum Romanis, qua Latini gauderent*; & triginta diebus ad deliberandum datis interim in reliquas Latinorum urbes exercitum duxit; & ſeptem oppidis in poteſtatem redactis rurſus ad Urbem acceſſit; nec altera legatione conſularium virorum; nec tertia ſacerdotum, ut patriæ ignoſceret, compelli potuit: Tandem, cum mulieres per omnia templa ſupplices ſe abiicerent, *Valeria* Poplicolæ (qui jam defunctus erat) ſoror quaſi divino quodam inſtinctu mulieres excitavit [b]; cumque iis ad matrem Marcii Veturiam perrexit; eamque, licet ægre [c], permovit, ut cum nuru ſua *Volumnia* (Plutarchus matrem Marcii *Volumniam*, uxorem *Veturiam* vocat; ſed contra alios omnes auctores [d]) & parvulis Marcii liberis in caſtra ad filium pro patria deprecatura proficiſceretur. Comitatæ eam ſunt aliæ matronæ ingenti numero. Cum autem Coriolanus matri obviæ complexum ferret [e] repulit eum mulier primum ſcire volens, *an ad hoſtem, an ad filium veniſſet*? Atque in oratione ſua eum delinivit, ut matrem amplexus teſtaretur *eam potitam fuiſſe victoria patria læta ſibi funeſta*,

a *Dion. Hal. L. VIII. c. 23. ſqq.* b *Plut. p. m.* 229. c *Dion. Hal. L. VIII. c. 41. ſqq.* d *Florus, Valerius Max. Livius, Dionyſ. Hal. Eutropius, Aur. Victor.* e *Liv. L. II. c. 40.*

neſta, ſtatimque poſtridie exercitum ab Urbe abduxit. Mulieribus Romam regreſſis ingens honos habitus eſt; decretumque, ut in rei memoriam templum *Fortunæ Muliebri*, & ſacra anniverſaria ei peragenda conſtituerentur [a]. Marcium ad Volſcos reverſum Tullus die dicta proditionis accuſavit; & defendere ſe parantem audaciſſimorum juvenum ope confodit. Fabius vero antiquiſſimus auctor uſque ad ſenectutem vixiſſe teſtatur: & ſæpe exacta ætate hanc vocem uſurpaſſe, *Multo miſerius ſeni exilium eſſe*. Hunc finem habuit omnibus ſuæ ætatis bellica laude ſuperior [b]: ſed idem implacabilis ingenii, immoderatæ iracundiæ, & ſeveritatis nulla lenitate temperatæ: majoris denique arrogantiæ quam quæ in civitate libera ferri poſſet. Volſci A. U. 266. ingenti prælio a *Sicinio* Conſule ſunt victi; quo etiam cecidit Tullus ille Coriolani hoſpes & percuſſor [c]: ita ut anno ſequente & Volſci & Hernici in deditionem venerint. *A. U. 265.*

§. IV. Verum eodem anno Sp. Caſſius tribus jam conſulatibus, duobusque triumphis clarus tyrannidem Romæ affectare cœpit plebejorum gratiam omnibus modis ambiens: *legemque agrariam* tulit nunquam deinde ſine maximis motibus rerum agitatam [d]: nec mirum, cum ita optimates agris publicis, quibus in fraudem *§. 4. Lex agraria Sp. Caſſi. A. U. 267.*

a *Dion. Hal. L. VIII. c. 55.* b *Dion. Hal. L. VIII. cap. 60. ſq.* c *Ibid. cap. 67.* d *Liv. II. capit. 41.*

dem plebis, ut ſuis utebantur, privarentur. Nam vel curabant proceres, ut, ſi hi agri publice venderentur minimo pretio addicerentur ſibi. Vel etiam ſuo, aut alieno nomine agros plebi ſub annuæ penſiunculæ ſolutione conceſſos acquirebant: vel denique uſuris exhauſtos plebejos patrimoniis ſuis exuebant. Imo ſenſim terminos ſuos proferendo optimates agros publicos in privatos uſus convertebant. Ergo Caſſius Senatum rogavit [a], ut ager bello partus, ſed abſque ulla verecundia a patriciis occupatus plebi divideretur: &, ut frumenti a Gelone miſſi pretium emptoribus ex ærario reſtitueretur. Hinc ingentes rixæ ſunt ortæ, cum tenuioris fortunæ homines Caſſii latus quotidie ſtiparent, meliores ejus collegæ *Virginio* adhærerent: imo ipſi tribuni, vel quod plebem largitionibus corruptam laſcivire præ otio e Republica non putarent; vel quod tantum beneficium ab alio, quam a tribuno plebis, plebi tribui nollent, ſe adjunxerunt Senatui. Caſſius vero, cum ſe inferiorem videret, infirmitatem ſimulans ſocios interea quam poſſet plurimos ad ſuffragia ferenda arceſſebat. Nam jam in ſecundo ſuo conſulatu Latinos Hernicoſque civitatis jure donari fecerat: ſed ita, ut ſuffragii lationem non niſi ad arbitrium magiſtratuum Romanorum haberent [b]. Interea in Senatu diverſæ de hac re fuerunt ſententiæ, Appio quidem cenſente, ut

a *Dion. Hal. L. VII. c.* 70. b *Vid. eund. Ibid. c.* 69. *f. & ſq.*

ut, ſi qua pars agri publici a privatis poſſideri deprehenderetur, ea rurſus in publicum redacta ad uſum publicum locaretur, *A.* vero *Sempronio Atratino* [a], ut magiſtratus ad eum finem creati diſcernerent, qui agri Reipublicæ, qui privatorum eſſent. Ita gliſcenti Sp. Caſſii ſeditioni obviam itum fuit. Anno autem ſequenti a Quæſtoribus apud populum affectatæ tyrannidis accuſatus; &, cum crimen populo probatum fuiſſet, damnatus [b], & de ſaxo Tarpejo dejectus eſt. Alii dicunt, ipſum Caſſii patrem cum in Senatu accuſaſſe; & mox a Senatu damnatum *pro patria poteſtate* interfeciſſe: quod Dionyſio veriſimile non fit, quia domus ejus diruta, & bona publicata ſunt; quorum neutrum vivo patre contigiſſet. Hoc etiam anno ſi Valerio Maximo *L. VI. c.* 3. *ex.* 2. & Græculo *Zonaræ* credimus, *Mucius* tribunus plebis novem collegas ſuos, qui duce Sp. Caſſio id egiſſent, ut magiſtratus non ſubrogarentur, vivos cremavit. At levis eſt, ut jam diximus, Valerii fides, & levior multo etiam Zonaræ. Antequam autem ad ulteriora pergamus obſervandum hic eſt, merito quidem plebem has leges agrarias expetiviſſe, cum, ut jam diximus §. 4. capitis præcedentis, optimates nulla juris aut æqui reverentia maximam agri publici partem in ſuos & ſuorum privatos uſus convertiſſent: ſed tamen

a *Ibid. c.* 74. b *Dion. Hal. L. VI. c.* 78.

tamen, eas nunquam niſi ſumma cum perturbatione Reipublicæ fuiſſe promulgatas, cum earum latores, plerumque certe, non tam plebis commodum quam vel ſuam ambitionem & gloriolam, vel inimicorum ultionem ſpectarent. Certe non cum morte Caſſii ſimul exſtincta eſt legis hujus mentio; verum etiam ſequentibus annis relata tantarum contentionum cauſſa fuit, ut A. U. 272. fuſos ab equitibus Vejentes odio *Fabii* Conſulis inſequi pedes noluerit [a]. Tamen hic annus jam antea patres docuerat, quo modo optime tribuniciæ poteſtati reſiſteretur: ſi nempe optimates unum modo ex toto tribunorum collegio permovere poſſent, ut collegarum actionibus intercederet: quod haud difficulter obtinebatur, cum omnes fere tribuni, propria unusquiſque ratione, patribus obſtricti eſſent. Atque ita jam, ipſo quidem Appio monente [b], comiter Tribunos appellando, partim gratia, partim auctoritate obtinuerunt, ut quatuor tribuni ſe uni dilectum moranti opponerent. (Nam quinque duntaxat tribunos hoc tempore fuiſſe creatos ſupra dictum eſt.)

§. 5. Bella cum Vejentibus & Æquis. 300. Fabii caſi. A. U. 273.

§. V. Igitur Conſules adverſus Etruſcos Romanorum diſcordiam ſuam occaſionem eſſe ratos profecti ſunt. Sed pertinaciæ plebejorum priſtinæ memores militem eo uſque a pugna cohibuerunt, donec inſultantem inſolentius hoſtem ferre

a *Liv. L. II. c.* 43. b *Dion. Hal. L. IX. c.* 1.

ræ jam amplius non poſſent [a] : tum demum jurejurando adactos milites, *niſi victores ex acie non reverſuros* [b] in hoſtem duxerunt; eosque difficillimo prælio, quo alter Conſulum *Manlius* cecidit, vicerunt: conſtitit autem exercitus Romanorum quadraginta quidem millibus peditum; equitum vero duobus millibus & quadringentis; quantus nunquam antea fuerat [c]. Sed cum continua plane hæc bella cum Æquis & Vejentibus eſſent (at non niſi minimo anni tempore gerebantur; nam nec meſſis tempore expeditiones ſuſcipiebant, nec hyeme) *Fabia* gens, quæ hoc tempore omnium Romæ gentium erat florentiſſima, hoc bellum ſibi & clientibus ſuis atque amicis peculiare a Senatu popoſcerunt [d]. Dico, *ſibi & clientibus ſuis atque amicis*: nam popularis eſt error credentium, trecentos illos & ſex, qui ad Cremeram cæſi dicuntur, omnes patriciæ illius gentis Fabios fuiſſe. Quomodo enim in numeroſa adeo gente unus tantum puer, & is quidem prope pubertatem, fuiſſet? & quomodo brevi adeo ſpatio, poſtquam Senatus a Tarquinio cædibus fuiſſet exhauſtus, tot viri militaris ætatis in una gente inveniri potuiſſent? Sed pluribus argumentis vulgarem illam opinionem refellit magnus harum rerum magiſter Jacobus Perizonius [e]. Ergo ad bel-

a *Liv. L. II. c.* 45. b *Dion. Hal. L. IX. cap.* 10. c *Ib. c.* 13. d *Liv. L. II. c.* 48. e *Animadv. Hiſt. c.* 5.

bellum profecti Fabii primo quidem feliciter rem geſſerunt : & præſidio ad Cremeram fluvium collocato longe lateque hoſtilem agrum depopulati ſunt : verum nimio rerum ſucceſſu in contemptum hoſtium inducti tandem ex inſidiis ad unum omnes cæſi ſunt ; præſidiumque eorum ad Cremeram eſt expugnatum . Dies , quo clades hæc accepta fuit , *Idus* nempe *Februariæ* , inter *atros* relatus eſt.[a] , & porta , qua egreſſi fuerunt , *Scelerata* eſt dicta [b] . Hujus etiam belli occaſione extraordinarii exercitus & provinciæ cum *imperio Proconſulari* privatis conſularibus a Senatu commiſſæ ſunt ; quæ Origo *Proconſulatus* & *Propratura* fuit [c] . Victoria hac elati Tuſci Janiculum occuparunt . Sed A. U. 277. felici alterius Conſulis temeritate occidione occiſi ſunt [d] . Ita parto otio tribuni rurſus lege agraria Populum agitare cœperunt : *Menenio* etiam anni præcedentis Conſuli diem dixerunt, quod Cremerenſi præſidio non ſubveniſſet , cum haud procul inde caſtra habuiſſet ; eique damnato mulctam duo millia æris edixerunt ; unde morbo ex ægritudine contracto abſumptus eſt : quod *Servilius* Conſul A. U. 277. cum ſimilis criminis a Tribunis accuſaretur plebi objecit , quod nempe illi viro cauſſa mortis fuiſſet , cujus patris munere tribunos haberet ,

a *Dion. Hal. IX. c. 23. Ovid. Faſt. 195. ſeq.*
b *Feſt. hac V.* c *Vid. Dion. Halic. L. IX. c. 26. & Pighii Ann. ad hunc annum .* d *Liv. L. II. c. 51.*

ret ; & per eam libertatem abſolutus eſt. Eodem anno Latini per ſe ipſi, ſine Romanorum aut duce aut auxilio Volſcos caſtris exuerunt. Miſſus eſt tamen ſtatim a Roma Conſul *Nautius*, cum nequaquam placeret ſocios ſuis viribus conſiliisque bella gerere [a].

§. VI. Inde iterum contentionibus tribuniciis certatum eſt : & A. U. 280. *Cn. Genucius* Tribunus plebis, qui Conſulibus præcedentis anni diem dixerat, quod agrariæ legi reſiſtentes tribuniciam poteſtatem læſiſſent ; & Decemviros, qui ex SCto agros plebi dividerent, non creaſſent, ipſo judicii die domi ſuæ mortuus eſt inventus [b]. Ergo conſternata plebs duce *Volerone Publilio*, qui ſe militem fieri debere negabat, quod ordines duxiſſet, quemque propterea virgis cædi juſſerant Conſules, tanquam ad prælium ſeſe expediit, Conſulesque fractis faſcibus foro expellit : & proximis comitiis A. U. 281. creatus Tribunus pl. Volero rogationem ad Populum tulit, ut plebeji magiſtratus tributis comitiis fierent. Dira autem peſtilentia prohibuit, quo minus eo anno hæc lex perferretur : verum cum anno ſequente Tribunus iterum creatus eſſet, adjutoremque fortiſſimum haberet collegam *Latorium*, ſilentibus tandem ex conſilio Valerii Poplicolæ patribus [c], poſt maximas turbas perfertur : & exinde tam Tribuni, quam Ædiles plebis tributis comitiis creari

§. 6. Origo comitiorum tributorum. A. U. 280.

a *Liv. L. II. c.* 53. b *Liv. L. II. c.* 54. *Dion. Hal. L. IX. c.* 38. c *Dion. Hal. L. IX. c.* 49.

ri cœperunt. Quidam ſcripſerunt, nunc primum quinque tribunos pro duobus creatos eſſe, ut jam ſupra notavimus. Cum autem pro gentili in plebem odio pertinaciſſime ſe *Appius* Conſul huic legi oppoſuiſſet indignatus miles non tantum vincere noluit, quod ante decennium Fabio Conſule factum vidimus; ſed etiam voluit vinci [a]: & in aciem eductus turpi fuga caſtra repetiit. Conſul vero caſtris in pacato poſitis ſevere in proditorem militaris diſciplinæ exercitum animadvertit: Alter Conſul *Quinctius* lenitate ſua militibus gratus contra Æquos bene rem geſſit. Reverſum in Urbem Appium Tribuni plebis arripuerunt, quod ſacroſanctam eorum poteſtatem ſpreviſſet; quodque legibus agrariæ & Publiliæ obſtitiſſet: ſed cum conſtantia ſua tribunos & plebem obſtupefeciſſet, dies ei prodicta eſt; ipſeque interea morbo eſt mortuus [b]. Dionyſius *L. IX. c.* 54. cum manus violentas ſibi intuliſſe dicit. Hinc cum Æquis, Sabinis, Volſcis vario eventu pugnatum

A. U. 285. eſt: hiſque A. U. 285. Antium maritimum oppidum eſt ademptum: eoque anno ſequente colonia deducta eſt [c], Triumviris in eum finem creatis; cum interea tamen domi a continuis contentio-

A. U. 289. nibus non ceſſaretur. A. U. 289. Conſule *Furio* ab Æquis obſeſſo in tantum diſcrimen ventum eſt; ut ad ultimum illud in ſummo periculo Senatusconſultum

a *Liv. L. II. c.* 59. b *Ibid. c.* 61. c *Liv. L. III. cap.* 1.

tum recurſum ſit, *Videret* A. Poſtumius *Conſul, ne quid Reſpublica detrimenti caperet*. Sed T. Quinctius Proconſul Latinorum Hernicorumque auxilio periculum diſcuſſit. A. U. 290. dum peſtis ſæviſſima Urbem vaſtaret, Volſci ex agro Romano magnas prædas egerunt: verum anno ſequente, validiore jam civitate, Volſcorum nomen pene deletum eſt [a]. *A. U. 290.*

§. VII. At eodem anno novæ turbæ Rempublicam vexare cœperunt: cum *C. Terentius*, vel *Terentillus Arſa* Tribunus plebis legem promulgaſſet [b], ut Quinqueviri crearentur *legibus de imperio Conſulari ſcribendis*; *utque quod Populus in ſe jus dediſſet, eo Conſules uterentur; neve libidinem ac licentiam ſuam pro lege haberent*. Sed tum quidem interceſſione collegarum res ſublata eſt: Cum autem optimates omni omnino conatu ſe promulgationi hujus legis oppoſuerint, ſatis conſtare poteſt, (cum nihil iniqui in ſe lex haberet) *eos monſtri aliquid inter ſe aluiſſe* [c]: quin etiam prodigia ementiti ſunt, ut eorum procurandorum cura ab aliis rebus homines averteret. Ergo, cum A. U. 292. bellum a Volſcis & Æquis nunciaretur [d], Tribuni dilectum impediunt, compoſitam hanc a patribus fabulam jactantes: unde ingentes iterum rixæ ſunt ortæ, duce a parte patriciorum præcipuo *K. Quinctio Cincinnati* filio. Hunc igitur ut ex Urbe amoveret

§. 7. Origo legum Decemviralium. *A. U. 291.* *A. U. 292.*

a *Ibid. c.* 8. b *Liv. L. III. c.* 9. c *Dion. Hal. L. X. c.* 2. d *Liv. L. III. c.* 10.

verent Tribuni læſæ cum poteſtatis tribunitiæ reum faciunt: nam ſæpe eo duce Tribuni foro pulſi, fuſa ac fugata plebs fuerat. Cum tamen in ſui damnationem conſenſuram plebem videret, tandem ſingulos prenſare coactus eſt. Et favore patris aliorumque amicorum converſa plebes abſolutum eum ibat [a], cum unus e Tribunis *M' Volſcius Fictor* (Livius *L. III. c.* 13. ante aliquot annos tribunum plebis fuiſſe dicit) Quinctium accuſavit, quod ante aliquot annos fratrem ſuum in rixa nocturna pugnis occidiſſet; addens, *non licuiſſe ſibi per ſuperiorum annorum Conſules rem tam atrocem exſequi.* Falſam accuſationem fuiſſe dicit Dion. Halic. *L. X. c.* 28. ut & Liv. *L. III. c.* 26. Tamen Quinctius vadibus datis dimiſſus in *Tuſcos* in exilium abiit. Pater omnibus bonis ut mulctam diſſolveret (erat 30000. æris, quod a 300. *Philippæis* nummis non multum aberit) divenditis, aliquamdiu in tugurio trans Tiberim habitare coactus eſt; ubi agellum quatuor jugerum, qui ſolus ipſi reliquus erat, ſuis manibus ad vitam ſuſtentandam coluit. *Prata Quinctia* hæc deinde ſunt dicta [b]. Ita remoto Cæſone rurſus lex ferri cœpit [c], ſed tanta patriciorum juvenum oppoſitione, ut, *mille pro uno Cæſones exſtitiſſe*, plebes quereretur; cum tamen mediis diebus, quibus de lege non ageretur, populares manſueti-

a *Dion. Hal. L. X. cap.* 7. b *Liv. Ibid.* c *Id. L. III. c.* 14.

ſuetique eſſent. Sed A. U. 293. Tribuni fictis literis; & indice ſubornato accuſarunt optimates conjurationis de extirpanda plebe initæ [a]; cujus perquiſitionem ſibi concedi poſtulabant: Sed *C. Claudius* Conſul crimen hoc a Tribunis fictum eſſe patribus & pluribus de plebe jam perſuaſerat, cum *Ap. Herdonius* Sabinus cum exſulum & ſervorum manu Capitolium arcemque noctu occupat [b], ſervos etiam reliquos poſtridie ad libertatem vocans: Tanto tamen furore correpti erant tribuni plebis, ut non hoſtes, ſed patriciorum clientes & hoſpites Capitolium inſediſſe contenderent: neque eo die per Tribunos iri in Capitolium potuit. Romanis poſtridie a Tuſculo auxilia venerunt: eorumque & civium ope (nequicquam reclamantibus tribunis) arx recepta eſt; at *P. Valerius* Conſul inter primores pugnam ciens interfectus; ſuffectusque ei eſt *Quinctius* Cæſonis ejecti pater. Servorum pleriſque cæſis de reliquis, qui pauci erant [c], ſupplicium ſumptum eſt [d]: Annus ſequens ſolemnibus jam inter patres & plebem contentionibus exactus eſt; minus tamen quam alias per egregiam Conſulum prudentiam infeſtis [e]: & Conſul *Fabius* Tuſculum, quod Æqui ex improviſo ceperant, recepit [f]: Æquis pax a Senatu eſt data. Alter Conſul *Cornelius* Antio, quod defecerat, vi capto in

A. U. 293.

A. U. 294.

F 2 deſe-

a *Dion. Hal. L. X. c. 9. ſqq.* b *Liv. L. III. cap. 15.* c *Dion. Hal. L. X. c. 16.* d *Ibid. c. 18.* e *Liv. L. III. c. 24.* f *Dion. Hal. L. X. c. 21.*

Digitized by Google

defectores ſevere animadvertit. Utrumque Conſulem triumphaſſe Tabulæ Capi-
A. U. 295. tolinæ docent: Verum Æqui ſtatim anno ſequente defecerunt; Conſulemque *L. Minucium* obſederunt in caſtris ſuis [a]; ergo in ſumma trepidatione L. Quinctius Cincinnatus Dictator dicitur; quem legati Senatus agellum manibus ſuis colentem invenerunt: unde *Dictator ab aratro* vulgo dicitur. Hic exercitu maxima celeritate conſcripto ad obſeſſum Conſulem contendit; Æquoſque victos *ſub jugum miſit*, hoc eſt, *duabus haſtis humi fixis, ſuperque eas transverſa una deligata hoſtes eo tranſire coegit, & quidem diſcinctos* [b], ut ita plenam victoriæ confeſſionem iis exprimeret; nam etiam juga, quæ armentis imponebantur, primis temporibus figuram habuerunt literæ Π, poſterioribus literæ Λ; unde etiam *faſtigia montium* in eam formam adſcendentia *juga* dixerunt. Ita domitis hoſtibus, poſtquam triumphaſſet Dictator, die decimo ſexto ſe magiſtratu abdicavit; cum prius etiam M' Volſcium falſi teſtimonii, de quo jam dictum eſt, reum a Populo in exilium ejici curaſſet: Minucium etiam Conſulem, quod timidius rem geſſiſſet, magiſtratu ſe abdicare, & pro legato legionibus
A. U. 296. præeſſe juſſiſſet. A. U. 296. actio *legis Terentiæ* (cujus initio hujus §. meminimus) revocari cœpit: ſed, licet jam quintum iidem Tribuni a plebe refecti eſſent,

a *Liv. L. III. c. 26.* b *Ib. c. 28. Feſt. V. Jugum.*

ſent, nondum eam perferre potuerunt: interim tamen prohibuerunt, ne dilectus ageretur, antequam de juris æquabilitate ſtatuenda plebi a patribus conceſſum eſſet. Verum tandem concedente Senatu *Virginius* legem promulgavit [a] de decem Tribunis plebis in poſterum creandis; quod anno ſequente factum eſt. Tum quoque Tribuni poteſtatem Senatum convocandi ſibi primum arrogare cœperunt: & poſt longam diſceptationem obtinuerunt, ut Aventinus plebi ad ædificandum concederetur [b]. Anno 298. Tribuni plebis legem agrariam jam per triginta annos extractam rurſus propoſuerunt [c]: eaque a *L. Siccio*, vel, ut alii, *Sicinio Dentato* viro fortiſſimo militari facundia laudata eſt: diſſuaſoreſque legis in craſtinum a Tribunis adeſſe juſſi ſunt [d]. Ergo ante lucem patricii cum clientibus ſuis varias fori partes occuparunt: & poſt multas altercationes prohibuerunt, ne eo die lex perferretur. Sed mox patricii juvenes, per quos id ſteterat, abſentes damnati ſunt; & Patrum in reliquis moderatione mala Reipublicæ imminentia diſcuſſa: & ſtatim, cum ab Æquis & Volſcis commode bellum nunciaretur, exercitus in aciem eductus eſt. Profectus eſt ſimul cum Conſulibus *T. Romilio* & *C. Veturio* ille Sicinius cohortem extraordinariam ducens octingentorum civium voluntariorum [e], ſive veteranorum mili- *A. U. 298.*

a *Liv. L. III. c.* 30. b *Dion. Hal. L. X. c.* 32. c *Ib. c.* 35. d *Ib. c.* 40. e *Ib. c.* 43.

tum, qui jam emeritis ſtipendiis ad militiam cogi non poterant. Cum vero ad hoſtes perventum eſſet Conſules juſſerunt, ut Sicinius cum cohorte ſua caſtra hoſtium, quæ in monte erant, adoriretur: ſimili conſilio ac quondam illud fuit, quo *David Uriam* perire fecit: & licet oſtenderet Sicinius periculum non ambiguum, ſed certiſſimum in eo verſari, tamen alterius Conſulis conviciis adactus [a] tanquam ad certam mortem cum octingentis ſuis militibus profectus eſt. At ruſtico quodam duce longe alia, quam Conſules putaverant, via in montem caſtris hoſtium imminentem evaſit; eaque caſtra capta cum omni præda incendit [b], ut Conſulibus victoriæ gloriam & triumphi ſplendorem imminueret. Hæc autem res, cum vulgo innotuiſſet, magnam Conſulibus invidiam apud omnes conflavit; ita ut Sicinius (Livius *L. III. c.* 31. hic *C. Claudium Ciceronem* nominat) in annum
A. U. 299. ſequentem Tribunus plebis creatus Romilium violatæ tribuniciæ poteſtatis, & male acti imperii militaris damnaverit [c], mulcta decem millium æris [d] irrogata: quemadmodum poſt paucos dies collegæ ejus C. Veturio quindecim millium æris [e] mulcta eſt dicta. Verum Conſules metuentes, ne & ipſis, ſtatim ac magiſtratum ejuraſſent, ſimilis lis intentaretur, aperte plebi favere cœperunt [f]: & conſti-

tue-

a *Dion. Hal. L. X. c.* 45. b *Dion. Hal. L. X. c.* 47. c *Ib. c.* 48. *ſq.* d 100. *Philippei.* e 150. *Philippei.* f *Ib. c.* 50.

tuerunt lege lata „ ut omnibus magiſtratibus liceret eos mulctare, qui aliquid „ vel inſolens, vel a moribus, aut legibus diſſonum in ſeſe admiſiſſent; quod „ antea ſolis Conſulibus licuerat": deinde curarunt, ut ex Senatusconſulto decem legati in Græciam mitterentur, qui leges Athenienſium a *Solone*, Lacedæmoniorum a *Lycurgo* latas deſcriberent; easque etiam, quæ in *Magna Græcia* Urbibus ex Pythagoræ potiſſimum inſtitutis obtinebant; quarum imitatione Romani ſibi ipſis *corpus legum* conſtituere poſſent. Hujus rei auctor potiſſimum fuit Romilius ille, de quo modo dictum eſt, ut ſe plebi iniquum non eſſe probaret: Interea, dum horum legatorum reditus exſpectaretur, a ſolitis contentionibus in Urbe ceſſatum eſt; præſertim cum etiam atrociſſima peſtilentia Urbem vaſtaret.

CAPUT TERTIUM.

A.U. 301. Per. Jul. 4263. A. C. 450.

De Decemviris legibus ſcribendis Conſulari poteſtate.

§. 1. De inſtitutione LL. 12. Tabb.

§. 1. Legatis, qui, ut diximus, legum conquirendarum cauſſa miſſi erant, A. 301. Romam reverſis ex ſententia Appii Claudii, qui jam peſſimo conſilio pro truci ſævoque inſectatore plebis plebicola repente, & popularis auræ captator evaſerat [a], pro Conſulibus Decem-

a *Liv. L. III. c. 33.*

cemviri legibus ſcribendis, & quidem ſine provocatione, creati ſunt; interque eos in primis ipſe Appius. Hi decimo die jus Populo ſinguli reddebant unica inter ipſos concordia; ſumma tamen adverſus alios æquitate. Decem etiam legum Tabulas propoſuerunt monito populo, ut ſingulas res in tabulis comprehenſas animo verſaret, ſermonibuſque agitaret, ut non alias leges haberet Populus Rom. quam in quas ipſe conſenſiſſet [a]. Imo, ut manifeſtior harum legum æquitas eſſet [ad rumores hominum unum quodque eorum caput correxerunt: eaſque tandem Comitiis centuriatis pertulerunt; & tamen etiam plebiſcito eaſdem confirmare voluerunt [b]; ita ut nec Conſulum nomen, quod exoſum erat, nec tribunicium auxilium plebes requireret; præſertim cum etiam invicem appellatione cederent Decemviri. Verum ſub finem annui ſui magiſtratus rumores ſpargi curarunt, auctore præcipuo, ut videtur, Appio, quaſi deeſſent etiamnum duæ legum Tabulæ, quibus adjectis abſolvi poſſe velut corpus omne Romani iuris. Comitia igitur Decemviris creandis rurſus ſunt indicta, eorumque habendorum munus a patribus Appio injunctum fuit, ne ſcilicet ſemet ipſe creare poſſet: ſed ille eo ipſo impedimento pro occaſione uſus ſeipſum imprimis creat, collegaſque ſibi adſciſcit, quos in ſuos mores formare ſe poſſe

a *Ibid*, c. 34. b *Dion. Halic. L. X. c.* 57.

poſſe crederet a ſplendore vitæ haud quaquam prioribus pares.

§. II. Hi ſtatim inſolentiſſime agere cœperunt cum duodenis ſinguli faſcibus in forum prodeuntes, & in humiliores libidinoſe crudeliterque conſulentes. Provocationem quoque re ipſa ſuſtulerant: nam, ſi quis collegam appellaſſet ab eo ad quem venerat, ita decedebat, ut pœniteret, non prioris decreto ſtetiſſe; ita ut crederentur fœdere inter ſe facto Decemviratum perpetuum reddere voluiſſe. Duas tamen adhuc legum tabulas prioribus addiderunt. Sed cum exſpectaretur quam mox Conſulibus creatis, Decemviratu ſe abdicarent, nullis magiſtratibus creatis privati pro Decemviris in tertium etiam annum in forum prodierunt: ita ut jam in perpetuum libertas deploraretur, non ſine maximo Decemvirorum odio, & finitimarum gentium contemptu. Huc accedebat, quod falſorum criminum accuſatos adverſarios ſuos exilio, vel morte afficerent: quodque audaciſſimis juvenum res eorum, qui ſibi adverſabantur, agere & ferre permitterent b. Ergo hac occaſione uſi Æqui & Sabini agrum Romanum invadunt; ita ut Decemviri Senatum convocare cogerentur; quod ipſis jam fere inſolitum, quemadmodum omnibus tyrannis talia concilia exoſa eſſe plus ſemel jam eſt obſervatum. Verum cum jam Senatus conveniſſet acres ſententiæ adver-

§. 2. De tyrannide Decemvirorum. A.U. 303.

A.U. 304.

a *Liv. L. III. c.* 36. b *Dion. Hal. XI. c.* 2.

adverſus Decemviros ſunt dictæ [a] a *L. Valerio Potito* præſertim *Horatioque Barbato*: his vero ab Appio repreſſis *Claudius* Appii patruus dicere juſſus, cenſuit [b], ut, ante quam de alia aliqua re decerneretur, priſtina Reipublicæ redderetur forma: & Valerius per Interregem Dictatorem creandum eſſe monebat [c], cum Decemvirorum legitimum tempus magiſtratus jam præteriiſſet. *L.* vero *Cornelius*, cujus frater in Decemviris erat, prius hoſtes reprimi; deinde de forma Reipublicæ conſultari volebat [d]: eamque ſententiam, tanquam quæ vinceret, Appius pronunciavit. Interim tamen plurimi ex honeſtiſſimis civibus, quod ſe factionibus Decemvirorum victos viderent, Urbem deſeruerunt, Decemviris nequaquam prohibentibus, præſertim cum eorum, ut militiæ deſertorum, bona publicarent [e]. Tandem poſt multas turbas delectum habuerunt Decemviri: verum non melius foris, quam domi Rempublicam geſſerunt: cum & minus proſpere ſæpe adverſus hoſtes pugnarent; & plurimi cives Decemvirorum adverſarii clam e medio tollerenrur [f]. Præter alia autem duo facinora invidiæ pleniſſima emicuerunt; quorum alterum in Urbe, alterum in expeditione patratum eſt. Nam Sicinium illum fortiſſimum profpeculatum ad locum caſtris capiendum miſſum a comiti-

bus

a *Liv. L. III. cap.* 39. b *Dion. Hal. L. XI. cap.* 11. c *Ib. c.* 19. *ſq.* d *Ibid. c.* 18. e *Ib. c.* 22. f *Ib. cap.* 24.

bus ſuis interfici curarunt, ſparſo rumore tanquam ab hoſtibus per inſidias cæſus eſſet [a]. In Urbe Appium, cui Urbis tutela decreta erat, libido cepit *Virginiam* plebejam, ſed ingenuam virginem ſtuprandi: itaque *Claudio* cuidam clienti ſuo negotium dat, ut eam, tanquam ſerva ſua natam, in ſervitutem coram tribunali ſuo aſſereret. Nec mora, addictam Claudio puellam abducere jubet [b]. At quum fortiſſime ſe ei opponerent *P. Numitorius* puellæ avunculus, & ſponſus *Icilius*, in poſterum diem res differtur. Interea *Virginius* virginis pater citatis equis e caſtris accitur; licet collegis in caſtra ſcripſiſſet Appius, *ne Virginio commeatum darent* [c]. Sed jam prima luce profectus Virginius cum ingenti matronarum aliorumque advocatione filiam in forum deducit. At amens libidine Appius obſtinato animo *vindicias ſecundum ſervitutem* decernit. Ibi indignatus Virginius, ubi nihil uſquam auxilii vidit, venia Appii puellam, tanquam coram nutrice percontaturus, *quid hoc rei eſſet*, ſeducit; arreptoque a lanio cultro confodit, *hoc uno modo, quo poſſet, ſe filiam in libertatem vindicare* adjiciens: atque protinus, fruſtra comprehendi eum jubente Decemviro, in caſtra contendit cruore conſperſus, & ſtrictum telum gerens. Ibi in concione commilitonum calamitate ſua expoſita eorum auxilium expoſcit. Sed cum multi reverentia

a *Ibid. c. 25. Liv. L. III. c. 43.* b *Ib. c. 45.* c *Ibid. cap. 47.*

rentia ſacramenti militaris, quod ſanctiſſimum Romanis habebatur, duces ſuos deſerere non auderent, Virginius docuit, eos nullo ſacramento Decemviris obſtringi, cum poteſtas eorum nullis plane legibus niteretur, quando annuum Imperii Decemviralis tempus jamdudum præteriiſſet [a]. His rationibus perſuaſi milites ſublatis ſignis in Urbem profecti ſunt; & in Aventino caſtra poſuerunt: ac poſtridie decem Tribunos militum, qui ſummæ rei præeſſent, crearunt. His poſtea alter exercitus, qui in Sabinis erat, auctore Icilio Numitorioque acceſſit [b]: & etiam ſibi decem Tribunis creatis, ſe alteri exercitui junxit; ita ut penes hos viginti Tribunos jam rerum ſumma eſſet. Cumque tamen in Senatu contentionibus aſſiduis nihil tranſigeretur, plebs in ſacrum montem trans Anienem fluvium tranſiit. Tum demum, cum Horatius & Valerius aſſidue Senatum hortarentur, Decemviros increparent, hi, *quando ita videretur, in poteſtate Patrum ſe futuros*, affirmant: ſimul tamen rogantes, *ut caveretur, ne ſuo ſanguine ad ſupplicia patrum plebs aſſueſieret*. Tum Valerius Horatiusque ad plebem miſſi ſunt: hisque a plebe, *facerent ut vellent*, permiſſum eſt [c]. Ergo Senatusconſultum eſt factum, *Ut Decemviri ſe primo quoque tempore abdicarent; Tribunique plebis crearentur*.

a *Dion. Hal. L. XI. c.* 42. b *Liv. L. III. cap.* 51. c *Ib. c.* 54.

tur : *&*, *ne cui ſeceſſio militum plebisque fraudi eſſet*.

§. III. Creati inter alios ſunt Tribuni pater, ſponſus & avunculus Virginiæ; & mox Conſules facti ſunt, illi libertatis vindices Valerius Horatiusque. Hi ſtatim leges centuriatis comitiis tulerunt; *ut quod tributim plebes juſſiſſet, Populum teneret*; cum antea Patres plebiſcitis non tenerentur. Legem etiam alteram *de magiſtratu ſine provocatione non creando* ſanxerunt. Tum quoque Tribunorum ſacroſanctam poteſtatem nova ſanctione firmarunt: additumque plebiſcitum, *ut qui plebem ſine Tribunis reliquiſſet, quique magiſtratum ſine provocatione creaſſet, tergo ac capite puniretur*. Inde Virginius Appio diem dixit; qui nequicquam Tribunos appellans a viatore arripitur. Atque ita ille ipſe libertatis Populi oppreſſor (miras conſideret quis humanarum rerum vices) ad Populum provocare coactus eſt [a]. Sed nihilominus in carcerem eſt conjectus; ibique fruſtra pro eo deprecante patruo Claudio, ſibi mortem conſçivit: eundemque vitæ finem habuit *Sp. Oppius* Decemvir, qui collegam injuria graſſantem non prohibuerat. Reliqui Decemviri exilii cauſſa ſolum verterunt; bonaque eorum publicata ſunt [b]. Ita compoſitis rebus urbanis exercitus Conſules eduxerunt: & Valerius quidem Aequos & Volſcos egregio, ſed difficili prælio vicit: Horatius vero Sabi-

§. 3. Reſtitutio Reip. poſt Decemviros.

a *Ib. c. 56.* b *Ib. c. 58. Dion. Hal. L. XI. c. 46.*

Sabinos etiam fudit, caſtriſque exuit: Cumque ipſis Senatus maligne triumphum negaret [a], quod plebi faventes Senatus potentiam imminuiſſent, (ea præſertim lege, qua plebiſcitis univerſum Populum teneri ſanxerant) & Decemviros abſque cauſſæ dictione Tribunis prodidiſſent, hi primi, invito Senatu, juſſu populi triumpharunt.

§. 4. Nova turba: nova bella. §. IV. A. U. 305. Ipſi novem Tribuni plebis contra libertatem conſpirarunt, eoſdem Tribunos reficere in animo habentes, cum etiam Conſulibus magiſtratum continuare permitterent, quo ſua cupiditas minus emineret [b]. Sed cum ſors comitiorum *M. Duillio* viro prudenti eveniſſet, Conſuleſque ejus rogatu reſpondiſſent, *ſe novos Conſules creaturos*; quinque hic novos Tribunos creavit; cum alii candidati juſtum ſuffragiorum numerum explere non poſſent, quod novem collegæ Duillii aperte peterent. Novi Tribuni plebis in cooptandis collegis patrum voluntatem foverunt; duobus etiam conſularibus viris aſſumptis. Verum hac occaſione *L. Trebonius* Tribunus plebis legem tulit, *ut qui plebem Romanam Tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret, dum decem Tribunos plebei faceret*. Ipſe Trebonius ab inſectandis patribus *Aſperi* cognomen tulit [c]. A. U. 307. diſcordiis *A.U. 307.* patrum & plebis illecti Æqui & Volſci ad ipſa Urbis mœnia populabundi acceſſerunt:

a *Dion. lb.* 49. b *Liv. L. III. c.* 67. c *Liv. L. III. c.* 65.

ſerunt: ſed cum ne ſic quidem plebeji ad nomina militiæ danda permoverentur graviſſima oratione a Quinctio Conſule caſtigati ita flexi ſunt, ut promptiſſime delectus haberetur: quo facto Conſules educto exercitu hoſtes graviſſimo prælio vicerunt.

§. 5. *Turpis Rom. rapacitas a* §. V. Victoriam honeſte de hoſtibus relatam a turpe domi de finibus ſociorum judicium Populi deformavit. Judices capti Romani de agro, de quo Aricini & Ardeates ſæpe bello certaverant, cum *P. Scaptio* quodam ſene decrepito auctore, qui eum agrum Coriolorum fuiſſe, captisque Coriolis jure belli Romanorum factum fuiſſe dicebat, ſibi adjudicarunt.

Hoc etiam anno, ſi *Tacito* [b] credimus, Quæſtores primum comitiis a Populo creari cœperunt; cum antea ab ipſis Conſulibus crearentur.

CAPUT QUARTUM.

A. U. 308. Per. Jur. 4269. A. C. 444.

De inſtitutione Tribunorum militarium Conſulari poteſtate.

§. 1. *Initia contentionum de communicando cum plebe conſulatu.* ANno Urbis 308. ſemina novorum motuum, &, qui diutiſſime Rempublicam afflixerunt, provenire cæperunt; & quidem duplicia. Primo *C. Canulejus* Tribunus plebis legem promulgavit [c], *ut Populo poteſtas eſſet, ſeu de plebe, ſeu de Patribus vellet*, Conſules faciendi.

a *Ib. c. 71.* b *Ann. XI. c. 22.* c *Liv. L. IV. c. 1.*

ciendi. Tum item alteram, *ut connubiorum communio plebi ac patribus eſſet*; quam communionem ſuſtulerant Decemviri. Et de connubiis quidem vicit Canulejus [a]. Sed cum Conſulatus communicationi vehementer Senatus adverſaretur, atque ita fruſtra protraheretur [b] tempus, nunciatum eſt bellum ab Æquis, Volſcis, Vejentibus & Ardeatibus parari: Tribuni vero, niſi Senatusconſultum de communicando cum plebe Conſulatu fieret, dilectum ſe impedituros eſſe minabantur. Itaque, cum optimates concilium ſuorum convocaſſent, ex C. Claudii ſententia placuit, ut ſex vel octo Tribuni militum Conſulari poteſtate (de eo numero videbimus poſtea) crearentur; iſque honor æque plebejis ac patriciis pateret. Ergo

A. U. 309. A. U. 309. ſtatus civitatis iterum eſt mutatus: & pro Conſulibus tres duntaxat Tribuni militum creati ſunt; iique omnes patricii; cum Populus eſſet contentus, quod plebejorum ratio in comitiis habita fuiſſet. Atque ita hic Magiſtratus unicum per multos annos remedium fuit tuendæ contra plebem Conſularis dignitatis: iiſque annis, prout vel plebs, vel Patres contentionibus prævaluiſſent, vel Conſules, vel Tribuni militum creati ſunt. Iis hoc nomen inditum eſt, quia inter plebejos maxime eminebant, qui Tribuni militum in caſtris fuiſſent. Nomen hujus magiſtratus per aliquot annos in

a *Ib.c.*6. b *Dion. Hal. L. XI. c.* 54.

in Republica auditum fuit, donec A. U. 387. primus Conſul e plebe crearetur; ut ſuo loco dicemus. Verum hoc A. 309. qui creati erant Tribuni militum tertio menſe poſtquam honorem inierant augurum decreto magiſtratu abierunt [a], tanquam vitio creati eſſent, quod *C. Curius*, qui comitiis eorum præfuerat, parum recte *tabernaculum cepiſſe* diceretur. Sed hæ patriciorum erant artes, qui ſoli auſpicia habebant; aut potius pro lubitu ea ementiebantur. Ergo in horum locum Conſules ſuffecti ſunt. Anno 310. & etiam ſæpius poſtea Conſules iterum ſunt facti, cum & plebs patriciis, ſeu hunc, ſeu illum delatura honorem fruſtra certare ſuperſederet; & principes tamen plebis ea comitia haberi mallent, quibus non haberetur ratio ſui, quam quibus ut indigni præterirentur. Eodem anno nova *Cenſorum* & ingens dignitas in Republica emerſit. Cum enim per ſeptemdecim annos Cenſus in Republica actus non fuiſſet; neque Conſulibus per frequentia bella otium eſſet id negotium agere, proprii huic rei magiſtratus creati ſunt: & a *cenſendo Cenſores* dicti. Interea legati ab optimatibus Ardeatium Romam venerunt auxilia adverſus plebem ſuam, quæ urbem obſederat, orantes [b]. Seditio exorta ibi fuerat cauſſa virginis plebejæ: quam cum duo juvenes peterent, alter nobilis, alter plebejus, ille matris, hic tutorum judicio

A. U. 310.

G ſupe-

a *Liv IV. c 7.* b *Ib. c. 9.*

ſuperior erat. Magiſtratus quidem ſecundum parentem pronunciavit: ſed plebs virginem e domo parentis rapuit; ita ut prælium atrox fieret: quo pulſa ex Urbe plebes agros optimatium vaſtabat; evocabatque Volſcos ad obſidendam Ardeam. At ipſi Volſci a *Geganio* Conſule unius noctis opere firmiore munimento circumvallantur, quam quo ipſi Ardeam cinxerant: Ita ut [a] poſtridie dedito Imperatore ſuo, & traditis armis ſub jugum miſſi abire cogerentur. Ita a Conſule ſeditio Ardeatium eſt compoſita, principibus ejus motus ſecuri percuſſis.

§. 2. Seditio Sp. Mælii.

§. II. Anno Urbis 313. cum dira fame Romani premerentur petente plebe *L. Minucius Augurinus* [b] creatur Præfectus annonæ. At nulla ratione annonam ita laxare potuit, quin multi ex plebe omni ſpe amiſſa capitibus obvolutis ſe in Tiberim præcipitaverint. Itaque *Sp. Mælius* Eques Romanus prædives ea occaſione uſus de regno conſilia agitare cœpit: Verum Minucius, cum eandem curationem publice ageret, rem facile comperit, compertamque ad Senatum defert. Ergo Di-

A. U. 314.

ctator *regni opprimendi & ſeditionis ſedandæ cauſſa* dicitur ſenex L. Quintius Cincinnatus, idem qui in priore Dictatura Æquos ſub jugum miſerat. Hic *C. Servilium Ahalam* Magiſtrum Equitum dixit. Cum autem Mælius fidem plebis Romanæ imploraret, *opprimi ſe conſenſu Patrum*, *quod*

a *Ib. c.* 10. b *Ib. c.* 12.

quod plebi benigne feciſſet, dictitans, Servilius cum aſſecutus obtruncat, laudante facinus Dictatore. Mælii bona publicata ſunt: domus juſſu Dictatoris diruta [a], ut monumentum eſſet oppreſſæ nefariæ ſpei, id *Æquimelium* appellatum eſt. Anno quidem Urbis 317. alter *Spurius Mælius* Tribunus plebei Minucio ob hanc rem diem dixit; & rogationem de publicandis bonis Servilii Ahalæ tulit: ſed quæ vana ad Populum fuere.

§ 3. Anno Urbis 315. Fidenates a Romanis ad *Lartem Tolumnium* Vejentium Regem defecerunt, legatis etiam Romanorum inſtinctu Tolumnii interfectis, (quorum ſtatuæ in roſtris poſitæ ſunt, Cic. *Phil* 9. *c.* 2.) ut ita ſpe veniæ præciſa firmiori fœdere Tolumnio jungerentur. Et ſatis quidem bene res geſſit *L. Sergius* Conſul, ita ut *Fidenatis* etiam cognomen ex eo bello reportaret [b]. Veruntamen tantum bellum fuit ut Senatus *Mam. Æmilium* Dictatorem dici juberet; præſertim cum etiam Faliſci auxilio Vejentibus veniſſent. Prælio commiſſo *A. Cornelius Coſſus* [c] Tribunus militum Regem Tolumnium ſingulari prælio vicit; *ſpoliaque opima* altera a Romulo Jovi Feretrio tulit: unde patet, *ſpolia opima* etiam fuiſſe dicta, quæ aliquis ex minoribus ducibus duci hoſtium in acie detraxiſſet; ut docet etiam non ſine laudis præfatione in his literis nominandus Jaco-

§. 3. Rurſus bella cum Vejentibus, Fidenativus, &c.

A.U. 316

G 2 bus

a *Liv. L. IV. c.* 16. b *Liv. ib. c.* 18. c *ib. c.* 19.

A. U. 318. bus Perizonius nunc fatus functus [a]. A. U 318. Fidenates cum Vejentibus in agrum Romanum populabundi deſcendunt, dum peſtilentia affligerentur Romani. Contra eos Dictator dicitur *Q. Servilius Priſcus*; qui primum Etruſcas legiones collatis ſignis fudit [b]; mox urbem Fidenas cuniculis actis cepit, unde, ut vidimus, *Fidenas* etiam ipſe eſt dictus. Hac urbe capta in Etruria trepidatum eſt: cumque inde magnus tumultus imminere videretur, Dictator iterum dictus eſt Mam.
A. U. 319. Æmilius. Verum cum reliquæ civitates Vejentibus auxilia negaſſent, Dictator [c], ut tamen inſigne aliquod Dictaturæ ſuæ exſtaret monumentum, legem tulit, „ ut Cenſura pro quinquennali annua „ tantum & ſemeſtris eſſet. " Quod ægre paſſi Cenſores Mamercum tribu motum octuplicato cenſu ærarium fecerunt. Magni momenti non eſt, ſed tamen no-
A. U. 321. tatu dignum, quod A. U. 321. Tribuni plebis legem promulgaverint, *ne cui album in veſtimentum addere liceret* [d]; indignati, quod, cum per tot annos Tribuni militum conſulari poteſtate crearentur, nulli unquam plebejo ad eum honorem
A. U. 322. aditus fuiſſet. Anno tamen ſequente cum tumultus rurſus ab Æquis & Volſcis nunciaretur, Senatui Dictatorem dici placuit. Sed cum Conſules, quorum poteſtas

a *Vid. Periz. anim. Hiſt. c. 7. p.* 252.
b *Liv. IV. capit.* 22. c *Ib. capit.* 24. d *Ibid. capit.* 25.

ſtas per Dictaturam ceſſabat, hoc facere recuſarent, Q. Servilius Priſcus nomine Senatus Tribunos appellavit, ut pro poteſtate ſua Conſules Dictatorem dicere cogerent: nec Tribuni hanc occaſionem augendæ poteſtatis neglexerunt. Ergo *T. Quinctius* Conſul Dictatorem dixit ſocerum ſuum *A. Poſtumium Tubertum*, ſeveriſſimi imperii virum; qui difficillimo prælio, quo ipſe & duo legati graviter vulnerati ſunt, Conſulique Quinctio brachium abſciſſum eſt, hoſtes vicit. *Diodorus Siculus L. XII.* & Valerius Maximus *L. V. c.* 4. *ex.* 2. item *Gellius noctium Att L. XVII. c. ult.* huic hiſtoriæ addunt, Poſtumium Dictatorem filium ſuum, quod injuſſu ſuo præſidio decedens cum hoſte pugnaſſet, licet victorem, ſecuri percuſiſſe. Id Livius negat a, quia non ſit veriſimile *T. Manlio*, qui poſtea filium tali de cauſſa ſecuri percuſſit, *Imperioſi* cognomen inditum fuiſſe, & *Manliana Imperia* pro *ſeveriſſimis* fuiſſe dicta, Poſtumium nulla triſti nota fuiſſe inſignitum. Verum Cl. Perizonius *animadv. Hiſt. c. VIII. p.* 350. probat T. Manlii patri *Lucio* id cognomen jam fuiſſe inditum ob ſævitiam in agendo dilectu adhibitam ex Livii *L. VII. cap.* 3. & 4. Hinc per aliquod tempus Romanis otium ubique *fere* fuit. At A. U. 325. cum Vejentes & Fidenates in agrum Romanum excurſiones feciſſent, Fidenatibus quidem, ut in fide retinerentur, co-

a *Liv. L. IV. c.* 29.

lonorum numerus eſt additus; in Vejentes vero, quo minus exercitus duceretur, aquarum præ ſiccitate ſumma penuria, & ortis inde morbis eſt prohibitum: qua etiam occaſione proni ad ſuperſtitionem Romanorum animi variam eam & peregrinam in Urbem induxerunt; ita ut ædilibus negotium daretur, ***animadverterent, ne qui, niſi Romani, Dii, neu quo alio more quam patrio colerentur*** [a]: tamen *Pighius in Annalibus* ad hunc annum ſpolia opima a Coſſo relata refert; quod in conſulatu Coſſi ea relata eſſe putet. A. U.

A. U. 327. 327. ex quatuor Tribunis Conſulari poteſtate tres Vejos profecti ſunt: verum cum quiſque ad ſua conſilia tenderet, aliquid cladis acceperunt: ita ut Tribunorum pertæſa civitas Dictatorem poſceret: nec obſuit Mam. Æmilio cenſoria nota, quin tertium Dictator diceretur. Tranſtulerant Vejentes bellum Fidenas, cum Fidenates novorum colonorum cæde arma ſua imbuiſſent; ita ut ingens terror Romæ eſſet exortus. At Dictator intrepide aggreſſus eſt hoſtes; nihilque moratus, quod facibus accenſis multitudo Fidenatium in hoſtem rueret [b], eorum urbem caſtraque vi capit ac diripit; cumque triumphaſſet die decimoſexto ſe magiſtratu abdicat. Anno ſequente Vejentibus annorum viginti induciæ ſunt datæ.

§. 4. Bella cum Veſcis

§. IV. A. U. 330. imprudentia & nimia fiducia *Sempronii* Conſulis male adver-

a *Ib. c.* 30. b *Liv. L. IV. c.* 33.

verſus Volſcos pugnatum eſt [a]: ſed fortitudine *Sex. Tempanii* equitum decurionis exercitus ſervatus fuit; idemque, cum Tribuni hac occaſione uſi in Sempronium inveherentur, & Tempanium ad teſtimonium dicendum evocarent, prudenti oratione cum ingenti laude, non virtutis magis, quam moderationis, hanc culpam a Conſule amolitus eſt, moderationisque pretium in annum ſequentem Tribunatum plebis tulit [b], eumque modeſtiſſime geſſit. Eodem anno cum etiam *Hortenſius* Tribunus plebis Sempronio diem dixiſſet, quatuorque collegæ Hortenſii pro Sempronio intercederent, veſtemque ſe cum reo mutaturos eſſe dixiſſent, ab accuſatione deſtitit. *& Æmil. A. U. 330.*

A. U. 332. Cum duobus adhuc Quæſtoribus, qui Conſulibus ad munia belli præſto eſſent, opus eſſe videretur, petierunt quidem eam dignitatem aliquot plebeij; ſed obtinere non potuerunt, quin, quorum patres avoſque Conſules viderat Populus, illi reliquis præferrentur [c], indignantibus maxime Tribunis plebis, & iram ſuam in Sempronium effundentibus, qui acerrime actionibus Tribunorum de agris dividundis reſtiterat; & jam quindecim millibus æris damnatus fuit. A. U. 334. Servorum [d] de Urbe incendenda, atque occupanda arce conſpiratio detecta eſt: *Lavicanique* (*Labicum*, vel *Lavicum* Latii veteris urbs fuit) *A. U. 332.*

G 4 novi

a *Ib. c.* 37. b *Ib. c.* 42. c *Ib. c.* 44. d *Ib. c.* 45.

novi hoſtes facti per diſcordiam Tribunorum militum aliquid cladis Romanis intulerunt : ſed creatus iterum Dictator Q. Servilius Priſcus Æquos Lavicanoſque vicit : horumque oppidum cepit ac diripui [a]. Senatus autem , ut Tribu-
A. U. 335. nis plebis gratiam populi præriperet agrum Lavicanum plebi dividendum cenſuit : mille & quingenti coloni eo ſunt miſſi. His tamen non contenti Tribuni plebis aliis & iniquis legibus agrariis civitatem agitarunt [b] : donec Patres ſex ex eorum collegio ad interceſſionem comparaſſent , conſilio utili & jam antea nota-
A. U. 338. to . Eadem ratione diſcuſſa eſt rogatio *L. Sextii* tribuni plebis , ut *Volas* quoque , quam urbem ab Æquis modo ceperant Romani , coloni mitterentur . Sed anno ſequente Volæ ab Æquis receptæ ſunt : bellumque adverſus Æquos *M. Poſtumio Regillenſi* Tribuno militum conſulari poteſtate permiſſum eſt. Hic cum inter Volarum oppugnationem , prædam militis fore edixiſſet, oppido capto fidem mutavit. Nec contentus ea levitate, cum idem Tribunus Sextius , ſe agrum etiam Volanum iis , qui eum ceperant , diviſurum eſſe dixiſſet, *malum militibus ſuis niſi quieſcerent*, minitari auſus eſt . Hinc ſeditione orta Quæſtor Poſtumii vulneratus eſt. Poſtumius vero ſeditionem cohibiturus acerbis quæſtionibus , crudelibusque ſuppliciis aſperiora omnia fecit ; ita ut tandem

a c. 47. b *ib. c.* 48.

dem eo indignatio eruperit, ut Tribunus militum ab exercitu ſuo lapidibus cooperiretur: quod facinus anno ſequente, ſed, moderatione Conſulum, paucorum ſupplicio vindicatum eſt [a]. Verum omnino plebis animos delinire potuiſſe videntur Conſules ſi Volani agri diviſionem plebi objeciſſent; qui mox paucis, ut cetera, prædæ erat futurus. Fuiſſetque ſeditio annis ſequentibus concitata, niſi peſtilentia & inde orta fames eam prohibuiſſent; quo tamen malo plurimorum morbis, perpaucis funeribus defuncta eſt civitas: & tanta etiamnum A. U. 343. penuria fuit, ut *Trebio* Ædili plebis, qui aſſibus Populo frumentum præſtiterat ſtatuæ in Capitolio & Palatio ponerentur; ipſeque demum mortuus Populi humeris portatus in rogum eſt [b]. A. U. 344 cum arce *Carventana* ab hoſtibus capta nihilominus *Manius* Tribunus plebis legis agrariæ lator delectum impediret, *C. Valerius* Conſul novem Tribunorum plebis decreto armatus, poſtquam paucis Tribunum appellantibus *collum torſiſſet* [c], hoc eſt, *vi eos collo apprehenſos ad parendum coegiſſet*, metu ceteros, ut ſacramento dicerent, ſubegit. Idem arce Carventana recepta prædæ quod erat in ærarium redegit; quod exercitus militiam abnuiſſet. Cumque vererentur Patres, ne hinc offenſus Populus, Mænio locum inter Tribunos militares daret, conſularia comitia *A. U. 343.*

ſunt

a *Ib. c. 51.* b *Plin. H. N. XVIII. c. 3.* c *Liv. L. IV. cap. 51.*

A. U. 344. ſunt habita: cujus rei dolorem quæſtoriis comitiis ulta eſt plebes tres plebejos clariſſimarum familiarum juvenibus præferendo, auctoribus potiſſimum *Iciliis*; ex qua infenſiſſima patriciis gente tres eo anno Tribuni plebis erant: Ingentem hanc victoriam plebs habuit, ita ad Conſulatum ac triumphos locum ſibi patefactum reputans. Nec eo contenti Tribuni plebis, cum mira opportunitate Volſci Æquique bellum moviſſent [a], delectum impediendo rem eo deduxerunt, ut Senatusconſultum fieret de Tribunis militaribus anno A. U. 345. ſequente creandis, in quorum comitiis ratio plebis haberetur. Sed & tunc tres patricii creati ſunt; ſolerti patriciorum conſilio, quod turbam indignorum candidatorum dignis intermiſceri curaſſent; quorum tædio Populus a plebejis fuerat averſus [b]. Cum autem tumultu majore, quam res erat, bellum nunciaretur Senatusque Dictatorem dici juſſiſſet, duobus Tribunis militum nequicquam contra tendentibus, tertius *Ahala Servilius P. Cornelium Coſſum* Dictatorem dixit, ipſe ab eo Magiſter equitum creatus. Hoſtes facili prælio ſunt victi: Is annus inſigne ſpecimen moderationis Romanæ præbuit [c]: Cum enim Vejentes legatione miſſa a Senatu poſtulaſſent, ne res ab iis repeterentur, quia diſcordia inteſtina laborarent, conceſſum hoc ipſis fuit. At in Volſcis, quod tardius Senatus præſidio *Verrugine* obſeſſo ſuccurriſſet,

a *Liv. L. IV. c. 53.* b *Ib. c. 56.* c *Ib. c. 58. omnino.*

riſſet, accepta clades fuit. A. U. 347. *Anxur* Volſcorum oppidum expugnatum, & militibus diripiendum datum eſt; quæ res primum plebem patribus conciliavit. Ei mox acceſſit beneficium a Senatu [a] decernente, *ut ſtipendium miles de publico acciperet*, cum ante id tempus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet. Gratiſſimum hoc plebi fuit, nequicquam liberalitatem patrum in pejorem partem detorquentibus Tribunis. Eodem anno Vejens bellum motum eſt ob ſuperbum reſponſum legatis res repetentibus datum: Sed anno demum ſequente obſideri cœpti ſunt Veij; eaque obſidio in decimum annum traxit. *Artena* etiam Volſcorum oppidum hoc anno ſervi proditione captum eſt [b]. Servo præter libertatem, duarum familiarum bona in præmium data: quod ceteræ Romanorum magnanimitati nonnimis congruum fuiſſe videtur'.

§. 5. Anno Urbis 350. octo Tribunos militum conſulari poteſtate creatos fuiſſe dicit Livius, Cenſorum, qui eo anno fuerunt', (ut ex Faſtis Capitolinis patet,) nomina per incuriam iis adnumerans. Vid. Cl. Perizon. anim. Hiſt. c. 2. Quicquid ejus rei ſit, ut obſidio Vejorum acrius continuaretur, Tribuni exercitum ſub pellibus hyemare coegerunt, novo Romano militi more [c]. Nec occaſioni defuerunt Tribuni plebis criminando, quaſi ad vexandam plebem unice hoc facerent.

§. 5. Bellum cum Vejentibus A.U. 350.

a *Ibid. c. 60.* b *Ibid. c. 61.* c *Liv. L. V. c. 2.*

cerent. Sed *Appius Claudius* Tribunus militum a collegis ad opprimendas ſeditiones tribunicias in Urbe relictus gravi & prolixa oratione Tribunis plebis reſpondit, plebemque in ſuas partes pertraxit [a]. Cumque eodem tempore clades ad Vejos nocturna hoſtium eruptione accepta nunciaretur, & ingens inde omnibus moeſtitia eſſet injecta, repente quibus cenſus equeſter erat, equi publici non erant adſignati, Senatui, *equis ſe ſuis ſtipendia facturos* promiſerunt [b]. Eo exemplo permota quoque plebs *operam Reipublica extra ordinem* pollicetur: &, *ſi Vejos ducatur, priusquam capta urbe inde redituram eſſe*, negat. Ita ſummo patrum gaudio grates plebi actæ: ſtipendia voluntariis etiam peditum decreta. *Equites* quidem tum *primum equis merere* cœperunt: atque ita alacriter quæ ad Vejos
A. U. 351. amiſſa fuerant reſtituta ſunt. Anno ſequente præſidium Anxure negligentius agens a Volſcis oppreſſum eſt, nec melius ad Vejos diſcordia ducum res geſtæ ſunt: nam cum *Capenates* & Faliſci novi hoſtes acceſſiſſent, *Maniique Sergii* Tribuni militum caſtra aggrederentur, *Virginius*, qui alteris caſtris præerat, auxilium, niſi rogatus, collegæ ferre noluit: hujuſque tanta fuit pertinacia, ut vinci ab hoſte, quam vincere per civem mallet. Ita magna clade accepta coacti ſunt Tribuni etiam ante juſtum comitiorum tempus abdi-

a *Ibid. c.* 37. b *Vid. Grav. praf. ad T. I. Ant. Rom. & Schelium not. in Polyb. c.* 4.

abdicare: creatique alii Tribuni militum multiplex bellum eodem tempore cum Vejentibus, cum Faliſcis, cum Volſcis geſſerunt: cum interea Tribuni plebis ob collationem ſtipendii, quæ turbutorum penſionem neceſſariam reddebat, tribulentis concionibus civitatem agitarent [a]. Atque ita tandem effecerunt, ut A. U. 353. uſurpandi juris cauſſa unus ex plebe *P. Licinius Calvus* Tribunus militum conſulari poteſtate crearetur: ita demum de tributo impediendo Senatui remiſſum eſt. Cumque placuiſſet Licinius in magiſtratus geſtione, anno ſequente de ſex Tribunis militum quinque plebeji facti ſunt; ita ut jam Senatui prope major comitiorum, quam belli cura eſſet, cum non tantum communicatum cum plebe, ſed prope amiſſum ſummum honorem cerneret. Itaque religionem etiam plebi incutere conati ſunt, quod priore anno intoleranda hyems fuiſſet; proximo etiam peſtilentia agris Urbique illata. Ergo A. U. 355. omnes patricii creati ſunt. Tum vero inter multa alia prodigia, quæ quotidie nunciabantur, maxime animos tenuit, quod lacus in nemore Albano ſine ulla cauſſa perſpicua in altitudinem inſolitam creviſſet [b]. Quidnam eo portenderetur ſciſcitatum *Delphos* oratores miſſi ſunt: ſed interim ſenior quidam Vejens vaticinatus eſt, *nunquam Vejis potiturum Romanum, priuſquam ex lacu Albano aquæ emiſſa*.

A. U. 352.

A. U. 353.

A. U. 355.

a *Liv. L. V. c. 11*, b *Liv. Ib. c. 15.*

emiſſa foret. Quod ſtatim Romanis innotuit: (jam enim per longinquitatem belli ſermonum commercium factum erat) ergo juvenis prævalidus ex ſtatione Romanorum colloquii ſpecie ſenem elicuit; inque omnium conſpectu raptum ad Imperatorem perduxit. Ergo anno ſequente, cum legati ſortem oraculi reſponſo vatis congruentem attuliſſent, ſenex ad procurationem prodigii Albani, Deoſque rite placandos eſt adhibitus. Cumque præterea ex ambagibus oraculi Tribunos militum vitio creatos eſſe colligerent, illi quidem abdicarunt; ſed in annum ſequentem Tribuni militum creati ſunt omnes
A.U. 357. ex plebe [a]. Verum dum duo ex illis majore animo, quam conſilio rem gerunt, in inſidias præcipitaverunt; unde ingenti terrore Romæ orto Dictator dictus eſt fatalis Dux ad excidium Vejorum ſervandæque patriæ *M. Furius Camillus*: cum quo repente omnia mutata ſunt. Nam reſtituta diſciplina, novoque exercitu conſcripto, ſumma ratione conſilioque omnia egit; fortuna etiam, ut fit, ſecuta. Inde exercitu ad Vejos ducto cuniculum in arcem hoſtium agere cœpit [b]. Cum autem jam victoriæ certus eſſet, Senatum conſuluit quid de præda fieri vellet. Placuit edici, *ad prædam Vejentem, quibus videretur, in caſtra ad Dictatorem proficiſcerentur*. Ergo per cuniculum in urbem erumpunt Romani: atque ita oppidum

a *Ib. c.* 18. b *Liv. L. V. c.* 20.

pidum Etruſci nominis opulentiſſimum, cum decem æſtates hyemeſque continuas circumſeſſum fuiſſet, expugnant. Maximum inde Romæ gaudium fuit; ita ut in quatriduum ſupplicationes, quot dierum nullo ante bello, Senatus decreverit. Triumphavit Camillus curru equis albis juncto [a], quod parum humanum fuit viſum; cum Jovis & *Solis* currus albis equis trahi dicerentur. Invidiæ ergo ingenti hæc res ipſi fuit: cui acceſſit, quod decimam partem prædæ Vejentanæ in publicum conferre omnes juberentur: ut ex ea donum Apollini, cui decimam de præda voverat Camillus, fieret. Cumque etiam urbs & ager Vejentium voto contineri ſacerdotibus fuiſſet viſum [b], placuit, ut in æſtimationem ea venirent: atque cum ita pecunia ad eam rem ærario deeſſet, matronæ aurum & omnia ornamenta ſua eo contulerunt. Agitatum etiam fuit a Tribunis, latore ejus legis *T. Sicinio Dentato*, „ ut quoniam Veji urbs, agerque Vejentanus, urbe agroque Romano ampliores, uberioreſque eſſent, plebis Senatuſque parti habitanda darentur. „ Quæ res conſtantia & fortitudine principum Senatus, qui ſe identidem plebi occidendos offerebant, fuit diſcuſſa.

§. 6. A. U. 359. Faliſcos M. Furius Camillus obſedit: & diuturnus labor fore videbatur [c], cum iſtis temporibus omnibus

§. 7. Camilli probitas, &c. A. U. 359.

a *Ib. c. 23. Plut. Camillo p. m.* 132. b *Ibid. c.* 25.
c *Liv. IV c.* 26.

Digitized by Google

nibus bellicis machinis nondum inventis ; commeatum intercludendo maxime obſeſſas urbes expugnare cogerentur. Sed commodum evenit, ut, pro more docentium apud veteres, magiſter liberos principum erudiens eos ad ambulandum ſæpius educeret; atque ſenſim longius progrediendo eos tandem perduceret in ipſa Romanorum caſtra; ut ita eo pignore Romanis tradito puerorum parentes etiam urbem ſuam tradere cogerentur: ſed ſceleſti hominis perfidiam deteſtatus Camillus denudatum eum, manibus poſt tergum religatis, reducendum & virgis verberandum pueris tradidit. Hac Camilli probitate moti Faliſci ſe Romanis dedunt. In Æquis eodem anno ambigue bellatum eſt. Et de lege, quam Sicinius de transferenda Vejos populi parte promulgaverat, contentionibus certatum; ut etiam anno ſequente, quo poſt quintum decimum annum rurſus Conſules creati
A. U. 360. fuerant [a]; ſed licet tertium refectus eſſet Tribunus plebis Sicinius, lex ejus, annitentibus ſummopere Camillo auctore, patribus, perlata non eſt: verum deliniendæ plebe agri Vejentani ſeptena juge-
A. U. 362. ra ipſi diviſa ſunt, A. U. 362. cum peſtilentia in Romano agro ex ſiccitate nimiiſque caloribus eſſet orta, ut copia magiſtratuum Reipublicæ eſſet, ſi cui eorum incommoda fuiſſet valetudo, ſex Tribuni militum conſulari poteſtate creati ſunt

a Ib. c. 29.

ti ſunt, qui levia cum finitimis bella geſſerunt. Sed majoris momenti eſt, quod eo anno Camillus diviſæ inique prædæ Vejentanæ accuſatus in exilium abiit [a], Deos precatus, *ſi innoxio ſibi ea injuria fieret, primo quoque tempore deſiderium ſui civitati ingratæ facerent*: abſens quindecim millibus gravis æris damnatur.

CAPUT SEXTUM.

A. U. 363. Per. Jul. 4324.

De bello Gallico, & capta a Gallis Urbe.

§. I. De adventu Gallorum in Italiam.

§. I. Regnante Romæ Tarquinio Priſco *Ambigatus Biturigum*, & totius *Celticæ* Rex [b] exonerare prægravante hominum turba regnum cupiens *Belloveſum* ac *Sigoveſum* ſororis filios, hunc in ſaltus *Hercinios*; illum in multo lætiorem Italiam miſit. Qui *Taurino* ſaltu Alpes transgreſſus in *Inſubria* conſedit, urbemque ibi *Mediolanum* condidit. Hunc alii atque alii ſubinde ſecuti omnem agrum inter Padum & Alpes non tantum occuparunt; ſed etiam Pado trajecto Etruſcos Umbroſque agro pepulerunt. Adverſus eos Cluſini, quorum urbs ad *Clanim* fluvium Porſenæ quondam regia fuit, auxilium a Senatu petierunt. De auxilio negatum eſt: ſed legati ſunt miſſi tres *M. Fabii Ambuſti* filii, qui cum Gallis agerent, *ne ſocios Pop. Rom. oppu-*

a *Ib. c.* 32. b *Liv. V. c.* 34. *ſq.*

gnare vellent. Iis ſatis benigne a Gallis reſponſum eſt, *ſe agrorum egentes petere partem agrorum, quam latius, quam colere poſſent, poſſidebant Cluſini*. Sed cum ferociter utrimque ageretur, accenſis animis ad arma diſcurritur. Ibi *contra jus gentium* legati Romanorum in prima acie adverſus Gallos, & fortiter quidem, pugnarunt. Hinc merito irati Galli, omiſſa pugna, legatos Romam mittunt, poſtulatum, ut pro jure gentium violato Fabii dederentur. Verum & apud Senatum & apud populum tantum ambitio, gratia & opes Fabiorum valuerunt, ut quorum de pœna agebatur, Tribuni militum Conſulari poteſtate in annum inſequentem crearentur. Ea injuria accenſi Galli confeſtim ſignis convulſis citato agmine Romam contendunt[a], Tribunis interim, quorum temeritate bellum contractum erat, ſumma negligentia rem militarem curantibus. Ægre tandem, velut tumultuario exercitu raptim ducto, ad undecimum lapidem, qua *Allia* fluvius Tiberino amni miſcetur, Gallis occurſum eſt. Sed eadem temeritate, eodem divinarum humanarumque rerum contemptu omnia ſunt geſta [b]. Pugnatum eſt xv. Kal. Septembres: dieſque ille a loco pugnæ *Allienſis* eſt dictus; & infauſtiſſimus deinceps eſt habitus; maxime cum olim trecenti Fabii ad Cremeram eodem die cæſi fuiſſent. Maxima tamen pars Ro-

a *Ib. c.* 37. b *Ib. c.* 38.

Romanorum incolumis Vejos perfugit; reliqui Romam petiere tanto pavore, ut ne clauſis quidem portis Urbis in arcem confugerent.

§. 2. Urbs a Gallis capta. A. U. 363.

§. II. Galli miraculo victoriæ ſuæ obſtupefacti, velut ignari quid accidiſſet, inſidiaſque metuentes ſub occaſum demum ſolis ad Urbem perveniunt: ſed etiam ibi, cum Equites prægreſſi nunciaſſent, nullas portas eſſe clauſas, nullam ſtationem pro portis excubare, non armatos eſſe in muris noctem veriti, ante Urbem conſederunt. Sequenti luce ſigna portis illata ſunt. Sed interim placuerat Romanis, ut juventus militaris cum conjugibus ac liberis, ſenatuſque robore in arcem Capitoliumque conſcenderent, armis & frumento eo collatis. Sacra cum flamine ſacerdotibuſque Veſtalibus Cære in Etruriam ſunt miſſa. Seniorum conſularium, triumphaliumque turba, ne oneri obſeſſis eſſet, domos regreſſa, inſignibus virtutis, aut honoris, quæ cuique propria, induti, ſellisque curulibus medio ædium ſuarum ſedentes, obſtinato ad mortem animo adventum hoſtium exſpectabant [a]. Poſtridie Galli patente porta *Collina* Urbem ingreſſi primo quidem illos in veſtibulo ædium ſuarum ſedentes viros tanquam Diis ſimillimos (tantam majeſtatem vultus gravitaſque oris præ ſe ferebat) venerabundi intuebantur. At mox unus ex his ſenibus *M.* *Pa-*

a *Liv. L. V. c.* 41.

Papirius dicitur Gallo barbam ſuam honoris ergo demulcenti ſcipione eburneo in caput incuſſo iram moviſſe, atque inde initio cædis orto ceteros in ſedibus ſuis fuiſſe trucidatos. Hinc nulli mortalium parcitum eſt: Urbs direpta: tectis ignis injectus. Nequaquam tamen Romanis, qui arcem tenebant, hac rerum ſuarum clade animus fractus eſt. Ita ut Galli [a], cum viderent, eos ad deditionem animos flexuros non eſſe, niſi vis adhiberetur, arcem ſummo conatu oppugnaverunt; ſed tanta ſtrage & ruina repulſi ſunt, ut nunquam poſtea, nec pars nec univerſi tale pugnæ genus tentaverint. Igitur diviſo exercitu, partim, ut frumentum ſuppeteret, per finitimos populos prædari placuit, partim obſidere arcem. Prædantes Gallos fortuna ipſa Ardeam duxit; ubi ab exule Camillo magna ſtrage affecti ſunt: nec minore fortuna Tuſcos etiam Romanum agrum incurrentes, & Vejorum oppugnationem animo agitantes *Cædicius* centurio iterata pugna ſuperat [b]. Et in dies Vejis & animi & vires creſcebant; non Romanis tantum, ſed etiam ex Latio voluntariis eo confluentibus. Placuit itaque ab Ardea Camillum acciri; conſulto tamen ante Senatu, qui Romæ erat, ne quid minus conveniens legibus ac jure actum videretur. Factum eſt hoc per juvenem *Pontium Cominium*, qui magno ſuo periculo

a *Il. c.* 43. b *Liv. L. V. c.* 45.

culo in Capitolium evaſit: acceptoque inde Senatus decreto de Camillo curiatis comitiis ab exilio revocando, juſſuque populi Dictatorem eum dicendo, incolumis Vejos rediit. Interim Galli nocte quadam ſublustri [a] arcem, non animadvertentibus custodibus, cepiſſent, niſi *anſeres* * Junoni ſacri clangore alarumque crepitu *M. Manlium* excitaſſent: unde poſtea ſemper anſeres publice in Capitolio nutriti ſunt. Plin. H. N. *L. X. c.* 22. Cic. *pro Roſc. Amer. c.* 20. Mulieres etiam ex capillis ſuis tormenta fecerunt; unde ædes Veneri *Calvæ* eſt conſecrata. *Lactant. L. I. c.* 20. ejuſque Manlii potiſſimum fortitudine repulſi ſunt Galli. Sed jam ultra fames ferri non poterat, (ſeptimus enim jam menſis erat, quo Capitolinus exercitus obſidebatur) & Galli etiam fame ac peſtilentia urgebantur. Ergo induciis factis colloquia permiſſu Imperatorum haberi cœperunt, jactantibus non obſcure Gallis, haud magna mercede ſe adduci poſſe, ut obſidionem relinquant: ita mille pondo auri receſſus eorum redimitur.

§. III. Sed Galli inſolentia elati non tantum iniqua attulerunt pondera: verum etiam, recuſante, qui aderat Tribuno, inſolens *Brennus* (Gallorum regulo hoc nomen erat) gladium ponderi addi- *§. 3. Urbs a Camillo liberata.*

H 3 dit,

a *Ibid. c.* 42.

* *Lucret. IV. v.* 677. *Virg. Æn VIII. v.* 655. *Ovid. Faſt. I. v.* 453. *Propert. III.* 2. *v.* 12.

Digitized by Google

dit, vocemque Romanis intolerandam; *Væ victis eſſe* [a]. Dum autem per hanc altercationem nondum omne aurum eſſet appenſum intervenit Dictator, *auferrique aurum de medio, & Gallos ſubmoveri* jubet; *injuſſu ſuo inferioris juris magiſtratum pactionem, qua rata foret facere potuiſſe* negans. Inde facili negotio Gallos Roma expellit; moxque ad octavum lapidem ita cædit, ut ne nuncius quidem cladis relinqueretur. Atque ita triumphans in Urbem revectus *Romulus ac parens patriæ, conditorque alter Urbis* [b] a militibus appellatur. Et ita quidem rem narrat Livius, & poſt eum Plutarchus [c] & *Polyænus* [d]; ſed Polybius L. II. c. 22. *Juſtinus*, ſive *Trogus Pompejus L. XXVII. c.* 2. *& XXXVIII. c.* 4. Suetonius *Tiberio c.* 3. quin ipſe Livius *L. X. c.* 16. Gallos aurum abſportaſſe ſatis diſerte memorant; ut obſervat Palmerius a Grentesmenil *exercitationibus in Auctores Græcos p.* 188. Verum reſponderi poteſt, Polybium, Livium, Juſtinum locis citatis hoſtes Romanorum pro ſua cauſſa loquentes inducere. Suetonium autem quod attinet, ille de incerta ſatis fama loquitur. Hoc tamen certum eſt, nullum poſtea bellum tantopere timuiſſe Romanos quam Gallicum: ita ut *tumultus* proprie, non *bellum* diceretur: ac omnis excuſatio militandi tunc ceſſaret [e]. Cum autem

a *Ib. c.* 49. b *Ibid. c.* 50. c *Camillo p. m.* 143. *ſq.* d *L. VIII. c.* 7. §. 2. e *Cic. pro Fontejo c.* 16. *ibique Hotom.*

autem Tribuni plebis legem de tranſmigrando Vejos renovarent, aſſiduis concionibus monentes plebem, ut Urbem in ruinis jacentem relinqueret, Camillus ſumma vi ſe ipſis oppoſuit: & maxime quidem populum permovit, quod nec ſacra, nec Deos ſuo loco moveri poſſe abſque religione oſtenderet a. Ita antiquata lege ſtatim ædificari cœptum eſt: ſed feſtinatio curam vicos dirigendi exemit; eoque factum eſt, ut forma Urbis occupatæ magis, quam diviſæ, ſimilis eſſet. Camillum, niſi anno circumacto Dictatura ſe abdicare populus eſt paſſus b. Ita demum A. U. 365. creati Tribuni militum conſulari poteſtate fœdera primum & leges, quæ comparerent, conquiri juſſerunt: diemque a. d. xv. Kalendas *Sextiles*, (eſt *Julii* menſis decimus octavus) quo ad Alliam cum exitio Urbis fœde pugnatum erat, *Allienſem* appellarunt; & inter atros retulerunt c. *A. U. 365.*

§. IV. Eodem anno illi, qui Vejentium Capenatiumque ac Faliſcorum per ea bella ad Romanos transfugerant, in civitatem accepti ſunt d: revocatique in Urbem Senatusconſulto a Veijs, qui ædificandi Romæ pigritia eo ſe contulerant, capitali pœna in eum, qui non remigraſſet, conſtituta: tantoque ardore ædificatum eſt, ut intra annum nova urbs ſteterit. Sed eodem tempore Volſci veteres *§. 4. Alia rurſus bella.*

 ho-

a *Liv. L. V. c. 55.* b *Ibid. VI. 1.* c *Cic. Attic. L. IX. nu. 5. Faſt. V. Allienſis.* d *Liv. L. VI. cap. 4.*

hoſtes a, & Etruſci arma ceperant. Latini quoque ac Hernici poſt centum prope annorum nunquam ambiguam fidem a Romanis deſecerant: nam quod antea *Tiburtes*, *Praneſtini*, *Tuſculani* aliquando deſecerant, privato eorum nomine, privatis opibus factum fuerat. Ad tantos undique terrores Dictator tertium dicitur Camillus; qui primum in Volſcos profectus ſeptuageſimo demum anno eos ad deditionem ſubegit. Inde Æquorum caſtra, urbemque cepit. Hinc adverſus Etruſcos b *Sutrium* oppugnantes exercitum duxit: urbemque jam captam invenit; ſed incautos cum offendiſſet Etruſcos ante noctem *Sutrinis* inviolatum oppidum reddidit. Anno ſequente *Cortuoſa* & *Contenebra* Etruſcorum oppida capta ſunt. At A. U. 368. jam ſenio gravis Camillus factus Tribunus militum IV. c Volſcos, Latinos, Hernicoſque juvenili ardore vicit; cum ingens pavor & triſtitia Romanum exercitum invaſiſſet, quando cum centenis hoſtibus ſingulos pugnaturos eſſe jactarent. Sed cum vidiſſent ipſum Camillum ſenecta invalidum in hoſtes vadentem d, & ſigniferum proximum manu arreptum ſecum rapientem mutuo hortatu pariter procurrerunt; hoſtemque ceciderunt, donec nox prælium dirimeret. Verum mox revocatus eſt Camillus, ut Etruſcis opponeretur, quos iterum Su-

a *Ibid. cap.* 2. b *ibid. cap.* 3. c *Ibid. cap.* 6. d *Ib. c.* 8.

Sutrio ejecit: & *Nepeſinorum* urbem [a], quæ ad hoſtes defecerat, recepit.

§. V. Anno Urbis 369 grave etiam bellum a Volſcis fuit, adjuncta Latinorum, Hernicorumque defectione [b]. Sed gravior ſeditio domi exorta eſt a M. illo Manlio, qui Gallos e ſaxo Tarpejo deturbarat. Is ingenii vehemens & nimius animi, quum alios principes, ut inferiores ſperneret, uni M. Furio Camillo invidebat: ac poſtquam animadvertit inter patres non quantum æquum cenſebat, opes ſuas excellere, repente popularis factus novas tabulas, æriſque alieni abolitionem agitare cœpit. Imo centurionem, nobilem militaribus factis, quum judicatum pecuniæ duci vidiſſet, manum ei injecit [c]: palamque populo rem creditori ſolvit. Alia etiam ad commovendam plebem addidit; ut quod fundum, caput patrimonii, præconi ſubjecit, *ſe hoc facere* adjiciens, *ne quem Quiritium judicatum addictumve duci videret*. Ad hæc domi ſecretis concionibus criminabatur Patres, ac ſi aurum, quod ad redimendam a Gallis civitatem collatum fuerat, in eorum prædam ceſſiſſet. Ergo hæc Manlii conſilia magis quam metus belli Volſci, licet ille prætexeretur, compulit Senatum ut Dictatorem crearet *A. Cornelium Coſſum*. Hic primo Volſcos ſocioſque eorum prælio vicit: (merito hic Livius [d] ſatietatem metuit lectoris; metuimuſque & nos; quod frequens

§. 5. Manlius regni affectat.

a *Liv. lib. c.* 10. b *Ib. c.* 11. c *Ib. c.* 14. d *Ib. c.* 12.

quens adeo mentio belli iſtius cum Volſcis & finitimis geſti occurrat; dubitatque, unde toties ipſis victis ſuffecerint milites: ſed etiam nobis eam tamen ſeriem rerum ſequi melius videtur) at mox ſuſpenſis per molitiones Manlii rebus in Urbem accitus [a], poſtquam in Senatu voluntates hominum periclitatus fuiſſet, diſcedere Senatum a ſe vetuit. Atque ita ſella in comitio poſita Manlium per viatorem vocat; jubetque miſſis ambagibus, aut probare crimen Senatui objectum; aut fateri, ſe vani furti injuriam obtuliſſe. Negantem arbitrio inimicorum ſe locuturum in vincula duci juſſit; cum nequicquam Deos Capitolium, quod defenderat, incolentes in auxilium ſui vocaret. Mox Dictator de Volſcis triumphavit: ſed ſumma plebis invidia *de Manlio potius, quam de hoſte triumphum actum* dicentes. Senatus vero [b], ut ſeditionem leniret, *Satricum* coloniam duo millia civium Romanorum, deduci juſſit; iiſque bina jugera & ſemiſſes agri aſſignavit. Sed magis eo remedio irritata fuit ſeditio, cum & parum, & paucis datum eſſet; mercedemque prodendi Manlii interpretarentur. Igitur Manlius Senatusconſulto liberatur vinculis; atque ita dux ſeditioni datus eſt. Senatus vero magiſtratibus mandavit [c], quod non niſi in ſuprema Reip. neceſſitate fiebat, *viderent, ne quid ex pernicioſis conſiliis* M. Manlii *Reſpubli-*

a *Liv. L. VI. c. 15.* b *Ibid. c. 16.* b *Ibid. c. 19.*

publica detrimenti caperet; ipſis Tribunis (cum cernerent, eundem ſuæ poteſtatis, quam libertatis omnium, finem fore) patrum auctoritati ſe dedentibus. Imo ipſi Tribuni Manlio diem dixerunt; qui tanto ſuis odio erat, ut ne fratres quidem ejus cauſſæ faverent. Ipſe tamen, tum alia ſua pace belloque bene geſta memorando; tum identidem ad Capitolium a ſe ſervatum manus tendendo (campo Martio enim, ubi judicium agebatur, Capitolium imminebat) populum ad miſericordiam permoturus videbatur. Itaque prodicta die in locum extra Urbem ad portam *Numentanam*, (ſic pro *Flumentana* apud Livium legit *Fam. Nardinus Roma Vet. L. IV. c.* 4. & adoptavit eam emendationem tacito Nardini nomine *Ol. Borrichius ant. V. R. facie c.* 7.) unde conſpectus in Capitolium non eſſet, Concilium populi indictum eſt. Ibi damnatus, & mox a ſaxo Tarpejo dejectus eſt; ut idem locus in uno homine & eximiæ gloriæ & pœnæ ultimæ monumentum eſſet. Decretum etiam eſt a Senatu, ne quis patricius in arce, aut Capitolio, ubi ædes Manlii fuerant, habitaret. Gentiſque Manliæ (non Senatus, ut plurimi minus recte narrant) decreto cautum eſt, ne quis deinde *Marcus* Manlius vocaretur [a]: quemadmodum poſtea in *Marco Antonio* quoque factum eſſe teſtatur *Dio L. LI. p.* 309. *edit. regia* 1548.

§. VI.

a *Liv. L. VI. c.* 21.

§. 6. *Bella rurſus externa.*

§. VI. Anno ſequente 371. bello Volſco *Veliternorum* & *Circejenſium* defectio acceſſit. Prænestini etiam & *Lanuvini*, qui fideliſſimi fuerant, ſubito hoſtes exorti Satricum coloniam pertinaciter a colonis defenſam vi expugnarunt. Bellum Volſcum Camillo ſextum Tribuno militum Conſulari poteſtate extra ordinem decretum eſt, & ab eo, ratione vires juvante, (numero enim præſtabant hoſtes) prudenter geſtum: ſed collega ejus *L. Furius* ætate & ingenio ferox Camillo invito prælium committit; ingentique clade cæſus fuiſſet, ni Camillus auxilio advolans victoriam hoſtibus extorſiſſet [a]. Sed tanta tamen in hoc viro animi moderatio fuit; ut cum mox Tuſculanos bello perſequendos eſſe Senatus cenſuiſſet (ex captivis enim quibuſdam intellectum fuerat Volſcis auxilia miſiſſe Tuſculanos) hunc eundem L. Furium adjutorem ſibi permittente Senatu adſciverit. Sed Tuſculani nullum plane bellum, nec defenſionem quidem ullam parantes eo ipſo pacem in præſentia nec ita multo poſt civitatem etiam impetraverunt [b]. A.U. 374. cum ad Prænestini belli famam novæ legiones ſcribendæ eſſent delectum impediverunt Tribuni plebis poſtulantes, ut primum æs alienum inſpiceretur, ut ſciret unuſquiſque, *quid ſui*, *quid alieni eſſet*. Hujus diſcordiæ fiducia Prænestini ad ipſam portam Collinam ſigna intulere [c]. Romani vero

A. U. 374.

a ſe.

a *Ib. c.* 24. b *Ib. c.* 26. c *Ib. c.* 28.

Digitized by Google

a ſeditione ad bellum verſi Dictatorem fecerunt *T. Quinctium Cincinnatum*; cujus terrore ſtatim hoſtes a mœnibus receſſerunt; caſtris ad Alliam fluvium poſitis, tanquam locus ille Urbi Romæ fatalis eſſet. Sed ne primum quidem impetum Romanorum ſuſtinuerunt, oppido Præneſte ſeſe includentes. Id cum antea octo etiam oppida, quæ ſub ditione Præneſtinorum erant, fuiſſent capta, Velitræque etiam eſſent expugnatæ, Romanis deditum eſt. T. Quinctius die vigeſima quam creatus erat, Dictatura ſe abdicavit. Anno tamen ſequente rebellarunt Præneſtini concitatis etiam Latinorum populis: qui Tuſculum ſe contulerunt incenſi rabie ob iram, quod, deſerto communi concilio Latinorum, non in ſocietatem modo Romanam, ſed etiam in civitatem ſe dediſſent Tuſculani a. Primo impetu oppidum, præter arcem captum eſt: at mox a Romanis receptum fuit. Latini ad unum omnes in medio oppido cæſi.

A. U. 375.

A. U. 377.

a *Ib. c.* 33.

CA-

CAPUT SEPTIMUM.

A.U. 377.
Per. Jul. 4328.
A.C. 375.

De communicato cum plebe Conſulatu ad bellum uſque Samniticum.

§. 1. *Leges a Sextio & Licinio Trib. pl. latæ.*

§. I. EOdem anno Tribuni plebis *L. Sextius Sextinus Lateranus*, *C. Licinius Calvus Stolo* leges promulgaverunt [a] adverſus opes patriciorum & pro commodis plebis: unam de ære alieno, *ut deducto eo de capite, quod uſuris pernumeratum eſſet, id, quod ſupereſſet, triennio æquis penſionibus perſolveretur*. Altera fuit de modo agrorum, *ne quis plus quingenta jugera agri poſſideret*. Sed ipſe Licinius primus hac lege damnatus eſt, quod mille jugerum agri cum filio poſſideret, emancipandoque filium fraudem legi feciſſet. *Liv. VI. c.* 16. Tertia, *ut Conſulum utique alter ex plebe crearetur*. Harum autem legum occaſio hæc fuit. Erat *M. Fabius Ambuſtus*, vir potens; cujus filiæ duæ nuptæ, *Ser. Sulpicio* major, minor C. Licinio Stoloni. Forte ita incidit, ut in Ser. Sulpicii Tribuni militum domo ſorores *Fabiæ* ſermonibus, ut fit, inter ſe tempus tererent quando lictor Sulpicii, quum is de foro ſe domum reciperet, forem (ut mos erat) virga percuteret. Quum ad id mo-
ris

a *Liv. Ibid. c.* 34. *ſq.*

ris ejus inſueta expaviſſet *Minor Fabia* riſui ſorori fuit, miranti ignorare id ſororem. Confuſam eam cum pater forte vidiſſet, cauſſam doloris elicuit, eamque conſolatus promiſit, „ ut propediem eosdem domi honores videret, quos apud „ ſororem viderat “. Ergo cum genero, adhibito etiam L. Sextio, conſilia inire cœpit: creatique ſunt uterque, quod vidimus, Tribuni plebis; Legeſque jam dictas promulgarunt. Cumque patres remedio multis jam ante certaminibus experto uterentur, collegarum nempe interceſſione, tandem Sextius *ea ipſa interceſſione tutaturum ſe eſſe plebem* profeſſus eſt. Atque ita prohibuit, ne comitia præter ædilium tribunorumque plebis haberentur. Ipſi autem per totum quinquennium Tribuni plebis refecti nullos magiſtratus curules creari ſunt paſſi. Alii tamen [a], præter Livium, omnes quadriennio tantum ſine magiſtratibus curulibus fuiſſe Urbem uno ore aſſerunt; quod rationibus fragmentorum Capitolinorum convenientius eſſe oſtendit Pighius [b]. Verùm cum A. U. 382. quo ſextum jam Tribuni erant Sextius & Stolo Veliterni Tuſculanos oppugnaſſent, remittentibus Tribunis plebei Tribuni militum creati ſunt; Velitræque obſideri ſunt cœptæ: ſed nec eo, nec ſequente anno memorabile aliquid ad Velitras factum eſt [c]. Domi vero

a *Vopiſcus in Tacito c.* 1. *Eutrop. L. II. c.* 3. *Caſſiodorus*. b *ad A.U.* 378. & 384. c *Liv. L. VI. c.* 36.

vero iidem Tribuni ſeptimum facti prioribus rogationibus adjiciunt, *ut pro Duumviris ſacris faciundis Decemviri crearentur; ita ut pars ex plebe, pars ex patribus fieret*: eaque lex anno ſequente perlata eſt a. Anno 385. ad ultimam dimicationem de legibus ventum eſt: ita ut patres M. Furium Camillum jam quartum Dictatorem dicerent; ſed re neutro adhuc inclinata Dictatura ſe abdicavit: ſeu quia vitio creatus erat; ſeu quia Tribuni ad plebem tuliſſent, & plebs ſciviſſet, mulcta quingentum millium æris ei eſſet, ſi quid pro Dictatore egiſſet. At prior cauſſa ſimilis magis vero videtur. Certe paulo poſt *P. Manlius* Dictator ei ſuffectus C. Licinium primum de plebe Magiſtrum equitum dixit. Cum autem tempus comitiorum tribuniciorum veniſſet, Licinius Sextiuſque acerrima oratione plebem incenderunt; negantes, *ſe jam ſibi honorem continuari velle: nonum ſe jam annum* b, *velut in acie, adverſus optimates maximo privatim periculo, nullo publice emolumento ſtare. Proinde ipſi primum ſtatuerent quid vellent: deinde, ſi conjunctas ferri ab ſe promulgatas rogationes vellent, perlaturos quod promulgarint: ſin quod cuique privatim opus ſit id modo velint accipi, nihil opus eſſe invidioſa continuatione honoris*. Oratione tamen *Ap. Claudii Craſſi* tempus rogationum jubendarum prolatum eſt c. Cumque fama belli Galli-

a *Ibid. c.* 42. b *Liv.* 17 *c.* 39. c *Ib. c.* 42.

Gallici afferretur, Camillus Dictator quintum dictus eſt: ab eoque Galli in agro Albano ſunt victi. Sed domi tandem etiam & Dictatore & Senatu victo Conſul primus de plebe factus eſt L. Sextius Sextinus Lateranus. Nobilitati agente Dictatore conceſſum de Prætore uno ex patribus creando, qui jus in Urbe diceret, cum Conſules plerumque bellis avocarentur. Cumque Senatui placuiſſet, ut dies unus ludis maximis adiiceretur, recuſantibus ob ſumptus illud munus Ædilibus plebis, conclamatum a patriciis eſt juvenibus, *ſe id honoris Deum immortalium cauſſa libenter acturos, ut Ædiles fierent*. Verum etiam hoc artificium patrum fuit, qui facile ſatis coniicere poterant, Ædiles plebis id oneris recuſaturos, ut ita auctoritatem etiam ſuam hoc modo everherent; cum plebs præ nimia lætitia calliditatem eorum non eſſet obſervatura; quod jam olim notavit *Chriſtoph. Adamus Rupertus animadverſionibus in Pomponium de Origine juris L. II. cap.* 12. Duo ergo ex patriciis ædiles ſunt facti, qui, quod honore *ſellæ curulis* uterentur, *Curules* ſunt dicti: ſed etiam hic magiſtratus ſtatim anno ſequente cum plebe eſt communicatus. *A. U. 387*

§. II. Ita pace reſtituta gravis peſtilentia Urbem vexavit; & præter multos alios viros inſignes, etiam Camillum alterum Urbis conditorem ſenem jam decrepitum ſuſtulit: eaque occaſione [a] A. U. *§. 2. Pax Reip. reddita.*

I 389.

a *Liv. L. VII. c.* 2.

389. primum ludi ſcenici ſunt inſtituti: ludis enim Deorum iras placari poſſe veteres credebant. Verum ipſos illos ludos ſuperfuſus circo Tiberis impediit [a]. Ergo ex priſca Etruſcorum religione, quæ volebat, *ut qui prætor Maximus eſſet Idibus Septembribus clavum pangeret* [b], Dictator creatus fuit *L. Manlius Imperioſus*, (nam olim *quivis ſummus magiſtratus Prætor* dicebatur.) Sed cum bellum Hernicum affectans Dictator delectu acerbo juventutem agitaret, ſeu vi Tribunorum plebis, ſeu verecundia victus Dictatura abiit. (Ex quo delectu an *Imperioſi* cognomen habuerit [c] dubitatur) Dies tamen ipſi anno ſequente a *M. Pomponio* tribuno plebis dictus eſt, *quod non damnatione modo civium, ſed etiam laceratione delectum illum egiſſet: filiumque præterea juvenem nullius probri compertum, ſed quod infacundior eſſet, in opus ſervile rus tanquam relegaſſet*. At hic ipſe filius [d] audita tribuni accuſatione inſcientibus cunctis cultro ſuccinctus mane in Urbem domumque tribuni pergit. Cumque facile impetraſſet, ut remotis arbitris cum eo agere poſſet, (non enim dubitabat Tribunus, quin juvenis aut criminis aliquid novi, aut conſilii adverſus patrem deferret) ſtricto cultro jurejurando adegit, ut accuſatione deſiſteret. Adeo id plebi placuit, ut non modo patri cauſſæ dictio remitteretur; ſed ipſe etiam adoleſcens

Tri-

a *Ib. c.* 3. b *V. d. Perizon. anim. Hiſt. c.* 5. c *Id. ib. c.* 8. d *Liv. L. VII. c.* 5.

Tribunus militum ad legiones ſuffragio populi fieret: nam illi tum a populo creari cœperunt; cum antea Imperatores ipſi facerent.

§. III. Ad hunc etiam annum referenda eſt hiſtoria, vel fabula potius de *M. Curtio* [a]. Narrant nempe in medio foro ſubito exſtitiſſe voraginem, quæ nullo conjectu terræ expleri potuerit. Tandem vates cecinisse, *id illi loco dicandum, quo plurimum populus Rom. poſſet*. Tum M. Curtium juvenem bello egregium, *nullum magis Romanum bonum, quam arma virtuſque eſſet*, interpretatum, ſe equo quam poterat maxime exornato inſidentem armatum in ſpecum immiſiſſe; atque ita prodigium iſtud fuiſſe procuratum. Sed, ut dixi, hæc fabulæ propiora videntur. Fuit quidem Romæ *lacus Curtius*, ſed qui ita dictus eſt a *Mettio Curtio* Sabino, qui quondam in ea palude hæſerat [b]. Varro *L. L. IV. c.* 32. dicit, *lacum Curtium eſſe fulguratum*, & *ex Senatusconſulto ſeptum*; idque factum eſſe a *Curtio* Conſule, cui *M. Genucius* collega fuit A. U. 308. Procurato, ut fertur, hoc prodigio *Genucius* Conſul in Hernicos profectus cum magna parte exercitus cæſus eſt, quod interpretati ſunt Patres, *factum eſſe, quod ſuis auſpiciis bellum gerere voluerit; cum plebeiis nulla auſpicia eſſent*. Dictator inde dictus Ap. Claudius hoſtes, ſed difficillimo prælio, vicit; cum jam fortiter a C. Sul-

§. 3. Facinus M. Curtii.

I 2

a *Ib. cap.* 6. b *Id. L. I. cap.* 12. *ſq. Dion. Hal. L. II. cap.* 42.

Sulpicio legato a valli oppugnatione fuiſſent repulſi.

§. 4. De bello Gallico & Manlio Torquato.

§. IV. Anno Urbis 392. revertentibus ex Hernicis Conſulibus Tiburtes portas clauſere a. Ergo bellum iis indictum eſt. Sed Gallis adventantibus, & ad Anienem ad tertium lapidem caſtra locantibus a Tiburtibus bellum averſum. Ibi dum de ponte, qui in medio caſtrorum utriuſque populi erat, crebra eſſent prælia, eximia corporis magnitudine Gallus proceſſit, Romanorumque fortiſſimum ad ſingulare certamen provocavit. Hic ille T. Manlius b, qui patrem a vexatione tribunicia vindicaverat, venia a Dictatore petita Gallum aggreditur, vincit, & *torque* (Gallorum hic geſtamen erat) ſpoliat. Ac *Torquatus* inde militari joco dictus cognomen hoc ad poſteros propagavit. Galli proxima nocte relictis caſtris Tibur abeunt; & ſocietate cum Tiburtibus facta anno ſequente Latium fœde depopulantur. Sed a Romanis haud procul porta Collina in conſpectu parentum conjugumque ac liberorum memorabili pugna vincuntur. Tiburtibus tamen adeo animus non fractus eſt, ut proximo anno 394. c nocturnum terrorem ad ipſas portas Urbis Romæ excitarent: ſed vix primum

A.U. 395. impetum Romanorum ſuſtinentes repulſi ſunt. Anno Urbis 395. cum bellum ab Etruria, ab Hernicis, a Gallis immineret, Latinis petentibus pax data eſt. Et Her-

a *Liv. L. VII, c. 7. ſq.* b *Ib. c. 10.* c *Ib. c. 12.*

Hernici quidem a *C. Plautio* Conſule devicti ſubactique ſunt: collega vero ejus *Fabius* incaute adverſus Tarquinienſes pugnavit [a]; quæ clades eo inſignior fuit, quod trecentos & ſeptem ex Romanis captos milites Tarquinienſes immolarint. Adverſus Gallos Dictator creatus C. Sulpicius militem a pugna prohibuit, mora poſſe vinci Gallos confiſus. Verum exercitus ejus, verba militum juſſu faciente veteri ordinum ductore *Sex. Tullio*, pugnam acriter popoſcit. Cumque dilationem res recipere non videretur [b], prælium in poſterum diem edicitur. Addidit robori conſilium Sulpicius mille circiter agaſonibus mulis impoſitis, ſylviſque ſe occultare juſſis. Et pugna primo anceps fuit; donec etiam hi proruperunt. Tum demum in fugam acti Galli; & plena clade affecti ſunt. Anno Urbis 396. cum *Privernatibus* ejuſdem potiſſimum Sex. Tullii opera bene pugnatum eſt [c]: domi vero Tribuni plebis legem *de unciario fœnere* pertulerunt caventes, *ne majores uſura* hoc eſt, *ut duodecima pars nummi per menſem*, ſive *unus nummus per annum pro centum nummorum fœnere perſolveretur* [d]. Alter Conſul, cum nihil memorabile gereret, legem tamen in ipſis caſtris ad Sutrium tulit *de vigeſima eorum, qui ma-*

 numit-

a *Ib. c.* 15. b *Liv. L. VII. c.* 14. c *Ib. cap.* 16.
d *Vid. Celeb. Noodt de fœnore & us. L. II. cap.* 2. *Gron. de pec. vet. III.* 13. *& antexegeſi de cent. us. & fœn. unc. Et A. U.* 406. *ſemunciarium fœnus eſt factum. Liv. VII.* 27.

numitterentur. Sed ſtatim Tribuni merito veriti, ne, ſi id liceret, nihil non quamvis perniciosum populo per milites juratos in Conſulis verba ferri poſſet capite ſanxerunt, *ne quis poſtea populum ſevocaret*. Anno Urbis 397. alter Conſul Fabius a Faliſcis & Tarquinienſibus prælio fuſus eſt [a], cum exercitus ejus turbaretur inſueta ſpecie ſacerdotum, qui facibus ardentibus anguibuſque prælatis inceſſu furiali in Romanos progrederentur. Sed diſcuſſo pavore eodem die hoſtium caſtris potiti ſunt. Verum cum ita totum nomen Hetruſcum concitaretur Dictator dictus eſt primus de plebe *C. Marcius Rutilus*. Ei populus, fruſtra obnitente Senatu, omnia ad bellum neceſſaria promptiſſime decrevit; ejuſdemque populi juſſu, rebus bene geſtis, ſine auctoritate patrum
A.U. 398. triumphavit: nec tamen impedire valuit populus, quin anno ſequente uterq; Conſul ex patriciis crearetur. Imo Anno etiam 399. cum Conſulum perſeverantia plebs victa eſſet, per infrequentiam peractis comitiis, duo rurſus patricii ſunt facti [b]; quod etiam ſequentibus annis ſæpius evenit. Eodem anno in Tarquinienſes acerbe ſævitum eſt: vulgus, quod in acie non ceciderat, trucidatum fuit: trecenti & quinquaginta octo ex nobiliſſimis in foro Romæ virgis cæſi, & ſecuri percuſſi ſunt. Res bene geſtæ Samnites (validiſſimus Italiæ populus fuit, & frequentiſſime

a *Liv. L. VII. c.* 17. b *Liv. Ib. c.* 18.

ſimè porro memorandus) perpulere, ut Romanam amicitiam peterent ; a quibus fœdere in ſocietatem recepti ſunt: ut etiam A. U. 400. *Carites*, qui ſe Tarquinienſibus adverſus Romanos junxerant . Sed ob meritum , quod bello Gallico ſacra Romanorum accepta rite procuraſſent , induciæ in centum annos iis ſunt datæ. Anno Urbis 401., cum diutiſſime de altero Conſule ex plebe creando decertatum eſſet; tandem Patres ceſſerunt : ita ut ex plebe Conſul factus ſit C. Marcius Rutilus iterum collega ei dato *P. Valerio Poplicola*. Hi cum animos in concordiam inclinatos cernerent, fœnebrem rem, unde perpetua diſcordia oriebatur, curare ſunt aggreſſi [a]. Huic fini *Quinqueviros*, qui a diſpenſatione pecuniæ *Menſarii* ſunt dicti, crearunt: qui ſumma æquitate & moderatione hoc officio functi ſunt: ita ut vel ærarium debita privatorum diſſolveret, cum nempe prius debitores populo caviſſent; vel res æquis pretiis æſtimatæ creditoribus traderentur: ut non modo ſine injuria, ſed etiam ſine querimoniis partis utriuſque, exhauſta vis ingens æris alieni ſit. Et cum ita multæ res dominos mutaſſent, cenſum agi placuit, cenſuramque primus de plebe obtinuit, C. Marcius Rutilus, quem modo etiam primum Dictatorem plebejum vidimus [b]. Nec hujus ſolius ex plebe viri laus fuit : nam Anno 403. *M. Popillium Lanatem* a ple- A. U. 400. A. U. 403.

I 4 be

a *Ib*. c. 21. b *Ib*. c. 22.

be Conſulem fortuna illuſtriorem fecit. Cum enim ingentem Gallorum exercitum in agro Latino caſtra poſuiſſe nunciatum eſſet, altero Conſule *Scipione* gravi morbo implicito, ipſe ſumma cum laude bellum Gallicum adminiſtravit; magnoque favore plebeis triumphum de iis retulit [a].

§. 5. *De Valerio Corvo.*

§. V. Anno Urbis 404., cum ad maximum terrorem defectionis ſociorum Latini nominis ingens fama tumultus Gallici acceſſiſſet, exercitus decem legionum conſcriptus eſt [b]; præſertim claſſibus Græcorum (tyrannorum ex Sicilia, ut videtur) maritima loca populantibus. Hoc bello *M. Valerius* Tribunus militum cum Gallo provocante ſingulari certamine depugnavit; & victor fuit. Veræ narrationi additur fabula, ut videtur; *corvum* nempe in galea Galli inſediſſe, ejuſque os oculoſque roſtro & unguibus appetiiſſe, ita ut oculis ſimul ac mente turbatus a Valerio obtruncaretur. Vera autem videtur conjectura G. I. Voſſii *Idolol. L. I. c.* 27. qui arbitratur fabulam inde eſſe ortam, quod *corvi effigiem* in galea habuerit Valerius. Certe *Corvi* cognomen ex hoc eventu Valerio adhæſit, ut ex Livio [c], & faſtis Capitolinis conſtat, non *Corvini*; quo nomine poſteri demum hujus Valerii ſunt dicti: & apud *Eutropium* quoque *L. II. c. 6.* ita legi debere ex Metaphraſte ejus Græco *Pæanio* patet

a *Ib. c.* 25. b *Eutrop. L. II. c.* 6. c *L. VII. c.* 26.

patet, qui habet quidem Κορβίνος; ſed ex ipſo contextu patet legendum eſſe Κόρβο·. Sed hæc hactenus. Galli poſt hoc nobile Valerii facinus inſigni pugna victi; & hinc inde diſſipati ſunt. Et tantus favor ob hanc victoriam Valerii fuit; ut anno ſequente 405. Conſul fieret; licet viginti *A. U. 405.* trium annorum juvenis eſſet. Idem Valerius centeſimum vitæ annum implevit: & inter primum & ſextum ejus Conſulatum quadraginta ſex anni fuere [a]. Eodem anno cum *Carthaginienſibus* legatis Romæ fœdus ictum fuit; quum amicitiam & ſocietatem petentes veniſſent [b]; ita ut ſatis pacatæ res eſſent, niſi quod cum Volſcis & Auruncis levia bella geſta fuerint.

CAPUT OCTAVUM.

De bello Samnitico, uſque ad bellum cum Pyrrho.

§. I. ANno Urbis 410. majoris molis *§. I. Origo* bellum, & quod per quinquaginta *belli Samnitici.* annos continuos fere geſtum eſt, initium habuit. Erant Samnites gens po- *A. U. 410.* tens, armis valida, divitiis clara, oppidis firma, eam Italiæ partem incolens, quæ hodie regni *Neapolitani* partem facit, complectentem fere *Principatum ulteriorem*, *Aprutium citerius* cum *comitatu Moliſino*, ac partes *Capitanatæ provinciæ*, & *Terræ Laboris*. Fœdere amicitiaque ante

a *Cic. de Sen. c. 17. & alii.* b *Liv. L. VII. c. 27.*

ante paucos annos cum Romanis junctam fuiſſe capite præcedente vidimus. Jam autem *Sidicinis* injuſta arma (juxta ſcriptores quidem Romanos) intulerant: qui auxilii cauſſa *Campanis* ſe junxerunt. Sed Campani luxum potius & delicias, quam arma & fortitudinem cupiebant; ita ut brevi intra moenia Capuæ compulſi fuerint. Hinc auxilium a Romanis petierunt: at cum Romani pacem prætexerent, & fœdus ante decem annos cum Samnitibus initum, Campani ſe ſuaque omnia in ditionem populi Rom. dediderunt [a]; ut ita ſua defendere Romanus cogeretur. Sed an Romani talem deditionem ſine Samnitium injuria recipere potuerint, juris publici Doctoribus diſceptandum permitto. Hoc certum eſt, Romanos vix alia re magis fines ſuos protuliſſe, quam promptiſſime ſubveniendo, ſi qui a potentioribus opprimerentur: quod obſervavit ſapiens ille *Angliæ Cancellarius Franciſcus Baco de Verulamio ſermonum fidelium num.* 29. *p. m.* 151. Ita in ditionem acceptis Campanis legati ad Samnites miſſi ſunt, qui denunciarent, ut Campanis abſtineretur. At Samnites ferociter præſentibus Romanorum legatis cohortium ſuarum præfectis imperarunt, ut extemplo prædatum in agrum Campanum proficiſcerentur. Ergo bello iis indicto alter Conſul Valerius, in Campaniam; alter *Cornelius* in Samnium profectus.

a *Ib. c.* 31.

ctus. Et Valerius quidem (qui quanquam dignitatis ſuæ memor, comi tamen facilitate militibus ſuis gratiſſimus erat [a]) prælio neutram in partem diu inclinante Samnites vicit, caſtris etiam eorum potitus: Cornelius vero, cum exercitum ſuum incaute in vallem ab hoſtibus obſeſſam deduxiſſet, *P. Decius* Tribunus militum, uno edito in ſaltu colle conſpecto, qui hoſtium caſtris imminebat, permiſſu Conſulis, admiratione paventibus hoſtibus cum unius legionis principibus haſtatiſque eum occupat: ad tantam audaciam ſtupentes hoſtes, incertoſque quid agerent nox oppreſſit: eademque Decio evadendi occaſionem præbuit. Eodem quoque anno tertia [b] eaque gravi pugna ad *Sueſſulam* Campaniæ oppidum a Valerio Samnites cæſi ſunt. Tanta porro horum ſucceſſuum fama fuit, ut & Faliſci fœdus a Senatu peterent; & Latini bellum a Romanis in *Pelignos* averterent; imo ut Carthaginenſes legatos gratulatum Romam mitterent.

§. II. Anno Urbis conditæ quadringenteſimo & undecimo milites, qui Capuæ præſidium agitabant [c], de adimenda Campanis Capua conſilia inierunt, eo facilius, quod quondam Campani urbem antiquis cultoribus Etruſcis eodem ſcelere ademiſſent. Conjurationem deprehendit Conſul C. Marcius Rutilus: & conſilio prudentiſſimo, ut militarem impetum fru- *§. 2. Conjuratio militum & ſeditio in Campania: A. U. 411.*

a *Liv. Ib. c.* 33. b *Ib. c.* 37. c *Ib. c.* 38.

fruſtraretur, rumorem diſſipat in iiſdem oppidis & anno poſt præſidia hibernatura. Ita in præſens ſeditio quievit: Conſul, dum quietos Samnites habet, turbulentorum hominum miſſionibus exercitum purgat, aliis emerita dicendo ſtipendia eſſe; alios graves jam ætate, aut viribus parum validos. Alii per ſpeciem militarium uſuum Romam ablegati vario prætextu ibi retinebantur. Cum vero non niſi eos, qui in Campania hibernaſſent, præcipueque ex iis ſeditionis auctores mitti viderent, haud dubius timor inceſſit animos, conſilia ſua emanaſſe: ergo cohors una, quæ forte haud procul Anxure erat, ibi itinere anguſto inter montes & mare conſedit; eoſque qui mittebantur excepit. Cumque jam juſti fere exercitus forma eſſet, ſed deeſſet Imperator; T. Quinctium ſenem ex vulnere altero pede claudum, & inde procul ambitione ruri agentem cogunt, ut eos ad Urbem duceret. Verum ad octavum lapidem obviam habuerunt cum exercitu M. Valerium Corvum adverſus eos Dictatorem dictum. Ibi, quamprimum in conſpectum ventum eſt, armaque & ſigna agnita, oratione Corvi, quem gratiſſimum militibus fuiſſe vidimus, ſeditio illa ſine ſanguine compoſita [a]. Dictator auctoribus Patribus legem tulit, *ne cui militum fraudi ſeceſſio eſſet:* oravitque Quirites, *ne quis eam rem joco ſeriove cui-*

[a] *Liv. L. VII. c.* 40.

cuiquam exprobraret : aliæque etiam leges eodem tempore militibus favorabiles latæ ſunt. Si alios etiam annales ſequimur, [a] maximas ſane vires defectio habuit : nam addunt latum etiam eſſe, *ne fœnerare liceret ; ne quis eundem magiſtratum intra decem annos caperet ; neu duos magiſtratus uno anno gereret : utique liceret Conſules ambos plebejos creare.* Alii multum in aliis variant: hoc certum eſt, hujus ſeditionis famam & ſuſceptum cum Samnitibus grave bellum, multos a ſocietate Romanorum avertiſſe. Et Privernates quidem ac Volſci, qui defecerant, ſtatim ſunt victi ; fœduſque cum Samnitibus renovatum eſt.

§. III. Sed major belli tempeſtas a Latinis ingruebat: Samnites enim contra Sidicinos profecti in arctum eos redegerant: cumque Romani horum deditionem aſpernarentur, Latinis jam ſua ſponte in arma motis ſe tradiderunt [b]; ne Campanis quidem ſe iis armis abſtinentibus. Ergo hi omnes ſimul Samnites adoriuntur. Re autem vera Latinorum principes occulte Romanum coquebant bellum : ſed omnia ſummo ſtudio occultare conabantur, ut priuſquam Romani moverentur, Samnitem hoſtem a tergo tollerent. Indicia tamen conjurationis Romam emanarunt. Etſi autem defectio haud dubia erat, tamen Romani, tanquam de Samnitibus, non de ſe, curam agerent, decem

§. 3. De bello Latino.
A. U. 413.

a *Ibid. c.* 42. b *Liv. L. VIII. c* 2.

cem principes Latinorum Romam evocarunt, quibus imperarent, quæ vellent. Verum cum Conſul *Manlius* cum iis egiſſet, ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent, *Annius* Latinorum Prætor audaci oratione poſtulavit, *ut in poſterum Conſul alter Roma, alter ex Latio crearetur: Senatus pars æqua ex utraque gente eſſet: utque ita unus populus, una Reſpublica fieret: nomen Romanum utriſque commune eſſet*. Summa Conſulum Senatuſque indignatio has petitiones excepit; additurque, vocem Annii *ſpernentem numina Jovis Romani* auditam: quam noxam præſens pœna excepit, ita ut quum commotus ira ſe ab veſtibulo templi citato gradu proriperet, lapſus per gradus, capite graviter offenſo, imo ſaxo ita impactus ſit, ut ſopiretur. Conſenſu igitur Latinis bellum eſt indictum; caſtraque ad Capuam locata, quo jam Latini ſociique convenerant; Samnitibus jam etiam pro Romanis militantibus. Cum autem lingua, moribus, armorum genere, inſtitutis militaribus hoſtium civiumque exercitus ſimiles eſſent, ne quo errore milites caperentur, edicunt Conſules, ne quis extra ordinem cum hoſte pugnaret. Erat forte apud Latinos a *Geminius Metius* vir tum genere, tum factis inter
A.U. 413. ſuos clarus, qui *T. Manlium* Conſulis filium ad certamen virium & virtutis provocavit. Hoc adeo ferre non potuit ferox

a *Liv. VIII. c. 7.*

ferox juvenis, ut patrii imperii oblitus id certamen ſuſciperet: fortiterque victo hoſte ſpolia ex eo capta patri lætus offerret. At Conſul averſatus filium concionem extemplo advocat; utque filii morte conſulare imperium ſanciret, ſecuri eum percuti jubet. *Manliana* hinc *imperia* in proverbium abierunt: & tantum odium Manlio conflatum eſt, ut Romam venientem juventus & tunc & omni vita deinde averſata execrataque fuerit. Addunt plerique hinc *Imperioſi* cognomen Manlio adhæſiſſe: ſed *capitis præcedentis* §. 2. jam innuimus hujus patri ob acerbius actum delectum hoc nominis fuiſſe inditum. Alii vero (ut Dion. Hal. VIII. 79.) bello Gallico hoc paternæ ſeveritatis ſpecimen eveniſſe volunt: ſed vulgatior eſt ſententia, quam poſuimus. Cum poſthæc acie decerni placuiſſet evenit [a], ut ab lævo cornu, cui præerat P. Decius Conſul, haſtati Romani Latinorum im-impreſsionem non ferentes recederent. Tum Decius [b] pro exercitu Diis Manibus ſe devovit; & in medios hoſtes invectus terrorem pavoremque religionis intulit. Ubi vero telis obrutus corruiſſet, Latini fugam ac vaſtitatem late fecerunt. Manlius ab altera parte fortiſsime prælium ciens plena victoria Romanos potiri fecit. Verum ne ſic quidem quieverunt Latini: ſed a Manlio Torquato Conſule adeo eorum res acciſæ ſunt, ut ſe omnes dedide-

rint;

a *Ibid. c.* 9. b *Liv. L. VIII. c.* 10.

rint; deditionemque eam Campani ſequerentur. Parte agri omnes mulctati ſunt. Equitibus Campanis, qui non deſciverant, civitas data. Atque ita Campania nobiliſsimus Italiæ tractus, & *toto orbe terrarum plaga pulcherrima* a in ditionem Romanorum conceſsit. A. U. 414. Latini rebellantes a *Q. Publio Philone* Conſule cæſi ſunt. Alter vero Conſul *Æmilius*, cum collegæ decretum triumphum audiviſſet, bello infecto repente omiſſo, ipſe quoque triumphi ante victoriam flagitator Romam rediit. Cumque non tantum triumphus ipſi negatus eſſet, ſed etiam a Senatu, qui Conſulum imperium finire cupiebat, Dictatorem dicere eſſet juſſus, collegam Dictatorem dixit. Hic popularem & orationibus in patres b (erat ipſe homo plebejus) criminoſis Dictaturam egit: legeſque plebi ſecundiſsimas, adverſas nobilitati tulit: unam, *ut plebiſcita omnes Quirites tenerent:* alteram, *ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragium patres auctores fierent;* hoc eſt, *ut promitterent, ſe id quod Populus juſſiſſet, ratum habituros* [c]: tertiam, *ut alter utique cenſor ex plebe crearetur.* Anno ſequente (U.C. 415.) *Pedum*, cujus urbis expugnationem Conſul Æmilius anno præcedente omiſerat, expugnandum ac delendum Senatus cenſuit. A *Camillo* Conſule (magni Camilli ex filio primo Prætore nepos erat) oppidum ſcalis captum

a *Flor. L. I. c. 16.* b *Liv. L. VIII. c. 12.*
c *Id. L. I. c. 17.*

ptum eſt: & mox circumducto exercitu Latium omne ſubactum [a]: Latiniſque, ſed diverſis legibus, prout quiſque populus de Romanis bene vel male meruiſſet, pax conceſſa fuit. *Roſtris* navium Antiatium (ſex fuerant *roſtrata* [b]) ſuggeſtum in foro exſtructum adornari placuit: *Roſtraque* id templum appellatum. A. U. 417. cum Auſonibus [c], qui *Cales* urbem incolebant, bellum fuit; qui Sidicinis finitimis (hi anno præcedente Auruncorum oppidum deleverant) arma conjunxerant: cumque fuſi hoſtes in urbes ſe recepiſſent, magnæque curæ hoc bellum Patribus eſſet, Conſul quartum creatus eſt T. Valerius Corvus. Hic Cales oppugnare cœpit: & inopina opportunitas urbem ipſi tradidit. Cum enim feſtum diem agerent urbani, *M. Fabius* captivus Romanus vinculis ruptis evaſit ad Conſulem; ejuſque conſilio hoſtes vino epuliſque ſepulti cum ipſa urbe capti ſunt. Cales anno ſequente colonia deducta eſt. Duobus vel tribus ſequentibus annis (anni 420. Conſules & hiſtoriam apud Livium deſiderari docet Pighius) nihil admodum notatu dignum eſt geſtum. Verum annum Urbis quadringenteſimum vigeſimum ſecundum muliebris fraus fœdum reddidit [d]: cum enim primores civitatis ſimilibus morbis, eodemque fere eventu moverentur, ancillæ indicio deprehenſum fuit, matronas venena coquere. Eaque

A.U.418.

A.U.422.

K ducen-

a *Id. L. VIII. c.* 13. b *Flor. L. I. c.* 11.
c *Liv. L. VIII. c.* 16. d *Liv. L. VIII. c.* 18.

ducentæ coquentes inventæ ſunt: & ſalubria ea medicamenta eſſe contendentes bibere juſſæ ad viginti epoto medicamento ſuamet ipſæ fraude omnes interierunt. Comites earum comprehenſæ magnum numerum matronarum indicaverunt: ex quibus ad centum ſeptuaginta ſunt damnatæ. Captis id magis mentibus matronarum, quàm conſceleratis adſcriptum eſt: & ad id prodigium procurandum *C. Quinctius* Dictator clavum fixit.

§. 4. *Bella cum Privernatibus Palæpolitanis, Samnitibus, &c.* *A. U.* 424.

§. IV. A. U. 423. cum Privernatibus bellum initum; iiſque ſocii fuere *Fundani* duce *Vitruvio Vacco*: qui levi momento victus Priverni muris ſe tutari conatus eſt: anno ſequente capta urbe ipſe necatus eſt [a]. Fundanis deprecantibus venia eſt data: ſed in capita conjurationis animadverſum. Memorandum autem hic venit liberum & conſtans legati Privernatis reſponſum: qui in Senatu rogatus, *quam pœnam meritos Privernates cenſeret? Eam*, inquit, *quam merentur, qui ſe libertatis dignos cenſent*. Cumque Conſul addidiſſet: *Quid ſi pœnam remittimus vobis, qualem nos pacem vobiſcum habituros ſperamus? Si bonam dederitis*, inquit, *& fidam & perpetuam; ſi malam, haud diuturnam*. Atque ea libertate obtinuit, ut Privernatibus venia & civitas daretur.

A. U. 426. Anno quadringenteſimo viceſimo ſexto bellum exortum eſt cum Græca civitate *Palæpolitanorum* [b], qui haud procul inde habi-

a *Liv. L. VIII. c.* 20. b *ib. c.* 22.

habitabant, ubi nunc *Neapolis* ſita eſt. Hæc multa hoſtiliter adverſus Romanos agrum Campanum *Falernumque* incolentes fecerat, freta tum infida Samnitium adverſus Romanos ſocietate; tum peſtilentia quæ Romanam Urbem adorta nunciabatur. Samnites enim ab amicitia Romanorum defecerant ob agrum *Fregellanum* a Romanis occupatum. Ergo Publilius Philo Conſul juſſu Senatus Palæpolitanos gravi obſidione preſſit: cumque non e Republica eſſe videretur, Publilium ab ſpe capiendæ urbis avocare, Proconſul rem gerere juſſus eſt, quoad cum Græcis debellatum foret. Atque ita huic Publilio *primum omnium prorogatio magiſtratus* Populi juſſu contigit: & *alio honore*, belloque confecto, *triumphus* [a]. Nam anno ſequente 427. Palæpolitani ſe dediderunt: eodemque tempore, cum Samnitibus bellum indictum eſſet, nova, nihil tum animo tale agitantibus Romanis, acceſſerunt auxilia [b]. *Lucani* & *Apuli* arma viroſque ad bellum pollicentes fœdere in amicitiam recepti ſunt: ſed Lucani ſtatim fraude *Tarentinorum* (*Magnæ Græciæ*, ſive *extremæ Italiæ* urbs Græcæ originis fuit, quæ vicinitatem Romanam, & merito quidem, metuebat) defecerunt. Quidam enim ex Lucanorum clara juventute pretio a Tarentinis adſciti ſeipſos virgis mulcarunt, & apud cives vociferati ſunt, ſe, quod caſtra Romanorum ingredi auſi eſſent, *A. U. 427.*

K 2 ſent,

a *Liv. L. VIII. c. 26.* b *Ib. c. 25.*

Digitized by Google

ſent, a Conſule virgis cæſos & prope ſecuri percuſſos eſſe. Ejus rei indignitate permoti Lucani ſocietatem cum Samnitibus renovarunt: ſed ſtatim fraude intellecta, nihil ultra, quam ut pœniteret fruſtra reſtabat. Ad omnem hanc belli molem acceſſit, quod etiam *Veſtinus* populus Samnitibus jungeretur. Verum domi eo anno velut aliud initium libertatis plebi Romæ factum eſt, quod ligari nexi deſierunt: cui mutationi libido ſimul crudelitaſque unius fœneratoris occaſionem præbuit [a]. Cum enim *Publilius* quidam a *L. Papirio* verberibus laceratus in publicum ſe proripuiſſet, miſeratione ſui magnum tumultum concivit. Senatus etiam commotus Conſules ad populum ferre juſſit, *ne quis, niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedibus, aut in nervo teneretur*. Atque ita nexi ſoluti, A. U. 428. cautumque in poſterum, *ne necterentur*. Eodem anno Veſtinos ſubegit *Junius Brutus Scæva* Conſul. Adverſus Samnites vero Dictator creatus eſt *L. Papirius Curſor* omnium ſua ætate clariſſimus. Sed cum jam in Samnium Dictator perveniſſet, auſpicia non recte capta fuiſſe a pullario monetur [b]. Ergo ad ea repetenda Romam proficiſcens *Q. Fabio Maximo Rulliano* Magiſtro equitum interdixit, *ne ſe abſente cum hoſte manum conſereret*. At Fabius, ſive illa occaſio rei bene gerendæ fuerit, ſive ferocia tantum adoleſcentiæ

a *Ib. c.* 28. b *Ib. c.* 30.

tiæ eum accenderit, cum Samnitibus conflixit; & quidem feliciſsimo eventu. Poſtquam illud e litteris ad Senatum miſsis Dictator accepit, maximis ſtatim itineribus in caſtra profectus eſt: Ibi confeſtim Fabium ad tribunal ſuum citavit; (quem tamen jam antea milites bonum animum habere juſſerant) cumque haud facile interroganti Dictatori, *cur injuſſu ſuo, incertis auſpiciis, depugnaſſet*, reſpondere poſſet, ſecures Papirius & virgas expediri juſsit: Fabius vero in extremam concionem militum ſe recepit [a]; atque ita tum deprecationibus, tum contentionibus dies ille eſt extractus. Magiſter Equitum noctu ex caſtris Romam profugit, & vocato Senatu, cum vim atque injuriam Dictatoris conquereretur, ipſe Papirius infenſus aderat: cumque ne univerſi quidem Senatus deprecationi concederet, pater Magiſtri Equitum Fabius, qui ter jam Conſul Dictatorque fuerat, Tribunos plebis appellat. Sed ad auctoritatem Dictatoris ipſi Tribuni ſtupebant: donec tandem Populus Romanus conſenſu, ut ſibi pœna Magiſtri Equitum remitteretur, poſtulavit. Tribuni quoque interceſsionem in preces vertunt, *veniamque errori humano, veniam adoleſcentiæ* Fabii expoſcunt. Cumque jam ipſe adoleſcens, paterque ejus ad genua Dictatoris procumbentes ejus iram deprecarentur tandem Papirius, *ſe* Fabium *populo Rom. tribuni-*

a *Liv. L. VII. c. 33.*

ſuaque poteſtati donare dixit. Abdicare tamen ſe magiſtratu coactus eſt. Papirius in *Samnium* reverſus debellare cum Samnitibus potuiſſe credebatur, niſi miles de induſtria ceſſaſſet, ut laudibus ducis obtrectaretur. Senſit peritus Dux, ſummaque comitate animos militares tractans ita eos ſibi conciliavit, ut pacem petere Samnites coegerint. Pighius rurſus a Livio annum præteritum putat, ita ut etiam anno quadringenteſimo viceſimo nono Dictaturam continuaverit Papirius: nec
A.U. 429. diſſentit *Onuphrius Panvinius*, auctoritate tabularum Capitolinarum uterque nitentes. Porro Samnites inducias duntaxat annuas impetrare potuerunt: Sed nec eas quidem ſervarunt; verum Apulis ad ſocietatem belli pertractis rebellarunt. Igitur Dictator dictus *A. Cornelius Arvina* ancipiti ac difficili prælio Samnites vicit; cladiſque Samnitibus potiſſima cauſſa fuit, quod impedimenta Romanorum invadentes præda ſe immature præpediviſſet [a]. Ita rebus eorum infractis rupti fœderis auctorem *Papium Brutulum* (vel potius corpus ejus exanime; nam voluntaria morte ignominiæ ſe ac periculo ſubtraxerat) cum omni præda ac captivis pacem petentes Romanis dediderunt. Ita quidem Livius: ſed ex faſtis Capitolinis videmus etiam utrumque Conſulem hoc anno de Samnitibus triumphaſſe.

§. 5. De §. V. Verum anno ſequente triſtiſſima Ro-

a Liv. Ibid. c. 38.

Romanorum clade acceptum damnum Samnites ſarciverunt. *C. Pontius Herennii* filius Samnitium Imperator deditione, quam Romanis factam eſſe memoravimus, defunctos jam eſſe fœderis legibus Samnites, juſtumque adverſus Romanos bellum geri poſſe cenſebat [a]. Ergo caſtris ad *Caudium* quam occultiſſime locatis per milites decem paſtorum habitu inductos & ſua ſponte captos, rumorem ſpargunt, *Luceriam*, quæ ſocia jam Romanis civitas erat, a Samnitibus obſideri. (Et verum hoc fuiſſe, urbemque a Samnitibus fuiſſe captam ſeries narrationis Livianæ oſtendit [b].) Igitur Conſules ad opem fidelibus ſociis ferendam proficiſcuntur. Ferebant autem ad Luceriam duæ viæ [c]; quarum altera tutior, ſed longior: altera brevior, ſed periculi plenior erat: ducebat enim per locum, qui ſaltibus & montibus perpetuis cinctus anguſtum introitum, nec latiorem exitum habebat. Sed non dubitantes quin hoſtis procul abeſſet, in eas anguſtias (*Furcas Caudinas* a forma & ſitu loci vocabant) demiſſo agmine Romani ſtatim undique clauſi tenebantur. Tam lætis rebus ne Samnitibus quidem conſilium ſuppetebat: ita ut Herennium *Pontium* Imperatoris ſui patrem per literas conſulendum eſſe cenſerent [d]. Is annis gravis, conſilio valens, ſuadet, *ut Romanos omnes inde quam primum inviolatos dimitteret*: ite-

clade Caudina
A. U. 432

K 4 rum

a *Liv. IX. 1.* b *Vid. Ib. cap. 12.* c *Ibid. cap. 2.* d *Ibid. c. 3.*

rum conſultus cenſuit, *ad unum omnes interficiendos*; ut ita, vel amici pararentur, vel inimici tollerentur. At mediam viam ingreſſus Pontius (notemus obiter, *media conſilia non ſemper eſſe optima*, licet plurimum ita credatur) *inermes cum ſingulis veſtimentis ſub jugum miſſurum* dixit: *alias conditiones pacis æquas victis & victoribus fore: agro Samnitium decederetur: ſuis deinde legibus Romanus ac Samnis viveret*. Inde Conſules ipſi ad Pontium profecti [a], quum de fœdere victor agitaret, negarunt, *injuſſu populi fœdus fieri poſſe:* ita ut *per ſponſionem* proprie, *non fœdere* pax Caudina facta ſit. *Sponſionem* intelligimus, *ubi hi, qui a poteſtate ſumma mandatum non habent, aliquid promittunt, quod proprie eam tangit*: unde is, qui ſummum imperium habet, nullam in partem obligatur [b]. Igitur ſpoponderunt deditionem Conſules & duces reliqui; equitibus etiam ſexcentis obſidibus traditis. Ita Conſules primi prope ſeminudi ſub jugum miſſi [c]; tum ut quiſque gradu proximus erat; tum deinceps ſingulæ legiones, non ſine multa hoſtium illuſione & injuria. Demum ex ſaltu emiſſi prope Capuam omnium egeni corpora humi proſtraverunt: ſummaque benignitate a Campanis excepti ſunt, ingenitam iis ſuperbiam evincente juſta ſociorum miſeratione. Romæ ad famam obſidionis delectus haberi erat cœptus; ſed

a *Ibid. c. 5.* b *Grot. vidend. de I. B. P. L. II. c. 15. §. 3. & 16.* c *Liv. IX. c. 6.*

ſed dimiſſus auxiliorum apparatus, poſtquam fœdam deditionem acceperunt: ſummuſque mœror totam civitatem invaſit. Conſules Urbem ingreſſi in privatum ſe abdiderunt, nihil pro magiſtratu agentes; niſi quod coacti Dictatorem comitiorum cauſſa dixerunt: ſed tædio magiſtratuum ejus anni res ad interregnum rediit. Creati Conſules ſtatim de pace Caudina retulerunt [a]; *Spuriuſque Poſtumius*, qui Conſul ſub jugum miſſus fuerat, rogatus ſententiam, *ſe, collegam, quæſtores, legatos, tribunos militum, qui ſponſionem fecerant, dedendos Samnitibus* cenſuit; *Tribunoſque plebis*, (hi inter tribunos militum anni præcedentis & pacis etiam ſponſores fuiſſe videntur) qui, *quod ſacroſancti eſſent, dedi ſe hoſtibus, violarive poſſe* negabant, *quum primum magiſtratu abiiſſent*. Oratione Poſtumii permoti Tribuni, *ſe in Senatus poteſtate fore* dixerunt. Ita ſumma cum Poſtumii laude lux quædam civitati affulſiſſe viſa eſt [b]. Sponſores pacis per feciales Samnitibus ſunt dediti: ubi obſervari poteſt riſu digna actio Sp. Poſtumii, qua bellum Romanorum in Samnites legitimum ſe poſſe reddere credebat. Fecialis nempe Romani ſponſores tradentis femur quanta maxime poterat vi perculit, *ita a ſe, qui jam civis Samnis eſſet violatum contra jus gentium Fecialem* adjiciens; *eo juſtius Romanos bellum geſturos*. Pudet ſane indignif-

a *Ib. c.* 8. b *Ib. c.* 10.

gniſſimarum artium; quibus non hac ſolum occaſione, ſed ſæpe alias Romani ſunt uſi: & puto ex ſimilibus ſatis colligi, nequaquam juſtitiæ ſeveros cultores, nec domi, (cujus rei exempla plurima jam habuimus) nec foris, priſcos illos fuiſſe: quod obiter monendum fuiſſe videtur: cum fortitudinis quidem, frugalitatis, juſtitiæ inter cives exercitæ, multarumque aliarum virtutum, quas domi coluerunt, exempla exſtent; in hoſtes vero quidvis licere ſibi putaſſe videantur. Ergo merito illam deditionem accipere, aut ratam habere abnuerunt Samnites [a]; ita ut inviolatus in caſtra Romana reverſus ſit cum ſuis Poſtumius. Atque ita
A. U. 434. bellum infeſtius Samnitibus eſt renatum; ad quos tamen defecerunt *Satricani* [b]: Fregellis vero Samnites, cum nocte urbem occupaſſent, ſed acriter pro aris ac focis dimicaretur per præconem edixerunt, *impune abiturum qui arma poſuiſſet*. Pars Fregellanorum pertinacior per averſam portam erupit: ceteros igni circumdatos Samnites concremaverunt. Iidem, ut ad Luceriam a Romanis obſeſſam ire poſſent, cum Publilio Conſule primum certamen tranſigere ſtatuunt [c]; verum ira militari, & veſano prope impetu fuſi ſunt hoſtes. Alter Conſul Papirius Samnites, qui prope caſtra ad Luceriam conſederant, ſecum ſigna conferre coegit: nequicquam intervenientibus le-

a *Ib. c.* 11. b *Ibid. c.* 12. c *Ib. c.* 13.

legatis Tarentinis, qui annunciabant, *ut bellum omitterent: per utros ſtetiſſet, quo minus ab armis diſcederetur, adverſus eos ſe pro alteris pugnaturos*. Papirius ergo ſpretis *Græculæ* arrogantiæ hominibus hoſtes profligat: & paulo poſt Samnites, qui Luceriæ in præſidio erant, fame domitos (ſeptem fuerunt millia) ſub jugum miſit. Præda ingens ibi capta: recepta ſigna armaque, quæ ad Caudium amiſerant: &, quod omnia ſuperabat gaudia, recuperati Equites, quos pignora pacis Romani dederant. Quidam addunt Pontium Samnitium Imperatorem cum ceteris ſub jugum miſſum. Diſputatur etiam an *L. Cornelius* Dictator, cum L. Papirio Curſore Magiſtro Equitum has res geſſerit: an vero Conſulum Papiriique præcipuum hoc decus fuerit. Sed Faſti Triumphales Eutropiuſque Papirio Curſori eam gloriam tribuunt: quem ſaltem certum eſt, præſtantiſſimum hoc tempore Imperatorem fuiſſe. Eodem anno Conſulum alter Satricum recepit, ubi duæ factiones Senatum diſtinuerant; ſed utraque tamen ad reconciliandam pacem Conſuli operam navaverunt [a]: itaque pars altera, quæ Samnitibus faverat, Conſuli enunciat, qua noctis hora, & qua via præſidium eorum eſſent emiſſuri: altera, quibus invitis deſcitum ad Samnites erat, etiam portam Conſuli aperuerunt. Itaque duplici proditione Samnites ſunt oppreſſi. Sa-

a *Ibid. c.* 16.

ſi. Satricanorum, quorum opera defectio eſſet facta virgis cæſi, ſecurique percuſſi ſunt [a].

§. 6. Ulterior Rom. Imperii per Italiam propagatio. A. U. 435.

§. VI. Anno Urbis 335. Samnitium legati ſuppliciter renovationem fœderis petentibus induciæ tantum biennii conceſſæ ſunt: Apuliaque perdomita in Lucanos perrexerunt Romani. Capuam etiam tum primum *Præfectus* mitti cœpit, qui ex legibus a prætore Romano datis jus diceret; quum utrumque ipſi pro remedio ægris rebus diſcordia inteſtina petiſſent.

A. U. 437.

A. U. 437. Romanos *Saticulam* oppugnare adortos Samnites hac juſta rebellandi cauſſa data ad eximendos obſidione ſocios aggreſſi ſunt [b]: verum victoria, fera quidem, ſed non incerta fuſi. Anno tamen ſequente eodem reverſi ſunt: ubi *Aulius* Magiſter Equitum Romanorum inconſulto Dictatore in eos evectus ipſum Samnitium Imperatorem occidit; ſed ab ejus fratre viciſſim trucidatur. Victores tamen fuere Romani; & intra paucos dies Saticula per deditionem potiti ſunt. Inde Sora, quæ ad Samnites interfectis colonis Romanorum defecerat, obſeſſa [c]. Dictator tum erat Q. Fabius; & in Aulii Magiſtri Equitum locum ſuffectus fuerat *C. Fabius*. Eum cum novo exercitu ab Roma advenientem occulte Dictator ſubſiſtere jubet; ejuſque adventum militem ſuum celat. Quin tanquam nulla niſi in eruptione ſpes eſſet in hoſtem educit; caſtris etiam

a *Ibid. c.* 20. b *Liv. L. IX. cap.* 21. c *Ibid. cap.* 23.

etiam ſuis, qua hoſti proxima erant, (licet de univerſis caſtris ipſe ad milites loqueretur) igni ſubdito incenſis. Ita animus militibus eſt additus; captiſque & direptis caſtris hoſtium miles caſtrorum ſuorum partem maximam contra ſpem ſalvam invenit. Sora tandem capta eſt A. U. 439. opera transfugæ, qui decem milites Romanos delectos in arcem ſupra oppidum duxit; atque inde decurrens ſuis, quaſi capta arx eſſet, oſtentavit. Auſonum etiam gens [a], quæ ſe Samnitibus junxerat, proditione urbium, ſicut Sora, in poteſtatem venit: ea vix certo defectionis crimine, deleta fuit, perinde ac ſi internecino bello certaſſent. Luceria quoque proditione Samnitium eſt facta: ſed ſtatim recepta, Lucerinis & Samnitibus ad internecionem cæſis. De Luceria delenda Romæ actum fuit [b]: ſed vicit ſententia, ut coloni eo mitterentur: & adeo gravis hic annus Romanis fuit, ut Capuæ quoque occultæ conjurationes fierent: quin Romæ quoque nobiles homines ejuſdem criminis rei poſtulabantur. Hi vero in *Manium* magis (qui *Dictator quæſtionibus exercendis* factus fuerat; & ipſe plebejus Magiſtrum Equitum plebejum ſibi dixerat; *M. Foslium*) id crimen reiiciebant. Dictator ſe ſtatim magiſtratu abdicavit; & cum Magiſtro Equitum abſolutus eſt: & brevi nobilium etiam factionibus tota quæſtio eſt oppreſſa. Samnites tamen A. U. 439.

a *Ib. c.* 25. b *Ib. c.* 26.

tamen harum turbarum ſpe ad Caudium uſque revocati ſunt, intenti in occaſionem, ſi qua daretur, Capuam Romanis eripiendi; ſed a Conſulibus tanta clade affecti ſunt, ut ad triginta millia eorum cæſa, aut capta memorentur.

§. 7. *Appii Claudii cenſura celebris &c. A.U. 441.*

§. VII. Anno ſequente Hetruſci quidem belli fama fuit: at domi celebrior fuit Cenſura *Appii Claudii* [a], qui viam illam celeberrimam *Appiam* Cenſor ſtravit Roma Capuam uſque, quæ longitudo eſt paſſuum CXLII. millium. Eadem poſtea *Brunduſium* uſque producta fuit, quæ juxta Strabonem *L. VI. n.* 283. Roma abeſt paſſuum millia CCCLX. [b] ita ut merito *Regina longarum viarum* dicatur *Papinio Statio Sylvarum L. II. carm. II. v.* 12. Hodieque ingentes ejus reliquiæ, & quibuſdam partibus ſatis integræ ſupereſſe dicuntur [c]. Idem Cenſor Appius aquam, quæ ab ipſo *Appia* itidem eſt appellata, per milliaria circiter undecim in Urbem deduxit [d]: licet alii, ut, exempli gratia, *Pancirollus Deſcr. Urbis Romæ* paſſuum M. XXII. ei tribuant. Præterea Appius auctor fuiſſe dicitur *Potitiis* Herculis ſacerdotibus, ut ſervis publicis hoc miniſterium delegarent: unde dicunt, nomen Potitiorum in duodecim familias diſperſum intra annum fuiſſe extinctum; ipſumque Appium poſt aliquot annos lumini-

a *Liv. Ibid. c.* 29. b *Sunt horæ itineris* 120. c *Vid. Miſſon Itiner. T. I. ep.* 21. *p.* 272. *ſqq. edit. Hag.* 1694. *Burnet. Voyag. p.* 376. d *V. Lipſ. de Magn. R. III.* 11. *Al. Donat. de Urbe Rom. III.* 18.

minibus captum. Denique etiam prava lectione ordinem Senatus deformavit; ita ut Conſules anni ſequentis eam lectionem non obſervaverint [a]. Præterea hoc anno e viginti quatuor Tribunis militaribus ſexdecim a populo creari cœperunt: octo (in quatuor legiones, ſive duos exercitus conſulares creabantur viginti quatuor Tribuni) octo, inquam, beneficio Conſulum relicti ſunt. Interea in Samnio Samnites *Cluviam* deditione ceperant: & in deditos crudeliter ſævierant. Ergo Conſul *C. Junius Bubulcus* oppido capto omnes puberes interfecit. Inde *Bovianum* opulentiſſimum oppidum cepit; prædamque militibus conceſſit. Videntes ita Samnites, ſe vi aperta Romanis eſſe impares, ſimili dolo ac apud Caudium uſi fuerant, legiones Romanas in ſaltum intrare perpulerunt; at majore fortitudine periculo ſe exemerunt; ita ut perpaucis hoſtium effugium patuerit, prædamque ultro ab hoſte oblatam Romani fuerint nacti. Ab altera parte Etruſci Sutrium, ſociam Romanorum Urbem, & velut clauſtra Etruriæ [b], oppugnarunt; prælioque pertinaciſſimo cum Romanis, qui ad ſolvendam obſidionem venerant, depugnarunt; quod nocte demum veniente diremptum eſt. Igitur anno ſequente 443. etiam acrius bellum exarſit; fuſiſque ingenti prælio Etruſcis perſequi hoſtem Conſul Fabius ſtatuit [c]. Sed penetran- *A.U.* 443.

a *Liv.L.IX.c.*30. b *Ibid.c.*32. c *Ibid.c.*33.

tranda erat ſylva *Ciminia* hactenus Romanis invia. Ergo fratre ſuo, qui Etruſcis literis eruditus (ſolebant tunc Etruſcas diſciplinas, ut poſtea Græcas, doceri Principum Romanorum liberi) linguam Etruſcam probe noverat, cum uno ſervo comite præmiſſo ſocietatem cum *Camertibus* Umbris firmat: fratremque cum exercitu ſubſecutus opulenta Etruriæ arva depopulatur, ſero advenientibus Senatu Romano legatis, qui denunciarent, *ne ſaltum Ciminium tranſiret*.[a]. Hinc indignatione conciti Etruſci caſtra Romana ſubeunt; quos vigilando fatigatos prima luce Conſul invadit, clariſſimaque pugna ſuperat[b]. Itaque præcipui Etruſcorum populi pacem petentes inducias in triginta annos impetrarunt. Sed ob res ab altero Conſule adverſus Samnites ambiguo eventu geſtas A. U. 444. Dictatorem dici placuit Papirium
A.U. 444. Curſorem, quem toto hoc anno Dictatorem fuiſſe ſine Conſulibus ex faſtis Capitolinis patet[c]. Hic Samnitium aciem auro argentoque cœlatis armis fulgentem ſtravit caſtraque eorum cepit; magiſtro Equitum, legatiſque ſtrenue rem gerentibus; nec militibus ducum virtuti cedentibus[d]. Papirius de Samnitibus triumphavit: ut etiam præcedentis anni Conſul Fabius: nam ex faſtis Capitolinis, ut jam dictum eſt patet, cum Proconſule triumphaſſe. Livius vero hic duorum

a *Flor. L. I. c.* 17. c *Liv. Ibid. c.* 37. c *Vid. Pigh. hic & ad A.* 457. d *Ibid. c.* 40.

rum annorum geſta in unum confudit: unde etiam *capite* 41. perperam dicit, *Fabio in annum ſequentem conſulatum fuiſſe continuatum*; cum annus Dictaturæ Papirianæ interceſſerit. Ergo A. U. 445. Fabio tertium Conſuli collega virtutis ergo, qua legatus anno præcedente in Samnites pugnaverat, eſt datus P. Decius ſecundum. A Fabio iterum victi Samnites cum novis etiam hoſtibus Pelignis ac *Marſis* [a]. Decius circumferendo paſſim in Etruria bellum nomen omne Etruſcum fœdus petere coegit: ſed induciæ tantum annuæ datæ. Verum magna Tuſcorum pars ſtatim ab Umbris ad rebellionem eſt compulſa; ita, ut ſe ad oppugnandum Romam ituros eſſe jactarent. Itaque etiam Fabius Conſul ad Urbis tutelam arceſſitur: cujus miles hoſtem maxima alacritate adortus facile ſternit; ita ut etiam in ſequentem annum imperium ipſi prorogaretur: inque eo imperio ad *Alliſas* urbem cum Samnitibus minime dubio prælio conflixit. Ipſi ſub jugum miſsi: ſociorum ad ſeptem millia ſub corona venditi. Hernicorum qui capti erant per Latinos populos cuſtodiendi dantur; unde Hernici nominis populi etiam anno ſequente Romanis bellum indixerunt. Sed trinis caſtris intra paucos dies exuti a *Marcio Tremulo* Conſule in deditionem recepti ſunt [b]. Eo bello confecto ſtatim Marcius collegæ, qui in

A. U. 445.

A. U. 446.

L Sam-

a *Ibid. c.* 41. b *Liv. L. IX. c.* 43.

Samnio locis impeditis obſeſſus hoſtes ad pugnam elicere non poterat, auxilio profectus eſt[a]: ubi inter duos exercitus intercepti hoſtes & maxima clade affecti ſunt. Samnitibus Hernicisque ſtipendium, veſtes, frumentum in uſum militum Romanorum imperata ſunt: atque ita deinceps, ubi fieri potuit, hoſtium ſumptibus exercitus Romani ali cœpti ſunt.
A.U. 448. Cumque anno ſequente rurſus infeliciſſime Samnites bellum geſſiſſent, Imperatore etiam eorum *Statio Gallo* a Romanis capto, anno demum 449. petentibus iis fœdus antiquum eſt redditum. Æqui etiam veteres hoſtes hoc anno rebellaverant: ſed intra dies quadraginta unum & quinquaginta oppida ex iis capta dicuntur. Facile autem intelligi poteſt, talia hæc fuiſſe oppida, ut juxta præſentem rerum in *Europa*, & præſertim in patria noſtra, faciem vix vicorum nomen tueri potuiſſent; cum tantum partem iſtius agri incoluerint Æqui, qui hodie *Campania Romana* dicitur. Eorum exemplo territi *Marrucini*, Marſi, Peligni, *Frentani* pacem petierunt, impetraruntque.
A.U. 449. Eodem anno[b] *Cn. Flavius* ſcriba, qui ædilibus apparebat, ſumma nobilium indignatione Ædilis Curulis factus eſt[c]. Igitur, ut oculi iis dolerent civile jus repoſitum in penetralibus Pontificum evulgavit, faſtoſque circa forum in albo propoſuit, ut *quando legi agi poſſet*, ſciretur. Idem-

a *Ibid. c.* 45. b *Liv. Ibid. c.* 46. c *Piſo Annal. III. ap. Gell. N. A. L. VI. c.* 9.

Idemque formulas actionum, quæ anxie in judiciis obſervabantur, compoſuit; vel, juxta alios, [a] ab Ap. Claudio compoſitas vulgavit. Fabius contra Cenſor hoc eodem anno omnem turbam forenſem exercetam ex reliquis in quatuor tribus conjecit, ne in humillimorum manu comitia eſſent, *urbanaſque* eas tribus appellavit. Ab eodemque inſtitutum dicitur, *ut Equites, Idibus Quinctilibus transveherentur*:

§. 8. Bella rurſus cum Æquis, Samnitibus aliiſque. A. U. 451.

§. VIII. Anno Urbis 451. Æqui ægre patientes coloniam velut arcem ſuis finibus impoſitam, ſumma vi eam oppugnare adorti ſunt [b]: & licet ab ipſis colonis eſſent pulſi tamen magnum Romæ terrorem fecere; quia vix credi poterat ſolos per ſe Æquos ad bellum coortos. Tamen a Dictatore C. Junio Bubulco, quem ejus belli metus creari fecerat, facile victi ſunt. Græcorum etiam claſsis, quæ *Thurios* urbem in *Sallentinis* ceperat, a *M. Æmilio* Conſule profligata eſt; & urbs recepta, veterique cultori reddita. A. U. 452. a Dictatore *M. Valerio Maximo*, qui ob multiplicem terrorem exortum creatus fuerat, [c] Marſi ſunt fuſi, & parte agri mulctati. In Etruria vero Æmilius Magiſter Equitum abſente Dictatore pabulatum egreſſus fœda ſtrage afficitur: egregia tamen ejuſdem cura reliquiæ exercitus ſervatæ ſunt: Itaque Dictator reverſus confeſtim caſtra in agrum hoſtilem pro-

a *l. 2. §. 7. ff. de O. J.* b *Liv. L. X. c. 1.*
c *Ibid. c. 3.*

movit. Ibi hoſtes pecus in conſpectum præſidii Romani propellunt, ut eas in inſidias elicerent; ſed ex peritis linguæ, quos ſe paſtoribus jungere juſſerat legatus, qui præſidio Romano præerat, intellexit, *ſonum linguæ & corporum habitum ac nitorem* cultiora, quam paſtoralia eſſe. Hoſtes, ubi conſilia patuiſſe vident, in patentem campum ſigna proferunt. Legatus vero veritus, ut tantam aciem ſuſtinere poſſet Dictatorem arceſsit. Et hic quidem ſtatim ſigna ferri, ac ſequi armatos jubet [a]; attamen data opera agmen retentat, & ſenſim incedere jubet, ut integri viribus feſſos adoriri poſſent: eaque ratione victis Etruſcis induciæ iterum in biennium datæ. Anno Urbis 453. foris nihil admodum memoria dignum eſt geſtum: domi *Ogulnii* Tribuni plebis legem promulgarunt, pervicitque *P. Decius Mus*, *ut Pontificatus &*
A. U. 454. *Auguratus honor plebi communicaretur*. [b] Anno ſequente *Nequinum* Umbriæ oppidum proditione captum eſt: colonia eo adverſum Umbros deducta *Narniæ* nomen a fluvio *Nare* accepit. Etruſci ſpe auxilii Gallici freti, quod auro ſe ſibi comparaſſe putabant, adverſus inducias bellum parant: ſed cum Galli mercedem ſe belli Romanis inferendi pactos negarent, *quicquid acceperint accepiſſe, ne agrum Etruſcum vaſtarent*, dicentes; poſtulanteſque *certam ſedem, ſi auxilium ſuum vellent*

a *Ibid. c.* 5. b *Ibid. c.* 9.

lent Etruſci, pecuniam ingentem ſine labore ac periculo partam retulerunt. Etruſci ſolo adventu M. Valerii Corvi, qui jam ſextum Conſul erat factus in locum *T. Manlii* caſu ex equo exſtincti, compreſſi ſunt: Hic autem Valerius Corvus ſolus omnium ante *Marium* ad ſextum Conſulatum pervenit [a]: vixit annos centum; quadraginta quinque annis inter primum & ſextum ejus Conſulatum interpoſitis [b]. Samnites rebellantes hoc eodem anno egregio ſtratagemate adhibito *Fulvius* Conſul vicit: cum enim ſe numero inferiorem cerneret, ſimulavit, unam legionem hoſtium a ſe corruptam ad proditionem [c]; imperavitque, *ut quantum quiſque numeratæ pecuniæ, aut auri argentique haberet conferret, ut repræſentari merces proditoribus poſſet*: quæ perſuaſio Romanis alacritatem & fiduciam, atque inde victoriam attulit. Anno Urbis 455. cum Lucanis querentibus Samnites *fines ſuos vaſtare* (anno præcedente iam nunciaverant *Picentes*, Samnites *arma & rebellionem ſpectare*) fœdus eſt ictum: fuitque Fulvii Conſulis clara pugna in Samnio ad Bovianum haudquaquam ambiguæ victoriæ [d]. Cum tamen A. U. 456. iterum nunciatum eſſet graviſſimum bellum, tam a Samnitibus, quam ab Etruſcis imminere, conſenſu civitatis ſeni Fabio Maximo recuſanti licet Conſulatus delatus A. U. 455.

L 3 eſt,

a *Plut. Mario p. m.* 422. b *Cic. de Sen. cap.* 17. *Plin. H. N. VII.* 48. c *Frontin. Stratag. L. I. c. XI. n.* 2. d *Liv. L. X. c.* 12. *ſ.*

Digitized by Google

eſt; cum lege, qua intra decem annos eundem Conſulem reficere non licebat, ſolutus eſſet. Etruſcis autem conſilia de pace agitantibus tota belli moles cum utroque Conſule in Samnium verſa eſt: Samniteſque, ſed difficili valde prælio, ſuperati [a]. Apuli quoque ſe Samnitibus ante prælium conjunxiſſent, niſi a Decio Conſule fuiſſent fuſi; at faciliori multo certamine, cum plus ibi fugæ fuerit, quam cædis. Ambo deinde Conſules Samnium omne quinque menſium ſpatio evaſtarunt:

A. U. 457. nec deſtitit etiam Proconſul Decius anno ſequente eorum agros populari, donec Samnitium exercitum nuſquam ſe prælio committentem poſtremo expulit finibus: atque ita occaſionem nactus plura eorum oppida cepit.

§. 9. Bellum etiam cum Etruſcis.

§. IX. At Samnites, qui pulſi Etruriam petierant, ingens ibi bellum ex multis gentibus conciverunt [b]: quod nec ſatis ſcite, nec fortunate ab *Appio* Conſule geſtum fuit. Addunt quidam, *Volumnium* alterum Conſulem a collega litteris ex Samnio arceſſitum; ſed diſſimulaſſe Appium non tantum, (plebejum fuiſſe Volumnium notandum eſt) verum etiam rogaſſe, *ſatin' ſalvæ res in Samnio eſſent? Quave cauſſa eum, ut provincia ſua excederet, induxiſſet?* Cumque Volumnius, *res in Samnio proſperas eſſe, literiſque ejus accitum veniſſe* reſpondiſſet, *ſe nihil eum morari, quin reverteretur*, adjecit. Reverſuſque

a *Ibid.* c. 14. b *Ibid.* c. 18.

ſuſque fuiſſet Volumnius, niſi legati tribunique ex Appiano exercitu obſtitiſſent. Ergo invitus fere Appius in aciem protractus fortiter tamen pugnavit, ita ut egregia victoria Conſules potiti ſint. Volumnius [a] magnis itineribus regreſſus hoſtes agrum Campanum populantes cædit; captivosque multos, & ingentem prædam ſociorum ab iis recipit: atque inde ad comitia Romam reverſus Fabium V. Decium IV. Conſules creat, [b] tribus jam conſulatibus & cenſura collegas; qui non gloria magis rerum, quæ ingens erat, quam concordia clari fuerunt [c]. Populi Senatuſque conſenſu Fabio Etruria provincia extra ordinem decreta eſt; licet plebeji auctores fuiſſent Decio, ut rem ad ſortem revocaret. Profectus ad caſtra Fabius itineribus ac mutatione locorum milites ſuos, quo ſalubriores eſſent, exercuit. Verum, cum bellum illud exſpectatione majus inveniretur, Decium ſibi adjutorem dari petiit, imperavitque [d]. Et jam præſentia Conſulum neceſſaria valde erat, cum Galli legionem Romanam, cui præerat *Scipio* legatus, circumveniſſent; licet in hac hiſtoria tradenda auctores varient. Hoc conſtat Conſules, dum jubent, ut Proprætores agrum Etruſcum vaſtent, ita Etruſcos & Umbros ad ſuos fines tuendos abduxiſſe; iiſque abſentibus cum Gallis & Samnitibus conſeruiſſe pugnam. Sed etiam ſic res in ancipiti erat [e]. Ergo

A. U. 458.

 De-

a *Ibid. c.* 20. b *Ibid. cap.* 22. c *Ibid. cap.* 24. d *Ibid. c.* 26. e *Ibid. c.* 28.

Decius paterno exemplo *ſe pro exercitu Populi Romani Quiritium devovit*. Quo piaculo facto additus eſt Romanis animus, victoriaque egregia, nec incruenta tamen potiti ſunt. In Etruria per eoſdem dies res a *Cn. Fulvio* Proprætore ex ſententia geſta [a]. Samnites etiam per Pelignum agrum fugientes a Pelignis cæſi ſunt; iterumque a L. Volumnio Proconſule Appioque Prætore. Neque ita tamen cum Samnitibus debellatum eſt: ſed anno rurſus ſequente etiam ultro caſtra Romana oppugnare ſunt auſi, quæſtoriumque ceperunt; ita ut in mediis caſtris, nec ſine periculo, dimicaretur; pulſis tamen demum Samnitibus. Sed adventante etiam altero Conſule *L. Poſtumio* receſſerunt Samnites; Poſtumius [b] *Milonia* urbe potitus *Ferentinum* duxit: & illud oppidum, pluraque vicina deſerta ab hoſtibus occupat: cumque in Samnitibus ipſi materia belli deeſſet in Etruriam verſus tres validiſſimas urbes pacem petere coegit [c]: Alter vero Conſul *Atilius* vario & ancipiti prælio cum Samnitibus pugnavit; ita ut apud utroſque exercitus par eſſet pavor. Samnites, ubi primum illuxit, abire ſine certamine cupiebant: Romani, cum exploratores *vallum ſecum portare Samnites* affirmarent, *non dubium eſſe, quin caſtra circumvallaturi eſſent*, dicebant. Itaque vix compelli potuerunt, ut hoſtibus obviam caſtris exirent: Samnites vero,

a *Ib. c.* 30. b *Ib. c.* 34. c *Ib. c.* 37.

vero, *exire, id quod timuerint, ad impediendum iter Romanis* fremebant. Cum igitur acie quidem inſtructa veſtigio tamen nemo moveretur, Conſul Romanus equitum turmas paucas immiſit [a]: at hi pulſi etiam alios metu affecerunt: donec Conſul ſe ipſum iis objecit, cuique qui ad vallum pergeret, ſive iile Romanus, ſive Samnis eſſet, mortem minitans. Ita omnes undique anniſi hoſtes ad eum locum, in quo commiſſa pugna erat, repellunt; ibique ingenti eos ſtrage afficiunt, ſeptem millibus etiam & trecentis ſuorum amiſſis. Inde revertens Conſul etiam alterum Samnitium exercitum *Interamnatium* agros depopulatum cædit; prædamque iis ereptam ſumma æquitate dominis ſuis reddidit, quemadmodum ante biennium etiam fecerat Volumnius [b]; & A. U. 191. Conſul *Lucretius* [c]. Utrumque hujus anni Conſulem triumphaſſe ex faſtis Capitolinis conſtat; de quo ſibi parum liquere ob Annalium diverſitatem tradit Livius [d]. Anno Urbis 460. *A. U. 460.* Samnites omni ope bellum reparaverunt, jurejurando etiam, ſive carmine potius diro in execrationem capitis, familiæque & ſtirpis compoſito ad fortiter pugnandum adactis militibus; obtruncatiſque circa altaria, qui juraturos ſe eſſe abnuiſſent. Sed *Papirius* Conſul paterna ſuaque gloria clariſſimus, dum collega *Car-*

a *Ibid. c.* 36. b *Liv. L. X. c.* 20. c *Id. L. III. c.* 10. *Vid. de hac re Grot. de I. B. P. L. III. c.* XVI. §. 2. d *L. X. c.* 37.

Carvilius deſtinendo hoſti *Cominium* oppugnat, ſummo militum ardore hoſtes adoritur, pullario etiam auſpicia mentiri auſo [a], & *tripudium ſoliſtimum* nunciante, cum tamen pulli paſci noluiſſent. Exaudita tamen fuit veritas, & Conſuli a fratris filio renunciata, qui religionem in eum qui falſi aliquid nunciaſſet rejecit: ac cecidit quoque pullarius ante, quam concurreretur, emiſſo temere pilo ictus. Nec prohibuit Samnites facta deteſtatio quo minus fugerent, hoſtes ſuos magis, quam jurisjurandi religionem metuentes. Ergo caſtris & urbe captis maxima clades Samnitibus illata fuit [b]: & ex armis Samnitium hoc prælio captis Coloſſus Jovi in Capitolio factus eſt [c]. Cominium etiam ab altero Conſule captum fuit: utrumque oppidum igne injecto deflagravit [d]: *Volana* præterea, *Palumbium*, *Herculaneum* a Carvilio ex Samnitibus capta. Sed nunciata Etruſcorum rebellione ex Senatusconſulto exercitum in Etruriam duxit; dum Papirius *Sepino* etiam in Samnio capto inſignem, ut illorum temporum habitus erat, ex ea regione triumphum duxit. Interea Carvilius etiam in Etruria, & contra Faliſcos, qui poſt multorum annorum amicitiam deſciverant, feliciter adeo res geſſit, ut & illæ honore triumphi dignæ eſſe viderentur. Tantaque ob has victorias fuit lætitia, ut *tum primum*

a *Ibid. c.* 40. b *Ibid. c.* 42. c *Plin. H. N. L. XXXIV. c.* 7. d *Liv. L. X. c.* 44.

mum coronati ob res bello bene geſtas *Ludos ſpectaverint* Romani [a].

§. X. Anno Urbis 461. Conſul fuit *Q. Fabius Maximus Gurges* Q. Fabii Maximi Rulliani, quem ſæpius jam memoravimus, filius, licet conſtanter cum Populo egiſſet pater, *ut aliquando vacationem hujus honoris Fabiæ genti daret* [b]. Et ſane male adeo adverſus Samnites pugnavit, ut in Senatu de removendo eo ab exercitu ageretur [c]. Sed deprecatus eſt pater hanc ſibi ignominiam, pollicitus, *ſe legatum filio ſuo iturum eſſe*: atque ejus opera & conſiliis filius Conſul adjutus cæſis Samnitibus triumphavit: atque C. Pontium Samnitium Imperatorem, qui quondam ad Caudinas furculas Romanos ſub jugum miſerat, in triumphum ductum ſecuri percuſſit: quæ tamen anno demum ſequente facta eſſe ex fragmentis Tabularum Capitolinarum conſtat. Eodem anno, cum civitas peſtilentia laboraret, oraculorum monitu legati *Epidaurum* ſunt miſſi (*Argiæ* in *Peloponneſo* urbs fuit, hodie *Malvaſia*) qui *Æſculapii* ſignum inde Romam transferrent. Anguem, ſub cujus forma Deus ille colebatur, ſecum deportaverunt; qui ſponte in inſulam Tiberis egreſſus fertur [d]; ibique illi, tanquam eas ſedes elegiſſet, templum ſtructum fuit. Habuit annus, quo Romam advectus eſt Æſculapius, Conſulem L. Poſtumium III.

§. 10. Continuatio belli Samnitici. A. U. 461.

A. U. 462.

a *Liv. Ibid. c.* 47. b *Val. Max. L. IV. c.* 1. *n.* 5.
c *Epit. Liv. XI.* d *Ovid. Met. L. XV. v.* 739.
Plut. Quaſt. Rom. n. 93. *ſive p. m.* 286.

III. qui malo exemplo, ut quondam Appius Claudius ſe ipſum Decemvirum fecerat, comitiis, quæ ipſe Interrex habebat, Conſul declaratus fuerat. Neque minore arrogantia magiſtratum geſſit, quam ceperat, Samnitici belli adminiſtrationem ſibi extra ordinem ſumens, Fabiumque Proconſulem in Samnio res gerentem provincia excedere cogens; ita ut invidia Poſtumi multum Fabio ad triumphum impetrandum profuerit; ipſi vero, licet Cominium aliaque oppida Samnitibus eripuiſſet, triumphus fuerit negatus. Ita omnibus exoſus accuſantibus Tribunis
A. U. 463 plebi ingenti mulcta damnatus eſt. Anno demum ſequente Samnites a Conſulibus *P. Cornelio* (fuit hic *Sullæ* Dictatoris atavus) & *M' Curio Dentato* agrorum ſuorum populationibus, ruinis urbium, aliiſque ingentibus cladibus ad pacem ſerio petendam compulſi ſunt. Igitur Conſuli Curio foco in ſcamno aſſidenti, atque ligneo catillo cœnanti magnum auri pondus publice miſerunt, a quo cum riſu repudiati ſunt a, cum diceret, non aurum habere præclarum ſibi videri; ſed aurum habentibus imperare. Itaque poſt annos quadraginta novem (ut Eutropius dicit *L. II. c.* 9. ſed verius poſt annos quinquaginta quatuor; cœpit enim anno urbis quadringenteſimo decimo) hoc bellum confectum fuit: nam quod etiam po-
ſtea

a *Cic. de Senect. cap.* 16. *Val. Max. L. IV. c.* III. *ex.* 5.

Digitized by Google

ſtea bellum tentaverint, non magni momenti negotium fuiſſe videtur.

§. XI. In eodem magiſtratu Curius Sabinos longa tum pace opulentos, atque inde, ut videtur, per proterviam Romani juris loca quædam invadentes vicit; eaque expeditione ad mare *Hadriaticum* (ita enim rectius ſcribitur) [a] uſque pervenit; coloniæque *Caſtrum*, *Senam*, atque Hadriam deductæ ſunt: [b] Sabinis victis civitas ſine ſuffragio eſt data [c]. Ergo duos hoc anno triumphos egit Curius; alterum nempe de Samnitibus, alterum de Sabinis. Lex etiam de Lucanis bello perſequendis hoc anno eſt lata [d]; quod *Thurinos* populi Romani ſocios hoſtiliter infeſtaſſent: ſed anno demum ſequente hoc bellum geſtum videtur. Eodem etiam anno *L. Papirius Turdus* legem *de Treviris capitalibus quotannis a Prætore creandis* tulit [e]. Anno Urbis 466., cum foris res ſatis lætæ eſſent, ingens rurſus domi ſeditio eſt exorta propter æs alienum; ita ut plebs tandem in montem Ianiculum ſecederet. Ergo Dictator *ſeditionis ſedandæ cauſſa* creatus eſt *Q. Hortenſius*, quem leges concordiæ utiles tuliſſe facile conjici poteſt, cum hinc ad tempora Gracchana (ſpatium eſt centum quinquaginta quinque annorum) nulla periculoſa ſeditio in Ur-

§. 11. Bella cum Sabinis, Lucanis, &c.

A. U. 465.

a *Vid. Cellar. Geogr. Ant.* b *Liv. Epit. XI. Polyb. L. II. c.* 19. *A. demum* 470. *Senam deductam dicit.* c *Vell. Paterc. L. I. c.* 14. d *Plin. H. N. XXXIV. c.* 6. e *Liv. Epit. d. Vid. Feſtum V. Sacramentum.*

Urbem invaluerit : ſed univerſas fere leges illas injuria temporum abolevit. Hoc tamen tradunt auctores in margine citati [a] *lege Hortenſia* ſancitum fuiſſe , *uti quodcunque plebs juſſiſſet , omnes Quirites teneret*; cum antea plebiſcitis patricii non tenerentur . Vidimus tamen ſupra *hujus libri c*. 4. §. 3. ſimilem legem ab Horatio Conſule fuiſſe latam ; & *c*. 8. §. 3. a Publilio Dictatore relatam A. U. 414. Verum poteſt fieri , ut non ſemper fuerit obſervata ; ſed jam præterea hæc novis capitibus ſanctionibuſque firmioribus fuerit munita . Hic idem Dictator etiam in gratiam plebis videtur tuliſſe legem , *ut nundinæ faſtæ eſſent , uti ruſtici , qui nundinandi cauſſa in Urbem veniebant , lites componerent* [b] ; cum prius feriæ fuiſſent , quibus Prætorem fari non licebat . His factis Hortenſius , quod nulli Dictatori ante contigerat , in eodem magiſtratu exſpiravit [c] . Hoc etiam tempore , & ejuſdem ſeceſſionis occaſione videtur lata fuiſſe *Lex Mænia*, *ut Patres ante inita ſuffragia Populi auctores fierent ejus rei , quam Populus Romanus juſſurus erat ;* quam legem jam in tribunatu agitaverat M' Curius [d] A. U. 455. In fragmento, quod ex tabulis Capitolinis eſſe videtur, invenitur hoc eodem anno Dictatorem fuiſſe A. Fabium

a *Lælius Felix. ap. Gell. XV.* 27. *Plin. H. N XVI.* 10. *Pomp. l.* 2. §. 8. *ff. de O. I. Juſtin. Inſtit. de I. n. G. &c.* §. 4. b *Macrob. Saturn. L. I. c.* 16. c *Auguſt. de Civ. D L III. c.* 17. d *Cic. de clar. Or. c.* 14. *S. Aur. Victor. de vir. ill. in Curio* :

bium Maximum Rullianum, quæ tertia ejus Dictatura fuerit: & ob Gallici, Umbrici, & Etruſcorum Volſinienſiumque belli reliquias ei delata fuiſſe videtur. Sed defectu hiſtoriæ Livianæ aliorumque auctorum veterum horum aliquot annorum res geſtæ in occulto jacent. Anno Urbis 470. Lucani, *Bruttii*, Samnites cum Etruſcis & *Senonibus* Gallis bellum contra Romanos moliti ſunt [a]; legatique ad exorandos Gallos miſſi ab iiſdem interfecti ſunt. Ergo cum imperio extra ordinem adverſus eos miſſus eſt *L. Cæcilius Metellus* Prætor [b]; eique in prælio occiſo ſuffectus eſt M' Curius Dentatus. Diſcrepat tamen aliquantulum Polybius, qui *Arretium* a Gallis obſeſſum liberare volentes Romanos cum Cæcilio Prætore occiſos fuiſſe ſcribit: poſteaque legatos a Curio in Galliam miſſos cæſos fuiſſe addit; atque ita demum eam injuriam a Romanis fuiſſe vindicatam, Senonibuſque pulſis civitatem eorum coloniam Romanam fuiſſe factam; *Senamque* appellatam. Florus vero *L. I. c.* 13. ab ejuſdem anni Conſule *Dolabella* in Etruria ad lacum *Vadimonis* omnes Gallorum Senonum reliquias deletas dicit: ad quem lacum Polybius *L. II. c.* 20. Gallos *Bojos* & Etruſcos cæſos fuiſſe narrat, eoſdem tamen iterum defeciſſe, iterumque victos ægre tandem ſubmiſiſſe animos adjicit. *A. U.* 470.

Sed

a *Oroſ. L. III. c.* 23. *& videtur eodem reſpicere Auguſt. de Civ. Dei L. III. c.* 17. b *Polyb. L. II. c.* 19.

Sed viam jam ad famam Romanorum extra Italiam propagandam, & ad victorias transmarinas occaſione belli Tarentini parabat providentia: de quo jam capite ſequenti dicturi ſumus.

CAPUT NONUM.

A. U. 472.

De bello Tarentino, & cum Pyrrho Rege.

§. 1. *De Tarento, & occaſione belli Tarentini.*

§. I. *Tarentum* urbs fuit *Calabriæ*, ſive illius partis Italiæ, quæ *Magna Græcia* dicebatur, *quod Græcorum coloniis plena eſſet; quodque Græci per ambitionem, licet falſo, eam tota Græcia majorem eſſe* jactarent [a]. Antiquiſſima quidem hæc urbs fuit: quippe quæ a *Tarante* quodam Heroe Neptuni filio condita fuiſſe dicatur [b]: ſed poſtea occupata fuit a *Phalantho Partheniarum* e *Laconia* duce circa Olympiadem XXI. quo tempore Numa Romæ regnabat. Inde ob commoditatem portus immenſis divitiis aucti cives luxui ſe totos tradiderunt; unde *molle Tarentum* dicitur *Horatio Serm. L. II. Sat. IV. v.* 34. & *imbelle* eidem *Epiſtolarum L. I. Ep. VII. v.* 45. *Juvenali* vero *Sat. VI. v.* 267. *coronatum & petulans, madidumque Tarentum*. Et ſane *petulantia* civium exitii cauſſa ipſis fuit. Cum enim forte claſſis Romana, tanquam ad ſocios & amicos, litori

a *Vid. Plin. H. N. L. III. c.* 5. b *Pauſan. Phoc.* 10.

litori eorum adnavigaſſet, Tarentini ludos tum forte in theatro, quod mari imminet, celebrantes ut hoſtilem, & cum ſummo contemptu invadunt, *Qui, aut unde eſſent Romani?* rogantes [a]. Adduxit quidam claſſis præfectum occiſum [b], bonaque Romanorum direpta fuiſſe. Ergo *Poſtumius* legatus, qui de his injuriis expoſtularet, ad eos miſſus fuit. Sed hunc theatrum (ubi Græcorum more de ſumma Republica conſultare ſolebant [c]) ingreſſum, poſtquam non ſatis ad exactiſſimam Græci ſermonis normam loqui animadverterunt [d], per ludibrium ejecerunt: imo ſcurra quidam nomine *Philonides*, qui *Cotyla* a *vinolentia* dicebatur, (Κοτυλη *omne cavum* ſignificat, & in ſpecie etiam *poculi genus*) legatum, quem ejecerant, ſublata veſte perminxit: quod cum riderent Tarentini, *Ridete*, inquit *ridete, Tarentini, dum licet; nam poſthac diu flebitis*. Ad quas minas, cum nonnulli exacerbarentur, *&, ut magis*, inquit, *ſtomachemini, hoc quoque vobis dicimus, fore, ut hanc veſtem multo ſanguine eluatis*. Ita Romam reverſus legatus contumeliam ſibi factam narravit: unde tanta indignatio eſt orta, ut confeſtim bellum iis indicendum Senatus decreverit: decretum Senatus Populus ratum fecit.

§. II. Ergo *Æmilio* Conſuli bellum Tarentinum decernitur: qui tamen pri- *§ 2. Belli cum Tarentinis ſucceſſus.*

M mum

a *Flor. L. I. c.* 18. b *Oroſ. L. IV. c.* 1. c *Actor. XIX.* 29. *Cic. pro Flacc. c.* 7. d *Dion. Hal. excerpt. de legat. c.* 4.

mum Tarentinorum animos tentavit idoneis verbis [a], æquis conditionibus pacem amplexuros eſſe ratus. Sed vicit apud hos juvenum ſententia, qui bellum malebant. Carthaginienſes, fama hujus rei accepta, centum & triginta navium claſſem Romanis auxilio miſerunt: verum duci eorum reſpondit Senatus, *Populum Romanum bella ſuſcipere ſolere, qua ſuo milite gerere poſſet: proinde claſſem Carthaginem reduceret* [b]. Æmilius itaque agrum hoſtilem vaſtat; egreſſoſque hoſtes cum clade in urbem repellit. Tarentini vero viribus ſuis diffiſi *Pyrrhum* Epiri Regem in auxilium advocant: atque interim ducem ſibi conſtituunt *Agidem* quendam Romanis ſatis amicum. Verum hujus conſilio pacem jam agitantibus ſupervenit cum exercitu, *Cineas* Pyrrhi legatus [c] (Pyrrhus enim Tarentinorum ſocietatem opportunam ſibi ducebat, cum ita viam ſibi ad ſubjugandam Siciliam, *Sardiniam* ipſamque Carthaginem aperire videretur.) Igitur etiam cum altero exercitu *Milonem* mittit; cui libenter, quod laborem fugerent, arcis & murorum cuſtodiam permiſere Tarentini, imperio Agidi jamdudum abrogato. Æmilius adventu militum Pyrrhi cognito receſſit: cumque in anguſtis quibuſdam faucibus, quas tranſire cogebatur, iter ei intercluſiſſent Tarentini, captivos eorum præmittit: at illi veriti, ne ſuos pro Romanis conficerent, deſtiterunt.

a *Zonaras Annal. T. II.* b *Val. Max. L. III. c. 7. ex.* 10. c *Vid. Plut. Pyrrho p. m.* 391.

runt. Pyrrhus interea non exſpectato vere anni ſequentis cum magno lectiſſimoque exercitu, quem mira alacritate conſcripſerat *elephantiſ*que præterea viginti (qui tum primum in Italiam venerunt; & a Romanis, quod eos in *Lucania* primum vidiſſent, *Boves Lucæ* ſunt dicti) in Italiam trajecit [a]; magno ſuo exercitusque etiam ſui periculo, & multis ſuorum amiſſis. Sed brevi Tarentinos arceſſiti auxilii peregrini pœnituit. Pyrrhus enim ſtatim ex junioribus eorum delectum egit; eoſque manipulis ſuorum inſeruit, ne contra ſe aliquid moliri poſſent. Theatrum etiam clauſit, cœtibuſque conviviorum & comeſſationum interdictis adoleſcentes aut in armis exerceri, aut in foro totos dies agere juſſit [b]. Et ne quis ſe ex urbe ſubduceret, cuſtodias in portis poſuit. Eos vero, quos vel favoris erga Romanos ſuſpectos habebat, vel Reipublicæ gerendæ noverat idoneos, partim clam ſuſtulit; partim ex quæſitis cauſis ad filium in Epirum miſit. Inter eos fuit *Ariſtarchus*, vir ſummus apud Tarentinos; quem certi negotii cauſſa navigare in Epirum Pyrrhus juſſit: ille vero obedientiam ſimulans Romam eſt profectus; Senatumque de multis ac magnis rebus edocuit. His rebus intellectis Romanos jam cura bellicoſiſſimi Regis ceperat; delectibuſque agendis & pecunia cogenda ſtrenue bellum apparabant: nec immerito;

M 2 cum

a *Pauſan. Attic.* c. 12. b *Plut. Pyrrho* p. 392.

cum omnes ſui temporis Imperatores peritia rei militaris ſuperaverit, in acie præcipue inſtruenda, caſtris metandis, ſtratagematibus inveniendis verſatiſſimus [a]; & libris de ea arte editis clarus [b]. Acceſſitque ſcelus *Decii Jubellii* Tribuni militum; quod ſociorum animos a Romanis alienare erat aptiſſimum. Cum enim *Rhegium* oppidum in extrema Italia, ut hæc tempora ferebant, opulentum, tum Pyrrhi, tum Carthaginienſium metu præſidium Romanorum expetiviſſet, miſſus eo eſt cum legione ex Campania conſcripta Decius. Hic vero urbis occupandæ opportunitatem ſibi natam ratus literas fingit tanquam a *Rheginis* ad Pyrrhum arceſſendum datas; atque ita proditionis ulciſcendæ ſpecie principum alios obtruncat, alios patria ejicit; novamque Reipublicæ formam inſtituit. Sed diſſenſione de præda dividenda, ut inter latrones, orta Decius ejectus *Meſſanam* confugit; ibique morbo oculorum correptus eſt; & medici dolo cœcus factus.

§. 3. Bellum porro cum Pyrrho geſtum. A. U. 473.

§. III. Anno Urbis quadringenteſimo ſeptuageſimo tertio *P. Valerius Lævinus* Conſul, ut bellum quam longiſſime a finibus Romanorum averteret, ſociorumque mobiles ad defectionem animos in fide retineret, cum exercitu in Lucaniam contendit: interque *Pandoſiam* & *Heracleam* urbes ad *Sirim* amnem, qui in ſinum Tarentinum effunditur, conſedit, Cum-

a *Donat. in Ter. Eun IV, 13.* b *Plut. Pyrrho p. m. 387.*

Cumque Pyrrhus prælium detrectaret ; Romanos brevi in regione hoſtili omnium rerum inopia laboraturos eſſe ſperans ; Lævinus prior pugnam laceſſivit : ſed licet fortiter & Dux & miles res gererent , terrore præcipue elephantorum virtuteque *Theſſalici* equitatus Romani ſunt victi . Majorque clades fuiſſet accepta , niſi ex elephantis unus accepto vulnere converſus ſuorum aciem turbaſſet . Tot tamen etiam ex victoribus ceciderunt, ut Pyrrhus victoriam gratulantibus reſponderet , *vereri ſe , ne ſi iterum ſic viciſſet , ſine milite in Epirum reverteretur :* quod tamen alii poſt ultimum cum Romanis prælium eum dixiſſe volunt [a] , Additur , quoque Pyrrhum cum Romanos omnes vulneribus honeſtis & in hoſtes verſos oppetiiſſe vidiſſet , magna voce exclamaſſe ; *Quam facile erat orbis imperium occupare , aut mihi Romanis militibus , aut me duce Romanis* ! Imo ipſe etiam juxta quoſdam graviter vulneratus fuit [b] . Sed auctus Lucanorum , Bruttiorum, Samnitiumque auxiliis Campaniam populatus Præneſte uſque pervenit [c] ; Capuam tamen & Neapolin fruſtra occupare conatus . At cum omnia Romæ in armis eſſe intelligeret, novoque delectu habito *Ti. Coruncanium* Conſulem ſibi occurrere , dum Lævinus a tergo inſtaret , metu ne circumveniretur in Campaniam regreſſus eſt . Hinc vero, cum Ro-

M 3 manis

a *Plut. Pyrrh. p.* 397. b *Juſtin. L. XVIII. c.* 1.
b *Plut. Pyrrho p.* 394.

manis nequaquam animos minutos eſſe vidiſſet, Cineam legatum de pacis conditionibus acturum Romam mittit, muneribus additis, quæ proceribus Romanis, eorumque uxoribus traderet. Verum ea a nemine admiſſa ſunt. In Senatu tamen Cineas blanda oratione adeo animos moverat, ut plures ad pacem inclinaturi fuiſſent, niſi Ap. Claudius, qui cæcitatis & ſenectutis cauſſa jam dudum Reipublicæ adminiſtratione abſtinuerat, hac re audita lectica ſe in Senatum deportari juſſiſſet; & gravi oratione pacem diſuaſiſſet [a]. Reſponſum itaque eſt, *prius Italia excedere Pyrrhum debere, antequam de pace, aut ſocietate cum eo ineunda agi poſſet*. Et tanta his temporibus Senatus erat veneratio ut Cineas diceret [b], *Regum ſibi illum conſeſſum viſum fuiſſe*. Miſſus eſt tamen cum aliis legatus ad Pyrrhum, qui de redimendis captivis ageret, *C. Fabricius*; quem fruſtra auro delinire Rex conatus eſt. Nec magis terrore commoveri potuit. Cum enim imperaſſet Pyrrhus, ut dum cum Fabricio colloqueretur, elephas ipſi poſt aulæum interpoſitum admoveretur, ſubitoque bellua proboſcidem ſupra caput Fabricii extendiſſet, ſimulque vocem horrendam emitteret, ipſe nihil territus, *Non magis*, inquit, *o Rex elephas tuus hodie me commovit, quam heri aurum*. Super cœnam vero, cum Cineam diſſerentem audiret de *Epicuro* Phi-

a *Vid. Cic. de Senect. c. 6.* b *Flor. L. I. c. 18.*

philoſopho (vivebat enim hoc ipſo tempore Epicurus , quippe qui mortuus eſt Olympiadis CXXVII. anno ſecundo , qui fuit Urbis quadringenteſimus octuageſimus ſecundus) [a] *ſummum* illum *bonum in voluptate collocare*; *Reipublicæ procurationem, quaſi vitæ beatæ noceat, devitare*; *Deos , affirmare , a beneficentia & ira & cura noſtri remotos otioſam & voluptatibus affluentem vitam agere ;* *Vah*, inquit Fabricius, *Pyrrho hæc præcepta & Samnitibus , dum nobiſcum bellum gerunt , cordi ſint* [b]. Admiratus egregiam viri mentem Pyrrhus invitavit , *ut, poſt quam de pace conveniſſet, ſe in Epirum comitari & ſecum ætatem exigere vellet*, primum inter amicos locum ipſi offerens ; & quartam regni partem, ut alii [c], ſed minore veri ſimilitudine tradunt. At reſponſum, quod Fabricio tribuitur , cum cetera ejus ſapientia minus mihi convenire videtur . Fertur enim dixiſſe, *Non ex re Regis fore, ſi hoc faceret; illos namque ipſos, qui nunc Pyrrhum venerarentur, ſiquidem ſe Fabricium plene pernoviſſent, eum ſibi Regem præoptaturos eſſe*. Quod tamen mihi quidem, ut dixi , nimiæ arrogantiæ fuiſſe videtur . Tanti tamen celſitudinem hanc animi feciſſe dicitur Pyrrhus , ut captivos unius Fabricii fidei crederet , ea lege , *ut ſi pacem abnuiſſet Senatus , ſalutatis propinquis , & Saturnalibus celebratis ad ſe reverterentur* . Nec ceſſit hac parte genero-

M 4 ſo,

a *Diog. Laert. L. X. ſegm.* 15. b *Plut. Pyrrho p. m.* 395. c *Eutrop. L. II. c.* 12. *Sex. Aur. Vict.*

ſo Regis animo Senatus: peracto enim feſto ſtatim eos remiſit; & ſi quis domi remanſiſſet, mortis ſupplicio affectus fuit. Præterea cum medicus Regis Conſulibus obtuliſſet, ſi dignum facinoris pretium oſtenderetur, ſe veneno regem necaturum eſſe, monuerunt Regem, ut inſidias caveret; meliuſque in futurum amicos ab hoſtibus diſtinguere diſceret a. Medici tamen nomen non addiderunt, ne eum, qui bene mereri paratus fuerat, proderent. Quin tanta hoc tempore virtus Romanorum fuit, ut ſimul cum hoc graviſſimo adverſus Pyrrhum bello etiam cum Etruſcis bellum gererent; & quidem ea fortuna, ut belli illius reliquias Conſul Coruncanius ſuſtulerit: nullam enim deinceps belli cum Etruſcis mentionem invenimus ante ultimum bellum, quod anno Urbis quingenteſimo duodecimo confectum fuit. Triumphaſſe enim hoc anno Coruncanium de Volſinienſibus & *Vulcientibus* Etruſcis ex tabularum Capitolinarum fragmentis conſtat; quemadmodum etiam collegam ipſius in Conſulatu *L. Æmilium Barbulam* de Tarentinis Samnitibus & Sallentinis triumphum egiſſe ex iiſdem tabulis diſcimus.

§. 4. *Finis belli cum Pyrrho.* A. U. 474. §. IV. Anno ſequente bellum contra Tarentinos & Pyrrhum ambobus Conſulibus eſt decretum: & magno prælio ad *Aſculum* Apuliæ urbem concurſum fuit. Ibi, cum ob loci inæqualitatem elephantorum

a *Plut. Pyrrh. p. m.* 396. *Gell. L. III. c.* 8.

torum nullus uſus eſſet, poſt multam utrimque ſtragem editam nox prælium diremit. Poſtridie Pyrrhus, ut æquabili loco pugnare cogerentur Romani, difficiliora loca præſidiis occupavit: Romani vero, ut gravem armaturam, antequam belluæ ingruere poſſent, impellerent, acriter gladiis certaverunt vulnerum & cædis immemores: atque ita, poſtquam diu pugnatum eſſet, initium fugæ eo loco cœpiſſe dicitur, ubi Pyrrhus agebat [a]. *Hieronymus* tamen hiſtoricus antiquus memoriæ prodidit, de Pyrrhi exercitu tantum tria millia quingentos & quinque ecidiſſe, ſex vero millia ex Romanis, quod caſtra Pyrrhi haud procul abeſſent. *Frontinus ſtratagematum L. II. c. 3. ex.* 20. quadraginta millia utrinque fuiſſe dicit: Pyrrhum dimidiam partem exercitus, Romanos quinque millia ſuorum deſideraſſe. Certe non niſi difficillime victoriam adeptos Romanos conſtat: licet in tota hac hiſtoria tradenda ſcriptores admodum varient. Videtur etiam poſſe colligi ex Cicerone *Tuſculanarum quæſtionum L. I. c.* 37. & *de Finibus bonor. & mal. L. II. c.* 19. alterum Conſulem Decium paterno avitoque exemplo ſe pro exercitu devoviſſe, atque occubuiſſe; quanquam alii auctores ſilentio hoc prætereant. Ex Zonaræ vero narratione videtur poſſe deprehendi, devoviſſe quidem ſe Decium, ſed

a *Plut. Pyrrho p. m.* 396.

ſed non fuiſſe cæſum, cum mandatum dediſſet Pyrrhus, ut vivus potius comprehenderetur. Et licet Zonaræ quidem per ſe non magna ſit auctoritas, quippe Græculi hominis, qui ante ſex, vel ſeptem demum ſæcula vixit, tamen videntur ejus ætate *Conſtantinopoli* adhuc ſuperfuiſſe ſcriptores hodie deperditi, ex quibus ſua haurire potuit. In hoc rerum incerto illud tamen ſcimus, ſuperiores fuiſſe Romanos. Tarentum enim Pyrrhus conceſſit, non perſequentibus tamen Romanis, quod magnitudinem cladis, quam etiam
*A.U.*475. ipſi acceperant, ſatis arguit. Itaque anno ſequente cum a *Syracuſanis*, *Agrigentinis* & *Leontinis* quibuſdam (ſeditione enim laborabant Siculi [a]) evocatus eſſet, in Siciliam cum magna exercitus parte trajecit. Fabricius vero Conſul de Lucanis, Bruttiis, Tarentinis; Samnitibus triumphavit [b]. Pyrrho autem in Siciliam appulſo civitates certatim ſe tradiderunt: bellumque jam cum Carthaginienſibus animo agitabat. Carthaginienſes enim fœdus cum Romanis inierant legibus, quæ ſequuntur [c]: *ſi ſocietatem cum Pyrrho Populus Romanus, aut Carthaginienſis inierit, fœderis legibus uterque caveto, ut ſi alterutrius ditionem hoſtis invaſerit, ſibi opem ferre liceat. Utriutri opus auxilio habuerint, naves a Carthaginienſibus præbentor & ad iter & ad prælium. Stipendia ſuis utrique danto. Carthaginienſes etiam mari,*

a *Plut. Pyrrh. p. m.* 397. b *Marmora Capitol.*
c *Polyb. L.III. c.* 25.

ri, ſi opus erit, auxiliantor. Socios navales nemo invitos navibus exire cogito. At in hoc bello apparando imperioſe & dure cum Siculis egit, multos ſibi ſuſpectos e medio tollens, ita ut ex populari in tyrannum verteretur a. Sed hac ipſa cauſſa ſublapſæ ejus res retro referri cœperunt; ita ut aliæ civitates ad Carthaginenſes, aliæ ad *Mamertinos* deficerent. (Mamertini Meſſanam urbem incolebant.) Commodum itaque honori Regis litteræ a Samnitibus & Tarentinis allatæ ſunt, quibus opem ejus implorabant, quod a Romanis ad anguſtias redigerentur. Color ergo hic fuit, ne pro fuga diſceſſus ejus haberetur. Et tamen etiam verum erat, *A.U.* 476. Conſules collatis viribus Samnium vaſtare, ita ut Samnites res ſuas in abruptos montes avioſque ſcopulos conferrent. Atque etiam alterum Conſulem *C. Junium Brutum Bubulcum* de Lucanis & Bruttiis triumphaſſe faſti docent: ut etiam anno ſequente *Q. Fabium* Conſulem; de quibus tamen triumphis apud auctores altum eſt ſilentium. Alter hujus anni Conſul erat P. Cornelius Rufinus II. vir belli quidem peritus; ſed avaritiæ nomine infamis. Mirabantur igitur homines, Fabricium ſpectatiſſimæ integritatis virum b in comitiis cauſſam Rufini contra competitores ejus enixe provehere: quibus facete reſpondit Fabricius, *Nihil mirum videri debere, ſi difficillimis temporibus compilari ſe, quam veni-*

a *Plut. d. l. p.* 396. b *Val. Max. L. IV. c.* 4. *n.* 10.

venire mallet [a]. Et bene ſane rem geſſit Rufinus Lucanis & Bruttiis afflictis; & Crotonem, quæ defecerat, præſidio *Epirotarum* recepto, dexteritate potius ingenii, quam vi recepit [b]. Pyrrhus autem, cum ex Sicilia diſcederet, fertur ad comites ſuos converſus dixiſſe, *Quam, o amici, palæſtram Carthaginienſibus & Romanis relinquimus?* Quod veriſſimum prudentis Regis præſagium fuiſſe eventus mox comprobavit. In ipſo trajectu cum *Pœnis* confligere Pyrrhus coactus fuit; ac magna parte navium ſuarum amiſſa in Italiam potius fugit, quam venit. Transgreſſum ſtatim invaſere Mamertini: ſed Pyrrhus, cum ipſe præſens fortiſſime pugnaret, ita ut barbarum ſe invadentem medium diſſecuerit, viam reliquam ſibi tutam præ-
A. U. 478. ſtitit. Inde partem exercitus in Lucaniam adverſus alterum Conſulem mittit: ipſe reliquam partem adverſus Curium duxit, ſi ante quam auxilia adventarent, ipſius exercitum profligare poſſet. Sed Conſul primam ejus aciem (per errorem enim viæ milites Pyrrhi non omnes ſimul advenire potuerunt) cædit elephantſque aliquot capit: eoque ſucceſſu elatus & caſtris egreſſus plenam ab hoſtibus victoriam reportat. Atque ea victoria tantum fiduciæ animis Romanorum addidiſſe videtur, ut inde ſtatim de imperio extra Italiam proferendo cogitare cœperint. Pyrrhus vero omni ſpe ulterioris adverſus Romanos ſuc-

a *Gell. L. IV. c.* 8. b *Frontin Strat. L. III. c.* 6. *ex.* 4.

ſucceſſus abjecta in Græciam eſt reverſus anno ſexto poſtquam in Italiam venerat: ibique anno Urbis quadringenteſimo octogeſimo cum nocturna invaſione *Argos* urbem ingreſſus eſſet, a muliercula, cujus filium occiderat, tegula e tecto projecta interfectus eſt. Reliquerat autem Tarenti Milonem Præfectum: ſed ille ab ipſis Tarentinis, quod male eos vexaret, in anguſtias redactus anno Urbis 481. arcem Tarentinorum *Papirio* Conſuli tradidit. Addit epitome Liviana *L. XIV.* & *Oroſius L. IV. c.* 3. Carthaginienſes Tarentinis contra Romanos auxilio veniſſe; atque ita ab iis fœdus primum fuiſſe violatum. Nam *Tarentinis* in epitome Liviana eſſe legendum, non *Mamertinis*, ut habent editiones *Gryphii* A. 1554. *Gruteri* 1609. 8. *Clerici* 1710. docet ad eum locum Sigonius.

A. U. 480.

A. U. 481.

§. V. Eodem anno ab utroque Conſule bellum Samniticum, quod per annos plus quam ſeptuaginta continuatum fuerat, confectum fuit: Tarentiniſque pax & libertas data eſt [a]. Atque ita, Etruſcis etiam & Gallis paulo ante debellatis tota fere Italia (ut tum ſcilicet finiebatur, Gallia Ciſalpina nondum eo nomine comprehenſa) in poteſtatem Romanorum venit: niſi quod de Sallentinis *Meſſapiiſ*que A. etiam 487. ab utroque Conſule triumphatum fuit; otioque Romanis dato legio Campana, quæ Rhegium occupaverat, obſeſſa: &, deditione facta,

§. 5. *Alia bella poſt fugatum Pyrrhum.*

a *Liv. Ep. XV.*

ćta, tota, millia hominum quatuor, in foro Romano ſecuri percuſſi ſunt a. Niſi verior alicui videatur ſententia Polybii *L. I. c.* 7. qui pertinaciter adeo urbem ab ipſis defenſam dicit, ut tantum paulo amplius trecentis in poteſtatem redegerint, ſecurique percuſſerint Romani. Hinc cum Umbris bellum eſt geſtum :
A. U. 483. nam de *Saſſinatibus* Umbriæ populis anno Urbis quadringenteſimo octuageſimo tertio triumphaſſe *Cn. Cornelium Blaſionem* Conſulem docent reliquiæ marmoreorum faſtorum. Anno vero ſequente novum bellum cum Picentibus (quorum regio hodie *Marchia Anconitana* dicitur) exortum eſt b : ſed anno ſtatim quadringenteſimo octogeſimo quinto ipſis victis, captoque capite gentis *Aſculo*, (diverſum enim hoc eſt ab Aſculo Apuliæ, de quo ſupra diximus) pax data eſt : cum anno præcedente primum argenteus nummus Romæ ſignatus eſſet ex argento, ut videtur, a *Ptolemæo Ægypti* Rege legatis Romanorum A. U. 480. dono dato. Colonia in Picenum *Ariminum* deducta eſt, ut in fide ea gens retineretur. Eodem anno adhuc cum Umbris bellum geſtum fuiſſe videtur : nam de hujus anni Conſule *Ap. Claudio Craſſo* cum Pighio intelligenda eſſe cenſeo, quæ narrat Valerius Maximus *L. VI. c.* 5. *ex.* 1. eum Camerinos (qui in Umbria fuerunt juxta Strabonem, *Ptolomæum* & alios) ductu atque auſpi-

a *Liv. L. XXVIII. c.* 28. b *Eutrop. L. II. c.* 16.

auſpiciis ſuis captos ſub haſta vendidiſſe: quod Senatus ægre ferens, quia parum liquida fide ab Imperatore geſtum erat, maxima cura requiſitos redemit: iiſque habitandi gratia locum in Aventino monte adſignavit & prædia eis reſtituit. Utrumque Conſulem hujus anni de Picentibus triumphaſſe ex faſtis Capitolinis patet; & tanta victoria fuit ut Picentium CCCLX. millia ſimul in fidem venerint. Anno Urbis quadringenteſimo octuageſimo ſexto Sallentinis [a] & Meſſapiis bellum eſt illatum, & Brunduſium urbs ab illis capta; unde frequentiſſimus poſtea in Græciam trajectus fuit. Prætextus quidem belli erat, quod cum Pyrrho arma junxiſſent: ſed vera ratio fuiſſe videtur, ut commodiſſimum illum ad trajectum in Græciam portum occuparent Romani; cum illa ratione facillime victorias ſuas etiam Orientem verſus extendere poſſent. Addit Zonaras, Romanos urbe potitos eo colonos miſiſſe: ſed Livius (ut ex epitome ejus decimanona conſtat) & *Vellejus Paterculus L. 1. cap. 14. Torquato* demum *Sempronioque* Conſulibus, ſive anno Urbis 509. hoc factum fuiſſe referunt: quibus adverſari nolim. Sed hoc anno jam Brunduſium in poteſtatem Romanorum veniſſe patet ex Valerio Maximo *L. VI. cap. 6. ex.* 5. ubi narrat, Ædiles hujus anni *Q. Fabium* & *Cn. Apronium* legatos *Appolloniatium* ora *A. U.* 486.

a *Plin. H.N. III. c.* 13.

ra contentione pulſaſſe: eoſque a Senatu per feciales fuiſſe deditos, Quæſtoremque cum iis Brunduſium ire juſſum, ne quam in itinere a cognatis deditorum injuriam
A. U. 488. acciperent. Anno Urbis quadringenteſimo octogeſimo octavo Volſinienſibus libertorum & ſervorum conjuratione oppreſſis, cum Romanorum opem per legatos imploraſſent, *Q. Fabius Gurges* Conſul auxilio miſſus eſt; a quo ſuperati ſunt ſervi, & in urbem compulſi. Zonaras, Conſulem Fabium ex vulnere obiiſſe dicit, eaque fiducia ſervos erupiſſe adjicit: ſed ab altero Conſule ad deditionem coactos, & cum cruciatu necatos fuiſſe, urbe etiam everſa indigeniſque & ſervis, qui in fide manſerant, alio translatis. Verum hoc de *Fulvio* anni inſequentis Conſule intelligendum eſſe columnæ Capitolinæ docent, triumphum ejus de Volſinienſibus referentes. Ita Italia omnis in poteſtatem redacta in quatuor provincias Quæſtorias diviſa fuit [a]: priſtiniſque quatuor Quæſtoribus quatuor alii ſunt additi [b], qui vectigalia, tributa, decimas, portoria, omnes denique Populi Romani reditus ex agris, ſylvis, paſcuis publicis adminiſtrarent. Diviſio autem hæc ſequenti fere modo facta fuiſſe videtur [c]; ut prima provincia quæſtoria fuerit *Oſtienſis*, quæ Etruriam & utrumque Latium cum adjunctis *Ciſapenninis* & mediterraneis populis fuerit complexa. Secunda provincia

a *Tac. Ann. L. XI. c.* 23. b *Lipſ. ad Tac. Ann. L. IV. c.* 27. c *Pigh. ad hunc A.*

cia videtur fuiſſe *Calena*, dicta a *Calibus* Campanorum oppido, quæ Campaniam, Samnium, Lucanos, Bruttios, Magnam Græciam uſque *Metapontum* & ad ſinum Tarentinum continuerit. Tertia provincia fuit *Gallica*; quæ ita dicta videtur ab *agro Gallico* inter *Æſim* & *Rubiconem* fluvios [a]; quem Romani Senonibus Gallis deletis occuparant, publicarantque: atque hanc provinciam, Umbriam etiam, & forte Picenum comprehendiſſe puto. Ita quarto demum Quæſtori, Calabria adminiſtranda ſuperfuerit; cui includebantur Apuli, *Hirpini*, *Pediculi*, Sallentini, Meſſapii, *Japyges*, *Peucetii*, Tarentini, *Compſani*, aliique. Quo nomine autem hæc provincia dicta fuerit obſcurum eſt; niſi generali *Calabria* nomine veniſſe dicatur.

a *Suet. Claud. c.* 24.

IN LIBER

Digitized by Google

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De primo bello Punico.

§. I. *De occaſione belli Punici I.*

§. I. MAjora deinceps, & non unius terræ Italiæ, ut hactenus, negotia caſuſque explicanda habebimus: cumque quingentis fere annis in Italia occupanda deſudaverit virtus Romana, ducentis circiter inſequentibus annis per maximam orbis tunc cogniti partem Imperium ſuum extendit [a]. Et primam quidem occaſionem dedit nobiliſſima, & ab Italia anguſtiſſimo freto dirempta Inſula Sicilia & ipſi freto adjacens urbs Meſſana. Hanc Campani ſub *Agathocle* merentes non multo ante hæc tempora pulchritudine oppidi inducti per dolum occupaverant [b], civibus partim ejectis, partim jugulatis; *Mamertinorum*que nomine ſibi indito. Reſque ſuas facile tutati ſunt auxilio eorum, qui ſimili ſcelere Rhegium occupaverant [c]: ſed horum ope deſtituti a Syracuſiis & *Hierone* ejus urbis tyranno magna clade affecti ſunt. (Obſervemus hoc obiter, hunc Hieronem initio vere tyrannum egiſſe; ſed poſt diutinum morbum advocatis viris ſuo tempore eruditiſſimis, ut otium falleret, eorum monitis virum plane

a *Flor. init. L. II.* b *Polyb. L. I. c. 7. ſqq.* c *Vid. Supr. L. II. c. 9. §. 2.*

plane optimum factum fuiſſe. [a]) Ergo extremo hoc caſu pars ad Carthaginienſes confugere, iiſque ſe arcemque ſuam tradidere: pars miſſis ad Populum Romanum legatis urbem ei dedidere auxilium poſtulantes, quod Italicæ, & ita communis cum Romanis originis eſſent. At ſatis intelligebant Romani magnam & manifeſtam fore abſurditatem, ſi ipſi, qui paulo ante cives ſuos ob ſimile ſcelus in occupando Rhegio commiſſum ſupplicio affecerant, jam Mamertinis idem patrantibus opem ferrent. Videbant tamen etiam, ſi permitterent, arcem Meſſanæ urbis Carthaginienſibus tradi, fore ut brevi ſpatio tota Sicilia potirentur; cum jam non tantum Africam, ſed pleraque etiam *Hiſpaniæ* loca maritima, inſulaſque maris inferi ſui juris feciſſent; atque ita metuendi ſibi vicini fierent, undique Italiæ imminentes.

§. II. Igitur *Ap. Claudio* Conſuli Sicilia provincia decernitur: tumque primum Romani, belli quidem cauſſa, mare ingreſſi ſunt [b]; ſed claſſe rudi admodum & incondita, parumque ad pugnam apta. Hinc ipſæ naves, quibus tunc ſunt uſi, *caudicaria* ſunt dictæ [c] quia *caudices* arborum ipſis adhuc adhærebant: & ipſe Appius inde cognomine *Caudex* appellatus fuit. In Siciliam appulſus Claudius Car-

§. 2. Initium belli Punici I. A.U. 490.

a *Vid. Cl. P. Coſte Preface ſur l'Hieron. de Xenophon. Suid. V. Hieron.* b *Flor. I. II. c. 2. Suet. Tib. c. 2.* c *V. Sen. de brev. vit. c. 13. Feſt. Non. p. 559. ed. Plant. 1565.*

Carthaginienſes & Syracuſanos intra munitiones ſuas compulit [a]; eamque urbem illico obſedit. Cumque anno ſequente
A. U. 490. ambo Conſules cum novis etiam copiis in Siciliam miſſi eſſent, pleraque tam Carthaginienſium, quam Syracuſanorum oppida ad Romanos defecerunt. Rex Hiero, qui jam victus a Romanis fuiſſet, atque metum Siculorum & multitudinem ac vim Romanarum legionum cerneret, legatos ad Conſules de pace & amicitia mittit; eamque æquis legibus impetravit, & conſtantiſſime poſtea amicitiam cum Romanis exercuit. Mirari hic lubet prudentiam Romanorum, qui inimicorum ſuorum gratiam ita ſibi conciliaverint; præſertim ſi qui ipſis prodeſſe poterant, ut eorum egregia opera imperium ſuum ſtabiliverint; quemadmodum ſecundo Punico bello ita *Maſſiniſſam* Regem; & bello Aſiatico *Attalum* atque *Eumenem* ſibi adjunxerunt. Triumphaſſe tamen hoc anno de Pœnis & Hierone Rege *Valerium* Conſulem ex faſtis patet: qui etiam ab urbe *Meſſana* victa, *Meſſana*, paulatimque vulgo permutante literas, [b] *Meſſalla* appellatus fuit. Non magni eſt momenti, ſed tamen obſervatione non indignum, hunc Valerium *primum*, *Catana* capta, ex Sicilia *horologium* in Urbem detuliſſe; & in columna publice ſecundum roſtra ſtatuiſſe [c]; quod tamen valde imperfectum fuiſſe, lineis ejus ad horas non con-

a *Polyb. L. I. c. 15.* b *Senec. de brev. vit. c. 13. Macr. Sat. L. I. c. 6.* b *Plin. Hiſt. Nat. L. VII. c. 60. ſ. ult.*

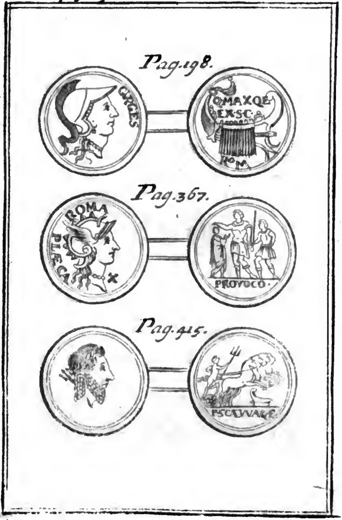
congruentibus ex Plinii loco citato patet. Facete eo alludit *Plautus* in comœdia deperdita, quæ *Bœotia* dicta fuit, in loco, quem citat Gellius *Noct. Attic. L. III. c.* 3. & qui apud ipſum legi poteſt. Anno ſequente utrique iterum Conſuli bellum in Sicilia eſt mandatum: cumque Pœni *Agrigentum* ſibi quaſi arcem belli conſtituiſſent, eoque annonam & copias collegiſſent, Conſules eam obſidione cingunt [a]. Cumque poſt duos menſes ad ſummas jam anguſtias redacti eſſent, *Hannonique* Pœnorum duci ſignificaſſent, famem amplius tolerari non poſſe, belli fortunam ſibi tentandam eſſe, Dux Carthaginienſium conſtituit. Sed cum magno prælio fuiſſet fuſus [b] *Hannibal*, qui cum imperio copiis obſeſſis præerat, rebus deſperatis noctu Romanis inſciis copias ſuas incolumes abduxit. Ita poſtridie Romani facile urbem ceperunt, multis mancipiis, multoque omnis generis apparatu potiti. Hæc victoria Romam nunciata in ſpem adduxit Romanos, poſſe omni Inſula exturbari Carthaginienſes.

§. III. Igitur, cum pedeſtres quidem copias idoneas habere ſe confiderent Romani, ſed maris Imperium obtinerent Carthaginienſes [c]; ad navium fabricam omni conatu animum applicuere, quinqueremes centum, triremes viginti fabricare ſtatuentes: & licet rudes admodum talium navium conſtruendarum eſſent, *§. 3. Initium rei maritimæ apud Rom.*

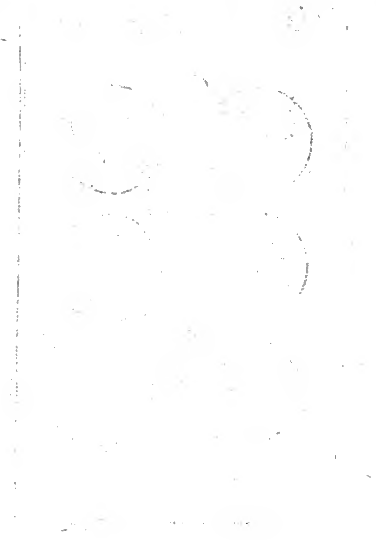
a *Polyb. L. I. c.* 18. b *Ibid. c.* 19. c *Ibid. c.* 20.

tamen intra ſexageſimum diem; quam cæſa ſylva fuerat [a], centum viginti navium claſſis in anchoris ſtetit; imo centum ſexaginta eas fuiſſe dicit Florus. Et hujus rei memoriam in denario ſervare voluiſſe videtur *Q. Fabius Maximus Gurges* [b]; quem Quæſtorem hoc anno fuiſſe Pighius conjicit. Dum autem claſſis inſtruitur, ſimul etiam remiges exercebantur: in litore enim ad remos ſedere juſſi eundem ordinem ſervabant, quem in tranſtris navium ſedentes ſervaturi eſſent & *hortatore* [c], ſive *celeuſta* (*portiſculum* dixerunt Latini [d]) in medium locato, qui omnes ſimul reclinare ſeſe manus adducendo, & rurſus incumbere eaſdem propellendo docuit. Ita paulum modo veram navigationem in mari experti juxta Italiæ litus navigare inceperunt [e]. At *Cn. Cornelius* Conſul, quem rei navali præfecerant Romani, cum ſeptemdecim navibus Meſſanam jam erat profectus: ſed cum ſpes capiendi per proditionem Lipareorum oppidi ei affulſiſſet, inconſultius ad ejus muros appellit; & a Carthaginienſibus opprimitur. Et ſocii quidem navales in terram evaſere, ipſe vero cum navibus captus eſt. Verum parum abfuit, quin etiam Hannibal claſſem Romanam cognoſcendi cupidus in ſimile diſcrimen inci-

a *Plin. H. N. L. XVI. cap.* 39. b *Vid. Vaill. de fam. Rom. G. Fabia n.* 7. c *Vid. Ovid. Met. L. III. v.* 619. d *Ennius Ann. VIII. ap. Non. p.* 179. *ed. Plant. A.* 1565. *Vid. & Plaut. Aſin. A. III. S. I. v.* 15. e *Polyb. L. I. c.* 21.

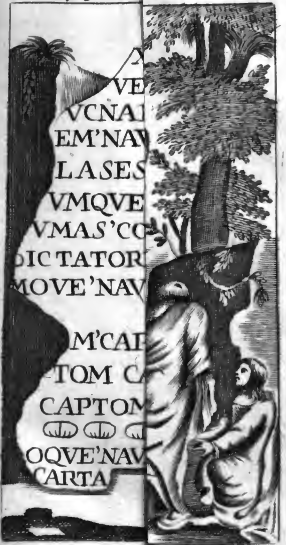

Digitized by Google

inciderer: ſed amiſſis pleriſque navibus ipſe tamen incolumis evaſit. Interim claſſis Romana jam Siciliæ appropinquaverat; ejuſque præfecturam alter Conſul *Duillius* in ſe ſuſceperat. Experti autem fuerant prioribus pugnis Romani, naves ſuas rudi opere conſtructas a Carthaginienſium navibus velocitate longe ſuperari: ergo Duillius machinas quaſdam excogitavit, ſive aſſeres ferreo unco præfixos, quos hoſtium navibus injiceret, ut cogerentur quaſi in ſolido decernere [a]. *Manus ferreas*, ſive *harpagonas* vocabant [b]. Cum his non confundendos eſſe *corvos*, quos deſcribit Polybius, volunt interpretes: quod jam ulteriori per otium inquiſitioni relinquo. Duillius ita inſtructus apud *Liparam* inſulam hoſtes adoritur; ſtupenteſque miraculo rei Carthaginienſes amiſſis quinquaginta navibus in fugam inclinati ſunt. [c] Inde exſcenſione in Siciliam facta Romani *Ægeſthanos* ad ultima jam redactos obſidione liberarunt; *Macellamque* urbem vi expugnarunt. Propter hanc victoriam Duillio maximi honores fuerunt habiti; eique *omnium primo triumphus navalis* eſt decretus: cujus memoriam etiam ſervant nummi [d]. Tum columna ei in foro marmorea roſtriſque captarum navium inſignis erecta eſt [e]: cujus baſi titulus victoriæ rerumque geſtarum erat inſcri-

a *Flor. d. l.* b *Vid. Liv. L. XXX. c.* 10. *Curt. L. IV. cap.* 2. c *Polyb. L. I. c.* 23. d *Vid. Vaillant. de fam. Rom. Gente Duillia num.* 2. e *Silius Ital. L. VI. f.*

VE
VCNAI
EM'NAV
LASES
VMQVE
VMAS'CO
DICTATORI
MOVE'NAV
M'CAI
TOM C
CAPTOM
OQVE'NAV
CARTA

a *Flor. l. d. Vid. omn. Inſcr. antiquiſſ. & ejus explic. in T. IV. Theſ. Graviani.* b *Val. Max. L. V. c. n. 2. Silius It. L. VI. v.* 670. c *Zonar. L. II. Oroſ. L. II. c. 7.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Romanis in portu quodam incluſus plurimas naves amiſit; cujus rei pretium a Carthaginienſibus ſuis crucem tulit. Anno ſequente *L. Cornelius Scipio* Conſul in Sardiniam & *Corſicam* inſulas trajecit; quarum imperio Pœni potiebantur: & in hac *Aleriam*, in illa *Olbiam* urbem expugnavit [a]; totiſque inſulis facile potitus eſt. Imo terra marique Pœnos ſic profligavit, ut victoriæ nihil, niſi Africa ipſa, reſtaret: quod ſentiens Hanno Pœnorum Dux rebus deploratis inter confertiſſimas hoſtium turmas ſe præcipitans occubuit, ampliſſimo mox funere a Scipione elatus [b]. Sed interea Romæ improviſum & ſubitum periculum patres ſollicitudine ſimul affecit & liberavit [c]. Samnites erant ad quatuor millia ad uſum navalis militiæ conſcripti: qui cum a mari abhorrerent, urbis incendium & direptionem agitabant; ſervorumque jam tria millia in ſuas partes pertraxerant. Aſſentiri ſe his etiam ſimulaverat *Erius Potilius* auxiliorum ductor, ut omnia eorum conſilia penitus cognoſceret. Quia vero illa deferre non poterat, cum undique Samnitibus cingeretur, perſuaſit illis, ut, cum Senatus haberetur, in foro congreſſi vociferarentur, in dimetiendo frumento fraudem ſibi factam. Atque ita tanquam auctor tumultus arceſſitus inſidias Senatui A.U. 434.

expo-

a *Flor. l. d. Vid. omn. Inſcr. antiquiſſ. & ejus explic. in T. IV. Theſ. Graviani.* b *Val. Max. L. V. c. n. 2. Silius It. L. VI. v.* 670. c *Zonar. L. II. Oroſ. L. II. c. 7.*

expoſuit: ac tum quidem ſeditione ſopita illi ſunt dimiſſi. Noctu autem, cum quiſque ſervos ſuos domi comprehendiſſet, omnis conjuratio diſſipata eſt. In Sicilia interea Hamilcar tanta proſperitate bellum gerebat, urbes alias vi, alias proditione occupans; ut niſi a *C. Floro* Proconſule fuiſſet coercitus, totam Siciliam ſubigere potuiſſe videatur. Et hinc eſt, quod dicit Polybius *L. I.* c. 24. Romanas legiones eo anno nihil memoria dignum in Sicilia geſsiſſe: ſed anno ſequente idem *Hippanam*, *Mytiſtratum*, *Camarinam*, *Ennam*, aliaque a Romanis occupata narrat.

A U. 294.

§. 5. *Mira fortitudo Calpurnii Flammæ.*

§. V. Mirandum vero videtur, cum nullam facere mentionem eximiæ fortitudinis M. *Calpurnii Flammæ* [a] Tribuni, & trecentorum, qui cum eo erant, militum; qua gloriam *Leonidæ Spartani*, & trecentorum, qui quondam cum eo ad *Thermopylas* cæſi fuerant [b], exæquarunt. Narrat hanc hiſtoriam ex M. Catonis *Originum libris* Gellius *Noct. Att. L. III. c.* 7. ſed ibi *Q. Cædicius* dicitur; & in hoc nomine valde variatum fuiſſe patet ex Frontino *Stratag. L. IV. c. v. ex.* 10. ubi etiam *Laberium* a quibuſdam vocatum fuiſſe addit; quemadmodum Gellius *Valerio* ipſi nomen fuiſſe ex Cl. Quadrigario refert. Res autem ipſa ita ſe habet: Cum milites Romani ſe in locum fraudi & perniciei

a *Florus l. d. Liv. Epit.* 17. *& ipſe Liv. L. XXII. c.* 60. *Plin. L. XXII. c.* 6. b *Vid. Herodot. L. VII. c.* 220. *&* 224. *innumeroſque alios.*

niciei obnoxium inſinuaſſent, Tribunus ad Conſulem venit, & oſtendit, nullam viam ſalutis exercitui ſupereſſe, niſi locus editus, qui in conſpectu erat, a paucis (quadringentos dicebat) occuparetur, ut, dum in horum quadringentorum cæde occupatus eſſet hoſtis, tempus exercitum ex eo loco educendi haberet. Reſpondit Conſul, conſilium quidem fidum ac providens ſibi videri; ſed dubitare, quem invenire poſsit, qui milites quadringentos ad eum locum in hoſtium cuneos & certam mortem duceret. Operam ſuam offerenti Tribuno gratiæ a Conſule ſunt actæ: Tribunuſque cum quadringentis militibus ad moriendum profectus eſt: Stupuerunt primo ad tantam audaciam hoſtes: ſed mox ſtrenuiſsimos ſuorum adverſus Romanos] mittunt. Tandemque poſt anceps prælium multitudo ſuperavit: quadringentique ad unum omnes perfoſsi gladiis ac miſsilibus operti ceciderunt. Conſul interea ſe in locos tutos & editos ſubducit. Cato tamen *in Originum libris*, Tribunum, cum inter mortuos defatigatus vulneribus, ægreque ſpirans diu jacuiſſet, ſublatum fuiſſe, atque inde convaluiſſe, aſſerit; ſæpeque poſt illa operam fortem Reipublicæ atque ſtrenuam præbuiſſe.

§. VI. Eodem anno *Sulpicius* Conſul ſucceſſibus, quibus in Sardinia uſus fuerat, elatus in Africam navigare contendit. Hannibal patriæ ſuæ metuens eum inſecutus eſt: verum adverſis ventis repulſi ambo *§. 6. Bellum in Africā translatum. A. U. 495.*

bo receſſerunt. At mox alter Conſul [a] *Aulus Atilius* Hannibalem per transfugas tanquam etiam ipſe in Africam navigaturus eſſet, decepit. Nam celeriter portu egreſſum Sulpicius Conſul invaſit; pleraſque naves ejus præ caligine diu ignorantes quid rei eſſet, demerſit; reliquas inanes cepit, cum defenſores earum ad terram profugiſſent. Hannibal mox ſeditione ſuorum periit. Anno Urbis quadringenteſimo nonageſimo ſexto cum Conſul

A. U. 496.

C. Atilius Regulus (qui etiam *Serrani* cognomentum habuit, quod ipſi in agro *ſerenti* Conſulatus oblatus eſſet [b]) ſtationem apud promontorium Siciliæ *Tyndaridem* haberet, Punicam vero claſſem ex litore inordinatius præternavigantem conſpexiſſet, cum decem ſolum navibus, reliquis ſequi juſſis, ipſi obviam pergit [c]. Pœni qui animadverterant, eum longo intervallo a ſequentibus eſſe divulſum, ſubito converſi omnes prætoriam capiunt; ſed mox a reliquis Romanorum navibus, quæ jam ſe inſtruxerant, cum magna clade repelluntur. Inde Liparam non tantum; ſed etiam *Meliten* Inſulam cepiſse Conſulem Atilium vult Oroſius *L. IV. c.* 8. & recte, ut videtur, cum Capitolinæ tabulæ, cum triumphum navalem hoc anno egiſse, teſtentur; quemadmodum etiam denarii triumphi hujus teſtes hodie inveniuntur [d]. Ergo proſpera hac fortuna

a *Zonar. Ann. T. I.* b *Val. Max. L. IV. cap.* 4. *Plin. H. N. XVIII.* 3. c *Polyb. L. I. c.* 25. d *Vid. Vaillant. de fam. Rom. G. Atilia n.* 9.

na aucti animis Romani anno ſequente Sicilia, ut jam ſuæ ditionis, relicta, ejuſque inſulæ rebus ordinatis, in Africam bellum transferre decreverunt; ut jam non amplius de Sicilia, ſed de ſalute ſua propria, ſuiſque agris pugnarent Pœni. Nec ſegnius hi Romanos avitis ſuis ſedibus arcere parabant [a]; & maxime, ut navali prælio hoſtes excipere poſſent; ita ut utraque Reſpublica tota ſua amplitudine, totiſque viribus jam in bellum incumberet. Non vero Carthaginienſes adventum Romanorum exſpectarunt; ſed ad *Heracleam Minoam* (Siciliæ in litore Auſtrali urbs eſt) cum ipſis congreſſi ſunt [b]: verum poſt acrem pugnam ſuperatus eorum Imperator Hamilcar, ut tempus tereret, donec domo auxilium mitteretur, *Hannonem* ad Conſules, tanquam de pacis conditionibus tractaturum, mittit. Quem cum multi comprehendendum eſſe clamarent, (quod etiam Carthaginienſes Cornelium Conſulem fraude cepiſsent [c]) dixiſse fertur: *Hoc vero ſi feceritis, jam nihil eritis* Afris *meliores*. Et ſane excepit vocem ejus dictum Conſulum grave, *Iſto te metu, Hanno, fides civitatis noſtræ liberat* [d]. Eaque adulatione vitam ſibi ſervavit Pœnus. Fuerunt autem Carthaginienſes perjurii & fraudis nomine infames; unde *Punica perfidia* apud Romanos in proverbium abiit [e]: licet tamen no-

a *Polyb. L.I.c.*26. b *Zonar.T.II.* c *Vid.ſupr.*§.3. d *Zonar.d.l. Val.Max. L.VI. c.*6.*ex.* 2. e *Vid. Liv.L.XXII.c* 6. *Eraſm.Adag.Chil I.Cent.*8.*n.*48.

nolim Romanis de hoſtibus ſuis id affirmantibus in omnibus fidem habere: & puto, ſi Pœnorum libri ad nos perveniſſent, non pauciores nos querelas de mala Romanorum fide, & forte non minore jure, inventuros fuiſse. Conſules porro, rejectis pacis conditionibus, in Africam ad *Mercurii promontorium* appulere: ſtatimque *Clupea* urbe obſidione potiti ſunt [a], (*Aſpidem* vocant Græci, quæ vox ipſis *clypeum* notat) ſive, ut Zonaras dicit, eam ab incolis deſertam occuparunt: & ingentem porro ex agris pecudum mancipiorumque prædam collegerunt. Imo ad trecenta, ſive caſtella [b], ſive urbes in poteſtatem redegerunt, Pœnorum agros ad Carthaginis uſque mœnia depopulati. Ita cum ingenti præda *L. Manlius* Conſul Romam reverſus navalem de Pœnis triumphum egit; multis etiam Romanorum, qui occaſionibus variis fuerant capti, ſervitute liberatis [c]. Regulus autem ex Senatusconſulto bellum in Africa continuavit: cumque ad *Bagradam fluvium* caſtra haberet, tantæ magnitudinis ſerpens milites complures, qui aquatum, aut pabulatum exiverant, devoravit, ut arcis cujuſdam inſtar militaribus copiis & catapultis conficiendus fuerit. Ejus pellis centum viginti pedum longitudine Romam perlata fuiſse perhibetur [d]. Regulus porro variis jam captis caſtellis *Adin*, non pœniten-

a *Polyb. L. I. c.* 29. b *Flor. l. c.* c *Zonar. l. d.*
d *Plin. H. N. L. VIII. c.* 14.

Digitized by Google

nitendum oppidum, oppugnat [a]. Carthaginienſes, qui illud ſervatum cupiebant, caſtra in propinquo colle locant: ſed cum ita equitatum & elephantos, quo genere copiarum maxime valebant, inutiles ſibi reddidiſsent, Romani occaſione uſi undique ad collem accedunt: & licet mercenarius Carthaginienſium miles ſtrenue pugnando primam Romanorum legionem jam in fugam compuliſset, tamen reliqui pugnam reſtituerunt, caſtriſque captis non tantum libere undique prædas agere potuerunt; ſed etiam oppido *Tuneto* Carthagini vicino potiti ſunt. Cumque etiam *Numidæ* haud ſecus ac Romani Pœnos invaderent, in arctum valde locum eorum res ſunt redactæ. Hinc Regulus brevi ſucceſsorem ſibi Roma mittendum exſpectans [b], ne confecti belli gloria penes alterum eſset, hoſtes ad pacem hortatus eſt. Sed cum nimia felicitate inflatus duriſſimas pacis leges ferret, quamvis conditionem ſubire, quam iis legibus pacem facere maluerunt.

§. 7. Xanthippus Pœnis Dux advenit. A. U. 498.

§. VII. Commodum Carthaginienſibus evenit, quod eodem tempore qui in Græciam miſſi fuerant ad conducendum militem, cum magna auxiliarium manu reverſi ſint, quibus *Xanthipus* Lacedæmonius, Dux præſtantiſſimus, præerat. Hic ſtatim Carthaginienſium Senatum edocuit, multis partibus imperitia Ducum peccatum fuiſſe; ita ut, cum magnam alacritatem

a *Polyb. L.* 1. 30. b *Polyb. d. l. c.* 31.

tatem animi ad pugnandum omnes præſeculiſsent a, acie cum Romanis conflixerint; eoſque memorabili valde prælio vicerint; quo totus Romanorum, qui in Africa erat, exercitus, vel cæſus, vel cum ipſo M. Regulo Proconſule captus fuit, exceptis 2000. fuga Clupeam elapſis b; quam urbem ſtatim obſederunt Pœni. Interea quoque eorum Dux Hamilcar per *Numidiam* & *Mauritaniam* omnes urbes, quæ ad Romanos defecerant, diripuit & vaſtavit, principibus earum patibulo affixis. Addit Zonaras, (cui an hic ſit credendum dubito, licet etiam Polybius *L. I. c. 36.* ſatis indicet, diverſam de Xanthippi profectione famam fuiſſe) Pœnos poſt victoriam ſocios ſuos crudeliſſime tractaſſe: *nam*, dicit, *cum præſtare non poſſent, quæ promiſerant, dimiſerunt eos, ut ſtipendia paulo poſt ſoluturi: ſed navium magiſtris, qui eos veherent, juſſerunt, ut illis in deſerta aliqua inſula expoſitis clam diſcederent.* Xanthippum etiam, ne gratiam ei referre cogerentur, ſubmerſum quidam fuiſſe ferunt ab iis, qui abeuntem proſequebantur: alii, navem veterem & rimarum plenam, ſed recens picatam ei fuiſſe datam, ut ita in mari periret, narrant; quo is animadverſo alia navi conſcenſa evaſerit.

§. 8. *Belli continuatio*

§. VIII. Ut autem Romæ nunciatum fuiſſe,

a *Polyb. L. I. c. 33.*
b *Eutrop. L. II. c. 21.*

eſt, tantam cladem in Africa acceptam fuiſſe, Conſules ambo *Ser. Fulvius* & *M. Æmilius* nova claſſe trecentarum & quinquaginta navium, Italia prius Siciliaque præſidiis munita, exercitum in Africam transferre, & obſeſſis opem ferre juſſi ſunt. His nunciatis a Clupeæ obſidione deſiſtunt Pœni, claſſique Romanæ ad Mercurii promontorium occurrunt; ſed primo ſtatim impetu in fugam verſi centum & quatuordecim naves cum ſuis claſſiariis amiſerunt. Addunt Zonaras & Oroſius, etiam terreſtri prælio expoſitis ad Clupeam copiis victos fuiſſe Carthaginienſes, multoſque Pœnorum captos & ſervatos fuiſſe in ſpem recuperandi Reguli: ſed ſilent de ea re Polybius & Eutropius. Ergo victores Romani magna præda parta, præſidioque Clupeenſi navibus impoſito in Siciliam navigarunt; at cum inſulæ jam appropinquarent, ingens naufragium victorias omnes deformavit: nam tempeſtate terribili coorta ex trecentis ſexaginta tribus navibus octoginta tantum ſuperfuerunt; ita ut nunquam alias tanta clades mari accepta fuerit. Culpa autem Conſulum hanc cladem paſſos fuiſſe Romanos aſſerit Polybius, quippe qui urbibus quibuſdam in exteriore latere Siciliæ ſitis victrici claſſe metum injicere, & ita ad deditionem eas compellere ſe poſſe ſperarent; cum tota hæc ora importuoſa ſit, annique tempeſtas jam anceps navigantibus eſſet. Non neglexerunt occaſionem opportune adeo oblatam Cartha-

poſt profectionem Xanthippi. A. U. 498.

ginienſes [a]; ſed confeſtim Hasdrubalem cum claſſe ducentarum navium, elephantis centum & quadraginta, ceteriſque rebus ad bellum neceſſariis in Siciliam mittunt: Romani etiam diligentia vix credenda trimeſtri ſpatio ducentas viginti naves ab ipſis carinis uſque ædificant; ita ut novi Conſules anni quadringenteſimi noni ſtatim reſtauratis naufragii ſuperioris reliquiis trecentarum navium claſſem impleverint [b]: eaque tertio poſt naufragium menſe in Siciliam profecti *Panormum* præcipuam Carthaginienſium urbem vi ad deditionem adegerint. Nec eo contenti anni ſequentis Conſules, licet *Lilybæum* fruſtra tentaſſent, tamen in Africam trajiciunt; ibique præda luculenta potiuntur: ſed redeuntes in loca *parvæ Syrtis* vadoſa illapſi imperitia locorum vix incolumes elabuntur, navibus præda evacuatis [c]; ita ut auctores minus certos ſecutus fuerit Solinus [d], qui dicit, *ſe accepiſſe, his Conſulibus claſſem Romanam inter hæc vadoſa impune perſretaſſe*. Neque hac clade defuncti periculis fuerunt Romani: nam, dum Conſules temere per fretum Romam contendunt, tantam iterum tempeſtatem experti ſunt, ut amplius centum quinquaginta naves amitterent: ita ut Senatusconſulto decretum fuerit, *maris pericula non ultra experiri*; ſexaginta modo navium claſſe ſervata, qua neceſſaria in provincias transveherentur.

A.U. 499.

A.U. 500.

a *Polyb. L. I. c.* 38. b *Zonar. T. II.* c *Polyb. L. I. c.* 39. d *c.* 30.

tur. Vix ergo cum Polybio, Eutropio, Zonara, qui de cladibus hoc anno acceptis loquuntur, conciliari poſſunt Faſti triumphales, in quibus duo triumphi de Pœnis ad hunc annum memorantur: niſi dicamus olim factum fuiſſe, quod hodie non infrequens eſt, ut etiam victi victorias ſuas celebrent. Atque ita falſus etiam fuerit denarius, (vel potius qui eum fieri curavit) qui *Cn. Scipionis Aſinæ* Conſulis Anni 499. triumphum de Pœnis celebrat [a]: itemque alter, in quo *C. Sempronio Blæſo* collegæ Scipionis triumphanti victoria ſupervolans coronam affert [b]. Non tamen tantis cladibus acceptis animis conciderunt Romani: ſed anno rurſus quingenteſimo primo ambo Conſules in Siciliam profecti ſunt; ubi maxime Pœnorum res florebant, quod & maris dominatu ceſſiſſent Romani, & elephantorum metu nimiùm quantum afficerentur; ita ut nihil aliud egerint, quam ut *Thermam* & Liparam difficillimis & elephantis inacceſſis locis ſita expugnarint: unde iterum ad maris curam animum ſibi adjiciendum eſſe cenſuerunt. Atque ita quidem narrat Polybius. Zonaras tamen hoc anno *Himeram* civibus vacuam a Romanis captam aſſerit: & alterum Conſulem *Aurelium*, acceptis ab Hierone Rege navibus in Liparam inſulam trajeciſſe, ibique urbem inſulæ cognominem expugnaſ- *A. U. 501.*

a *Vid. Vaill. G. Cornelia n. 6.* b *V. ib. G. Sempronia: & utrumque nummum citat Pighius ad h. omn.*

ſe. Et ſane etiam in marmoribus Capitolinis triumphus Aurelii *Cotta* Conſulis de Pœnis & Siculis recenſetur: & convenit Oroſius *L. IV. c. 9.* Ita ut hujus anni hiſtoriam minus accurate tradidiſſet Polybius videatur, vel hujus, & ſequentis anni res geſtas confudiſſe; qui fere in apparatu belli utrimque conſumptus fuiſſe videtur. Quin alios quoque auctores videtur ſecutus fuiſſe Euſebius, qui *in Chronico* ſexaginta naves Romanas, *Metello* Conſule in fugam verſo a Pœnis captas eſſe aſſerit.

§. 9. Inſignis victoria Metelli. A. U. 503.

§. IX. Verum anno quingenteſimo tertio, antequam Conſules novi adveniſſent, Haſdrubal [a], qui ſciret, alterum Conſulem cum parte dimidia copiarum in Italiam rediiſſe, *Panormitanum* agrum inſtante meſſis tempore invadit. Cumque Metellus Proconſul temeraria ejus audacia cognita ſuos intra portas Panormi contineret, elephantos cum exercitus parte vicinum fluvium tranſire jubet. Hos laceſſens Metellus univerſum Haſdrubalis exercitum in aciem prodire cogit. Suorum autem expeditos quoſdam ante foſſas urbis locaverat: ita ut belluis nimis eos prementibus in foſſas confugerent: ipſe velitantibus alios ſuper alios auxilio mittit. Demum belluarum rectores victoriæ gloriam ſibi aſſerere conati uno impetu in primos pugnatores irruunt facileque eos in foſſam compellunt. Sed

cum

a *Polyb. L. I. c.* 40.

eum ita elephanti propius ad muros ſucceſſiſſent, undique tum ab iis, qui pro foſſis pugnabant, tum a mœnibus configebantur: adeo ut præ vulnerum dolore ſævire incipientes ſuorum ordines ipſi conculcarent, diſſiparentque. Tum demum omnibus copiis turbatos invadens Metellus ingenti ſtrage edita hoſtes in fugam vertit, & decem ex belluis cum *Indis* ſuis capit; at ceteras, quæ rectores dejecerant, poſt pugnam omnes ab equitibus circumventas in poteſtatem redigit. Hasdrubal, cum Carthaginem veniſſet, in crucem actus eſt. Metellus vero Romam reverſus nobiliſſimum triumphum egit, tredecim ducibus hoſtium & magno elephantorum numero in triumphum ductis. Centum quadraginta duos fuiſſe dicit Plinius [a]: qui addit ex *Verrio*, eos pugnaſſe in Circo, interfectoſque jaculis penuria conſilii; quoniam neque ali placuiſſet neque donari regibus.

§. X. Hoc etiam, vel ſequenti anno Regulus ex captivitate Romam miſſus videtur, ut *de permutandis captivis* cum Senatu ageret [b], ea lege ut, *ſi non obtinuiſſet, rurſus Carthagini ſe ſiſteret*. At ille Romam cum adveniſſet in Senatum venit, mandata expoſuit, ſententiam ne diceret recuſavit [c]: *quamdiu jurejurando hoſtium teneretur, non eſſe ſe Senatorem*. *Reddere tamen captivos* negavit *eſſe utile: illos enim adoleſcentes eſſe, & bonos Duces*;

§. 10. Diſquiſitio de morte Reguli.

O 3

a *H.N. L. VIII. c.6.* b *Cic. Offic. III. 26. ſq.* c *Cic. Ibid. Vid. eund. pro Sext. c.29. & de Fin. II. 20.*

ces ; ſe jam confectum ſenectute. Quin uxoris quoque & liberorum oſcula averſatus dicitur [a], quippe qui cum libertate etiam civitatem ſimul perdidiſſet ; atque ita nec connubii jus cum cive Romana ; nec patriam in liberos poteſtatem obtineret. Nam qui bello capti in hoſtium erant poteſtate, eorum libertas civitaſque in ſuſpenſo eſſe videbatur : licet propter *jus poſtliminii* ea amiſiſſe non crederentur. Cum igitur nuptiæ niſi inter cives legitime conſiſtere non poſſent, & jus patriæ poteſtatis civium tantum Romanorum eſſet, merito neque uxorem lege habere ſe, neque liberos in poteſtate credidit Regulus ; quippe qui juraſſet, *ſe Carthaginem reverſurum* ; nec animum Romæ remanendi haberet [b]. Ergo nequicquam deprecantibus uxore, liberis, amicis, Carthaginem rediit ; ibique diris tormentis necatus dicitur. De genere mortis ejus non ſatis inter auctores convenit : plerique tamen eo redeunt, ut palpebris reſectis in machinam incluſus ; ibique vigilando occiſus fuerit [c]. *Seneca crucem viciſſe* Regulum dicit ; ſed ita loquitur ob ſupplicii acerbitatem [d] ; cum alibi etiam ejus *arcam* memoret [e]: & ex *ejuſdem libro de providentia c.3.* ſatis pateat, cum hoc ſupplicium generatim pro *quovis crudeliſſimo pœnæ genere* poſuiſſe. Tradiderunt vulgatiori ſententiæ ſere ſimilia hiſtorici antiquiſſi-

a *Horat.Od.L.III.Od.V.v.41.* b *l.5.§.3.ff.de capt.& poſtl.rev.* c *Cic.in Piſ.c.19 & de Off.l.I.* d *Epiſt.98.* e *Epiſt.67.*

quiſſimi Tubero & *Tuditanus* [a] : ita ut putem eorum teſtimonio facile poſſe redargui cum alios recentiores ſcriptores, qui tantum, ne vulgari & regia via ire viderentur, ab aliis diſſentiunt; cum præcipue Palmerium a Grenteſmenil virum præteriti ſæculi (Obiit A. 1670. provecta ætate) nobiliſſimum ac doctiſſimum, qui in *exercitationibus ad Appianum Alexandrinum p. m.* 151. *& ſqq.* putat, *Boſtarem* & Hamilcarem eo prælio, de quo ſupra §. 8. diximus, victos cum navibus captis & victoriæ nuncio Romam fuiſſe miſſos: eoſque a Senatu uxori liberiſque Reguli in cuſtodiam fuiſſe traditos; ut eorum commutatione Regulum redimere poſſent. At cum in captivitate morbo obiiſſet Atilius, uxorem ejus omni ſpe abjecta captivos crudeliter vexaſſe: cumque id ægerrime Senatus Romanus ferret, fabulam hanc de necato per inediam, & vigilias, & tormenta Atilio per ejus propinquos in vulgus ſparſam fuiſſe. Et de crudelitate quidem in Pœnos captivos exercita loquitur Diodorus Siculus *fragmento L. XXIV.* quod per incuriam periiſſe Atilium ejus propinqui crederent: quæ ipſa crudelitas vulgarem opinionem firmare videtur; cum non ſine magna cauſſa eam exercitam fuiſſe veriſimile ſit. Sed quod addit Diodorus, *credidiſſe propinquos Reguli, eum per incuriam periiſſe*, δι' ἀμέλειαν, neſcio an parva

O 4 mu-

a *Ap. Gell. Noct. Att. L. VII. c.* 24.

mulatione legi poſſit, δι' ἀπηνείαν, *per crudelitatem* : μ enim & π in veteribus libris non admodum diverſæ eſſe figuræ facile iis, qui illas verſarunt, credo: λ autem fere eſt ν inverſum; ν denique & ς ejuſdem fere ſoni literæ facillime confunduntur. Idem certe cum recepta vulgo opinione etiam tradidit Cato in *Originibus ſuis*; ut ex loco Ciceronis citato ſatis conſtat. Atqui Cato, qui anno Urbis ſexcenteſimo quarto vel ſequenti, ætatis octuageſimo quinto, mortuus eſt, non potuit id neſcire; quippe qui ſeptemdecim circiter annis demum poſt mortem Reguli natus facile illud ex ejus æqualibus audire potuerit. Mitto hiſtoricum Appianum Alexandrinum [a], *Silium Italicum* [b] poetarumque alios ſimilia fere de Regulo referre; cum poetarum præcipue teſtimoniis, quippe qui mirabilia fere ſectantur, minus inſiſtendum putem.

§. 11. Ad hiſtoriæ ſeriem reditus.

§. XI. Eodem quo Metellus triumphavit anno Conſules bello (quod per quatuordecim jam annos gerebatur) finem imponere cupientes cum claſſe ducentarum navium in Siciliam trajiciunt, & Lilybæum obſident [c]; quo capto ſe facile bellum in Africam transmittere poſſe ſperarent. *Himilco* vero Carthaginienſium in ea urbe præfectus omnibus artibus Romanorum oppugnationem moratus eſt. Interea præcipui inter peregrinos, qui mercede conducti Carthaginienſibus milita-

lita-

[a] *de bell. Pun. p. 3.* [b] *L. IV. v. 259.*
[c] *Polyb. L. I. c. 41.*

litabant, conſpirationem cum Romanis inituri noctu in caſtra ad eos tranſiliunt, ut cum Conſulibus colloquerentur. Innotuit ea fraus Himilconi ope *Alexonis Achæi*; ejuſque opera, qui in urbe remanſerant mercenarii in fide retinentur; atque alii lapidibus ac telis excepti a muris recedere coguntur. Cumque etiam auxilium Carthagine inopinato urbem intraſſet, animos reſumpſere obſeſſi, ut eruptione facta pleraſque Romanorum machinas corrumperent [b]. Verum hæc Romam nunciata majorem etiam ardorem belli reſtaurandi animis injiciunt. Ergo *P. Clodius* (ſive *Claudius*) *Pulcher* Conſul cum omni claſſe profectus eſt *Drepanum*; quod ſolum oppidum præter Lilybæum in Sicilia obtinebatur a Pœnis. Sed tanquam paratæ ſpes prædæ oſtenderetur, cum credituros non putaret Pœnos poſt tantas clades claſſem idoneam habere Romanos, veteres novoſque remiges ſine delectu navibus imponit. Et ſane primo ad inopinatæ rei ſpectaculum ſtupebat *Adherbal*: ſed mox collectis animis ante litus aciem inſtruxit, cum jam naves plures Romanorum in portum penetraſſent. Verum cum hoſtem nequaquam, ut crediderat, adventu ſuo territum cerneret Claudius, naves ſuas e portu retro navigare jubet; unde neceſſario maxima debebat exiſtere omnium rerum confuſio, & maximo ſuo incommodo A. U. 504.

a *Ibid. c.* 45. & 48.

do ad ipſum litus pugnare cogebantur Romani. Et initio quidem æqua ſatis pugna fuit [a]; ſed cum Romani & peritia maris, & loco pugnæ longe eſſent inferiores; quippe qui ſi premerentur retro ſe recipere non poſſent; verum aut in brevia inciderent, aut ſolo illiderentur, Conſul cum navibus triginta fugam capeſſit; reliquas cum ipſis remigibus militibuſque ceperunt Pœni. Patet vero, Claudium fuiſſe hominem cœcæ ac temerariæ audaciæ; Deorum ac hominum contemptorem. Cum enim ex more ante prælium auſpicium ſumeretur, & renunciaſſet pullarius, *paſcere nolle pullos; ergo bibant* [b], inquit; & cum ipſa cavea in mare eos projici juſſit [c]. Deinde poſt cladem, cum a Senatu revocatus, ac Dictatorem dicere juſſus eſſet, palam illudens diſcrimini publico, ſcribam ſuum, vel viatorem [d], infimæ certe ſortis hominem, dixit *M. Claudium Gliciam* [e]: qui ſtatim magiſtratu ſe abdicare coactus poſtea nihilominus tanquam ſummo magiſtratu functus ludos prætextatus ſpectavit [f]. Nec ipſe tantum Claudius hic Pulcher importunus; ſed etiam ſoror ejus *Claudia* atroci mulier animo fuit: quippe quæ aliquando a ludis revertens cum turba premeretur, optaverit [g], *ut rurſus frater ſuus claſſem duceret*; ut nempe mul-

a *Ibid. c.* 51. b *Cic. de Nat. Deor. L. II. c.* 3. *&* *de Divin. L. I c.* 16. *&* *II. c.* 8. c *Liv. epit.* 16. d *Suet. Tib. c.* 2. e *Tabb. Capit.* f *Liv. d. epit.* g *Ibid. Val. Max. L. VIII. c.* 1. *n.* 17. *Suet. d. l.*

multitudo ea civium minueretur: ob quæ verba mulieris tam improba & incivilia Ædiles plebis ei mulctam dixerunt [a]: Claudius etiam habito de eo Populi judicio graviter mulctatus eſt [b]: licet ſui ipſius parum memor Valerius Maximus *L. VIII. c. 1. ex. 4.* dicat, cum imbre diſcuſſa fuiſſet quæſtio, aliam velut Diis interpellantibus de integro inſtaurari non placuiſſe.

Eodem anno etiam alter Conſul *L. Junius Pullus* cum longis navibus centum viginti, onerariis vero, annona ceteriſque rebus neceſſariis onuſtis prope octingentis in Siciliam trajicit; & cum maxima claſſis parte Syracuſis ſubſiſtens Quæſtores dimittit, qui neceſſaria legionibus ad Lilybæum deferrent: ubi interea idonea clade Romanos affecerat Pœnus Adherbal [c]. Qui cum auxilium illud obſeſſis adventare audiviſſet, obviam Quæſtori pergit: ſed cum ad litus ſe recepiſſent Romani, paucas naves commeatibus onuſtas abduxiſſe contentus tuto ex loco diſceſſum hoſtium obſervat. Conſul omnium, quæ ſuis accidiſſent, ignarus ſecure adnavigat: cumque ipſi ſtatim obviam factus eſſet præfectus Pœnorum, naves ſuas ad loca aſpera Conſul ejicit, ne iis potirentur Carthaginienſes. Atque ibi paulo poſt coorta tempeſtate ita miſere Romanorum naves confractæ ſunt, ut ne tabula quidem

a *Gell. L. X. c. 6.* b *Polyb. L. I. c. 52. Cic. de Nat. Deor. L. II. c. 3. Val. Max. L. I. c. 4. n. 3.*
c *Polyb. Ibid. c. 53.*

dem ullius uſus e naufragio ſuperaret: Itaque jam rurſus maris dominium plene obtinebant Pœni: Conſule tamen, ut aliquid memorabilis facinoris ederet; *Erycem* montem & urbem Veneris cultu clariſſimam in poteſtatem redigente [a]. Hoc tamen non profuit ipſi, quin ad Populum accuſatus damnationis infamiam voluntaria morte prævenire coactus fuerit. In Gliciæ porro per ludibrium Dictatoris facti locum ſuffectus eſt A. Atilius Calatinus, qui *primus Dictator exercitum extra Italiam duxit:* ſed nihil, quod memorari mereatur, geſſit: licet tanta animarum pertinacia poſt tot damna bellum reparaſſent Romani, ut quendam in Se-
A.U. 505. natu de pace cum Carthaginienſibus faciendà loqui auſum occiderint. Anno tamen ſequente continenti Italiæ arcere Pœnos contenti fere fuerunt Romani; cum commode etiam conductitius Carthaginienſium miles in Sicilia ob non ſoluta ſtipendia atroci in Imperatorem ſuum ſeditione inſurgeret. Superveniente tamen cum novis auxiliis *Hamilcare* cognomento *Barca*, qui adoleſcentulus admodum erat [b], & pater celeberrimi iſtius *Hannibalis* toties nobis in ſequentibus memorandi exſtitit, multi ex ſeditioſis, tum alia ratione occiſi tum in mare demerſi ſunt. Idemque in Italiam trajiciens maritimam oram omnem depopulatus eſt. Eodem quoque anno cum Syracuſarum Rege

a *Polyb. Ib. c. 55.* c *Nepos ejus vica.*

Rege Hierone perpetuam amicitiam ſanxerunt Romani, quam Rex quoad vixit ſinceram & integram ſervavit a. Cum autem in Siciliam reverſus eſſet Hamilcar tuto loco inter Erycem & Panormum conſedit b, loco nempe ad caſtrametationem opportuniſſimo, & ingenti audacia, cum nullam ſociam urbem, nullam ſpem haberet, plurimum inde negotii Romanis faceſſit. Et deinde, quum non procul ab eo loco, etiam Romani caſtra locaſſent, trium ferme annorum ſpatio multa & varia certamina inter eos commiſſa ſunt, quæ hic ſigillatim referre opus non eſt: niſi quod omnia, quæ induſtria, quæ experientia, quæ virtus bellica comminiſci potuit, in opus deducta eſſe ſciamus. Tandem tamen Romanos belli tam diu varia adeo fortuna geſti generoſum tædium cepit: ita ut etiam privati pro modo facultatum ad belli ſumptus conferre cœperint, ſinguli, aut bini, aut terni, quinqueremen cum omni ſuo inſtrumento præbendam ſuſcipientes. Imo tantum animorum fuit, ut claſſe privatis ſumptibus inſtructa *Hipponem* Africæ urbem adorti fuerint: magnaque præda parta inde diſceſſuri erant Romani cum ſentiunt cives, dum ipſi prædæ intenti ſunt, aditum portus catenis clauſiſſe. Igitur arte hic & audacia opus eſſe animadvertentes, cum roſtra navium jam catenas fere tangerent, ſubito in puppim omnes tranſierunt; atque A. U. 506.

ita

a *Zonar. T. II. Oros. L. IV.* b *Polyb. Ibid. c. 56.*

ita proris levatis catenas ſuperarunt; cumque rurſus in proras tranſiliiſſent puppibus iterum levatis tranſiverunt. Videntur autem hi privati Ducem Proconſule habuiſſe præcedentis anni Conſulem *C. Aurelium Cottam;* ut ex nummi cujuſdam inſcriptione conjicit Pighius. Sed ſequentibus proxime annis nihil memoria dignum geſtum videtur; cum nec Polybius, nec Livii epitome quicquam memorabile notaverint: & expreſſim dicat Zonaras, plures tum fuiſſe Conſules nullo facinore edito celebres. Atque obſervat idem ſcriptor, maximo detrimento Romanis fuiſſe, quod quotannis Imperatores mutarent; & eos, qui belli adminiſtrandi munia diſcebant adhuc, revocarent, quaſi non rei gerendæ, ſed exercitii ſolum cauſſa eos miſiſſent. Ex Floro [a] videmus *M. Fabio Buteone* Conſule (fuit hic annus
A. U. 508. Urbis conditæ quingenteſimus octavus) Romanos claſſem hoſtium in Italiam ultro jam navigantem in Africo mari apud *Ægimurum* profligaſſe: eamque claſſem naufragio facto præda opulentiſſima Africam & *Syrtes*, inſularumque litora impleviſſe: de qua re apud alios auctores altum eſt ſilentium.

§. 12. *Exitus I. belli Punici.* *A. U.* 510.

§. XII. Verum tandem anno Urbis quingenteſimo decimo, cum etiam ſtipendiarii Galli a ſociis Pœnis male habiti defeciſſent [b]: atque deinde ſtipendio conducti Romanis militaſſent, (cum antea pe-

regri-

a *L. II. c.* 2. b *Zonar.*

regrinum militem alere non conſueviſſent Romani) ducentarum quinqueremium claſſe parata anno ſequente *C. Lutatio* *A.U.* 511. Conſuli belli ſummam commiſerunt: cum collegam ejus *A. Poſtumium* ad bellum proficiſci volentem *L. Cæcilius Metellus* Pontifex Maximus in Urbe retinuiſſet, quod Flamen Martialis eſſet, ſacra deſerere nequaquam paſſus [a]. Lutatio *ſortes Prænestinas* de belli exitu conſulere cupienti Senatus reſtitit, auſpiciis patriis, non alienigenis Rempublicam adminiſtrari oportere judicans [b]. Quæ etiam cauſſa fuiſſe dicitur, cur tum primum duo Prætores creari cœperint; ut, cum unus tantum ad bellum mitti potuiſſet Conſul, velut adjutor ei Prætor alter daretur. Verum non, niſi poſtulante neceſſitate, (veluti hoc anno cum Poſtumius a Pontifice in Urbe retineretur) bellicarum rerum adminiſtratio ipſi commiſſa fuit, cum proprie juri inter cives & peregrinos dicundo creatus eſſet [c]: unde etiam *Prætor Peregrinus* eſt dictus. Et hic Lutatio Conſule vulnerato ducis partes ſubiit; maximumque ad victoriam momentum contulit [d]: unde etiam neque ac Conſul anno ſequente navalem triumphum egit; ut ex faſtis patet; nam, ſi Valerio Maximo credamus, triumphus ipſi negatus fuit. Conſul ergo Lutatius cum Prætore in Siciliam profectus Drepa-

pa-

a *Liv. Epit.* 19. & *L. XXXVII. c.* 51. b *Val. Max. L. I. c.* 3. *n.* 3. c *l.* 2. *§.* 28. *ff. de O. J.* d *Val. Max. L. II. c.* 8. *n.* 2.

panum terra marique ſummis viribus aggreſſus eſt: nec minus diligenter ſocios navales quotidie exercuit; cum futurum eſſe provideret, ut paulo poſt cum claſſe occurrerent Pœni. Nam hi, cum præter ſpem cognoviſſent [a], Romanos claſſem in mari habere, illudque denuo ſibi aſſertum ire, etiam ipſi quadringentarum navium claſſem expediunt; [b] ducemque ei præficiunt Hannonem, omni modo cum hoſte confligere cupientes: quod cum facile conjiceret Lutatius fortiſſimum quemque e pedeſtribus copiis aſſumit; & *Ægates* inſulas Lilybæo oppoſitas petit. Poſtridie ſtatim, licet ventos haberet adverſos, cum hoſte conflixit; hoc reputans, poſſe eum ſola Hannonis claſſe, eaque commeatibus onerata; & iis, quas adduxerat, copiis, tironum fere, decernere: ſin autem exſpectaſſet, donec deſæviiſſet tempeſtas, cum navibus onere jam levatis, cum militibus ex terreſtri militia lectiſſimis; &, quod maximum erat cum audaciſſimo Hamilcare dimicandum fore. Ergo cum navibus ad certamen ineptis; cum remigibus ſubitariis & rudibus; cum milite tirone confligentes Romanos facile futuros ſuperiores. Nec defuit conſiliis eventus: nam primo ſtatim congreſſu facile ſuperati ſunt Pœni, demerſis navibus ipſorum quinquaginta, captis cum ipſis rectoribus ſeptuaginta, reliquis omnibus in fugam converſis. Hominum juxta Polybium

a *Polyb. Ibid. c.* 60. b *Polyb. L. II. c.* 27.

lybium ad decem millia vivi ſunt capti: nam Eutropius tum navium captarum & demerſarum, tum hominum cæſorum captorumque longe majorem facit numerum, non ſine ſpecie veritatis. Hanno cum paucis navibus in Africam elapſus haud diu poſt crucis ſupplicio pœnas dedit: qui mos duces infortunatos, æque ac imprudentes puniendi hodie etiam apud *Turcas*, barbararumque gentium alias obtinet. Hæc tandem victoria pacem inter duos populos reſtituit. Nam, quamquam animis quidem ad bellum gerendum promptiſſimi eſſent Carthaginienſes, rationem tamen ſuſtinendi ulterius belli commodam inire nullam poterant; nec ducibus ipſis amplius, quibus quidem Rempublicam credere auderent, nec militibus ſuppetentibus. Maxima igitur diligentia nunciis cum mandatis ad Hamilcarem miſſis ſummam rerum ipſius arbitrio permittunt: qui omnes primum vias audaces & periculoſas bellando tentavit: ſed poſtquam omnis omnino ſpes res lapſas reſtituendi decollaſſet, legatos de fœdere ac pace ad Conſulem mittit. Nec Lutatio, qui vires Populi Romani hoc bello detritas probe ſciret, ingrata legatio fuit. Itaque pacis conditiones, ſi ita Populo Romano videretur, Carthaginienſibus tulit: „ Pœni univerſa Sicilia excederent; cum „ Hierone Rege, Syracuſanis, eorumve „ ſociis bellum ne amplius gererent, cap- „ tivos ſine pretio redderent; argenti ta-

P „ lenta

„ lenta *Euboica* bis mille ducenta [a] in annos viginti penderent. Graviores aliquanto leges Populus Romanus fecit [b]: tempus enim pendendi tributi coarctavit; talenta mille [c] ad ſummam adjecit; omnibus inſulis inter Italiam & Siciliam excedere Pœnos juſſit". His legibus bellum graviſſimum & per annos vigintiquatuor maximis utrinque cladibus geſtum tandem ſopitum fuit acrius multo poſt aliquot annos exarſurum. Sicilia, præter ea, quæ Regis Hieronis erant, in provinciæ formam redacta eſt: eaque *prima* Populi Romani extra Italiam *provincia* fuit facta [d]. Videtur autem a *Q. Lutatio* Caji fratre, qui anno quingenteſimo

A. U. 513. duodecimo Conſul fuit, anno ſequente quingenteſimo decimo tertio ex decem legatorum ſententia ordinata fuiſſe: eoque deinceps privati Conſulares, vel Prætorii extra ordinem cum imperio miſſi ſunt [e]. Pœnos autem domi atrox ſeditio mercenariorum militum excepit; quam narrat Polybius *L. I.* 68. *ſqq.*

§. 13. *Alia minoris momenti, quæ hoc tempore evenerunt.*

§. XIII. Anno quingenteſimo duodecimo cum Faliſcis etiam bellum geſtum eſt: ad quod ambo Conſules profecti intra ſextum diem illud confecerunt, urbe hoſtium capta; &, cæſis quindecim millibus, ceteris pax eſt conceſſa, agrorum tamen

a *Florenorum vicies centena ſexcenta quadraginta millia.* 2640000. b *Polyb. Ibid. c.* 63. c *Flor. decies centena ducenta millia.* 1200000. d *Cic. in Verr. L. II. c.* 1. e *Vid. Pigh. ad A U.* 513.

tamen dimidia parte multatis [a]. Cauſſa belli videtur fuiſſe, quod *Genucium* tribunum plebis contumelia affeciſſent: ut hinc ortæ videantur ingentes illæ Romanorum in Faliſcos iræ [b]; qui ſevere in eos animadvertiſſent, niſi edocti fuiſſent, Faliſcos ſe *non poteſtati*, *ſed fidei* Romanorum commiſiſſe: ſed eo intellecto omnem iram placida mente depoſuerunt [c].

Hoc primum tempore ſi a primis plane initiis incipimus, Romani, qui hactenus bellica ſolum laude floruiſſent, etiam ingenii claris opibus famam perennem ſibi aſſerere cœperunt. Nam anno 513. *L. Livius Andronicus* poeta primus Romæ fabulam docuit [d]; ita ut ultra annos quingentos carminum & rei ſcenicæ ſcientia caruerint Romani. Et anno ſequente natus eſt *Ennius* pater poeſeos Romanæ; quæ prima incunabula humaniorum artium apud Romanos fuerunt. Itaque non multum a veritate abſuit *Porcius Licinius* poeta, cum cecinit [e];

> *Pœnico bello ſecundo Muſa pinnato gradu*
> *Intulit ſe bellicoſam in Romuli gentem feram.*

Et Varro e carmine, quod de Punico bello primo ſcripſit *C. Nævius*, probat, eum hoc bello ſtipendia feciſſe [f]. Nec diu adeo poſt hæc tempora Plautus fabulas

P 2 bulas

a *Eutrop. L. II. c.* 28. b *Plut. Gracchis p. m.* 835. c *Val. Max. L. VI. c.* 5. *ex.* 1. d *Cic. Bruto c.* 18. e *Gell. L. XVII. c.* 21. f *apud Gell. d. l.*

bulas Romæ docuit; mortuus quippe anno Urbis quingenteſimo quinquageſimo tertio [a]. Atque inde magis magiſque apud Romanos literarum amor invaleſcere cœpit : cum etiam Fabius Pictor & Cincius Alimentus hiſtorici ad hoc tempus ſint referendi; & *Licinius Tegula*, an *Imbrex poeta*.

CAPUT SECUNDUM.

Alia bella, & maxime Gallica.

EX bello Punico feliciter confecto ingens gloria Romanis acceſſerat; ita ut legatos quoque ad *Ptolemæum Ægypti* Regem miſerint, auxilium ei adverſus *Antiochum* Syriæ Regem, qui ditiones ejus bello invaſerat, offerentes. Verum cum pugna inter Reges jam tranſactum eſſet negotium gratias egit Ptolemæus; auxilia non accepit; periculi rem plenam eſſe ſciens, quod in conductitiis ſuis experti ſunt Pœni [b].

§. I. Bellum Gallicum & Liguſticum, cum Sardis. A. U. 514.

§. I. Veruntamen alia rurſus ſtatim bella exorta ſunt. Nam ipſo anno, qui pacem cum Pœnis factam excepit, ſuſpicio quidem erat, *Sardos* & *Corſos* a Pœnis ad bellum contra Romanos incitari: ſed Gallorum *Ligurum*que conatus tamen erant ſuſpectiores; quippe qui anno ſequente in apertum bellum eruperint

rint

a *Euſeb. in Chron. ſed Cic. de Cl. Orator. c. 15. eum A. U. 569. mortuum dicit.* b *Polyb. I. 68. L. III. c. 1.*

tint cum Etruriam Romanæ ditionis regionem hoſtiliter vexarent. Contra Gallos miſſus alter Conſul *P. Valerius Falto* primo quidem prælio ab iis victus fuit: & poſtquam auxilia ſibi mitti Roma intellexiſſet, denuo (priuſquam illa venirent) Gallos aggreſſus eſt, ne ſocium victoriæ haberet: & fortuna quidem ſuperior fuit [a]. Triumphus tamen ipſi negatus eſt, quod priore prælio tria millia Romanorum perdidiſſet [b]. Alter Conſul *Ti. Gracchus* Sardiniam Corſicamque ſubegit: nec prædæ quicquam aliud, quam mancipia inde reportavit: quæ cum eſſent viliſſima, proverbium inde ortum volunt, *Sardi venales, alius alio nequior* [c]: quod alii ad poſteriorem Gracchum hujus nepotem referunt.

§. II. Cum Gallis vero bellum continuatum eſt: & anno quingenteſimo decimo ſexto ambo Conſules adverſus eos miſſi, dum quidem una tenderent, inſuperabiles erant: ſed dum majoris prædæ cupiditate loca quædam ſeparati vaſtare cœpiſſent a *Q. Fulvii Flacci* Conſulis caſtris ægre repulſi ſunt barbari [d]. Alterum vero Conſulem *L. Cornelium Lentulum* de Liguribus triumphaſſe ex Tabulis Capitolinis & Zonara colligitur. Verum in quo codice Eutropii legerit Pighius, hos Conſules primum exercitum trans *Padum* duxiſſe, & magnam

σ. 2. Belli Gallici continuatio, & alia.
A. U. 516.

 vim

a *Zonar. T. II. p. m. 51. ſ.* b *Oroſ. L.* c *Fiſh V. Sardi venales.* d *Zonar. T. II.*

vim Ligurum & *Inſubrum* cecidiſſe neſcio, cum in meis nihil tale inveniam [a]. Et ſane ad annum ſequentem ex MS. *Santenſi* codice Eutropii prodigia quædam refert Pighius, quæ in editis non habentur. Hoc anno Galli tantam belli molem conciverunt, ut ambobus Conſulibus provincia Gallia decerneretur: a quibus per legatos agrum *Ariminenſem* repetierunt; eoſque urbe Arimino, quæ ſua eſſet, cedere juſſerunt. A Conſulibus ad Senatum miſſi re infecta redire coacti ſunt; & ad ſuos reverſi inteſtinis diſſenſionibus eos invenerunt afflictos [b]: ita ut quieſcentibus Romanis Gallicus ille tumultus per ſe conciderit. Boji tamen, quod rebellaſſent, magna agri parte mulctati ſunt. Eodem anno cum alter Conſul *C. Licinius Varus* Sardiniam obtinuiſſet, legatum ſuum Claudium Gliciam cum copiis in Corſicam præmiſit, quando ipſe cum toto exercitu ob penuriam navium eo trajicere non poſſet. At hic Glicia ante Conſulis adventum pacem cum Corſis fecit: quam cum Senatus ratam habere nollet Gliciam Corſis dedidit: a quibus tamen receptus non eſt [c]; quemadmodum olim a Samnitibus Conſules, qui pacem Caudinam fecerant, cum dederentur,

a *Sed inſpecta editione Colinæi Paris.* 1539. *id ibi legi video. Antea Cellarii tantum & Tan. Fabri filiæque ejus editiones inſpexeram; ubi non habetur; ut nec in Paanii Metaphraſi.* b *Polyb. L. II. c.* 21. c *Zonaras. Amm. Marc. L. XIV. f.*

rentur, receptos non fuiſſe vidimus. Sed domum reverſus in publica cuſtodia necatus eſt Glicia; & in *ſcalas Gemonias* abjectus. Neſcio autem, an hic idem ſit Glicia, quem *capite præcedente* §. 11. Dictatorem a Claudio per ludibrium dictum vidimus: nam fieri poteſt, ut ab eo tempore honores quoſdam, licet indignus, geſſerit. Pighius quidem eundem fuiſſe putat. Hoc eodem anno *ludos Sæculares* tertios Romæ actos fuiſſe ex fragmentis tabularum Capitolinarum apud Panvin. *faſtis p. m.* 27. conſtat. Inſtituti fuerant anno Urbis ducenteſimo nonageſimo ſeptimo; ut ſingulis centenis & denis annis pro incolumitate Imperii celebrarentur [a]: ergo ſecundum celebrati fuerunt anno quadringenteſimo ſeptimo: tertium hoc anno quingenteſimo decimo ſeptimo licet poſtea numerus ille annorum non omnino obſervatus fuerit.

Anno ſequente pace undique terra marique parta, Sardiſque in poteſtatem redactis templum Jani clauſum fuit; quod poſt Numæ tempora non contigerat; nec deinceps ante rempublicam ab Auguſto in monarchiam verſam factum fuit. Sed eo ipſo adhuc anno Sardi inſtigantibus Pœnis rebellarunt: qui tamen Pœni, cum jam bellum iis indictum eſſet, crebra & ſollicita legatione pacem obtinuerunt. Eodemque anno *Manlius Torquatus* Con-

a *Zoſim. ab init. L. II. Cenſorin. de die nat. c.* 13.

ſul de Sardis triumphavit ; ut etiam anno ſequente *Sp. Carvilius Maximus* Conſul : quo eodem anno alter *Sp. Carvilius* cognomento *Ruga* primus poſt Urbem conditam *divortium cum uxore fecit* [a] ; poſtquam apud Cenſores juraſſet, *ſe liberorum quærendorum cauſſa uxorem duxiſſe, ſuamque, quam jam haberet, ſterilem fuiſſe inventam*. Inſigne certe Romanorum in vita privata moderationis documentum ; præſertim cum legamus [b], Carvilium ne ita quidem cauſſam ſuam ſeverioribus morum æſtimatoribus probaſſe. Eam autem hiſtoriam hic referimus ; quia hic annus Cenſores habuit: licet forte ad ſequens luſtrum, ſive ad annum quingenteſimum vigeſimum tertium referenda ſit : nam Conſules, quos nominat Gellius, cadunt in annum quingenteſimum viceſimum ſextum ; quo nulli Cenſores fuerunt. Dionyſius ab Halicarnaſſo *L. I. cap.* 25. hunc eundem caſum narrans Conſules anni quingenteſimi vigeſimi ſecundi profert.

§. 3. Bella cum Liguribus, Sardis Corſis, De Centumviris.

§. III. Continua porro his annis cum Liguribus Sardis & Corſis fuerunt bella [c]; cum inſtigare eos non ceſſarent Carthaginienſes: ita ut hi anno quingenteſimo vigeſimo hoſtes judicarentur; legatiſque miſſis juberentur magnam pecuniæ ſummam numerare, & omnibus inſulis inter Italiam & Africam, ut quæ Romano-

a *Gell. L. IV. cap.* 3. b *Dion. Halic. L. II. cap.* 25. *Val. Max. L. II. cap.* 1. *ex.* 4. c *Zonar.*

manorum eſſent, excedere; vel bellum ſuſcipere; quarum rerum ſigna *haſtam* & *caduceum* legatus ferebat. Carthaginienſes nihil territi, *ſe neutrum velle* dixerunt; *ſed illud alacriter accepturos, quod legati reliquiſſent*. Et ita quidem acerbiſſimorum rurſus odiorum ſemina ſparſa ſunt: neuter tamen populus bellum incepit.

Circa idem tempus, vel non diu certe ante illud *Judicium Centumvirale* in Republica videtur fuiſſe inſtitutum; cum ante octo annos primum triginta quinque tribuum numerus Romæ expletus eſſet: nam licet *Centumviri* dicerentur, qui hoc judicio judicabant, revera tamen erant *centum, & quinque*; tribus ſcilicet judicibus ex quaque tribu lectis. Hi judicia faciebant in cauſſis gravioribus, & quæ non facti, ſed juris erant; ut, exempli gratia, in petitione hæreditatis, cauſſa inofficioſi teſtamenti, uſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, & ſimilibus [a]. Et ſemper hi *Centumviri* ſunt dicti: licet poſt Auguſtum *centum, & octoginta* conſcriberentur in quatuor conſilia plerumque diviſi [b]. *A. U. 512.*

Eodem hoc anno de Liguribus triumphavit *Q. Fabius Maximus Verucoſſus*, ille qui poſtea, quod *cunctando* Hannibalem fregiſſet, *Cunctator* appellatus eſt; itemque alter Conſul *M' Pomponius Matho*

a *Cic. Orat. l.* 38. b *Plin. L. l. Epiſt. num.* 18. *L. IV. num.* 24. *L. VI. n.* 33. *Quintil. Inſtit. L. XII. c.* 5.

tho de Sardis: quos poſt biennium hujus Mathonis, ut videtur, frater *Marcus*, cum ſe ſaltuoſis antris & aviis ſylvis tutarentur, tanquam feras, canibus ſagacibus ex Italia arceſſitis, inde extraxit [a]. Hujus vero Mathonis collega *C. Papirius Maſo* Corſos ad deditionem compulit: atque ita hoc anno Sardinia & Corſica penitus ſubactæ ſunt; & in unius provinciæ formam redactæ. Ita ut non ſatis recte ſcribat Vellejus Paterculus [b] T. Manlii Conſulis ductu (vide ad annum 518.) *Sardiniam certum recepiſſe imperii jugum*. Obſervandum etiam eſt, Romanos occaſione fuiſſe uſos domeſticarum turbarum, quibus agitabantur Pœni: qui abſque eo fuiſſet non ſiviſſent, puto, Romanos tam facile his inſulis potiri: unde ægre ferebat Hamilcar, Sardiniam inter motum Africæ fraude Romanorum, ſtipendio etiam ſuperimpoſito fuiſſe [c] interceptam. Tum quoque notandum eſt, hunc Papirium Maſonem, cum Senatus ipſi triumphum negaſſet, quod non ſine magna clade, & multo cum civium ſanguine victoriam obtinuiſſet, *primum in monte Albano triumphaſſe* [d]; quod deinde ſimili occaſione ſæpius factum fuit.

b. 4. Origo belli Gallici etiam gravioris.

§. IV. Anno 521. *C. Flaminius* Tribunus plebis legem tulerat *de agro Picente Gallicoque plebi viritim dividundo*: & licet pater ejus pro ſua poteſtate filium pro

a *Zonaras*. b *L. II. c.* 38. c *Liv. L. XXI. c.* 1. d *Tabb. Capit. Val. Max. L. III. c.* 6. *ex* 5. *Plin. H. N.* XV. 29.

pro roſtris legem ferentem inde deduxiſſet [a], perlatam nihilominus eam legem poſtea fuiſſe veroſimile eſt, cum quieſcere conſultius duxiſſet. Sed Gallis ex hac rogatione juſtiſſima belli cauſſa nata fuit [b]: quod diu ab illis coctum & paratum anno demum quingenteſimo vigeſimo octavo in apertum incendium exarſit. Tradit quidem Zonaras in hiſtoria anni quingenteſimi vigeſimi tertii Carthaginienſes, Romanorum in Ligures expeditione cognita, ſe ad Romam invadendam paraſſe; ſed videtur errantis calami lapſus; & pro Pœnis Galli forte ſunt intelligendi.

§. V. Verum eodem anno novum bellum Romanis eſt exortum cum *Teuta Illyricorum* Regina: quod etiam in Græciam aditum Romanis patefecit [c]. Ferox præcipue hoc tempore erat mulier, (penes quam poſt mortem mariti *Agronis* ſumma rerum apud Illyricos erat) quod mariti auſpiciis *Ætolos* gentem ferociſſimam viciſſet [d]; præſertim cum etiam Epirotæ & *Acarnanes* ſocietatem cum ea iniviſſent [e]. Igitur mercatores Italicos, alios deſpoliant, alios trucidant; nec paucos vivos captos ſecum abducunt. Romani mercatorum querimoniis excitati legatos in Illyricum de mercatorum inju- *§. 5. De bello Illyrico. A. U. 523.*

a *Cic. de Invent. L. II. c.* 17. *Vid. eund. Lucull. c.* 5. b *Polyb. L. II. c.* 21. *Cic. de Senect. c.* 4. *qui eam refert ad II. Fabii conſulatum, ſive ad A.* 525. *Vid. eund. Bruto c.* 14. c *Polyb. L. II. c.* 2. d *Ibid. c.* 4. e *Ibid. c.* 6.

injuriis expoſtulaturos mittunt: quorum unus intempeſtiva libertate uſus Teutam adeo incendit, ut ſpreto gentium jure miſerit, qui legatos abeuntes necarent c. Ergo merito indignati Romani anno Ur-
A. U. 524. bis quingenteſimo vigeſimo quarto alterum Conſulem *Cn. Fulvium Centumalum* (male apud Polybium *Cajus* dicitur) cum ducentarum navium claſſe, alterum *L. Poſtumium Albinum* (etiam hic perperam *Aulus* prænomine Polybio dicitur, quod mirum eſt editores Polybii non animadvertiſſe, cum in Tabulis Capitolinis horum Conſulum nomina legantur) cum terreſtribus copiis adverſus Illyricos mittunt d. Fulvio *Corcyrenſes*, qui *Demetrium Pharium* (eo duce Regina utebatur) cum præſidio Illyriorum receperant, ſeſe læti dedunt conſentiente etiam Demetrio: quo duce ad reliqua peragenda deinde Romani ſunt uſi. Cumque etiam Poſtumius cum terreſtri exercitu Brunduſio trajeciſſet ab *Appolloniatibus* in urbem recipitur: moxque ſimul cum collega *Dyrrhachium* obſidione Illyriorum liberat: & variis populorum vicinorum legationibus auditis in fidem, & amicitiam eos recipit: interque eos *Iſſeos*, a quorum obſidio etiam Illyrios fugaverat. *Nutriam* ambo Conſules, ſed multis, iiſque ex præcipuis ſuorum amiſſis, expugnant: atque ita pleriſque populis Illyrici Demetrio traditis exercitum Dyrrhachium

chium

c *Ibid. c.* 8. *Paulo aliter Appian. Illyricis n.* 760.
d *Ibid. c.* 11.

chium reducunt: Sub initium veris Teuta his cladibus fracta pacem his legibus cum Romanis ſancit [a]: *Tributum certum imponendum Regina quotannis pendito: Illyrico toto, paucis locis exceptis, exceditos ne ultra* Liſſum *pluribus quam duobus lembis, uſque inermibus navigato*. Atque ita Græci magno metu, quem ex creſcente Illyriorum potentia habebant, liberati ſunt; juſtiorem multo metus cauſſam, ut eventus docuit, a Romanis deinde habituri. *A. U. 525.*

§. 6. De bello Gallico.

§. VI. Eodem tempore etiam Occidentem verſus imperium propagare deſiderabant Romani; cum viderent Pœnos, *Carthagine nova* in Hiſpania condita (eadem eſt, quæ hodie *Carthagena* dicitur) ingens momentum rebus ſuis augendis attuliſſe [b]: ſed, cum ſimul bellum Gallicum timerent [c], contenti fuerunt fœdus cum *Hasdrubale*, qui Hamilcari ſocero in imperiis exercituum ſucceſſerat, ſancire, quo ultra *Iberum* amnem ſe continere Pœni tenebantur: ita ut *Saguntinis* mediis inter fines duorum Populorum libertas ſervaretur: quæ egregia occaſio Pœnis potentiæ ſuæ firmandæ fuit [d]. Etiam Romani interea Reipublicæ ſuæ firmandæ intenti quatuor tum primum Prætores creant: quorum duo quidem ordinariam in Urbe juriſdictionem obirent, duo Siciliam & Sardiniam provincias regundas ſortirentur [e]. Nec tamen ceſſabat belli Galli- *A. U. 526.*

çi

a *Ib. c.* 12. b *Ib. c.* 13. c *Vid. Plut. Marcell. p. m.* 299. *B.* d *Polyb. Ibid. c.* 22. e *l.* 2. §. 32. *ff. de O. I.*

ci metus: qui tantus erat, ut ad malum illud avertendum ferali ſacrificio ſibi utendum putarint Romani, Gallo cum Galla, Græco cum Græca vivis in foro boario defoſſis [a]: quod Livius poſt cladem Cannenſem factum refert [b]; ſed veroſimile eſt talia ſacrificia ſæpius iterata fuiſse. *A. U.* 529. Anno ergo quingenteſimo vigeſimo octavo Sardorum quidem rebellantium motus intra paucos dies *C. Atilius* Conſul compeſcuit [c]. Contra Gallos vero miſſus eſt collega ejus *L. Æmilius Papus* cum majore quam unquam exercitu; & cujus numerus fidem fere ſuperat [d]. Dic unt enim multitudinis ad bellum aptæ; quæque nomen militiæ dediſſet, tam ex ſociis, quam ex civibus Romanis hoc bello, uno quidem tempore, militaſſe peditum millia ſeptingenta; equitum ſeptuaginta millia: quæ tum in exercitu adverſus Hannibalem, tum ad cuſtodiam Urbis, tum ad varios in variis locis uſus ſub armis erat. Ita ut plane mirum videri debeat, Hannibalem, cum ipſe vix viginti millia haberet, quos huic multitudini opponeret, Italiam invadere auſum fuiſſe. Eutropius [e] etiam ex Fabio Hiſtorico, qui ei bello interfuit, tradit, octingenta millia hominum parata ad id bellum fuiſſe. Galli interea jam erant ad *Cluſium* [f], quæ urbs tridui tantum itinere Roma diſtat, ipſam Urbem petentes;

cum

a *Plut. d. l.* b *L. XXIII. c. 57.* c *Vid. Polyb. L. II. c. 27.* d *Polyb. Ibid. c. 24.* e *L. III. c. 5.* f *Polyb. Ibid. c. 25.*

cum nunciatur, Romanorum exercitum ipſis a tergo imminere: igitur cupidine pugnandi flagrantes agmen convertunt, Romanos ſubito adoriuntur, & in collem quendam, ſex millibus ſuorum amiſſis confugere cogunt: verum obſeſſis ibi a Gallis opportune advenit tum exercitu L. Æmilius Conſul [a]: nam ejus adventu cognito Galli ſtatim abire ſtatuunt, ut prædam ingentem, qua potiti fuerant, incolumem ſibi ſervarent. Æmilius prælio cum iis contendere non e re ſua eſſe ratus occaſiones tantum aut hoſtibus nocendi, aut aliquid de præda avertendi captare ſtatuit. At ſingulari quodam caſu alter Conſul C. Atilius, qui exercitum e Sardinia reportaverat, contrarium Gallis in eodem maris inferioris litore iter habens Romam cum copiis tendebat. Ita inter duos exercitus intercepti Galli, & a Romanis victi ſunt [b]; nequaquam tamen incruenta pugna; & altero etiam Conſule in prælio occiſo [c]. Sed Gallorum quadraginta millia cæſa; decem millia dicuntur capta: in quibus alter regum *Concolitanus*; alter vero *Aneroeſtus*, & neceſſarii ejus manus ſibi intulerunt. Æmilius Conſul ſplendidum de Gallis triumphum egit: cumque finem hæc Gallorum in Italiam expeditio habuit. Ut tamen penitus Gallos e *Circumpadanis* regionibus expellerent Romani anni ſequentis ambos Conſules cum *A. U. 529.*

ma-

a *Ibid. c.* 26. b *Ibid. c.* 30. c *Ibid. c.* 3.

maximis copiis iterum in illos miſerunt. Sed hi, juxta Polybium, imbribus continuis & peſte deterriti nihil memorabile geſſerunt; niſi quod Bojorum gentem in deditionem receperint. Oroſius vero primos hos trans Padum Romanas duxiſſe legiones tradit; feliciterque ibi cum Inſubribus Gallis pugnaſſe. Sed majorem fidem meretur Polybius, qui anni demum ſequentis Conſules *C. Flaminium* & *P. Furium Philum* in regionem Inſubrum trajeciſſe dicit [a]: ſed cœſos fuiſſe, & ex pacto regionibus illis exceſſiſſe adjicit; ita ut in Gallorum Cenomannorum, qui ſocietatem cum Romanis colebant, fines ſe receperint. Tum auxiliis ex ea gente adſcitis, neglectiſque pactionum legibus in Inſubrum terras reverſi ſunt. Non multum tamen Gallis iſtis ſociis fidentes Romani fluvium eos trajicere jubent: ipſi ad alteram ejus partem remanent; atque ita una opera & nocendi facultatem Gallis adimunt; & vincendi neceſſitatem imponunt. Edocuerant præterea milites ſuos Tribuni Romanorum [b], quod e ſuperioribus bellis obſervaverant, Gallorum animos poſt primum impetum ſtatim deferveſcere [c]; & præterea gladios eorum ita eſſe factos, ut poſt primum ictum facillime curvarentur, ita ut niſi, mucrone terræ impoſito, pede iterum eos dirigerent, plane ad alterum ictum inepti forent. Ergo cum haſtas Romanorum cædentes primo ſtatim

a *L. II. c.* 31. b *Ib. c.* 33. c *Flor. II. c.* 4. *L.*

tim ictu gladios ſuos inutiles reddidiſſent, ſtatim Romani ſtrictis ſuis gladiis in eos irruerunt: ita ut victoriam adepti ſpoliiſque non paucis partis Romam redierint. Et ex tabulis Capitolinis utrumque Conſulem triumphaſſe apparet; licet Zonaras contumaciæ crimen ambobus a Senatu objectum ſcribat; quod, cum, vitio creatos eos eſſe, augures pronunciaſſent, Senatuſque propterea ab exercitu eos revocaſſet, nihilominus, collegæ Flaminii dictis obſequente Furio, in provincia manſiſſent; prælioque cum hoſte conflixiſſent: qui tamen etiam aſſerit, invito Senatu, decreto Populi eos triumphaſſe. Hic eſt Flaminius, qui circum a ſuo nomine dictum exſtruxit, viamque ſtravit [a].

§. VII. Conſulatus tamen ex Senatusconſulto ipſis abrogatus fuit: ita ut, re ad interregnum delata [b], anni ſequentis Conſules *idibus* demum *Martiis* Conſulatum inierint: qui dies deinde per multos annos magiſtratui incundo ſolemnis fuit. Itaque *M. Claudius Marcellus* Conſul cum collega *Cn. Cornelio Scipione Calvo* urbem Inſubrum *Acerras* obſident: contra Galli *Claſtidium* ſociorum Populi Romani oppidum oppugnant: ſed ad auxilium obſeſſis ferendum adventanti Marcello obviam profecti magna clade vincuntur: illiſque ſe Mediolanum recipientibus Acerras occuparunt Romani.

§. 7. *Belli Gallici finis, & ſpolia opima a Marcello relata. A. U. 531.*

Q

a *Ep. Liv.* 20. *Feſt.* b *Plut. Marcell. p. m.* 300. C.

mani. Hoc prælio Marcellus *Viridomarum* Gallorum *Geſatarum* Regem conſpicatus in eum impetum dedit, victum ſpoliavit, & *tertia ſpolia opima Jovi Feretrio tulit* [a]. Interea Scipioni obſidio Mediolani minus ex voto cedebat: &, Gallis fortiter pro hac ſua præcipua urbe pugnantibus, non tam obſidebant, quam obſidebantur Romani: donec a cæde hoſtium reverſo Marcello urbs expugnata fuit: & principes Inſubrum animis fracti Romanis ſe permiſerunt. In agrum a Gallis captum mox *Placentia* & *Cremona* coloniæ deductæ ſunt [b]. Marcellus Romam reverſus ſplendidiſſimum egit triumphum: qui honos collegæ ejus, quod minus bene rem geſſiſſet, negatus eſt: qui tamen videtur more majorum ex decem legatorum conſilio provinciam Galliam conſtituiſſe; licet anni

A. U. 533. ſequentes Conſules reliquias adhuc quaſdam belli per Gallias & Liguriam ad Alpes uſque proſecuti ſint [c]: quo anno etiam libertini, qui in omnes triginta quinque tribus diſperſi fuerant, a Cenſoribus rurſus in quatuor urbanas redacti ſunt.

§. 8. *Bellum rurſus Iſtricum.*

§. VIII. Eodem anno, quo victoriam illam obtinuerat Marcellus, ſecundum bellum *Iſtricum* in *Illyrico* motum eſt: quod *Iſtri* naves Romanorum frumentum vehentes infeſtaſſent [d]: & ambo Conſules plures ejus regionis Populos non ſine multo

a *Plut. Marcell. p.* 301. b *Liv. epit.* 20. c *Zonar.* d *Eutr. L. III. c.* 7.

Digitized by Google

multo Romanorum ſanguine ſubegerunt. Sed hæc omnia bella cum Sardis, Corſis, Iſtris & Illyriis geſta gravia non fuerunt; ita ut laceſſiſſe magis, quam exercuiſſe Romana arma videantur [a]. Et cum Gallis quoque tumultuatum verius quam bellatum fuiſſe loco in margine citato dicit Livius: hoc, puto, innuens, non ordinata ex arte bellica acie, nec ex moratiorum gentium inſtitutis, bella gerere Gallos id temporis fuiſſe ſolitos. Itaque ad belli Punici ſecundi, omnium, quotquot unquam geſſere Romani, bellorum graviſſimi, reique publicæ eorum periculoſiſſimi enarrationem tranſeamus.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

De Bello Punico Secundo.

§. I. Cum circa annum Urbis quingenteſimum decimum ſeptimum Hamilcar Pœnorum Dux in Hiſpaniam trajiceret, ut Carthaginienſium in ea regione Imperium reſtauraret, atque profecturus jam pro more ſacrificaret, dicitur filium Hannibalem novem annorum puerum, quem ſecum in- *§. I. Origo belli Punici II.*

a Liv. L. XXI. c. 16.

in eam expeditionem ducebat, ad aras Deorum admoviſſe, jureque jurando adegiſſe, *nunquam amicum Romanorum fore* [a]. Hamilcar ibi per novem annos ſtrenue bellum adminiſtravit: tandemque cum hoſte fortiſſimo potentiſſimoque ſignis collatis dimicans vitam finiit [b]. Imperium ad Hasdrubalem generum ejus delatum ſuit: iſque circiter octo annis illud obtinuit [c], noctu demum in hoſpitio ſuo a Gallo quodam privatas ulciſcente injurias cæſus [d]. Tum milites uno conſenſu imperium Hannibali deferunt: militumque ſuffragia Senatus Carthaginienſium rata habuit. Ita Imperator conſtitutus Hannibal occaſiones ſtatim rumpendi cum Romanis fœderis quæſivit. Et, ſi teſtimonio ſcriptorum Romanorum, vel eorum, qui ex Romanorum narrationibus ſcripſerunt [e], ſtandum eſt, *omnibus quidem virtutibus, quæ perfectum faciunt Imperatorem, præditus fuit Hannibal; ſed ſimul etiam ingentia vitia has tantas viri virtutes æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica*, (Romanæ factionis ſcriptores ſunt, qui loquuntur) *nihil veri, nihil ſancti, nullus Deorum metus, nullum jusjurandum, nulla religio*. Polybius [f] vero, ut in omnibus, qui magnas res geſſerunt, ita quoque in iis, quæ de Hannibale ſcribuntur, veritatem aſſequi

qui

a *Polyb. L. III. c, 12. Liv. L. XXI. 1.* b *Polyb. L. II. c. 1.* c *Polyb. L. II. c. 36. Liv. L. XXI. c. 2.* d *Polyb. L. III. c. 13.* e *Liv. XXI. 4.* f *Excerpt. de virt. & vit. c. 9.*

qui difficile eſſe ſummo cum judicio obſervat; præſertim cum varios adeo caſus, atque inopinos expertus ſit, & amicorum prorſus contraria indole præditorum conſuetudine uſus fuerit. Quibus addi poteſt in liberæ civitatis, qualis erat Carthaginienſium, regimine factionibus & contrariis ſtudiis perpetuo contendi: quemadmodum Carthagine etiam duas fuiſſe factiones videmus, quarum alterius princeps erat Hannibal, alterius *Hanno*; quem proinde Livius [a] acerbe in Hannibalem, & ejus bella ex bellis ſerendi ambitionem invehentem inducit. Et hæc de Hannibale dicenda videbantur; ne temere declamantium magiſtellorum erroribus juventus ſe implicare patiatur.

§. 2. Res in Hiſpania ab Hannibale geſta. A. U. 533.

§. II. Cum itaque in Hiſpania rerum ſumma ad Hannibalem delata foret, *Olcadum* primo valida gente ſubacta [b], mox *Vaccæorum* unam & alteram urbem occupat: & *Carpetanis* quidem, aliiſque populis finitimis in itinere ſe ipſi objicientibus ſummum ex inopinato periculum adiit [c]. Verum iis hoſtibus feliciter ſuperatis nemo jam amplius erat intra Iberum fluvium, qui facile contra Carthaginienſes oculos tollere auderet, unicos ſi exciperes Saguntinos; quorum urbs eo loco fuiſſe creditur, quo hodie eſt *Morvedro* in *Valentiæ* regno oppidum. Sed ſollicite vafer Pœnus Saguntinis Romanorum fœderatis arma abſtinebat, ut om-

Q 3 nia

a *L. XXI. c.* 3. & 10. *L. XXIII.* 12. b *Liv. L. XXI. c.* 5. c *Polyb. L. III. c.* 14.

nia circum loca ſibi prius ſubjiceret, antequam ullum belli prætextum Romanis daret. Saguntini vero [a], qui ſatis proſpiciebant, fore, ut omnibus in Hiſpania a Carthaginienſibus ſubactis, ipſi etiam denique victoriæ acceſſio fierent, identidem nuncios Romam mittebant, qui conditionis incertiſſimæ, qua res eorum erant, Romanos monerent. Romani, poſtquam ſæpe hos nuncios neglexiſſent, tandem legatos in Hiſpaniam miſerunt, qui præſentes de omnibus rebus cognoſcerent. Hi cum Hannibale collocuti eum monent, ut Saguntinis, qui in fide Populi Romani erant, parcere vellet; neve amnem Iberum contra fœderis cum Hasdrubale icti leges tranſiret. Hannibal contra, quaſi ipſe Saguntinis faveret, queſtus eſt, paucis ante annis exorta Sagunti ſeditione, cum totius controverſiæ arbitrium Romanis fuiſſet permiſſum, ut cives ad concordiam perducerent, nonnullos principum iniqua morte affectos fuiſſe. Adjecitque Carthaginienſes a patribus ita fuiſſe edoctos, ut neminem injuria paterentur affici. Simul miſit Carthaginem, qui ſciſcitarentur, quid ſibi faciendum foret, quando Saguntini amicitia Romanorum freti ſuæ ditionis populos injuriis laceſſerent. Teſtaturque Polybius [b], falſam hanc cauſſam ab Hannibale & Pœnis fuiſſe confictam, qui longe honeſtius de Sardinia erepta, & ſtipen-

a *Ibid. c.* 13. b *d. c.* 15.

pendio ſibi a Romanis impoſito, dum mercenariorum bello implicarentur, queri potuiſſent. Legati etiam Romanorum Carthaginem, ut ſimilia ibi in Senatu Pœnorum teſtarentur, profecti ſunt: ſed ea quoque legatio irrita fuit; reſponſumque eſt, „ Bellum a Saguntinis, non ab „ Hannibale ortum eſſe; Populum Ro- „ manum injuſte facere, ſi Saguntinos „ vetuſtiſſimæ Carthaginienſium ſocietati „ præponat [a]. "

§. III. Cum tamen interea Senatus reputaret, ſi bellum cum Pœnis gerendum eſſet, diuturnum hoc, & ob diſtantiam locorum (quippe quod in Hiſpania gerendum foret) moleſtum futurum, primum res in Illyrico componendas eſſe ſtatuit [b]. Demetrius enim Pharius beneficiorum a Romanis acceptorum immemor [c], & ſpe auxilii a *Macedonibus* fretus, Romanorum in Illyrico urbes vaſtabat; & contra pacis leges ultra Liſſum quinquaginta lembis navigans *Cycladas* inſulas incurſabat. Ergo Romani *L. Æmilium Paullum* Conſulem cum exercitu in Illyricum mittunt; dum interea Hannibal Saguntinos acerrima jam obſidione premeret. Æmilius ſtatim, ut in Illyricum venit, *Dimalum* municiſſimam urbem oppugnare ſtatuit; eamque die ſeptimo in poteſtatem redegit [d]. Inde *Pharum* æque munitam urbem adortus majorem exerci-

§. 3. Bellum etiam interea cum Illyrii.

A. U. 534.

Q 4 tus

a *Liv. XXI.* 11. b *Polyb. L. III. cap.* 16. c *Vid. Libr. prae. cap. ult. §.* 5. d *Polyb. Ibid. cap.* 18.

tus partem noctu in terram exponit, antriſque & ſylvis abſcondit: ipſe luce orta cum viginti tantum navibus portum petit: dumque contemptim iis obviam occurrunt Pharii, progreſſi, qui expoſiti fuerant Romani pugnantes Illyrios ab urbe excludunt. Et licet fortiter cum ſuis pugnaret Demetrius, tamen exercitu ejus in fugam acto, etiam ipſe ad *Philippum Macedoniæ* Regem confugit. Ita Romanus Conſul Pharum captam diruit: totoque Illyrico in poteſtatem redacto exercitum ad triumphum deportavit. Ex Zonara patet, etiam Livium alterum Conſulem huic bello adfuiſſe: imo ex eo triumphaſſe tradit Aur. Victor. Frontinus autem *Stratag. L. IV. c.* 1. *ſ.* damnatum eum dicit ob prædam inæqualiter diviſam; cui adſentitur Livius *L. XXII. c.* 35. & *L. XXVII. c.* 34.

§. 4. Reditum ad bellum cum Pœnis.

§. IV. Sed dum hæc in Illyrico geruntur, & de bello Pœnis indicendo Romæ deliberatur, legationibuſque mittendis tempus teritur, in Hiſpania Hannibal poſt octo menſium obſidionem Saguntum ceperat: cum omnia experti eſſent cives, quæ longa obſidio fert incommoda, ita ut *fames Saguntina* [a] in proverbium abierit. Imo cum ultra urbem ſuam ſeſe tueri poſſe deſperarent Saguntini [b], collatis in forum, quæ unicuique erant cariſſima, & circumdatis accenſiſque nutrimentis, publico & communi rogo ſemetipſos ſuperje-

perje-

a *Eraſm. Adag. Ch. I. Cent. IX. n.* 67. b *Val. Max. L. VI. c.* 6, *ext. ex.* 1.

perjecerunt. Reſtauratam fuiſſe a Carthaginienſibus urbem dicit Appianus [a]; ſuoque tempore vocatam *Carthaginem Spartagenam*: de quo poſteriore nomine alibi legiſſe non memini. Et eodem nomine Carthaginis retento fuiſſe repoſitam patet ex *Inſcriptione*, quam Imperatore *Claudio* poſitam refert *Paulus Merula Coſmogr. p. II. L. II. c.* 21. & item ex alia, quæ tempore Imperatoris *Hadriani* facta apud Gruterum [b] legitur: quod eruditiſſimi & accuratiſſimi *Cellarii* diligentiam fugiſſe miror. Ex hujus urbis interitu, & Romanorum in auxilio iis inferendo lentitudine alterum & vulgatum dictum eſt ortum, *dum deliberant Romani periit Saguntus*.

§. V. Itaque Romani, cum bellum neceſſario gerendum eſſe viderent, omnia diligentiſſime comparant: exercitum tam ſociorum, quam civium ſeptuaginta duorum millium peditum; equitum quinque millium & octingentorum conſcribunt; claſſemque inſtruunt: atque ita legatis Carthaginem miſſis bellum Pœnis indicunt: a quibus alacriter id acceptum eſt [c]. Videtur autem in utramque partem poſſe diſputari, utrum pium hoc bellum & juſtum Romani ſuſceperint: nam licet fœdere inter Romanos & Pœnos facto cautum foret, *ut utriuſque Populi ſocii ab utroque Populo tuti forent*; tamen cum ejus fœde-

§. 5. Bellum rite Pœnis indictum.

a *de bellis Hiſp. nu.* 261. b *p.* CCCLXXVIII. *num.* 4. c *Polyb. L. III. c.* 33. *Liv. L. XXI. c.* 8. *Flor. L. II. c.* 6.

fœderis tempore Saguntini nondum in ſocietatem Romanorum eſſent adſciti, apud utroſque & Pœnos & Romanos eodem eſſe loco debebant [a], quaſi de ſociis nihil conveniſſet. Verum hoc non prohibuit, quominus licuerit Romanis Saguntinos & in ſocietatem adſciſcere, & adſcitos defendere; non ſcilicet ex vi fœderis; ſed ex jure naturali, quod fœdere non erat abolitum: præſertim cum jam olim Saguntini ſe in fidem Romanorum & poteſtatem dediſſent. Et ſane vera hujus belli cauſsa fuit indignatio Carthaginienſium ob Sardiniam ademptam, & ob pactiones, quas Romani iniquis temporibus, cum mercenariorum ſeditione occupati eſſent Pœni, expreſſerant: & quod iiſdem ex felici bellorum in Hiſpania ſucceſſu animi aucti fuerant [b]. Quibus rebus deinde, quod omnium maximum erat, internecinum Hamilcaris & filii ejus Hannibalis in Romanos odium accedebat [c].

§. 6. Hannibalis in Italiam expeditio.

§. VI. Ergo bello utrimque decreto Hannibal, poſtquam ſecuritati Africæ & Hiſpaniæ profſpexiſſet, ad expeditionem in Italiam ſuſcipiendam ſe parabat [d]. Et gnarus imprimis, Gallos *Subalpinos* & Circumpadanos iniquiſſimo animo dominationem Romanorum ferre [e], nunciis miſſis & prolixis pollicitationibus eos in ſocietatem ſuam pertraxit: licet Romani

a *Polyb. L. III. c.* 27. b *Vid. de tota re Grot. de jur. B. & P. P. II. c.* 16. §. 13. *& c.* 17. §. 19. *c.* 22. §. 1. c *Polyb. L. III. c.* 9.-12. d *Polyb. L. III. c.* 33. e *Ibid. c.* 34.

ni quoque legatos in Gallias miſiſſent, qui peterent, *ne Pœno bellum Italiæ inferenti per agros urbeſque ſuas tranſitum darent*. Quibus dictis tantus cum fremitu riſus Gallorum ortus dicitur, ut vix a magiſtratibus majoribuſque natu juventus ſedaretur [a]. Reſponſumque legatis eſt, *Neque Romanorum in ſe meritum eſſe, neque Carthaginienſium injuriam, ob quæ aut pro Romanis, aut adverſus Pœnos ſumant arma. Contra ea audire ſeſe, gentis ſuæ homines agris finibuſque Italiæ pelli a Populo Romano, ſtipendiumque pendere; & cetera indigna pati*. Atque eadem ferme in ceteris Galliæ conciliis audivere. Hannibal itaque omnibus neceſſariis firmatus initio veris copias ex hibernis educit peditum millia nonaginta, equitum *A. U. 535.* duodecim, elatior etiam animo poſtquam audiviſſet, quomodo legatio Romanorum Carthagine fuiſſet excepta. Sed iis, quæ inter Iberum amnem, & montes erant *Pyrenæos*, ſubactis Hannoni cum parte copiarum eas regiones cuſtodiendas tradit: ipſe cum exercitu quinquaginta millium peditum, equitibus vero novies mille, quæ omnes copiæ erant validæ, & ex continuis, quæ in Hiſpania geſſerant, bellis exercitatiſſimæ, Pyrenæum tranſit; & ad *Rhodanum* fluvium ducit [b]. Iter autem [c], quod a Carthagine nova ad Italiam & campos Circumpadanos ipſi conficiendum erat, fuit milliarium Romanorum

b *Liv. L. XXI. cap.* 20. b *Polyb. L. III. c.* 35. c *Ibid. c.* 39.

norum mille centum & vigintiquinque : quæ ſunt horæ itineris trecentæ ſeptuaginta quinque. Ejus adventus opportunitate ſtatim deficiunt in Gallia Ciſalpina Boji [a] : quanquam Romani, ut eos in fide retinerent, paulo ante duas validiſſimas colonias, Placentiam & Cremonam in eorum agros deduxiſſent [b]. Eadem contagio etiam Inſubres traxit; qui *Mutinam* coloniam obſident: Triumviros ejus coloniæ deducendæ, quorum unus erat C. Lutatius Vir Conſularis fide accepta ad colloquium egreſſos violata fide vinciunt, ſperantes ſe ita obſides ſuos, quos ſub exitum præcedentis belli dederant, recepturos eſſe. Perfidia Gallorum intellecta *L. Manlius*, qui regionibus illis præerat, cum exercitu magno ſtudio ad ferendam opem contendit. Eum Boji in ſaltu quodam ex inſidiis circumvenientes plurimos cædunt; reliquos in vico *Taneto* obſident: quibus confeſtim *C. Atilius* Prætor [c] cum legione una auxilio mittitur. Interim Hannibal cum bona pace regulorum Gallorum per fines eorum exercitum ducebat. Jamque ad Rhodanum fluvium pervenerat, cum *P. Cornelius Scipio* Conſul, qui ad oſtium Rhodani Maſſiliæ proximum caſtra habebat, vixdum ſatis crederet, Pyrenæos montes ab eo eſſe ſuperatos. Nam alter quidem hujus anni Conſul *Ti. Sempronius Gracchus* cum claſſe bellum in Africam trajicere cogitaverat, tantis

a *Liv. L. XXI. c.* 25. b *Polyb. L. III. cap.* 40.
c *Liv. L. XXI. c.* 26.

tantis in Sicilia factis apparatibus, quaſi ipſam Carthaginem primo appulſu fuiſſet obſeſſurus [a]: ſed Hannibalem in Italiam advenţare nunciato, confeſtim ad patriæ opem ferendam revocatur [b].

§. 7. *Quomodo Rhodanum trajecerit Hannibal.*

§. VII. Hannibal porro, cum ad Rhodanum fluvium acceſſiſſet, ita ut quatuor dierum itinere ejus caſtra a mari abeſſent [c], ſtatim copias trajicere conabatur: atque in eum finem magnam vim lintrium ab accolis emit, magnam *pontonum* (*genus eſt navium Gallicarum* [d]; quod etiam hodie eo nomine dicitur) multitudinem bidui ſpatio fabricari curat [e]. Cum vero ingentes copias barbarorum trans amnem conſpexiſſet trajectionem impediturus Hannonem cum parte exercitus viginti quinque circiter milliaria ſupra caſtra ſua flumen tranſire jubet, ut cum opus facto eſſet, a tergo hoſtem adorirentur. Cumque ex ſigno, de quo convenerat, cognoviſſet Hannibal, eos tranſiiſſe, & haud procul jam abeſſe, etiam ſuos trajicere jubet, equis partim nando traductis [f], elephantos vero ratibus transmittens. Ratem unam [g] ducentos longam pedes quinquaginta latam a terra in amnem porrexerunt; quam, ne ſecunda aqua deferretur, pluribus validis retinaculis parte ſuperiore ripæ religatam pontis in modum humo injecta conſtraverunt, ut belluæ auda-

a *Polyb. L. III. c.* 41. b *Ibid. c.* 61. c *Ibid. c.* 42. d *Cæſ. de B. C. III.* 29. e *Liv. L. XXI. c.* 26. f *Polyb. L. III. cap.* 43. *ſqq.* g *Liv. Ibid. cap.* 28.

audacter velut per ſolum ingrederentur: altera ratis, æque lata, longa pedes centum, ad trajiciendum apta huic copulata eſt: & quum elephanti per ſtabilem ratem tanquam viam prægredientibus feminis, acti, in minorem applicatam trangreſſi eſſent, extemplo, reſolutis, quibus leviter annexa erat, vinculis, ab actuariis aliquot navibus ad alteram ripam pertrahebatur. Ita primis expoſitis alii deinceps repetiti ac trajecti ſunt. Interim quingenti equites Numidæ, quos caſtra Romanorum ſpeculatum Hannibal miſerat, ab ala equitum Romanorum fugantur, ingenti utrimque, majore tamen Numidarum [a], pro numero, cæde: quod principium ſimul & omen belli, ut ſummæ rerum proſperum eventum, ita haud ſane incruentam victoriam Romanis portendit.

§. 8. Iter Hannibalis per Alpes.

§. VIII. Trangreſſo Hannibali Boji ſe itineris duces obtulerunt. Ille, qui cum Romanis, priuſquam in Italiam ventum foret, manus conſerere nollet, mediterranea Galliarum petit; ut ea parte, qua oritur Rhodanus, Alpes trangreſſus Italiam intraret: quod tamen perficere non potuit; cum per *Cottias* potius & *Taurinas* Alpes in eam pervenerit. Plerique autem ſcriptores, qui monſtruoſum aliquid & inauditum proferre cupiunt, hoc iter Hannibalis ita deſcribunt, ut niſi Deus, aut Heros aliquis e machina ipſi oc-

a *Polyb. Ibid. c. 45.*

occurriſſet, omnes incerti quo ſe verterent, fuiſſent perituri: cum certum ſit & olim & hodie a magnis exercitibus Alpes ſæpe fuiſſe ſuperatas. Quarto die poſtquam profectus erat Hannibal pervenit ad locum, ubi *Arar* Rhodanuſque amnes diverſi ex Alpibus decurrentes in unum confluunt. Mediis campis *Inſulæ* nomen erat inditum [a]. Incolebant prope *Allobroges*: apud quos regni certamine ambigebant fratres; quæ res Hannibali in commodum vertit. Nam cum ad ipſum diſceptatio eſſet rejecta, imperium majori reſtituit, quod ſenatus principumque ſententiam futurum præſenſerat. Inde *Druentiam* flumen tranſgreſſus cum bona pace incolentium ad Alpes pervenit. Hic tamen altitudo montium, niveſque prope cœlo immixtæ ingentem fecere terrorem: & ſi Galli, noctu præcipue, valles occultiores inſediſſent, ingentem fugam ſtragemque facere potuiſſent. Sed cum ex ſpeculatoribus didiciſſet Hannibal, noctu tantum ſaltus illos ab hoſtibus inſideri, cum exercitu ad ipſas illas anguſtias accedit; ibique caſtra communit. At quamprimum tumulis digreſſos montanos ſenſit, ipſe prima vigilia ignibus in caſtris accendi juſſis cum ſelecta expeditorum manu anguſtias ſilentio noctis evadit: atque ipſis tumulis, quos hoſtes tenuerant, conſedit. Itaque poſtridie quidem montani tumulos a Pœnis occupatos vident [b]: verum

a *Liv. d. l. c.* 31. b *Polyb. L III. c.* 51. *Liv. d. l. c.* 33.

verum cum in anguſtias tumultuari eos conſpiciunt, equis maxime conſternatis, multis ex locis ſimul in eos irruunt: quod videns Hannibal, & ſimul cogitans, nequicquam incolumem futurum exercitum, ſi jumentis & impedimentis exueretur, cum ea manu, qua anguſtias noctu occupaverat, e ſuperiore loco in hoſtem decurrit; iiſque in fugam verſis otio ſuos traducit. Quin oppidum, unde impreſſionem fecerat hoſtes, deſertum prope cepit; multos homines, equoſque, qui capti jam fuerant, recuperavit: ita ut per duos treſve dies pecoribus & frumento abundaret. Imo adeo perculit montanos, ut triduo aliquantum itineris conficere potuerit. Inde dolis etiam eum aggreſſi ſunt barbari, miſſis, qui commeatum, amicitiam, duces itineris & obſides offerrent [a]. Accepit Hannibal, quæ afferebantur, ſumma tamen cautione, ut inter fraudis ſuſpectos. Nec multum proceſſerat, cum in via inſidiis apta undique coorti barbari eum aggrediuntur: & niſi Hannibalis providentia agminis extrema maxime firmata fuiſſent, ingens utique clades accepta foret. Sed etiam ſic magna equorum jumentorumque multitudo periit. Atque ita nono tandem die in ſumma Alpium juga perventum eſt. Ibi biduo ſtativis habitis, jumenta multa equoſque, qui aberraverant, recipit: eademque occaſione uſus eſt, cum jam in con-

a *Polyb. L. III. c. 52. Liv. L. XXI. 34.*

conſpectu eſſent Circumpadani Italiæ campi, ut prædam Italiæ ipſiuſque Romæ quaſi paratam ipſis oſtenderet: eoque magis militibus firmatis opus erat, quod occidente jam Vergiliarum ſidere (Plinius *Hiſtoria naturalis L. II. c.* 47. & *L. XVIII. c.* 31. occaſum Vergiliarum refert ad III. Idus *Novembres*) omnia nive opplerentur. Inde poſtridie motis caſtris deſcendere cœpit, ſed difficiliore multo, quam in adſcenſu fuerat, itinere; nive præſertim & glacie iter moleſtius facientibus. Tandem, ſi fides Livio, vel potius iis, ex quibus ſua hauſit, annalibus, arboribus immanibus dejectis, & ſtrue ingenti lignorum facta, acetum in ardentia ſaxa infudit [a]; & in torrida incendio rupe anfractus modicis clivis mollivit; ut non jumenta ſolum, ſed etiam elephanti deduci poſſent. Quod autem antea dixi per Taurinas Alpes in Italiam perveniſſe Hannibalem, tum diſertis verbis teſtatur Livius, tum etiam multis & erudite, ut ſolet, probat *Lipſius epiſtolarum ad Belgas centuria I. Ep.* 93. vid. etiam *Theatrum ſtatuum Ducis Sabaudiæ editum Hagæ* 1700. *T.* I.

§. IX. Ita quinque menſium iter a Carthagine Nova emenſus, quinto decimo die Alpibus ſuperatis [b] Circumpadanos Italiæ campos, & Inſubrum fines ingreſſus eſt Hannibal. Copiæ, quæ tum ipſi reſtabant incolumes, fuere ex Africanis pedi-

§. 9. Hannibalis in Italiam adventus.

R

a *Juven. X. v.* 153. b *Polyb. L. III. c.* 56. *Liv. L. XXI. c.* 38.

peditum millia duodecim: ex Hiſpanis ad octo millia: equitum dumtaxat ſex mille; ut quidem eas numerat Polybius; nam alii aliter & majores faciunt. Hic rurſus, ut paulo ante apud Allobroges fecerat, occaſione diſcordiarum inter *Taurinos* & Inſubres uti potuiſſet, niſi ex nimia fatigatione ad ſubitum otium tranſgreſſi ejus milites ea ipſa mutatione ad res gerendas minus idonei fuiſſent. Hic porro Scipio Conſul, qui diſceſſu Hannibalis ex caſtris ad Rhodanum audito navibus in Italiam contenderat, ſe ipſi ab Alpibus digreſſo objicit: ſuoque adventu Gallorum, qui Padum accolebant, defectionem ad Hannibalem prohibuit: (frater autem Conſulis, ut hoc obiter addamus, ab eo cum legionibus relictus fuerat, ut Haſdrubali ſeſe fortiter opponeret [a]) qui tamen Taurinorum urbem amicitiam recuſantem vi expugnavit [b]. Mox Pado trajecto Conſul caſtra ad *Ticinum* amnem admovit. Quæ res utrumque ducem alterius admiratione imbuit: quod nempe Scipio in Gallia relictus jam obviam fieret deſcendenti ex Alpibus Hannibali; quodque Hannibal audacter adeo & feliciter Alpes trajeciſſet. Inde cum & Romanorum & Pœnorum animi ab Imperatoribus ſuis egregiis adhortationibus ad certamen eſſent accenſi [c], Romani Ticinum ponte jungunt, exercitumque traducunt [d]: Han-

a *Polyb. d. l.* b *Liv. Ibid. cap.* 39. *Polyb. L. III. cap.* 60. c *Liv. Ibid. cap.* 40. *ſqq.* d *Polyb. d. l. c.* 64.

Hannibal vero nova etiam oratione ſuis animum addit, neceſſitate maxime vincendi aut moriendi propoſita : Præterea ingentia præmia ſtrenuiſſimo cuique proponit, fide ſua ſolemni jurejurando interpoſita; & præda præterea locupletiſſima ex ſubacta Italia oſtenſa. Ac prælio commiſſo victi ſunt Romani, Conſule etiam vulnerato; cujus periculum intercurſu tum primum pubeſcentis filii propulſatum eſt [a]. Hic erit *Scipio*, penes quem perfecti hujuſce belli laus futura eſt; quique poſtea ex victoria *Africani* nomen meruit. Facile autem ex hoc primo prælio apparuit, equitatu meliorem eſſe Pœnum; & ob id campos patentes, quales ſunt inter Padum Alpeſque, bello gerendo Romanis aptos non eſſe. Hi ergo proxima nocte ſilentio profecti [b] ad Placentiam Padum rurſus tranſeunt ponte poſt ſe reſciſſo. Sexcentos tamen moratorum in ulteriore ripa Hannibal cepit : trajectoque Pado Romanis pugnæ poteſtatem fecit. Sed nemine adverſus eum prodeunte ſex millia a Placentia caſtra communivit. Inſequente nocte auxiliares Galli, qui in caſtris Romanorum erant; [c] ad duo millia peditum & ducentos equites ad Hannibalem transfugiunt, vigilibus ad portas trucidatis : quos in civitates quemque ſuas ad ſollicitandos popularium animos dimiſit. Boii etiam Treſviros coloniæ deducendæ initio belli a ſe

R 2 inter-

a *Liv. d. l. c.* 46. b *Polyb. ibid. c.* 66. c *Liv. L. XXI. c.* 48.

ſe interceptos ad Hannibalem miſere. Scipio omnium Gallorum defectionem metuens (præſertim cum etiam Claſtidium vicum, quo magnam frumenti vim comportaverant Romani præfectus ejus *Daſius* Brunduſinus precio corruptus Hannibali tradidiſſet) ſilentio noctis ad *Trebiam* flumen in loca impeditiora caſtra movit collegam Sempronium ibi exſpectaturus: qui paulo poſt cum exercitu adveniens, ut ex Sicilia accitus erat, collegæ conjungitur [a]. Hic interim dum Scipio Hannibali oppoſitus eſt, ad Siciliam mari feliciter ſatis rem geſſerat; Melita etiam inſula, quæ Carthaginienſium erat, capta.

§. 10. Pugna ad Trebiam.

§. X. Eo ſucceſſu ferocior cum Hannibale confligere cupiebat; cum Conſul alter equeſtri prælio uno & vulnere ſuo minutus rem trahi maluiſſet. Et opportune cupiditati Sempronii eveniebat, quod Galli [b] inter Trebiam & Padum incolentes adverſus Numidas populabundos auxilium Romanorum imploraſſent. Ergo cunctante collega equitum partem maximam, cum peditibus aliquot & jaculatoribus mittit, qui Numidas in caſtra repellunt. Ipſi viciſſim repulſi, cum omnes equites jaculatoreſque iis auxilio miſiſſet Sempronius Pœnos iterum recedere cogunt: ita ut victoria penes Romanos eſſe videretur. Inde jam exſultans Sempronius ad certamen milites parari

a *Liv. Ibid. c. 51. Polyb. L. I.I. c. 61. & 68.*
b *Ibid. c. 69. Liv. Ibid. c. 52.*

rari jubet, nequicquam diſſentiente Cornelio [a]. Cornelius enim prudenter reputabat, & militem tironem exercendo per hyemem meliorem futurum; & Gallos pro inſita genti levitate rurſus a Pœnis defecturos: & denique ſe, ubi ex vulnere convaluiſſet, utilem patriæ operam navare poſſe ſperabat: eædemque cauſſæ faciebant, ut etiam Hannibal quamprimum acie decertare optaret. Cum ergo ſpeculatores Galli, qui tutiores erant, quod in utriſque caſtris ex ea gente militabant, paratos pugnæ eſſe Romanos nunciaſſent, locum inſidiis circumſpectare Pœnus cœpit; ubi fratrem ſuum *Magonem* cum mille equitibus, totidemque peditibus conſidere jubet [b]. Inde ad corporis curam & prandium juſſu Hannibalis converſi ſunt: qui oleum etiam per manipulos miſit, ut ignibus ante tentoria factis artus mollirent milites. Nam erat brumæ tempus, & forte nivalis dies in locis Alpibus *Apenninoque* interjectis, propinquitate etiam fluminum ac paludum prægelidis. Interea, ut jejuni frigidique pugnarent Romani Numidis, ut caſtris eorum obequitarent, mandat: quos mox refugientes inſecuti Romani fluvium etiam ingrediuntur; unde frigore ſimul & fame cito defecerunt [c]. Tum demum ſuos animis corporibuſque alacres arma ſumere jubet Pœnus: atque ita feſſi, jejuni & gelu

R 3 tor-

a *Liv. Ibid. c.* 53. *Polyb. Ibid. c.* 70. b *Liv. Ibid. c.* 54. *ſqq.* c *Polyb. Ibid. c* 72.

Digitized by Google

ciis ementiendis, Latinarumque feriarum mora, & conſularibus aliis impedimentis in Urbe retineretur, clam ſimulato itinere privatus in provinciam abiit [a]: & circa mœnia Aretii in Etruria conſedit. Nam ſorte ipſi bellum cum Hannibale & legiones, quæ Placentiæ hyemaverant, obvenerant. Hannibal vero, cum metueret, ne Galli, quos prædæ populationumque ſpes conciverat, ægre ferrent, ſuas terras ſedem belli eſſe, maturius ex hibernis moveri coactus eſt. Cumque duo eſſent itinera, quibus ad Conſulem pergere poſſet, longius aliud & commodius, aliud propius, ſed per paludes & propinquas lacuum voragines, breviorem viam inſiſtit. Sed maximis difficultatibus itineris conflictatus, & non tantum multis hominibus jumentiſque, verum etiam altero oculo vigiliis & nocturno humore privatus tandem emerſit. Inde vaſtatis agris [b], quo magis iram Flaminio ad vindicandas ſociorum injurias acueret, ipſum in locum lacu (*Traſimeno* ei nomen erat) ac montibus clauſum illicit; atque ibi undique inſurgentibus hoſtibus in medio cæſi ſunt Romani [c]. Ipſe Conſul fortiter pugnans lancea transfixus fuit. Cecidere in acie Romanorum quindecim millia. Sex millia ferme, qui ſtrenue facta eruptione per adverſos hoſtes evaſerant, poſtridie ſe dediderunt incolumem

R 4 abitum

a *Liv. L. XXII. c. 2. & 3.* b *Polyb. Ibid. c. 82.*
c *Liv. L. XXII. c. 5.*

abitum pacti : ſed Punica religione ab Hannibale in vincula conjecta ſunt : qui vero Latini nominis eſſent captivi ſine precio dimiſſi ſunt : cum Hannibal ſe pro Latinorum libertate adverſus Romanos pugnaturum in Italiam veniſſe diceret [a]. Romæ hoc nuncio accepto terrore cuncta repleta ſunt : præſertim poſtquam *M. Pomponius* Prætor in concione fuiſſet faſſus [b], *Magno prælio victos fuiſſe Romanos*. Atque alia clades tertio poſt priorem die nunciata animos ægros majore adhuc ſollicitudine perculit. Quatuor millia equitum cum *C. Centenio Penula* Proprætore a *Servilio* Conſule ad collegam miſſa in Umbria ab Hannibale circumventa fuerant.

§. 13. *Fabii res geſta adverſus Hannibalem.*

§. XIII. Itaque ſummo Urbis metu [c], cum Dictatorem dici placuiſſet ; nec ad Conſulem, a quo ſolo rite dici poterat, facile literæ, aut nuncius mitti poſſet, *Prodictator* a Populo dictus eſt Q. Fabius Maximus Verrucoſſus, addito Magiſtro Equitum *M. Minucio Rufo*, qui anno Urbis 532. Conſul fuerat. Hannibal interim per Umbriam *Spoletum* uſque profectus ab ejus coloniæ oppugnatione magna ſuorum cæde repulſus eſt. Sed in Piceno præda & populationibus milite recreato circa Luceriam & *Arpos* in Apulia conſedit. Fabius a Diis Dictaturam orſus ex inſpectione librorum Sibyllinorum ſacra quædam curari jubet. Rei ma-

a *Polyb. L. III. c.* 85. b *Liv. Ibid. c.* 7.
c *Liv. Ibid. c.* 8. *Nepos Hann. c.* 4.

maritimæ curam Conſuli Servilio mandat [a]. Inde ejuſdem Servilii exercitu accepto [b], duabuſque legionibus aucto recta ad hoſtem ducit: nullo tamen loco, niſi quantum neceſſitas cogeret, fortunæ ſe commiſſurus. Hannibal, qui palam quidem, *victos tandem Martios animos Romanorum debellatumque*, increpabat, ſed tacita cura incendebatur, quod cum prudentiſſimo duce ſibi rem fore videret, omni ratione eum in aciem elicere, ſed fruſtra, conatus eſt: quanquam ad irritandum eum etiam Beneventanum agrum depopularetur, *Teleſiam*que urbem caperet [c]. Deinde cum tres equites Campani, quos ad Traſimenum lacum ceperat Hannibal, ſpem ei Capuæ potiundi feciſſent, exercitum in agrum *Caſinatem*, qui eſt in Latii & Campaniæ limite, ducere ſtatuit, ut exitum Romanis ad opem ſociis ferendam intercluderet. At cum homo Pœnus minus recte nomen Latinum itineris duci edidiſſet, hic pro *Caſino Caſilinum* duxit: quæ urbs erat ad *Vulturnum* ſupra Capuam; nec prohibere poterat, quo minus Capuæ auxilium ferrent Romani. Ergo ſpe ſua fruſtratus Hannibal ad agrorum exuſtiones ſe convertit, Fabio per juga montis *Maſſici* exercitum ducente. Bellum enim trahere conveniebat Romanis; quod ingens commeatuum copia, & numerus hominum ad delectus ipſis adeſſent; a quibus minus

a *Polyb. L. III c.* 88. b *Liv. d. l. c.* 11. c *Ib. c.* 13.

nus paratus erat Hannibal [a]. Verum cum ibi ſub oculis eſſent populationes, nec ulla mentio pugnæ, Minucius Magiſter Equitum continuas apud milites duceſque habebat conciones, quibus cunctationem Fabii inſectabatur. Hic, licet & Romæ & in caſtris cunctationem ſuam infamem eſſe ſciret, obſtinatus tamen eodem conſiliorum tenore æſtatis reliquum extraxit: ita ut Hannibal jam hiberna circumſpectaret, quibus eo loco incommodis erat uſurus. Ergo fallaci conſilio (præſertim cum per anguſtas valles iter faciendum eſſet) utendum ratus, boum cornibus, quos ad duo ferme millia inter ceteram prædam agebat, faces undique ex agris collectas, faſceſque atque arida ſarmenta præligat [b]; iiſque ante ſigna actis cum miraculo primum attoniti, deinde inſidias rati vel fugerent, vel caſtris ſe continerent Romani, exercitum traduxit. Elapſum in Apuliam Hannibalem ſequebatur Dictator Fabius: ſed ſacrorum cauſſa Romam revocatus Magiſtro equitum exercitum tradit præmonito, & precibus quidem, ne acie cum Hannibale decertaret [c]. Verum occaſionem præbente Hannibale monitorum Fabii oblitus conflixit, eo ſucceſſu, ut pari fere clade utrimque diſcederetur [d]; caſtra tamen Pœnorum capta ſunt; ſed vacua, cum cuncta in altera caſtra amoveri jam curaſ-

a *Polyb. L. III. cap.* 90. b *Ibid. cap.* 53. *Liv XXII. cap.* 16. c *Liv. Ibid. cap.* 18. d *Ibid. cap.* 24.

curaſſet Hannibal[a]. Adeo tamen læta hoc nuncio civitas fuit, ut legem ferente *M. Metilio* Tribuno plebis Dictatoris & Magiſtri equitum, quod nunquam antea, jus ſit æquatum. Suaſor ejus legis præcipuus erat *C. Terentius Varro*, qui anno priore Prætor fuerat, vir ſordido genere, patre quippe lanio ortus; ſed ad Conſulatus ſpem auram favoris popularis ex Dictatoris invidia petens. Dictator, poſtquam in caſtra advenit, obtinuit, ut legiones ſicut Conſulum mos eſſet, inter ſe dividerent, locum nempe remedio quærens, ſi quid Minucii temeritate turbatum foret. Hannibal ſtatim eandem temeritatem captans miſit, qui tumulum inter duo caſtra medium occuparent, quinque millibus peditum, equitumque latebris opportune abditis[b]. Ita pugna orta primum ſatis bene res Romanis procedebat: ſed exortis repente inſidiatoribus animi Romanis collapſi ſunt. Tum demum Fabius cum ſuis legionibus accurrens victoriam Hannibali de manibus extorquet. Minucius ſtatim ut in caſtra reditum eſt convocatis militibus ad caſtra Fabii contendit, & culpam faſſus eum militeſque ejus patronos ſalutat: & depoſito imperio, ut magiſterium equitum rurſus ſibi concedat, ſupplex petit; Hannibale quoque tum demum ſentiente cum Romanis ſibi, atque in Italia bellum eſſe. Atque ita vere rem Ro-

ma-

a *Polyb. L. III. c.* 103. b *Liv. Ibid. c.* 28.

manam *cunctando reſtituit* Fabius [a]; qui *ſcutum* inde *Populi* eſt dictus [b]; ut poſtea *Marcellus* ejuſdem *Populi gladius* [c]. Hannibal vero Fabium *Pædagogum ſuum* [d] vocabat: quod ſe, *ut pædagogus diſcipulum* ubique ſequeretur.

§. 14. *Res Hiſpaniæ.* §. XIV. In Hiſpania Cn. Scipio Hasdrubalem ſecure agentem maritimo prælio vicit [e]: &, quod pulcherrimum ejus victoriæ fuit, una levi pugna toto ejus oræ mari potitur: ipſiuſque Novæ Carthaginis tecta injuncta muro portiſque incendit. *Ebuſum* inde inſulam diripit; *Balearium* inſularum legatos pacem petentes audit; populos Hiſpaniæ amplius centum viginti obſidibus acceptis ditionis Romanæ facit: cum interim etiam Servilius Conſul mari bene rem gereret [f]: qui tamen in Siciliam reverſus & in hoſtium inſidias illapſus idoneam ſatis cladem paſſus eſt [g]. *Celtiberi* inde nobiliſſima Hiſpaniæ gens, qui principes regionis ſuæ legatos miſerant, obſideſque dederant, Hasdrubalem duobus prœliis egregie vincunt [h]. Hoc ſtatu rerum etiam P. Scipio Cnei frater Proconſul cum triginta longis navibus, & octo millibus militum magnoque commeatu in Hiſpaniam venit: cui *Abelox* nobilis Saguntinus, fidus

a *Cic. Cat. Maj. c. 4. & Virg. Æn. VI. v. 847. uterque ex Ennio.* b *Flor. II.6.* c *Plut. Fabio Max. p. m. 185.* d *Id. Apophth. p. m. 195.*
e *Polyb. L. III. c. 95. ſqq. Liv. L. XXII. c. 20. ſqq.*
f *Polyb. Ibid. c. 95.* g *Liv. d. l. c. 31.* h. *Ib. c. 21.*

fidus Antea Pœnis, ſed proſperis Romanorum in Hiſpania rebus mutatus obſides Hiſpanorum, qui Sagunti ſervabantur, per proditionem tradit.

Servilius in Italiam reverſus cum collega *M. Atilio* Fabianis artibus ita Hannibalem exercuit, ut Galliam repetiturus fuiſſet, ſi inſequentis anni Conſules iiſdem artibus bellum geſſiſſent [a].

§.15. *Clades Cannenſis.*
A. U. 537.

§. XV. Sequitur annus Urbis quingenteſimus trigeſimus ſeptimus majore clade, quam unquam Romani acceperunt, funeſtus. Conſules erant L. Æmilius Paullus & C. Terentius Varro; de cujus ſordida origine jam diximus. Hi cum Dictator anno præcedente ſpem præbuiſſet, poſſe vinci Hannibalem [b], majores quam unquam copias conſcribunt [c]: nam octo legionibus rem geri placuit attributis cuique legioni quinis hominum millibus, præter ſociorum auxilia. Horum multitudo, peditum quidem, numerum Romanarum legionum æquabat; equitum, ut plurimum, triplo major erat. Hiero quoque Syracuſarum dominus, præter mille ſagittarios & funditores, ingentem etiam tritici hordeique vim miſerat [d]. Utque majore religione militum animi tenerentur, quod nunquam antea factum erat, jurejurando a Tribunis militum adacti, *juſſu Conſulum conventuros, neque injuſſu abituros*. Interim Varro multis ferocibus concioni-bus

a *Liv. Ibid. c.* 32. b *Liv. Ibid. c.* 36. c *Polyb. L. III. c.* 107. d *Liv. d. l. c.* 37.

bus optimates exagitabat; *arceſſitum bellum in Italiam a nobilibus, manſurumque in viſceribus Reipublicæ, ſi plures Fabios imperatores haberet: ſe; quo die hoſtem vidiſſet, perfecturum*. Æmilius in concione modeſte nihil aliud; quam „ mira„ ri ſe dicebat, quomodo quis dux priuſ„ quam aut ſuum, aut hoſtium exer„ citum, locorum ſitum; naturam re„ gionis noſſet, jam nunc locatus in Ur„ be ſciret; quæ ſibi agenda forent: ſe „ ex rebus conſilia capturum." Firmavit eum proficiſcentem [a]; ut conſtanter in propoſito perſeveraret, Q. Fabius Maximus, *nullam Hannibali occaſionem prabendam* dicens; *collegæque temeritati, cum qua non minus ipſi certaminis, quam cum Hannibale futurum eſſet; ſumma prudentia obviam eundum*. Conſul, *vera quidem quæ diceret* fateri; ſed haud facilia factu eſſe reſpondit. Maxime porro lætatus eſt Hannibal; Conſules in caſtra veniſſe; cum vix decem dierum frumentum ipſi ſupereſſet. Temeritati Conſulis materiam etiam fortuna dedit [b]: cum tumultuario in prohibendis prædatoribus prælio longe ſuperiores fuiſſent Romani [c]; Paullo tamen Conſule metu inſidiarum ab ulteriore proſecutione victores prohibente. Poſtridie Hannibal ineſcatum jam alterum Conſulem non dubitans caſtra plena prædæ relinquit, militibus trans proximos montes abſconditis.

a *Liv. Ibid. c.* 39. b *Ibid. c.* 41. c *Polyb. L. III. c.* 110

ditis. Et ſtatim Varro ad caſtra hoſtium diripienda duxiſſet, niſi Æmilius præfectum ex ſociis exploratum miſiſſet; qui *profecto inſidias eſſe* renuntiavit; & ne ſic quidem cœptis abſtinenti Varroni obnunciare juſſiſſet, *quod pulli auſpicio non addixiſſent*. Hannibal detecta etiam à transfugis fraude in caſtra rediit. Cumque ob inopiam frumenti ſeditionem metueret, caſtra in calidiora Apuliæ loca movere inde ſtatuit. Secuti eum ſunt, invito Paullo, Romani: &, ut ventum ad *Cannas* eſt, (ignobilis Apuliæ vicus fuit [a], ſed clade Romana nobilitatus) in conſpectu Pœni bina caſtra communiunt. Ibi Varro die, quo ſors imperii penes ipſum erat, nihil conſulto collega, & vixdum orto ſole [b] ſignum pugnæ propoſuit; ita ut Paullus [c], licet non probaret, tamen adjutare conſilium ejus cogeretur. Erant autem copiæ utrimque [d], Romanorum quidem peditum octoginta millia, equites ſupra ſexies mille: Carthaginienſium vero pedites tantum quadragies mille; equitum decem millia. Romanis maxime incommodum evenit, quod ventus ipſis adverſus multo pulvere in ipſa ora volvendo proſpectum adimeret. Equites Romani [e], poſtquam acrius quam diutius eſſet pugnatum, terga verterunt. At pedites diu ac ſæpe conniſi per mediam Afrorum aciem

a *Liv. d. l. c.* 43. *Flor. L. II. c.* 6. b *Polyb. d. l. c.* 113. c *Liv. Ibid. c.* 45. d *Polyb. Ibid.* e *Liv d. l. c.* 47.

aciem ad ipſa eorum ſubſidia perveniunt. Sed dum ita incauti in medium irruerent, Pœni cornua extendendo eos a tergo clauſerunt: ut ita feſſi cum recentibus pugnare cogerentur; nec diu impetum hoſtium ſuſtinere potuerunt. Hæc in dextro cornu. Ad lævum vero quingenti ferme Numidæ, præter juſta arma gladios occultos habentes, transfugarum ſpecie adequitaverant; qui armis traditis a tergo Romanorum conſidere jubentur: verum hi, dum omnes certamini intenti ſunt, averſam adoriuntur Romanorum aciem. Atque ita undique fugam fecere Romani; niſi quod parte alia pugnæ Paullus Conſul a licet graviter vulneratus, diu rem ſuſtinuit, multis etiam hoſtium manu ſua cæſis b. Poſtquam vero Romani fuga dilapſi eſſent, ab hoſtibus quis foret ignorantibus cæſus eſt. Alter Conſul cum ſeptuaginta fere equitibus *Venuſiam* eſt elapſus. Ad ſeptuaginta millia, vel etiam ultra Romanorum ſociorumque fortiter pugnantium hoc prælio cæſa dicuntur. Qui vero in binis Romanorum caſtris erant ſtrenue facta eruptione *Canuſium* incolumes pervenerunt: quos poſtridie etiam ex iiſdem caſtris quatuor millia peditum, & ducenti equites ſecuti ſunt. Pervenere tamen, qui in prælio aut caſtris capti ſunt, in Hannibalis poteſtatem tredecim fere millia. Ducum & procerum cæſi

a *Liv. Ibid. c.* 49. d *Polyb. L. III. c.* 16

cæſi dicuntur ambo Quæſtores, unus & viginti Tribuni militum, octoginta præterea Senatorii ordinis viri, in quibus Conſulares quidam, Prætoriique, & Ædilicii. Hannibali victori cum ceteri gratulantes ſuaderent [a], ut tanto perfunctus bello quietem caperet, *Maharbal*, *eum die quinto in Capitolio epulaturum* dixit, *ſi ſe cum equite prægreſſum confeſtim ſequeretur* [b]. At cum Hannibal, *temporis opus eſſe ad conſilium penſandum* reſpondiſſet, *Non omnia nimirum eidem Dii dederunt*, Maharbal inquit: *vincere ſcis, Hannibal, victoria uti neſcis*. Crediturque ea mora Urbi atque Imperio ſaluti fuiſſe.

§. 16. Ea, quæ Cannenſem cladem proxime ſecuta ſunt.

§. XVI. Tota inde Italiæ pars, quæ *Magna Græcia* dicitur, *Capuani* præterea aliique Hannibali ſe tradiderunt: quod tamen non ita intelligendum eſt, ut omnes ſtatim defecerint; ſed ſequentibus deinceps annis, ut cuique populo facultas oblata eſt, ut ſequentia docebunt [c]. Et cumulus afflictis Romanorum rebus acceſſit, quod *L. Poſtumius*, qui in Galliam Ciſalpinam miſſus fuerat, cum univerſo exercitu occidione occiſus fuiſſe nunciaretur [d]. Cum vero poſt tantam cladem de *deſerenda Italia*, *&* *ad Regum aliquem tranſfugiendo* conſilia nobiles quidam juvenes agitarent, P. Scipio juvenis *fatalis Dux hujuſce belli* ſtatim ad

S eos

a *Liv. Ibid. c. 51.* b *Cato & Cælius ap. Gell. Noct. Att. X. 23.* c *Polyb. L. II. c. 118. Liv. d. l. c. 16.* d *Liv. XXII. 24.*

eos contendit, ſtrictoque ſuper capita eorum gladio jurare coegit, *Rempublicam Populi Romani non deſerturos*. Reliquiæ cæſi exercitus Venuſiam ad Conſulem convenerunt: qui ſe inde ad copias, quæ cum Scipione Canuſii erant, contulit; ita ut jam ſpecies aliqua Conſularis exercitus eſſet. Romæ clade audita ſummus, ut par eſt, luctus & conſternatio fuit: & prima cura Deorum placandorum habita eſt. Inter alia ſacrificia Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro boario ſub terram vivi demiſſi ſunt [a], ut antea bello Gallico factum fuerat. Placatiſque fatis, ut rebantur, Diis ad humanas etiam res curandas converſi ſunt. Romam præſidii cauſſa ab Oſtia mille & quingentos claſſiarios miſerat Marcellus: qui ipſe paucos poſt dies cum legione claſſis Canuſium contendit. Dictator inde dictus *M. Junius Pera* exercitum ex civibus ſociiſque conſcribit, junioribus etiam ab annis ſeptemdecim, & prætextatis quibuſdam ad militiam aſſumptis. Octo millia præterea ſervorum, cum antea rogaſſent, *vellentne militare?* (unde *volones* ſunt dicti) empta publice armaverunt; cum captivos redimere non placuiſſet. Nam miſerat Hannibal decem ex captis Romanis, qui de redemptione agerent: & cum iis *Carthalonem* Carthaginienſem, qui, ſi forte ad pacem inclinarent animos, conditiones ferret. Carthalonem ante noctem finibus Ro-

a *Liv. Ibid. c.* 71.

Romanis excedere juſſerunt . Legatis captivorum Senatus datus eſt [a] . Sed poſtquam illi auditi sunt, licet etiam clamor flebilis a turba , quæ ante curiam erat , audiretur, in ſententiam *L. Manlii* Senatusconſultum factum eſt, *captivos non eſſe redimendos* [b] : cum nec antiquitus indulgens in captivos civitas fuiſſet: nec ærarium exhaurire ad Hannibalem locupletandum vellent : nec denique iis civibus opus habere Reſpublica videretur , qui, cum armati eſſent, capi potuiſſent. Itaque eorum plurimi ab Hannibale interfecti [c] ; quidam ex præcipuis Carthaginem miſſi ſunt . Eodem fratrem ſuum Magonem , cum aliquot dies in recipiendis civitatibus Bruttiorum retentus fuiſſet miſit Hannibal [d] : qui, ut fidem tam lætarum rerum faceret, dimidium ſupra tres modios aureorum annulorum in veſtibulo curiæ effudit; (alii haud plus fuiſſe modio dicunt) adiiciens, *neminem, niſi Equitem, atque eorum ipſorum primores, id gerere inſigne*. Hac occaſione uſus *Himilco* , vir factionis *Barcinæ*, Hannonem increpans rogavit , *num etiam nunc belli adverſus Romanos ſuſcepti pœniteret*? Hanno ex Magone ſciſcitatus , *an Latini nominis populus aliquis ad Pœnos defeciſſet*? *an homo aliquis ex quinque & triginta tribubus ad Hannibalem transfugiſſet* ? *an*

 de-

a *Ibid. c.* 59. b *Ibid. c.* 61. *Polyb. L. VI. c.* 56. *Cic. de Off. L. III. cap.* 32. c *Eutrop. L. III. cap.* 11. *Zonar. T. II.* d *Liv. L. XXIII. capit.* 11.

denique mentionem aliquam pacis feciſſent Romani? omnia negante. Magone, *Bellum igitur*, inquit *tam integrum habemus quam habuimus, quo die Hannibal in Italiam eſt tranſgreſſus*. Ac propterea jam ſtatim de pace cum Romanis agendum eſſe cenſuit. At cum nota ſimultas ejus cum familia Barcina eſſet auditus nequaquam fuit: ſed neceſſaria ad bellum porro gerendum expediri juſſa ſunt; quod tamen, ut in rebus lætis, ſegniter & otioſe factum eſt.

§. 17. *Campani ad Hannibalem deficiunt.*

§. XVII. Hannibal demum ad victoriam perſequendam converſus Neapolitanos quidem fruſtra tentavit. [a] Capuani vero artibus *Pacuvii Calavii*, nobilis & popularis hominis ad defectionem a Romanis inclinati ſunt: nec aliud, ne extemplo deficerent, in mora fuit, quam quod connubium vetuſtum multas claras ac potentes familias Romanis miſcuerat: quodque trecenti Equites, nobiliſſimus quiſque Campanorum, Romanis militantes ad præſidia Sicularum urbium erant miſſi [b]. Ergo eorum parentes cognatique ægre pervicerunt, ut legati ad Conſulem Romanum mitterentur. Hic ſummam Romanorum neceſſitatem faſſus documentum fidei Campanorum petiit, ut triginta millia peditum, quatuor equitum ex Campania conſcriberentur; pecunia inſuper & frumentum præberetur. Sed hac conſeſſione Conſulis, qua magnitudo cladis

a *Liv. L. XXXIII. c. 2.* b *Ibid. c. 4.*

dis oſtendebatur, uſi qui Capuæ Hannibali ſtudebant, effecerunt, ut fœdus cum Pœno pangeretur [a]. Præfectos etiam ſociorum, civeſque Romanos alios comprehenſos plebes Campana balneis includi juſſit; ubi fervore atque æſtu interclusa anima fœdum in modum expirarent. Ita nequicquam ſumma ope reſiſtente *Decimo Magio*, primario apud Capuanos viro, recipitur Hannibal [b]. Narratu dignum eſt, ipſius Calavii filium *Perollam* patri aperuiſſe conſilium, Hannibalem inter epulas interficiendi, ut eo ſanguine fœdus cum Romanis iterum ſanciretur; nec niſi lacrymis & enixiſſimis patris precibus ab eo conſilio abduci potuiſſe [c]. At Hannibal curiam ingreſſus Decimum Magium ſibi dedi poſtulat: ſtatimque egreſſus eum comprehendi & capite obvoluto in caſtra perduci juſſit; indeque extemplo Carthaginem avehi. Sed tempeſtate delatus *Cyrenas*, & a cuſtodibus Alexandriam ad *Ptolemæum* Regem deportatus eſt; ab eoque vinculis liberatus.

§. XVIII. Romæ interea ſummo animi ardore bellum reparabatur: nam præter ſervos, de quibus diximus, etiam obærati ſceleratique armati ſunt [d]: & cum vigintiquinque millibus armatorum ab Urbe Flaminius profectus eſt. Hannibal vero, Nola abſque ſucceſſu tentata; Nuceriam in deditionem acceptam diripit & in- *§. 18. Bellum a Romanis reparatum.*

a *Ibid. c. 7.* b *Ibid. c.* 10. c *Ibid. c. 8. & ſq.* d *Liv. L. XXIII. c. 4.*

& incendit [a]. Nolam Marcellus Claudius, cum plebs Hannibalis tota eſſet, a Senatu Nolanorum accitus in fide retinuit, *L. Bantio* præſertim ſibi conciliato. Erat hic ſociorum ea tempeſtate nobiliſſimus eques, quem Cannenſi prælio ſeminecem repertum Hannibal curatum cum donis domum remiſerat. Hic Marcelli artibus adeo mollitus eſt, ut nemo deinde ſociorum rem Romanam enixius juverit. Cumque etiam favori plebis Nolanæ fideret Hannibal, Marcellus a Senatoribus Nolanis monitus aciem ita intra urbem inſtruxit, ut patefactis repente portis erumpens idoneam cladem Hannibali intulerit, atque ita docuerit, *vinci eum poſſe*. His factis Marcellus extemplo clauſis portis, & quæſtione de noxiis habita ſupra ſeptuaginta damnatos proditionis ſecuri percuſſit [b]. Motis ergo inde caſtris Hannibal *Acerras* (Campaniæ oppidum erat ad *Clanim* fluvium) capit, direptamque incendit. Caſilinum inde, paruam urbem, ſumma vi oppugnat; ſed ipſo pudore ab incepto deſiſtere cogitur, caſtris tamen modicis communitis, ne omiſſa res videretur. Hinc Capuam in hiberna regreſſus eſt; ubi molliſſimæ urbis deliciis enervatus majorem otio & luxu exercitui ſuo cladem, quam antea ad Cannas ferro Romanus acceperat, intulit: ita ut vere dixerit Marcellus, *Capuam Hannibali Cannas fuiſſe* [c]. Mi-

a *Ibid.* c.45. *Flor. L. II.* c.6. b *Ibid.* c.15. c *Ibid.* c.17.

Miteſcente tamen hyeme ad oppugnationem Caſilini rediit [a] : cum ejus incolæ jam extremam famem paterentur. *Gracchus* quidem Magiſter Equitum, qui Romam profecto Dictatore Caſilino aſſidebat, cum edicto Dictatoris per abſentiam ejus aliquid gerere prohiberetur, complura tamen dolia frumento plena ſecundo amne Caſilinum miſit. Sed etiam eo abſumpto inſolitis quibuſvis alimentis uſi tandem Hannibali ſe dedere coacti ſunt : qui oppidum Campanis reddidit, præſidio tamen ſuo firmatum. Sicilia etiam & Sardinia hoc tempore vix retentæ ſunt, pecunia & frumento ab Hierone Rege, & ſociis in Sardinia civitatibus benigne collato [b]. Inde ad curam Senatus ſupplendi converſi Patres *N. Fabium Buteonem Senatus ſupplendi cauſſa* faciunt Dictatorem *ſine Magiſtro Equitum*, [c] quod ſingulare in hiſtoria Romana exemplum eſt : quemadmodum etiam nunquam duo ſimul Dictatores in Republica fuerunt: eo enim magiſtratu Junius Pera adhuc fungebatur. Fabius primum legit eos qui poſt proximos Cenſores curulem magiſtratum cepiſſent : tum qui Ædiles, Tribuni plebis, Quæſtoreſve fuerant : denique qui ſpolia ex Romano hoſte fixa domi haberent, aut civicam coronam accepiſſent. Ita centum ſeptuaginta ſeptem cum ingenti approbatione omnium in Senatum lectis, extemplo ſe magiſtratu abdicavit.

S 4 §. XIX.

a *Liv. ib. c.* 19. b *Ibid. c.* 21. c *Ibid. c.* 23.

§. 19. *Res Hiſpaniæ.* §. XIX. In Hiſpania interim nihilo ſegnius a duobus Scipionibus res ſunt geſtæ [a]. Hasdrubal vero in Italiam exercitum ducere juſſus eſt; Himilcone Carthagine cum juſto exercitu ad tuendam Hiſpaniam miſſo [b]. Hasdrubal pecuniis a ſuæ ditionis populis raptim exactis, iter ſtatim in Italiam ſuſcipit. Verum Scipiones reputantes, actum fore de Italia, quæ vix Hannibalem ſuſtineret, ſi etiam Hasdrubal cum novo exercitu eo veniſſet, ſe ei objiciunt; copias ejus ſuperant; caſtra capiunt; atque inde diripiunt; ita ut vix ſatis tuto manendi in Hiſpania ſpes Hasdrubali ſupereſſet. Quæ victoria ſummo gaudio Romæ accepta fuit.

§. 20. *Ad res Italiæ reditum.* §. XX. Dum hæc in Hiſpania geruntur, *Petellia* in Brutiis, quæ ſola in amicitia Romanorum permanſerat [c], a Pœnis expugnatur [d]: ſed non antequam fame vires ad ſtandum in muris, ferendaque arma deeſſent. Ita, ut ſoli ex ea regione *Rhegini* in fide erga Romanos, & poteſtatis ſuæ ad ultimum manſerint.

§. 21. *Geſta an. 538.* §. XXI. Anno Urbis quingenteſimo trigeſimo octavo, ut majore vi bellum geri poſſet, Senatus decrevit, ut eo anno duplex tributum imperaretur: & comitia dilata ſunt, donec Marcellus, qui ad exercitum miſſus fuerat, reverſus foret: nam cum maxime Conſulem in eum annum ob egregie in Prætura res geſtas creari

a *Ibid. c.* 26. b *Ibid. c.* 28. c *Ibid. c.* 20. d *ib. cap.* 30.

ri volebant: ſed cum ingenti conſenſu creatus eſſet, augures, *vitio creatum videri* pronunciarunt; quod ineunti Conſulatum tonuiſſet. Suffectus eſt ei Fabius Maximus tertium jam Conſul: vulgoque Patres ita fama ferebant, *quod tum primum duo plebeji Conſules* (Sempronius enim plebejus erat, æque ac Marcellus) *facti eſſent, id Diis cordi non eſſe*. Carthaginienſes etiam, ut res in Hiſpania lapſas reſtituerent, Magonem eo cum claſſe copiiſque miſerunt [a]: in Sardiniam vero, cum Sardi clam legationem Carthaginem miſiſſent, *Hasdrubalem* cognomento *Calvum* deligunt ducem: qui tempeſtate vexatus ad Baleares Inſulas ejicitur; ſed interim *Titus Manlius* Sardiniæ Prætor tanta clade Sardos affecit, ut debellatum eo prælio in Sardinia fuiſſet, niſi Hasdrubal, qui jam claſſem refecerat, ad ſpem rebellandi adveniſſet [b]. Veruntamen etiam Hasdrubal, licet copias cum Sardis junxiſſet, clara & memorabili pugna victus eſt captuſque: atque ita Sardinia eſt perdomita, ut exercitum inde deducere potuerit Manlius.

§. XXII. Ab altera parte Philippus Macedonum Rex occaſionibus intentus legatos ad Hannibalem miſerat. Hi per Apuliam Capuam petentes media in præſidia Romanorum illati ſunt. Ibi *Xenophanes* legationis princeps intrepide mentiens *a Philippo Rege ſe miſſum*, ait, *ad amicitiam ſocie-*

§. 22. Philippi Macedonis cum Hannibale fœdus.

a *Ibid. c.* 32. b *Ib. c.* 33.

ſocietatemque jungendam cum populo Romano; mandata habere ad Conſules & Senatum Populumque Romanum. Valerius, qui Prætor iis caſtris præerat, nova ſocietate tam clari Regis lætus hoſtem pro hoſpite comiter accipit. Ac Xenophanes ab eo digreſſus, qua proximum fuit, in caſtra Hannibalis pervenit fœduſque his legibus cum eo facit. *Ut Philippus bellum pro ſua parte terra marique gereret; ubi debellatum eſſet, Italia omnis cum ipſa Urbe Roma Carthaginienſium eſſet: perdomita Italia navigarent in Greciam; bellumque cum quibus Regibus placeret gererent: quæ civitates continentis, quæ inſulæ ad Macedoniam vergunt ea Philippi regnique ejus eſſent*: Sed dum cum legatis Hannibalis revertitur Xenophanes a claſſe Romanorum intercipitur, [a], & cum comitibus Romam perducitur. Et licet vix tolerarent Punicum bellum Romani, extemplo tamen agitaverunt, quemadmodum ultro bellum inferendo averterent ab Italia hoſtem [b]. Philippus vero omnium ignarus legationem alteram mittit ad Hannibalem; quæ quidem proſpere mandata tulit ac retulit: ſed prius ſe æſtas circumegit, quam movere ac moliri quicquam Rex poſſet. Tantum navis una cum legatis capta momenti fecit ad dilationem imminentis Romanis belli.

§. 23. *Res Italiæ.* §. XXIII. In Italia poſt Cannenſem pugnam fractis partis alterius viribus alte-

a *Liv. L. XXII. c.* 34. b *Ib. c.* 38.

terius mollitis animis ſegnius jam bellum erat, [a] cum Campani per ſe adorti ſunt rem Cumanam ſuæ ditionis facere, invitatis Cumanis, ut ad ſtatum Campanis omnibus ſacrificium venirent. Cumani rem Conſuli Graccho nunciant: qui Campanos nocturnis ſacris operantes invadit; & leviſſima ſua jactura ingenti ſtrage cædit: confeſtimque ſe providus vir in caſtra recepit; ita ut Hannibal fruſtra Campanis opem laturus accederet. Ut tamen precibus Campanorum ſatisfaceret Cumas oppugnat: ſed fortiter ſe defendentibus Cumanis tandem in caſtra ſua ſe recipere cogitur. Et in Lucanis etiam Hanno Pœnus a Proconſule *Ti. Sempronio Longo* victus in Bruttios receſſit. Fabius quoque Conſul, qui ad variorum prodigiorum procurationem Romam abjetat, [b] tandem reverſus cum collega Sempronio Graccho varias urbes Campaniæ, quæ defecerant, recipit: & Marcellum Proconſulem Nolam, ubi plebs, ut priore anno, adhuc conſilia de cæde principum & urbe Hannibali tradenda agitabat, in præſidium miſit (Invaſerat enim unus velut morbus omnes Italiæ civitates, ut plebes ab optimatibus diſſentiret: Senatus Romanis faveret: plebs ad Pœnos rem traheret. [c]) Hic, cum inde agrum Samnitium ferro & igne vaſtaret, [d] Samnites legatos ad Hannibalem miſerunt: qui ſe procul ab iis ſummoturum hoſtem pollicitus continuo No-

a *Ib. c.* 35. b *Ib. c.* 39. c *Id.* XXIV. *c.* 2. d *Id.* XXIII.

Nolam oppugnaturus abſceſſit: & victus a Marcello Apuliæ hiberna petiit a: cum etiam equites ejus mille ducenti ſeptuaginta duo miſti Numidæ Hiſpanique ad Romanos transfugiſſent; quorum forti fideliquc opera in eo bello ſæpe uſi ſunt Romani. Apud Romanos etiam quieta inde ſtativa fuerunt b; & nuncii Romam allati de gemina Scipionum in Hiſpania victoria, qua adverſus tres exercitus hoſtium proſpere pugnaverant, Urbem exhilararunt: præſertim cum ita omnes fere Hiſpaniæ populi ad Romanos defecerint.

§. 24. *Res Sicil.* §. XXIV. In Sicilia, quæ hoc tempore inter Romanos fere & Syracuſanos diviſa erat, objerat interim Hiero, fidelis Romanorum amicus c; relicto nepote impubere *Hieronymo*. Ejus ingenium ad cuncta vitia facile præcipitandum proſpiciens avus voluiſſe dicitur *liberas Syracuſas relinquere*. Sed precibus filiarum motus ſenex nonagenarius (illæ enim nomen quidem regium penes puerum futurum rebantur, regimen omnium rerum penes ſe, viroſque ſuos *Andronodorum* & *Zoilum*) tutores numero quindecim puero reliquit, fidem erga Populum Romanum ipſis commendans. Mortuo Hierone Andronodorus tutelam ſe deponere ſimulans, & *regni jam potentem eſſe* dictitans Hieronymum, in ſe unum omnium vires convertit. Nam reliquerat quidem, ut diximus, quindecim puero tuto-

a *Ib. c.* 46. b *Ib. c.* 48. c *Id. L. XXIV. c.* 4.

tutores Hiero, ſed ex tribus inter eos præcipuis Andronodorus & Zoilus ad Pœnos, tertius *Thraſo* ad Romanos tendebant. Verum indicatur eodem tempore in tyrannum conjuratio, & inter conſcios nominatus Thraſo extemplo ſupplicio traditur [a]. Itaque mox a Romanis ad Hannibalem deficit Hieronymus [b]: ſed paulo poſt a conjuratis occiſus eſt, & Syracuſæ in libertatem revocantur; *Demarata* Hieronis filia Andronodori uxore fruſtra maritum, ut tyrannidem retineret, adhortante [c]; quippe qui in præſentia potius tempori cedendum eſſe arbitraretur, inter Prætores etiam iſtius anni cum reliquis pleriſque tyranni interfectoribus adſcitus. Sed hæc jam in hiſtoriam anni ſequentis excurrunt.

§. XXV. Romæ Anno Urbis quingenteſimo trigeſimo nono creati Conſules fuerunt Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium: quanquam prærogativa tribus *T. Otacilium*, *M. Æmilium Regillum* Conſules jam dixiſſet. Sed ipſe Fabius, qui comitia habebat, oratione habita docuerat, Æmilium quidem, quod Flamen Quirinalis eſſet, ab ſacris mitti non poſſe: Otacilium vero, licet ſororis ſuæ filiam uxorem haberet, atque ex ea liberos, tanto oneri eſſe imparem; præſertim cum hoc eodem anno claſſi præfectus negligenter admodum rem geſſiſſet [d]. Prætor tamen idem creatus

§. 25. *Geſta anni* 539.

a *Polyb. exc. legat. n.* 1. b *Ibid. c.* 6. c *Ibid. c.* 22. d *Liv. L. XXIV. c.* 8.

tus Otacilius eandem rurſus provinciam; claſſem ſcilicet Sicilienſem & oram maritimam obtinuit a; ut conſulatus negati, ſicut puto, ſolatium haberet. Et habemus in hoc Fabii facto *egregium invidiæ ob Reipublicæ utilitatem contemptæ exemplum*; quod cum ſe haud dubie ſummum Imperatorem eſſe ſciret, operam Reipublicæ negare noluerit. Conſulibus ambobus bellum cum Hannibale decretum eſt, & duodeviginti legionibus id geri placuit. Fit, ſi quatuor millia tantum & ducentos in legione ſcribamus, numerus ſeptuaginta millium & ſexcentorum: quibus, ſi alterum tantum ſociorum, millia ſcilicet centum quinquaginta & unum, & præterea ducentos addamus cum legitimo ſuo equitatu (qui in univerſum fuerit ſexdecim millium & ducentorum) *ſumma ſummarum* b erit ducentorum & quadraginta trium millium. Claſſis autem ſociis navalibus privata impenſa paratis completa eſt. Hannibal interim Nolam iterum fruſtra tentat c præventus a Marcello Conſule, qui milites eo, præſidium Senatui, miſerat. Ti. Gracchus vero, qui legiones magna ex parte volonum haberet, libertatem Senatus permiſſu promittit ei, qui caput hoſtis e prælio retuliſſet. Ita alacriter adoriuntur hoſtem: ſed cum abſcindendo primum capita miles tempus tereret; deinde occupata dextra tenendo caput fortiſſimus

a *Ibid. c.* 10. b *Ita loquitur Sen. epiſt.* 40. *ſ ne quis barbarum putet.* c *Liv. ib. c.* 13.

ſimus quiſque pugnator eſſe deſiiſſet, *projicerent capita invaderentque hoſtem* Gracchus juſsit, *dubiam ſtrenuis viris libertatem non futuram* [a]. Verum, cum etiam ſic in dubium adhuc res adduceretur, poſtremo pronunciat, *nihil eſſe, quod de libertate ſperarent, niſi eo die fuſi fugatique hoſtes forent*. Atque ita demum victoriam obtinuerunt Romani. Præda militibus eſt conceſſa excepto pecore, quod intra dies triginta domini cognoviſſent. Reverſo Beneventum exercitu milites permittente Graccho a *Beneventanis* epulo in publico excepti ſunt, volonibus pileatis: cujus rei memoriam pictura in æde Libertatis dedicata ad poſteros Gracchus propagavit. Alter interea Conſul Marcellus Hannibalem tertium jam ad Nolam accedentem repulit [b]; putavitque cladem ad Cannas acceptam hoſti reddi potuiſſe, ſi Claudius Nero noctu circumire hoſtium agmen juſſus mandata exſequi potuiſſet.

Romæ interea Cenſores ad mores civium regendos, caſtigandaque vitia erant intenti [c]: & nota graviſſima, relatione nempe inter ærarios, affecerunt Metellum quæſtorem cum ceteris, qui poſt pugnam Cannenſem deſerendæ Italiæ conſilium ſumpſiſſent: eademque animadverſione in eos ſunt uſi, qui captivorum ex itinere regreſſi clam in caſtra Hannibalis, ſolutum quod juraverant redituros, rebantur. Nec mitiores fuerunt adverſus

cos,

a *Ibid. c.* 25. b *c.* 27. c *Ibid. c.* 18.

eos, qui abſque juſta vacatione quadriennio non militaſſent: cui militum generi non, priuſquam Italia pulſus hoſtis eſſet, finitum ſtipendiorum tempus erat. Cumque Cenſores ob inopiam ærarii locationes conſuetas non facerent, qui ſimilia redimere ſolebant, *paratos ſe redemptionibus* dixerunt; *neminemque pecuniam, niſi bello confecto ab ærario eſſe repetiturum*. Ita etiam domini volonum, quos ad Beneventum Sempronius manu emiſerat, ſervorum pretia non ante quam cum Carthaginienſibus debellatum foret, accepturos eſſe affirmarunt. Inde pupillares quoque pecuniæ, deinde viduarum in publicum conferri cœptæ; cum nuſquam tutius eas ſanctiuſque, quam in publica fide, deponere poſſe cenſerent. Eadem benignitas manavit in caſtra; ut, non eques, non centurio ſtipendium acciperent; mercenariumque increpantes vocarent, qui accepiſſet. Foris etiam Reſpublica egregie eſt geſta, Caſilino, multiſque aliis in Samnio urbibus a Fabio Conſule captis [a].

§. 26. *Res Siciliæ.* §. XXVI. In Sicilia cum adhuc grave bellum eſſet, Marcello alteri Conſuli ea provincia decreta eſt; ubi Andronodorus continua uxoris compellatione incitatus tandem tyrannidem Syracuſarum occupare ſtatuit [b]: ſed Prætorum ſeniorumque conſilio interfectus fuit: ut etiam uxor ejus, Hieronis filia, ne quis ex ſtirpe

a *Ibid.* c. 20. b *Ibid.* c. 24.

pe regia ſupereſſet. Eadem de cauſſa etiam *Harmoniam Gelonis* filiam, quæ nupta erat *Themiſtio* necarunt. Sed miſeranda magis mors fuit *Heraclea* alterius Hieronis filiæ, & duarum filiarum ejus virginum [a]: illam poſt irritas preces a penetralibus abſtractam jugulant: has per ædes fugientes non niſi multis vulneribus, & cum omnia jam ſanguine repleſſent confecerunt: Comitiis inde habitis, factione populari, inter Prætores creati ſunt *Hippocrates* & *Epicydes* Carthagine nati; ſed oriundi ab Syracuſis, exule avo, Pœni ipſi materno genere [b]. Hi, poſtquam Punicam claſſem *Pachynum* acceſſiſſe allatum eſt, omni ratione ab Romanis avertere Syracuſas conati ſunt: imo Hippocrates, qui transfugis mercenariiſque erat præpoſitus [c], primo furtivas incurſiones in provinciam Romanam inſtituens, inde in præſidium ab *Appio* miſſum cum cæde multorum impetum fecit. Epicydes vero *Leontinos* etiam a Syracuſanis Romaniſque abalienavit: quos tamen ſtatim recepit Marcellus. Sed ipſæ Syracuſæ mox eorundem dolo in antiquam ſervitutem reciderunt, cum fictis literis, *nulli Leontinorum pepercisse Romanos* mentiti fuiſſent [d]. Et præterea literas veluti interceptas recitaverant quibus Prætores Syracuſani Marcellum monebant ſcilicet, *ne ulli mercenariorum, aut externorum auxiliorum parceret; ſed eorum*

T ſup-

a *Ib. c.* 26. b *Ib. c.* 6. c *Ib. c.* 29. d *Ib. c.* 31.

ſupplicio tandem Syracuſas liberaret. Ergo Romani Syracuſas terra marique oppugnare cœperunt [a]: quæ armis minus, quam unius hominis ſolertia per longum tempus defenſæ ſunt [b]. *Archimedes* is fuit, unicus ſpectator cœli ſiderumque, mirabilior tamen inventor ac machinator bellicorum tormentorum operumque. Fabula vero eſt inepta; quam primo *Galenus* [c], mox alii tradiderunt, eum ope ſpeculorum uſtoriorum claſſem Romanam ante urbem in anchoris ſtantem incendiſſe [d]. Tantum tamen effecit induſtria ſua Archimedes, ut Marcellus oppugnationem in obſidionem vertere cogeretur: ſed qui interim cum parte exercitus *Pelorum*, *Herbeſum*, *Megaram*, Siciliæ urbes recepit [e]. Quæ tamen brevi tempore rurſus amiſſæ fuiſſent, æque ac Agrigentum amiſſum fuerat ab Himilcone, qui cum claſſe in Siciliam appulerat, captum: niſi Marcellus Hippocratem cum magna parte præſidii Syracuſis egreſſum improviſo adortus circumveniſſet. Cumque & Carthaginienſes & Romani continuo claſſes & copias in Siciliam mitterent, magna pars belli ab Italia eo converſa fuit. Himilco, cum nulla ratione cum Marcello manus conſerere poſſet; ad alias occaſiones intentus *Murgantiam* primum, prodito a civibus præſidio,

a *Ib. c. 33.* b *Plut. Marcello p. m. 305. ſqq.* c *Vid. Voſſ. de natura artium L. III. c. 24. §. 7.* d *Vid. viri Rev. Jo. Alb. Fabricii Proleg. in Marinum de vita Procli.* e *Liv. d. l. c. 35.*

dio; recepit, Ad cujus defectionis famam erecti etiam aliarum civitatum animi præſidia Romanorum aut pellebant arcibus, aut prodita per fraudem opprimebant. Ennæ (mediam Siciliam hoc oppidum occupat) in præſidio erat *L. Pinarius*, qui *Ennenſes* palam claves arcis repetentes immiſſis ſubito militibus cædit; arcemque retinuit [a]. Adeo tamen metus reliquos Siculos non deterruit, ut etiam, qui antea dubii fuerant, ad Pœnos defecerint.

Eadem æſtate bellum cum Philippo Rege jam ante ſuſpectum motum eſt. Ad *Marcum* enim *Valerium* Prætorem claſſi Calabriæ litoribus præſidentem legati a ſociis civitatibus *Orico* & *Apollonia* venerunt, *a Philippo ſe oppugnari querentes, quod a ſocietate Romanorum deſciſcere noluiſſent*. Vera autem ratio ſuberat, quod facilis inde in Italiam eſſet trajectus: Oricum, quod jam ceperat Philipus, ſtatim receptum eſt: ab Apollonia vero magno ſuo damno repulſus regnum repetiit.

In Hiſpania hoc anno varie bellatum eſt [b]: & a neutra parte multum ad ſummam rei profectum; niſi quod Romanis tamen magis faviſſe belli aleam dicant eorum ſcriptores. Saguntum certe oppidum, quod cauſſa belli eſſet, octavum jam annum ſub hoſtium poteſtate eſſe, verecundia tandem cepit Romanos. Itaque vi pulſo Pœnorum præſidio id oppidum receptum eſt.

a *Liv. ibid. c.* 39. b *Liv. ibib. c.* 4.

§. 27. Geſta a. U. 540. §. XXVII. Annus Urbis quingenteſimus quadrageſimus Conſules habuit *Q. Fabium Maximum* magni iſtius Fabii Cunctatoris filium, & Ti. Sempronium Gracchum iterum : eoque anno primum ludos ſcenicos Romæ eſſe actos memoriæ produnt [a]. Memorandum etiam hic eſt, antequam ad res geſtas hujus anni accedamus, Fabium patrem legatum a Senatu ad filium conſulem in caſtra veniſſe : cumque ex duodecim lictoribus, qui Conſulem præcedebant, undecim verecundia majeſtatis patris Fabii ſilentes cum prætervehi fuiſſent paſſi, plenus iræ ſedere perſeveravit [b] : donec Conſul *animadvertere proximum lictorem* juſsit : tum demum deſiliens, *Experiri*, inquit, *volui*, *Fili*, *ſatin' ſcires*, *Conſulem te eſſe*. Profectus hinc Conſul Arpos oppugnare inſtitit [c]; eamque urbem nocturna invaſione cepit ; civibus colloquio magis quam armis, *ut Punicum præſidium emitteretur*. perſuaſis. *Aternum* etiam Lucaniæ oppidum (ita ſaltem videtur ; nam fuit aliud ejuſdem nominis in Piceno) a *Sempronio Tuditano* Prætore eſt expugnatum : dum in Bruttiis etiam *Conſentini* & *Thurini* in fidem populi Romani redirent. Et plures rediiſſent, niſi *L. Pomponius Vejentanus* ſociorum præfectus temere cum Hannone congreſſus & victus fuiſſet [d].

In Hiſpania Scipiones, cum & multos veteres reciperent ſocios, & novos adjicerent,

a *Liv. Ib. c.* 43. b *Ib. c.* 44. *Val. Max. L. II. c.* 2. *ex.* 4. c *Liv. Ib. c.* 46. d *Liv. L. XXIV. c.* 1.

rent, in Africam quoque ſpem extenderunt. Cum *Syphace* ergo Numidarum Rege, qui Carthaginienſibus hoſtis factus fuerat, fœdus fecerunt[a]: & ex tribus Romanorum legatis unus apud Syphacem permanſit, qui Romano more militare pedites Numidas doceret. Contra *Gala Maſſylorum* in eadem Numidia Rex Carthaginienſibus ſe ſtatim junxit: filiuſque ejus *Maſaniſſa* Syphacem magno prælio vicit. Sed (quod in tranſcurſu notandum eſt) Syphax paulo poſt ex amico hoſtis Romanorum factus eſt; Maſaniſſa vero conſtantiſsime deinceps eorum amicitiam coluit.

§. XXVIII. Anno Urbis quingenteſimo quadrageſimo primo, quo Conſules fuerunt Q. Fulvius Flaccus tertium, & *Ap. Claudius Pulcher* fraus ſcelerata *M. Poſtumii Pyrgenſis*, qui cum Pomponio illo Vejentano, quem modo ab Hannibale captum diximus publicum conduxerat, *Sp.* & *L. Carviliis* Tribunis plebis innotuit[b]. Hi: cum res neceſſarias mari ad exercitus portandas redemiſſent, & ementiti erant falſa naufragia; &, ſi quæ facta erant fraude eorum facta erant, non caſu: nam in veteres naves paucis & parvi pretii rebus impoſitis; cum merſiſſent eas in alto, *multiplices fuiſſe merces* ementiebantur. Carvilii ergo ducentum millium æris mulctam M. Poſtumio dixerunt; diemque ejus mulctæ certandæ. Sed publicani § .28. Geſta A. 541.

T 3 con-

a *Id. L.* XXIV. *c.* 48. b *Id. L. XXV. c.* 3.

conſilium plebis vi turbarunt : de quo cum Conſules ad Senatum retuliſſent , *vimque eam contra Rempublicam factam eſſe* Senatus decreviſſet , Carvilii , omiſſa mulctæ certatione , rei capitalis diem Poſtumio dixerunt : cumque non adfuiſſet , exilium ei , bonis publicatis , confirmatum eſt . Qui tumultum excitaverant , quidam in carcerem conjecti ſunt ; plerique in exſilium abierunt.

Eodem anno *P. Cornelius Rufinus* Prætor ex *Marcii* carminibus , librorumque Sibyllinorum reſponſo , *ludos Apollinares peregrini hoſtis ex Italia pellendi cauſſa* primus fecit [a]. Hinc *Sibulla* cognominatus dicitur ; idemque poſtea corrupto vocabulo *Sulla* [b] ; qui Sullæ *Felicis* Dictatoris proavus fuit.

Effulgere quoque hoc anno in Republica cœpit P. Cornelius Scipio , ille qui poſtea *Africanus* eſt dictus , Ædilis Curulis a Populo factus , licet ei legitima ad petendum ætas nondum eſſet [c].

Sed , ut tandem ad adminiſtrationem bellicam hujus anni accedamus , cum Conſules ægre delectum conficerent [d] , Senatus Triumviros binos creari juſſit ; *qui undique ingenuos , ſi qui roboris ſatis ad ferenda arma habere viderentur , milites facerent , etiamſi non militari ætate eſſent* . Nec tamen , licet inopia militum Reſpublica laboraret , Cannenſis cladis , quæ in Siciliam relegatæ erant , reliquiis cui-

a *Liv. Ib. c.* 12. b *Macr. Sat. L. I. c.* 17. c *Liv. A. l. c.* 2. d *Liv. Ib. c.* 5.

enixe, *ut pugnandi ſaltem cum hoſtibus copia ipſis fieret*, flagitantibus Senatus Rempublicam committendam cenſuit, Marcello tamen Proconſuli permiſit, *faceret, quod e Republica fideque ſua duceret: dum ne quis eorum munere vacaret: neu dono militari virtutis ergo donaretur: neu in Italiam reportaretur, donec hoſtis in Italia eſſet* [a].

Hoc anno Tarentum urbs opulentiſſima ab Hannibale ex inſidiis capta fuit. *Phileas* erat Tarentinus vir inquieti animi. Hic obſides Tarentinos, qui Romæ in laxiore cuſtodia habebantur, inde eduxit. Verum ex itinere retracti, & virgis cæſi, de ſaxo dejecti ſunt. Hujus atrocitas pœnæ præter alios *Philemenum* quendam, nobilem Tarentinum, permovit, ut cum Hannibale conſilia de prodenda ipſi urbe iniret patriæ ſuæ libertatem pactus, & Romani præſidii traditionem pollicitus [b]. Specie autem venandi, cujus rei cupidus jam olim noſcebatur, cum ſæpe egregia captura, tam ferarum, quam prædæ hoſtilis rediret, aſſueſecerat portarum cuſtodes, ut quocunque noctis tempore ſibilo ſignum dediſſet, porta aperiretur. Rebus ita præparatis Hannibal caſtra propius Tarento admovit: Philemenuſque portula aſſueta venationem inferens armatos ſecum induxit; quorum ope effracta porta maxima agmen ſub ſignis irrupit. Poſtridie Romana hoſpitia direpta ſunt [c]; cum Tarentinis

T 4

a *Ibid. c.* 7. b *Liv. ibid. c.* 8. c *Ibid. c.* 10.

tinis juſſiſſet Hannibal, ut foribus nomen ſuum inſcriberent. Inde arcem obſedit: ſed cum in obſidione parum ſpei eſſe videretur, quamdiu mari potirentur Romani, Hannibal Tarentinorum naves, quæ clauſæ portu a Romanis tenebantur machinis admotis per terram in mare deduxit; & ante ipſum portum anchoras jecit. Nec tamen arcem expugnare potuit: quæ retenta eſt, donec poſt tres annos Tarentum a Fabio reciperetur.

Interea, cum ambo Conſules in Samnio eſſent, & circumſeſſuri Capuam viderentur [a], Campanis de inopia frumenti quærentibus diem, quo illud peterent, prodixit Hanno. Hoc Beneventani, cum comperiſſent, Conſulibus enunciant. Ergo Fulvius Conſul expedito agmine profectus caſtra Hannonis prima luce oppugnat: ſed fortius reſiſtentibus Pœnis abſiſtendum eſſe putabat; & jam revocabat copias, cum primus *Vibius* præfectus cohortis Pelignæ, inde etiam *Valerius Flaccus* Tribunus militum ſigna ſigniferis adempta trans vallum hoſtium trajiciunt: (erat apud Romanos mortis pœna conſtituta in milites, qui ſigna amiſiſſent [b]) atque ita undique conniſi hoſtium caſtra irrumpunt, multiſque cæſis & captis ingenti etiam præda potiuntur. Hæc tamen victoria non fuit impedimento, quin Thurini & *Metapontini* ad Hannibalem defecerint, moti ira in Romanos ob

a *Ibid. c.* 13. b *Vid. Liv. L. II. c.* 59.

Digitized by Google

ob obſides nuper interfectos [a]. *Flavius* quoque partis Lucanorum, quæ adhuc cum Romanis ſtabat, Prætor non ſatis habens ipſe tranſire, neque trahere ad defectionem Lucanos, Graccho Proconſuli perſuadet, *ſuo conſilio omnium Populorum, qui ad Hannibalem defecerant, Prætores ſtatuiſſe, in amicitiam Populi Romani redire; modo veniæ impetrandæ certos eos redderet. Ergo cum ipſo Proconſule eos colloqui malle*. Gracchum inde fraudem abeſſe ratum cum lictoribus atque una modo turma equitum in locum colloquio deſtinatum prægreſſum in inſidias præcipitat: ubi undique ſtatim hoſtibus circumfuſus, pugna tamen egregia edita cum ſuis occiditur: cujus morte tanquam exauctorati volones, qui vivo Graccho ſumma fide ſtipendia fecerant ab ſignis deceſſerunt [b]. Imo plura ad hæc vulnera res Romana hoc eodem anno accepit. *M. Centenius Penula* primi pili centurio, modico exercitu a Senatu impetrato, quo ſe & hoſtis & regionum peritum brevi operæ pretium facturum jactaverat [c], (quod utrum ſtolide magis promiſſum, quam ſtolide creditum fuerit, incertum videtur) Hannibalem aggreſſus cum omni fere ſua multitudine periit. *Cneus Fulvius* denique Prætor in Apulia militum impetu & ſua ſtultitia tractus [d] cum Hannibale imprudenter manus conſeruit ita ut ex duodeviginti mil-

a *Id. L. XXV. c.* 15. b *Liv. Ibid. c.* 20. c *Ibid. c.* 19. d *Ibid. c.* 21.

millibus hominum, duo millia haud amplius evaſerint. Unde anno ſequente a Tribuno plebis *Sempronio* perduellionis accuſatus Tarquinios exſulatum abiit [a]. Nec fracti tamen his cladibus Romanorum animi; præſertim, quia Conſules, ubi ſumma rerum eſſet, ad id locorum proſperegererent [b]. Imo Capuam *Claudio Nerone* Prætore etiam accito, arctiſſima obſidione clauſam oppugnarunt, Hannibale interim ſpe ſolvendæ obſidionis Campanos lactante.

§. 29 Syracuſa capta. §. XXIX. At in Sicilia præter cetera egregie res geſta eſt, Syracuſis denique expugnatis [c]. Et primo quidem Marcellus, cum nec vi poſſe capi videret urbem terreſtri ac maritimo ſitu inexpugnabilem; nec fame, quam prope liberi ab Carthagine commeatus alerent, per tranſfugas proditionem compoſuit: ſed, re ad Epicydem delata, conſcii omnes cum cruciatu necati ſunt. Inde alia ſpes urbis potiundæ excepit. *Damaſippus* quidam Lacedæmonius, miſſus ab Syracuſis ad Philippum Regem, captus a Romanis erat. De hujus redemptione cum ageretur (& jam tum *Ætolorum*, cujus gentis ſocii erant Lacedæmonii, amicitiam affectabant Romani, probe intelligentes bello adverſus Philippum eam magno ſibi uſui fore) loco inter caſtra & urbem medio Romanus quidam numerando lapides muri altitudinem conjectura propemodum aſſecutus fuerat. Et opportune tranſfuga nun-

a *Id. L. XXVI. c.* 3. b *Id. L. XXV. c.* 22. c *Ib. c.* 23.

nunciavit diem feſtum Dianæ per triduum agi, vinumque largiter plebi diviſum eſſe. Ergo mœnia nocte ſcalis admotis ingreſſi ſunt Romani, portiſque ſub lucem effractis Marcellum cum omnibus copiis immiſerunt: qui ubi ex ſuperioribus locis urbem omnium fere ea tempeſtate pulcherimam conſideraſſet, partim gaudio, partim cogitatione, *momento horæ ea omnia ad cineres reditura*, illacrymaſſe dicitur. Sed ex pluribus quaſi urbibus, portis etiam & muris diſtinctis Syracuſæ conſtabant; *Acradina* nempe, *Naſo*, ſive *Inſula*, *Dores* νᾶσον pro νῆσον dicunt) *Tyche* & *Neapoli*; unde *Tetrapolis*, ſive *quadruplex urbs*, quandoque veteribus dicitur [a], Primo autem illo nocturno impetu Tychem tantum & Neapolim Marcellus ceperat [b]; militibuſque diripienda dederat; quorum rapinis nullus ante modus fuit, quam omnia diuturna felicitate cumulata bona egeſſere. Inde *Euryalus* arx eſt dedita; ad quam occupandam cum omnes averſi eſſent; claſſiſque Romana propter vim tempeſtatis ſtare ad anchoras non poſſet, *Bomilcar* noctu cum magna parte claſſis aufugit; partem majorem Epicydi & Syracuſanis reliquit: ſed cum centum navibus poſt paucos dies rediit, Marcellus vero Acradinam, ſpe ad inopiam omnium rerum incluſos redacturum, circumſedit. Et licet Himilco & Hippocrates cum Bomilcare & novis copiis

a *Cic. in Verr. L. IV. c.* 53. b *Liv. Ibid. c.* 25.

piis reverſi eſſent, tamen ſatis contra omnia providit Marcellus. Acceſſit & peſtilentia: quæ tamen magis Pœnos, quam Romanos affecit; quod hi diu circumſedendo Syracuſas cœlo aquiſque aſſuerant magis. Ita ut Carthaginienſes cum ipſis Ducibus Hippocrate & Himilcone ad internecionem omnes perierint [a]. Sed Bomilcar Carthaginem profectus cum maxima inde claſſe rediit: verum, poſtquam tendere ad ſe Romanas naves vidit, Sicilia relicta Tarentum petiit. Epicydes, qui ad eum venerat, ut ad fortunam prælii navalis tentandam eum permoveret, tanta repente ſpe deſtitutus Agrigentum navigat. Tum demum legati ad Marcellum miſſi ſunt, qui de pace agerent. Verum, cum illi impetrabilem ſatis Imperatorem Romanum inveniſſent, mercenarii ab Hiſpania milites pacem rurſus turbarunt; quod, ne Romanis traderentur, metuerent [b]: igitur arreptis cum tranſfugis ſimul, qui merito etiam ſibi metuebant, armis Prætores multoſque Syracuſanorum, omnia, quæ in promptu erant diripientes, obtruncant. Sed legati a Marcello reverſi mercenariis, *nihil eſſe, quod ſibi a Romanis metuerent*, nunciarunt: imo unus ex eorum Præfectis *Mericus* ſtationem ſuam Romanis prodidit. Marcellus capta Naſo & parte Acradinæ receptui cecinit, ne regiæ opes, quarum fama major, quam res erat, diripe-

a *Ibid. c.* 27. b *Ibid. c.* 29.

diriperentur. Mox transfugis ſpatio fugæ dato, urbs ditiſſima Marcello tradita, & ab eo militi diripienda data eſt, tertio anno poſtquam obſideri cœpiſſet: in qua prædæ tantum fuit, quantum vix capta Carthagine fuiſſet: illudque primum initium mirandi Græcarum artium opera Romanis fuit [a]. Archimedes dicitur in ipſo tumultu captæ urbis formis, quas in pulvere deſcripſerat, intentus ab ignaro milite quis eſſet, interfectus fuiſſe; ægre ferente Marcello & memoriam ejus propinquoſque honorante: quippe qui jam antea edixerat, ut capiti ejus parceretur [b]. Syracuſis captis legati ex omni ferme Sicilia miſſi ad Marcellum venerunt. Civitates, quæ, aut non deſciverant, aut ante captas Syracuſas in amicitiam redierant; ut ſocii fideles accepti: quos metus poſt captas Syracuſas dediderat, ut victi a victore leges acceperunt. Inde etiam Hannonem & Epicydem bellum reparantes fundit; & victor Syracuſas revertitur.

§. XXX. In Hiſpania, ubi per biennium nihil admodum memoria dignum erat geſtum [c], Scipiones, cum triginta millia Celtiberorum ſibi junxiſſent, debellari poſſe credebant. Ergo vires ita dividunt, ut P. Cornelius duas partes copiarum, Cneus tertiam haberet, cum auxiliis Celtiberorum. Cum his Hasdrubal magna mercede paciſcitur, ut copias ab- §. 30. *Res Hiſpania.*

du-

a *Ibid. c.* 3. b *Val. Max. L. VII. cap.* 7. *ex* 7. *Plut. Marcell. p.* 308. c *Liv. L. XXV. c.* 32.

ducerent, & domeſtico bello ſe avocari ad ſua defendenda prætexerent. Egregium omnibus documentum, *ne ita externis credant auxiliis; ut non plus ſui roboris, ſuarumque prope virium in caſtris habeant* [a]. Sed ſuſtentare nihilominus hoſtes potuiſſe videtur, niſi interim etiam frater Scipionis Publius in prælio adverſus *Indibilem Sueſſetanorum* regulum, quem prohibere voluerat, ne ſe Pœnis conjungeret, cum maxima exercitus parte cecidiſſet. Verum jam duplicato Carthaginienſium exercitui impar etiam ipſe victus & occiſus eſt: licet de genere mortis ejus non ſatis conſtet, cum quidam primo hoſtium impetu eum cæſum dixerint: alii, perfugiſſe in turrim, ibique cum fores exuſſiſſent Pœni fuiſſe interfectum [b]. Periiſſe jam Romanis videbantur Hiſpaniæ, cum *L. Marcius* eques Romanus fortiter provincias eas conſervavit: collectiſque ex fuga militibus, quibuſdam de præſidiis deductis, & junctis copiis antea diviſis, haud contemnendum exercitum fecit: ſuffragiiſque militaribus ſumma imperii ad eum delata fuit. Et tantum animorum hoc militibus addidit, ut non tantum Haſdrubalem reliquias exercitus Scipionum aggredientem repulerint; ſed ut etiam bina hoſtium caſtra nocte ac die expugnaverint, hoſtibus ubique, velut omni metu abjecto ſecurius agentibus [c]: Quibus cladibus invicem illatis quietæ aliquamdiu res in Hiſpa-

a *Ibid. c.* 33. b *Ibid. c.* 36. c *Ibid. c.* 39.

Hiſpania fuere. Senatui tamen non placuit, quod Marcius imperio, non Populi juſſu, non ex auctoritate Patrum dato, *Proprætor Senatui*, ſcripſerat: nec *Proprætori L. Marcio*, reſcribi placuit [a].

§. XXXI. Anno Urbis quingenteſimo quadrageſimo ſecundo omnis vis belli in Capuam vertebatur [b]: ubi, cum Campani equeſtribus præliis ſæpe victores eſſent, cum pedeſtribus vincerentur, Equites Romani in equos ſuos velites ſingulos acceperunt, qui & vehi poſt equites, & deſilire perniciter ubi ſignum datum eſſet, aſſuefacti ſunt. Atque ita equitatu etiam ſuperior Romanus fuit. Hannibal autem, licet arce Tarentina potiri cuperet: tamen, ut ſociorum animos ſibi ſervaret, Capuam obſidione liberandam ſtatuit. Ergo exercitu raptim in Campaniam ducto caſtra Romana ingenti impetu invaſit, cum ab alia parte totum fere præſidium eruptionem faceret: ſed fortiſſime undique pugnantibus Romanis ab oppugnandis eorum caſtris ſuos avertit Hannibal: alii vero levi duntaxat pugna pugnatum volunt, Hannibalemque linguæ Latinæ gnaros immiſiſſe [c], qui Conſulum verbis juberent, *fugere in proximos montes, quoniam caſtra capta forent*. Quod ſpeciem veri vix habet: neque enim illi erant Romani, qui hominibus ignotis jubentibus paruiſſent. Cum tamen ſe nihil proficere videret Hannibal ſubiit animum impetus caput §. 31. *Geſta A. 542.*

a *Id. L. XXVI. c. 2.* b *Ibid. c. 4.* c *Ibid. c. 6.*

caput ipſum belli Romam petendi; ejuſque conſilii Campanos certos facit [a]. Hoc nuncio Romam allato Q. Fulvius Proconſul literis Senatus monitus, relicto ad Capuam collega Ap. Claudio, cum parte exercitus Romam contendit, ubique circa viam expoſitis benigne commeatibus exceptus, cum milites interea alius alium, *ut adderet gradum, memor ad defendendam ire patriam hortarentur*. Romæ interea matronæ undique in publicum effuſæ, crinibus paſſis aras verrentes, Deorum opem implorabant. Senatus in foro magiſtratibus præſto eſt, ſi quid conſulere velint; ac præſidia undique locis opportunis ponuntur. Inter hæc Hannibal ad Anienem fluvium tribus millibus paſſuum ab Urbe caſtra admovit [b]: cumque pugna commiſſa Conſules etiam transfugas Numidarum, qui tum in Aventino ad mille & ducenti erant, eo ire juſſiſſent, atque illi per mediam urbem decurrentes viſi eſſent, tantum terrorem præbuerunt, ut, niſi caſtra Punica extra Urbem fuiſſent, effuſura ſe omnis pavida multitudo fuerit. Sed ſecundo equeſtri prælio ſummoti ſunt hoſtes. Poſtridie & item tertio die, cum acies inſtructæ ſtarent, fœdiſſima tempeſtate diremptæ ſunt: ita ut in religionem ea res apud Pœnos verteretur, diceretque Hannibal, *potiundæ Urbis Romæ modo mentem ſibi non dari, modo fortunam*. Aliis etiam re-

a *Ibid. c.* 8. b *Ibid. c.* 10.

rebus ſpes ipſius minuta eſt: ut cum audivit, *milites ſub vexillis in ſupplementum Hiſpaniæ profectos dum ipſe Urbi aſſideret: quodque per eos dies ager, in quo caſtra habebat, venerit, nihil ob id diminuto pretio*. Ergo caſtra non tantum ab Urbe (intra cujus muros jam haſtam emiſerat. Plin. *H. N. XXIV. 6.*) ſed ad ipſum fretum Siculum retulit. Inde Campanis animus fractus eſt [a]; & Capua Romanis dedita; poſtquam Vibius Virius, qui defectionis ab Romanis auctor fuerat, cum viginti ſeptem Senatoribus venenum ſumpſiſſet. Senatores reliqui, quidam *Teanum*, plures Cales in cuſtodiam miſſi ſunt. Cumque facilis impetrandæ veniæ Claudius, durioris ſententiæ Fulvius auctor eſſet, Apiuſque rem ad Senatum rejiciendam cenſeret, Fulvius cum duobus millibus equitum noctu Teanum profectus Campanorum captivos ſecuri percuſſit: idemque mox ſupplicium de iis, qui Calibus erant, ſumpturus proficiſcitur. Hic, cum producti Campani deligarentur ad palum, eques citus ab Roma veniens literas a Prætore ipſi tradidit: quas cum non reſolutas in gremio repoſuiſſet *lictorem lege agere*, jubet; peractoque demum ſupplicio Senatusconſultum, quo illud prohibebatur, inſpexit. Inde octuaginta adhuc Campani Senatores interfecti [b]: trecenti ferme nobiles Campani in carcerem conditi;

V

a *Ibid. c.* 12. b *Ibid. c.* 16.

ti : alii per ſociorum Latini nominis urbes in cuſtodias dati variis caſibus interierunt. Multitudo alia civium Campanorum venundata. Urbs tectis ſervatis aratorum opificiumque ſedes facta : & ager omnis tectaque publica Populo R. addicta. Corpus autem nullum civitatis incolis permiſſum: nec Senatus, nec plebis conſilium, nec magiſtratus. Præfectus tantum juri reddendo quotannis Capuam miſſus fuit. Cumque de hac ſeveritate Romæ queſti eſſent Campani, additum potius aliquid ei, quam demptum fuit[a].

§. 32. Res Hiſpaniæ. §. XXXII. Hinc Claudius Proconſul cum exercitu in Hiſpaniam profectus eſt [b]: & fauces ſaltus in quo caſtra habebat Hasdrubal occupavit. Hasdrubal caduceatore miſſo pollicitus eſt, *ſi inde mitteretur, ſe omnem exercitum ex Hiſpania abducturum*: quod læti acceperunt Romani. Sed, dum aliquot dies de legibus palam diſceptando abſumit, interea noctu per partes exercitum ex ſaltu emittit: & demum nubiloſo die obſervato, feriatum Carthaginienſibus eſſe cauſſatus, colloquium differt; & ſine ullo tumultu cum equitibus & elephantis in tutum evadit, nequicquam cum inſequente Nerone. Hiſpaniæ tamen populi, qui defecerant, ad Romanos redibant: nec ulli novi deficiebant. Romæ, cum Proconſulem creari placuiſſet, qui in Hiſpaniam mitteretur, nec quiſquam nomen ſuum profiteretur, pro-

a *Liv. ib. c.* 34. b *Ibid. c.* 17.

progreſſus ſubito P. Cornelius illius, qui in Hiſpania ceciderat, filius, quatuor & viginti ferme annos natus, ſe petere profeſſus eſt, ſummoque conſenſu, *imperium ei eſſe in Hiſpaniam* Populus juſſit. Cujus Scipionis tanta fuit virtus, ut, *divinæ ſtirpis virum eſſe* vulgo crederetur: quam ſuſpicionem arte quadam etiam augebat. Nec minorem famam apud hoſtes in Hiſpaniam intulit.

§. XXXIII. In Græcia *M. Valerius Lævinus* cum Ætolis, qui ſpe *Acarnaniæ* potiundæ ducebantur; adverſus Philippum Regem fœdus pangit [a]; quod *offenſivum & defenſivum* dicerent hodie Latinoglоſſomaſtiges. Eoque fœdere a Romanis promiſſum fuit; *daturos operam; ut urbes* Corcyra *tenus ab* Ætolia *incipienti*, *& Acarnaniam Ætoli haberent: præda omnis Romanorum eſſet*. Præterea *Zacynthum*; *Oeniadas*; *Naſumque* Acarnanum captas Ætolis contribuit: dum Philippus ab altera parte, ut fines, dum in Græciam proficiſcitur; quietos haberet, vicinos comprimere ſtudet. Sed legationibus Acarnanum, quos premebant Ætoli, bellum id omittere coactus eſt: & rurſus reditu Ætolorum ex Acarnania audito & ipſe *Pellam* (regia hæc erat Macedoniæ urbs) regreditur. Lævinus *Anticyram* jam etiam expugnaverat, cum Conſulem ſe creatum intellexit [b]: at morbo impeditus ſerius ſpe omnium Romam venit.

§. 33. *Res Græciæ.*

V 2 §. XXXIV.

a *Liv. ibid. c.* 24. b *Liv. ibid. c.* 26.

Digitized by Google

§. 34. *Geſta A.* 543. §. XXXIV. Nam Anno Urbis quingenteſimo quadrageſimo tertio, cum Populus *T. Manlium Torquatum* Conſulem crearet [a], occulorum ille valetudinem excuſavit; nec ſententiam mutante prærogativa, *neque ſe mores eorum, neque eos ſuum imperium laturos*, teſtatus eſt: proinde redirent in ſuffragium. Quo facto Valerius cum M. Claudio Marcello quartum Conſul creatus fuit. Siciliaque & claſſis Marcello, Italia, & cum Hannibale bellum Lævino evenit [b]. Sed cum Siculorum legati, qui de adminiſtratione Marcelli conqueſturi Romam venerant, ea ſorte velut exanimati eſſent, generoſo animo ſortem ſuam cum collega mutavit Marcellus: quin, dum de poſtulatis Siculorum Conſul alter referret [c], ipſe in Capitolium ad delectum diſceſſit. Senatus legatis auditis, *rata habenda eſſe, quæ egiſſet Marcellus* decrevit: *mandaturum tamen Senatum Lævino Conſuli, quod ſine jactura Reipublicæ fieri poſſet, fortunis ejus civitatis conſuleret*. Legati porro perbenigne appellati ſuppliciter veniam a Marcello petierunt, *utque urbem Syracuſas in fidem clientelamque reciperet*. Hinc Marcelli poſtea *Patroni Siciliæ* appellati ſunt; & feſtum *Marcellea* in eorum honorem eſt celebratum [d]. Inde, cum ſtipendium militi, homines ſupplemento remigum deeſſent, plebſque exhauſta aperte utrumque onus recuſaret [e], ex ſententia Lævini Conſulis

a *Ibid. c.* 22. b *Ibid. c.* 29. c *Ibid. c.* 32. d *Cic. L. II. in Verr. c.* 21. e *Liv. d. l. c.* 35.

lis Senatores voluntaria collatione extemplo omne aurum, argentum, æs ſignatum ad *Triumviros menſarios* in uſum Reipublicæ ſummo ſtudio contulerunt: conſenſum eum Senatus equeſter ordo eſt ſecutus, equeſtris ordinis plebs.

Hoc anno Hannibal, cum videret Capuæ expugnatæ exemplum multorum Italiæ populorum animos a ſe avertiſſe [a]: nec præſidiis omnes tenere poſſet, ad ſpolianda, quæ tueri nequibat, inclinavit: quo facto non tantum eorum, qui indigna patiebantur, alienabantur animi; ſed etiam aliorum, ad quos illud exemplum pertinebat. Sed præter omnes alios meretur notari caſus urbis Salapiæ (*Apuliæ oppidum Hannibalis meretricio amore inclytum* vocat Plinius *Hiſt. Nat. L. III. c.* 11) cum præſidio Punico Marcello traditæ. Principes ejus urbis, *Daſius* Hannibalis, *Blaſius* Romanis amicus erat. Hic urbem Marcello prodere cupiens ſine Daſio tamen adjutore tranſigere rem non poterat. Ergo, cum eum de proditione appellaſſet, hic Hannibali rem aperit. Cum vero Hannibal utrumque arceſſiviſſet, dum aliud quid pro tribunali agit, Blaſius iterum ad proditionem Daſium ſollicitat [b]. Hic autem, velut in re manifeſta, exclamans nemini tamen fidem fecit: ſed quo audacior res erat, minus ſimilis veri viſa eſt; *æmulationemque profecto atque odium eſſe*, judicabant. Ita

V 3 deinde

a *Ibid. c.* 38. b *Vid. ſimile quid ap. Tac. Ann. XV.* 58. *ſ.*

deinde dimiſſi ſunt: nec Alaſius abſtitit tam audaci incepto, donec pervicit, ut urbs traderetur. Quod tamen ſine certamine fieri non potuit: cum longe fortiſſimi equitum toto Punico exercitu ibi in præſidio eſſent. Nec deinde unquam Pœnus, quo longe plurimum valuerat, equitatu ſuperior fuit. Inde Marcellus *Maroneam* & *Meles* de Samnitibus vi cepit [a]. Verum poſt paucos dies Cn. Fulvius Proconſul ad *Herdoneam*, Hirpinorum prope fines Apuliæ oppidum, incautius agens ab Hannibale, qui magnis itineribus ex Brutiis eo contenderat, cum exercitu fuſus fuit: ipſe Fulvius cum duodecim tribunis militum cecidit. Herdoneam, quod defecturam eam fuiſſe ad Romanos ſciret, incendit occiditque principes, qui cum Fulvio occulta colloquia habuiſſe comperti ſunt. Qua clade nihil territus Marcellus Hannibalem ad *Numiſtronem* in Lucanis ſuperatum recedere coegit: atque inde per Apuliam exercitum ducentem proſecutus levibus aliquot prœliis, quæ ferme omnia Romanis ſecunda fuerunt, vexavit: dum Flaccus Proconſul, Campanorum conjuratione comperta, omnes, qui in noxa erant, necari curat: amicitia etiam eo anno cum Syphace Rege firmata [b]: & legati Alexandriam ad renovandam cum *Ptolemæo Cleopatraque* regibus amicitiam miſſi. Sub finem anni, cum Con-

a *Liv. L. XXVII. c.* 1. b *Ibid. c.* 4.

Conſul Lævinus ex Sicilia ad comitia habenda revocatus eſſet, literæ a *M. Valerio Meſſala* præfecto claſſis, quem ſpeculatum prædatumque in Africam Lævinus miſerat, de ingenti Pœnorum ad bellum apparatu allatæ ſunt; ita, ut Dictatore comitiorum habendorum cauſſa dicto extemplo in provinciam redire Lævinus juberetur. Cumque Conſul, ſe M. Valerium Meſſalam in Sicilia dicturum affirmaſſet, plebiſcito juſſus eſt, *Q. Fulvium, qui tum ad Capuam erat, Dictatorem dicere*. Sed Valerio clam in Siciliam profecto a collega ejus Marcello dictus eſt: qui Q. Fabium Maximum quintum, Q. Fulvium Flaccum quartum Conſules creavit: Tribunis plebis nequicquam magiſtratus continuationem prohibentibus.

§. XXXV. In Sicilia Lævinus Conſul, poſtquam res Syracuſanas nova pace inconditas compoſuiſſet [a]; Agrigentum *Mutina* Numidarum Præfecti proditione cepit; cui Mutinæ ex invidia imperium eripuerat Hanno. Sed hic jam cum Epicyde relicta Romanis Sicilia in Africam trajicit; quæ mox univerſa in Romanorum ditionem conceſſit: & in provinciæ formam redacta *horreum Populi* Romani dici cœpit [b]. Cato *cellam penariam reipublicæ Romanæ*, & *nutricem plebis* vocavit [c]: Cicero denique *Siciliam, Sardiniam, Africam tria frumentaria ſubſidia Reipublicæ* §. 35. *Res Siciliæ.*

V 4 blicæ

a *Liv. L. XXVI. c.* 40. b *Strabo L. VI. n.* 273.
c *Cic. Verr. L. II. c.* 2.

blica [a]. Quod autem hoc tempore Siciliam provinciam factam dicimus, de univerſa Sicilia eſt intelligendum, Hieronis etiam regno comprehenſo: nam poſt primum bellum Punicum pars Siciliæ, quæ Pœnis erepta erat, jam in provinciæ formam erat redacta [b]. Quod ergo quidam Sardiniam primam Populi Romani provinciam factam fuiſſe dixerunt patet intelligendum eſſe reſpectu habito ad totam Siciliam, non ad ejus partem [c].

§. 36. Carthago nova capitur.

§. XXXVI. In Hiſpania Scipio ipſam Carthaginem Novam, Pœnorum in ea provincia caput, oppugnare ſtatuit [d]: urbem tum opulentam, obſideſque præterea totius Hiſpaniæ ſervantem: tum, quod Scipioni quidem maximum erat, opportune ſitam ad bellum in Africam trajiciendum. Cepit autem urbem militibus per ſtagnum ductis [e], unde acqua æſtu & acri ſeptentrione erat abſtracta: ſimulque præda inſigni & maximo illo apparatu bellico potitus eſt [f]. Obſides benigne allocutus ſuis quoſque reſtituendos curavit. Mulieres interea, dum id curaretur, ſpectatæ integritatis viro tradidit: tuerique haud ſecus verecunde ac modeſte, quam hoſpitum conjuges ac matres juſſit. Erat inter captivas virgo egregia forma a militibus ad Scipionem, ut de præda eam eximiam haberet ducta [g]: At

a *pro L. Manil. c. 12.* b *Vid. S. L. II. c. 2. §. 3. & 6. Vell. Paterc. L. II. c. 38.* c *Vid. On. Panvin. de Imp. R. c. 14.* d *Liv. Ibid. c. 42.* e *Ibid. c. 45.* f *Ibid. 47. 49.* g *Ibid. c. 50.*

At Scipio ſtatim ut audivit *Allucio* princ cipi Celtiberorum adoleſcenti deſponſatam parentibus ſponſaque ab domo accitis eam reddidit: addiditque ſponſo dotalia dona, ſatis magnum auri pondus, quod ad redimendam virginem parentes ejus domo attulerant a. His lætus donis adoleſcens brevi cum delectis M & CCCC equitibus ad Scipionem rediit: qui amicum *C. Lælium* cum Magone Pœnorum duce, & quindecim Senatoribus, qui ſimul cum eo capti erant, nuncium victoriæ Romam miſit. Et cum aliquot dies exercendis navalibus pedeſtribuſque copiis abſumpſiſſet, *Tarraconem*, quo conventum ſociis edixerat, profectus eſt.

§. XXXVII. Anno Urbis quingenteſimo quadrageſimo quarto Latini aliique ſocii fremere in conciliis cœperunt b, „ ſe „ jam decimum annum ſtipendiis & delectibus exhauriri; multos in acie, multos „ morbo abſumi; octavum jam annum „ in Sicilia ſeneſcere Cannenſem militem; ſi quotannis novi legantur, veteres non redeant, brevi neminem ſuperfuturum. Itaque, antequam ad ultimam ſolitudinem perveniant, delectum eſſe negandum. De pace profecto cogitaturos eſſe Romanos, ſi conſentientes in hoc ſocios viderint." Ita duodecim ex triginta coloniis Populi Romani negaverunt, *eſſe unde milites pecuniamque darent*. Reliquiæ duodeviginti, *§. 37. Geſta A. 544.*

a *Polyb. L. X. c. 19.* b *Liv. L. XXVII. c. 9.*

ginti, *quicquid imperaretur, enixe ſacturos*, largiter promiſerunt, iiſque ſolemni maxime modo & in Senatu, & apud Populum gratiæ actæ: reliquarum ullam mentionem, ita ut nec dimitterentur, nec retinerentur, fieri Patres vetuerunt. Ea tacita caſtigatio maxime ex dignitate Populi Romani viſa eſt. Conſulibus aurum viceſimarium, quatuor millia pondo auri, quod in ſanctiore ærario ad ultimos uſus ſervabatur, promptum eſt. Inde ad bellum profectus Fabius (quem Sempronius Cenſor ejus anni modo Principem Senatus legerat, *vel Hannibale judice ſe hoc facturum* profeſſus) ſcribit ad Marcellum, *detineret Hannibalem, dum ipſe Tarentum oppugnaret: qua urbe hoſti adempta, nihil habiturum, ubi in Italia conſiſteret* [a]. Iis literis excitatus Marcellus, qui jam ſponte ſua avidiſsimus pugnandi erat, & in animum induxerat, *neminem ducem Romanum tam parem Hannibali, quam ſe, eſſe*, caſtra contra Hannibalem movet; totiſque copiis cum eo pugnat; ſed ita, ut æquo Marte diſcederetur. Poſtridie vero ab Hannibale vincitur. At militibus graviſſima oratione caſtigatis tertium eos in aciem educit, ita ut mirabundus Hannibal, *cum eo ſibi hoſte rem eſſe*, diceret, *qui nec bonam, nec malam ferre fortunam poſſet* [b]. Eaque pugna Hannibalem multis cæſis in caſtra compellit; cujus aciem etiam elephanti maxime turbaverant, cum

pilis

a *Liv. ib. c. 12.* b *Ib. c. 14. Plut. Marc. p. 313.*

pilis in eos confertim conjectis in fugam verſi eſſent. Nocte proxima Hannibal Bruttios petiit: ſed undique ejus res in Italia jam retro cedebant. Fulvius enim alter Conſul Hirpinos, Lucanos, Volſcentes præſidiis Hannibalis traditis in deditionem recipit. Fabius vero *Manduria* in Salentinis vi capta Tarentum obſidet. Forte autem præfectus præſidii Bruttiorum, quod Hannibal Tarentinis dederat, captus erat amore mulierculæ, cujus frater in exercitu Fabii militabat: hic blanditiis muliebribus permotus locum, cujus cuſtodiæ erat præpoſitus, Romanis prodit; qui ita ingenti præda & Syracuſanam fere æquante potiti ſunt. Sed generoſo animo ea abſtinuit Fabius, interrogantique ſcribæ, *quid fieri ſignis vellet?* (ingentis magnitudinis Dii erant, ſuo quiſque habitu in modum pugnantium formati) *Deos iratos Tarentinis relinqui* juſsit. Murum inde, qui urbem ab arce dirimebat, disjicit. A Metapontinis mox arceſsitus fuit, tanquam ſe ipſi tradituri eſſent: ſed fraus Hannibalis ſuberat; quæ irrita fuit; quod auſpicanti Fabio auſpex, ut inſidias caveret prædixerat.

§. XXXVIII. Hasdrubal in Hiſpania cernens, quotidie res Romanorum tacitis incrementis augeſcere, dum multi Hiſpanorum ad eos tranſeunt a, dimicare quamprimum ſtatuit: nec recuſavit Scipio. Ergo ad *Baculam* urbem ad manus ven- §. 38. *Res Hiſpaniæ.*

a *Liv. ib. c.* 17.

ventum eſt; & victus Hasdrubal præmiſsis elephantis ad Pyrenæum tendit [a]. Scipio, ut ſolebat Afris captivis venditis Hiſpanos ſine pretio omnes domum dimiſit: quo facto tantum ſibi amorem conciliavit, ut a circumfuſa Hiſpanorum multitudine *Rex* appellaretur [b] At averſatus eſt Scipio regium nomen alibi magnum, Romæ intolerabile; *nomenque Imperatoris, quo ſe milites ſui appellaſſent, maximum ſibi eſſe*, dixit. Inter captivos Afros vero puerum adultum invenit *Maſſivam* nomine Maſiniſſæ ſororis filium: quem donis ornatum & lætum ad ſuos dimiſit [c]. Reliquum æſtatis recipiendis in fidem Hiſpaniæ populis abſumpſit. Hoc circiter tempore etiam videtur eveniſſe egregium exemplum fiduciæ Scipionis: cum nempe oppidum *Badiam* nomine obſideret, & jus quodam die in caſtris ſedens diceret, litigantibus *vadimonium in diem perendinum in arcem iſtius oppidi promittere* juſſit: & die tertio, in quem *vadari* juſſerat, in arce ejuſdem oppidi jus dixit [d]. Pœnorum interim duces *Hasdrubal Gisgonis* filius & Mago ad Hasdrubalem Hannibalis fratrem de bello conſulturi cum veniſſent, placuit, ut dum Hasdrubal Gisgonis cum exercitu penitus in *Luſitaniam* abiret, Mago in Baleares ad conducenda mercede auxilia trajiceret.

a *Ib. c.* 19. *Polyb. L. X. c.* 36. b *Polyb. Ibid. c.* 35. c *Polyb. Ibid. c.* 18. & 37. d *Val. Max. L. III. c.* 7. *n.* 1. *Plut. Apophth. p. m.* 195. *Gell. L. VII. c.* 1.

jiceret. Hæc eo anno in Hiſpania acta [a]. §. 39. *Res*

§. XXXIX. Sub finem ejuſdem anni *A. U.* 545. Marcellus a *Bibulo* Tribuno plebis accuſatus eſt ducti data opera cum Hannibale belli, quippe qui exercitu ſuo bis cæſo æſtiva Venuſiæ ſub tectis ageret. Hic vero commemoratione rerum ſuarum Tribunum ita obruit, ut non rogatio ſolum de imperio ei abrogando antiquaretur; ſed poſtero die cum ingenti conſenſu Conſul crearetur, addito collega *T. Quinctio Criſpino*, qui tum Prætor erat. Marcellus, antequam etiam Conſulatum iniret, exercitu ex Apulia accito Hetruſcos bellum cogitantes oppreſſit: & anno ſequente *C. Hoſtilius Tubulus* obſidibus ab *Aretinis* captis quieſcere eos coegit [b].

Ergo Anno quingenteſimo quadrageſimo quinto ambo Conſules ad bellum cum Hannibale profecti ſunt: quibus cum ſeſe haud parem futurum crederet Hannibal ad ſuas artes converſus inſidiis locum quærebat. Et primo quidem partem Tarentini præſidii [c], quæ *Locros* oppugnatum ducebatur, in itinere locatis inſidiis intercipit. Inde tumulum ſylveſtrem, qui inter ſua & Conſulum caſtra erat, clam noctu occupat. Conſules vero ejus rei ignari cum equitibus haud amplius ducentis & viginti ad eundem collem (nam caſtello eum firmandum eſſe plerique cenſuerant) exploratum proficiſcuntur: cumque in inſidias deveniſſent, Mar-

a *Liv. L. XXVII. c.* 20. b *Liv. ib. c.* 24. c *Ibid. c.* 26.

Marcellus quidem cum pleriſque ſuorum cæſus eſt; Criſpinus vero duobus jaculis ictus aufugit; & paucos poſt dies ex vulnere mortuus eſt [a]. Hannibal autem Marcelli annulo ſimul cum corpore potitus; fuerat [b]: eoque literas Marcelli nomine compoſitas obſignaverat: quibus *Salapitanis* mandabat, ſe nocte proxima Salapiam venturum. At jam Criſpinus proximas civitates monuerat, ne quibus literis Marcelli nomine compoſitis crederent. Salapitani itaque ſexcentis ferme intromiſſis cataractas dejecerunt; atque inde reliquos abſterruerunt a muris. Re igitur infecta diſcedens Hannibal *Cincium* Proprætorem, qui Locrorum urbem ſumma vi oppugnabat, obſidionem ſolvere coegit.

Hac æſtate etiam M. Valerius Proconſul in Africam trajiciens agros vaſtavit: & dum revertitur bene cum claſſe Punica pugnavit [c].

§. 40. *Res Græcia.* §. XL. In Græcia Philippus Achæis adverſus *Machanidam* Lacedæmoniorum tyrannum & Ætolos opem ferens bis proſpero eventu pugnavit [d]. Venerunt quidem legati ab Rege Ægypti *Ptolemao Philopatore*; *Rhodiiſ*que & Athenienſibus & *Chiis* ad dirimendum inter Philippum & Ætolos bellum: ſed Ætoli adventu *Attali* Aſiæ Regis & claſſis Romanæ ferociores facti victori Philippo conditiones pacis ultro tulerunt: quod indi-

a *Ibid. c.* 33. *Plut. Marc. p. m.* 315. b *Liv. d. l. c.* 28. c *Liv. Ibid. c.* 29. d *Liv. Ibid. ſqq.*

indigne ferens Rex dimiſſo concilio ad *Nemæos* ludos celebrandos diſceſſit. Et obiter repulſis Romanis, qui inter *Corinthum* & *Sicyonem* agros vaſtabant, ad ludos reverſus per flagitia Regio more eos celebravit. Inde Achæorum auxiliis inſtructus ad *Elim* (*Elei* a ceteris Acheis hoc bello ſeorſim ſentiebant) cum Eleis, Ætolis, Romaniſque, quos iis acceſſiſſe ignorabat, pugnavit: nec niſi fuga ſummum periculum evaſit; & paulo poſt nuncio de irruptione barbarorum in Macedoniam accepto hoc bellum omittere coactus eſt.

§. XLI. Anno Urbis quingenteſimo quadrageſimo ſexto T. Manlius Torquatus, quem paucis ante obitum diebus Criſpinus Conſul Dictatorem dixerat, Conſules creavit C. Claudium Neronem [a], & *M. Livium*, qui poſtea *Salinator* dictus eſt; quod vectigal novum *ex ſalaria annona* in Cenſura ſtatuiſſet [b]. Hic ante duodecim annos damnatus fuerat; quod prædam Illyricam inique diviſiſſe diceretur; ut notatum eſt *ſupra ad finem* §. 3. atque inde omni cœtu hominum caruerat. Itaque etiam nunc non niſi omnibus adnixis Conſulem ſe creari paſſus eſt: & auctore Senatu cum collega Nerone, cum quo capitales inimicitias exercuerat, in gratiam rediit. Inde terrore belli duplicato (nam jam deſcendiſſe in Italiam Hasdrubal nunciabatur) delectus acrius, quam

§. 41. *Rei A.* 546.

a *Liv. ib. c.* 34. b *Vid. ib. c.* 29. & 37.

quam unquam habitus fuit [a]; plerarumque etiam coloniarum vacationibus neglectis. Ordinandi exercitus poteſtatem liberam Senatus Conſulibus fecit: quo facto ſtatim in provincias exierunt ea mente, ut hoſtes in unum vires conferre non paterentur, & Claudius quidem Hannibali, Livius Hasdrubali oppoſitus fuit. Opportunum autem evenit, ut tardius ex hibernis moveret Hannibal, qui haud quaquam tam maturum fratris tranſitum exſpectaverat recordando, quæ ipſæ in tranſitu Alpium per quinque menſes exhauſiſſet. Tranſiit tamen omni ſpe celerius & expeditius Hasdrubal; ſed obſidendo verius, quam oppugnando Placentiam tempus trivit. Ipſius Hannibalis porro exercitui C. Hoſtilius Tubulus terribilem tumultum intulit, quatuor millibus ex eo occiſis: ſed majore mox clade ab ipſo Claudio ad *Grumentum* Lucaniæ urbem afficitur [b]; ubi ſupra octo hoſtium millia occiſa dicuntur. Hannibal inde caſtris prædæ relictis noctu in Apuliam contendit, nuſquam veſtigiis ejus abſiſtente Nerone.

§. 42. Egregia Neronis adverſus Hasdrubalem expeditio.

§. XLII. Verum inter hæc literæ ab Hasdrubale ad Hannibalem miſſæ a Claudio Conſule intercipiuntur; quibus in Umbria ſe fratri occurſurum ſignificabat [c]. Hic Nero audax conſilium cepit cum ſex millibus peditum & mille equitibus de toto exercitu delectis citatiſſimo itinere ad

a *Ib. c.* 38. b *Ib. c.* 41. *ſq.* c. *Ib. c.* 43.

ad collegam tendendi; literis ad Senatum ſcriptis, ut interim tutelæ Urbis provideret: nec ante conſilium militi ſuo aperuit, quam jam ſatis longum intervallum ab hoſte feciſſet [a]. Præmiſerat autem qui nunciarent, ut ex agris urbibuſque commeatus paratos militi ad veſcendum in viam deferrent; equos jumentaque alia producerent, ut vehiculorum feſſis copia eſſet. Cuncta ea ſumma alacritate curata ſunt: & agmen etiam in ipſo itinere voluntariis auctum [b]. Nocte clam caſtra collegæ, quæ ad *Senam* erant, ingreſſus Claudius ita excipitur, ut caſtra dilatari nihil opus foret. Poſtridie Nero ſumma ope orare inſtitit, *ut confeſtim ſignum pugnæ proponeretur, ne conſilium ſuum, quod tutum celeritas feciſſet, temerarium morando facerent* [c]. Hasdrubal anxius, quod putaret, non niſi profligato Hannibale Conſulem provincia ſua excedere fuiſſe auſum, ſtatim vigilia prima inde diſcedere cœpit: ſed deſertus ab itineris ducibus haud multum proceſſit. Ergo, poſtquam pugnandum vidit, acie ad *Metauri* fluminis ripam inſtructa, Romanos excepit, ſed toto fere exercitu amiſſo, (quoniam nihil ſpei reſtare cerneret) ne cladi ſupereſſet, in cohortem Romanam ſe immiſit: & ibi, ut tantis ducibus patre fratreque dignum erat, fortiter pugnans cecidit: quinquaginta ſex millia hoſtium hoc prœlio occiſa; octo ferme Romanorum ſociorum-

X que

a *Ib. c. 45.* b *Polyb. L. XI.* c *Liv Ibid. c. 49.*

Digitized by Google

que interfectis. Ita ut tanta ſatietas cædis atque ſanguinis victores ceperit, ut poſtero die Gallos Liguresque, quos temere abeuntes una equitum ala immiſſa delere potuiſſet, *ſupereſſe nuncios & hoſtium cladis & Romanæ virtutis* ſiverint. Majus quam unquam gaudium huius victoriæ nuncius Romæ fecit [a]: atque ita ſtatum civitatis movit, ut jam inde haud ſecus, quam in pace, civilia quævis inter ſe negotia gerere, & contractus celebrare auderent. Nero ea nocte, quæ pugnam ſecuta eſt, citatiore quam venerat, agmine reverſus die ſexto ad ſtativa ſua pervenit, caputque ſtatim Hasdrubalis ante hoſtium ſtationes projici juſſit. Hannibal tanto ictus luctu, *agnoſcere ſe fortunam Carthaginis* fertur dixiſſe: atque ita contractis omnibus, quæ poterat, copiis, in Brutium agrum, extremum Italiæ angulum, conceſſit. Sub finem æſtatis Conſuli utrique ex provincia evocato Senatus frequens triumphum decrevit [b]: ſed inter eos ita convenit, *ut quoniam in provincia M. Livii, & ejus auſpiciis res geſta foret; quodque Livius cum exercitu Romam veniſſet, Claudius exercitum de provincia deducere non potuiſſet, M. Livium quadrigis Urbem ineuntem milites ſequerentur, C. Claudius equo ſine militibus inveheretur* [c]. Livius pecuniæ in ærarium tuliſſe Conſules dicit, *ſeſtertium tricies: octoginta millia æris.* Sunt Philippæorum 75800. Polybius vero

L. XI.

a *Ibid. c* 51. b *Liv. L. XXVII. c* 9.
c *Val. Max. L. IV. c.* 1. *ex.* 9.

Digitized by Google

L. XI. trecenta talenta, Philippæorum 180000., & amplius.

§. XLIII. In Hiſpaniam Hanno novo cum exercitu tranſgreſſus, & Magoni junctus par priori bellum renaſci fecit. Sed a *Silano* Scipionis legato victus eſt peropportuna victoria: cum ingens bellum excitare potuiſſet; ſi Celtiberorum gentem exeire & ad arma ſollicitare populos Pœnorum ducibus licuiſſet. Ita Scipio ſpem debellandi nactus adverſus Hasdrubalem Gisgonis pergit: qui ſtatim exercitum omnem paſſim in civitates dimittit. Ita diſſipato bello Scipio per fratrem *Lucium Oringin* urbem iis partibus opulentiſſimam expugnat: &, fratre cum Hannone ceteriſque nobilibus captivis Romam miſſo, in hiberna conceſſit. Et mari etiam Lævinus Proconſul claſſem Punicam fudit fugavitque [a]. §. 43. *Res Hiſpaniæ.*

§. XLIV. Philippum Regem *Demetriade* adierunt legati Arcananum, Achæorum, *Bœtorum*, aliorumque Græciæ Populorum, querentes de injuria animiſque Ætolorum Romana Attalique Regis ſocietate fidentium [b]. *Thraces* ſimul Illyriique imminere Macedoniæ nunciabantur. Philippus, quantum quidem fieri potuit, ſtatim omnibus rebus lociſque providit: nec prohibere tamen potuit, quin *Oreum* munitam *Eubœæ* urbem *Platoris*, qui a Philippo illi urbi præpoſitus fuerat, proditione caperent Romani §. 44. *Res Græciæ.*

X 2 &

a *Liv. Ibid. c.* 4. b *Ibid. c.* 5.

& Attalus : qui mox etiam *Chalcidem* ejuſdem Inſulæ urbem, ſed fruſtra, tentarunt. *Opuntiorum* vero urbem cepit [a]: quam accurrens celeriter Philippus recepit, dum Attalus vix fuga elaberetur: qui mox, audito, *Pruſiam Bithyniæ* Regem in fines ſuos tranſgreſſum, in Aſiam trajecit. Mox Philippus *Thronio* Locrorum *Epicnemidiorum* urbe, aliiſque ignobilioribus potitus Eleis, quos minabatur Machanidas, auxilio profectus eſt: inde varia itinera ad firmandos in fide Græcorum animos ſuſcipit, fruſtra claſſem Pœnorum exſpectans.

§. 45. Res A. U. 547. §. XLV. Anno Urbis conditæ quingenteſimo quadrageſimo ſeptimo Conſules fuerunt *Q. Cæcilius Metellus*, *L. Veturius Philo*, creati maxime hortatu Livii, qui ad comitia habenda Dictator factus egregiis eos laudibus ob res in legatione ſe Conſule bene geſtas extulerat [b]. Hi Senatu jubente, cum jam ſine metu rurſus in agris, qui cultoribus erant deſtituti, habitari poſſet, plebem eo remigrare compulerunt: cujus rei mentio primum a legatis *Placentinorum* & *Cremonenſium* facta fuerat; qui ſe res ſuas ob infrequentiam colonorum adverſus Gallos tutari non poſſe fuerant queſti. Itaque etiam horum civibus, ut in colonias ſuas reverterentur, edictum fuit [c]. Cum Hannibale hoc anno nihil geſtum fuit; qui

a *Liv. Ibid. c. 7.* b *Liv. L. XXVIII. c. 9.*
c *Liv. Ibid. c. 19.*

qui exercitum ſuum in agro Bruttio mira induſtria, cum ab domo nihil mitteretur, ſuſtinebat: nec minore diligentia in omnium ſæpe rerum inopia ſeditiones in exercitu ex omnium gentium colluvione mixto prohibebat[a].

§. XLVI. In Hiſpania Scipio Hasdrubalem & Magonem cum Maſiniſſa Numidarum Rege, qui Romanos caſtra ponentes invaſerant, in fugam egit[b]. Et licet ita audentiores Romani, timidiores Pœni facti eſſent, hi tamen ab excurſionibus equitum leviſque armaturæ non ceſſabant. Sed mox utrique omnes copias, idque, cum a neutris pugna inciperetur, per aliquot dies in aciem educebant: ita ut Pœnus ſemper prior copias caſtris educeret, prior feſſis ſtando ſignum receptui daret. Jamque hoc in utriſque caſtris ſermonis erat, obſtinateque credebatur, ita ut inſtructi ſtetiſſent pugnaturos. Scipio vero, ubi pugnare viſum fuit, omnia de induſtria mutavit: & vixdum certa luce viros equoſque bene curatos & pranſos in aciem eduxit. Sedulo tamen diem extraxit, ut ſera pugna eſſet[c]: ita ut æſtu ſimul & labore, tum etiam fame ac ſiti confecti Pœni tandem in fugam ſe undique effunderent. Caſtris tamen ſe defenſuri fuerant, niſi tranſitio ſociorum fuga ut tutior videretur, feciſſet. In ipſa fuga etiam plurimi trucidati ſunt: & ipſe tandem Hasdrubal relicto exercitu nocte *Gades*

§. 46. *Hiſpaniæ res.*

X 3

a *Ib. c. 12. Polyb. L. XI. c. 17.* b *Polyb. II. c. 19.* c *Liv. d. l. c. 25.*

Gades perfugit. Maſiniſſa hac clade permotus Carthaginienſium partes deſeruit; atque ita tandem tertio decimo poſt bellum initum anno, quinto autem poſtquam Scipio in provinciam venerat, in Hiſpania debellatum eſt. Inde Scipio ad pacem cum Syphace *Maſæſylorum* Rege firmandam in Africam duabus quinqueremibus trajecit. Forte eodem tempore, & in eundem portum cum ſeptem triremibus Hasdrubal invectus eſt: ſed tumultum in regio portu ciere non auſus ad Regem pergit. Ibique (quia ita cordi erat Regi) in eodem lecto Scipio atque Haſdrubal accubuerunt [a]. Scipio fœdere cum Syphace icto die quarto Carthaginem novam reverſus eſt: atque *Illiturgin* urbem, quæ poſt cæſos Scipiones, interfectis etiam perfugis, ad Pœnos defecerat, licet fortiter ſe defendentem, cepit, feminiſque etiam & infantibus cæſis diruit [b]. *Caſtulone* vero proditione potitus mitius victoria uſus eſt. Alias inde urbes per legatos in deditionem accipit. Sed *Aſtapæ* cives, præcipuo in Romanos odio clari [c], eruptione facta dimicantes ceciderunt: dum interim conjuges ac liberi eorum a quinquaginta juvenibus, quibus id mandatum erat, occiderentur; qui deinde urbe etiam incenſa medio incendio ſe injecerunt. Marcium inde poſtquam Gades miſiſſet, cum ſpe ejus urbis per proditionem potiundæ (quæ

a *Liv. ibid. c.* 18. b *Ibid. c.* 20. c *ibid. c.* 20.

(quæ tamen ſpes eum ſefellit a) ipſe in gravem morbum incidit b: cujus rei fama, tantum in uno viro momenti erat, non tantum Hiſpanorum multos ad defectionem compulit; ſed graviſſimam etiam in exercitu Romanorum, qui ad *Sucronem*, præſidium cis Iberum gentibus, erat, ſeditionem concitavit: præſertim cum etiam morte Scipionis falſo credita animi militum occœcarentur. Verum poſtquam vivere eum nunciatum eſt, ſtupenti jam ſeditioni Tribuni militum ſeptem ab ipſo Scipione miſſi ſupervenerunt. Hi placido ſermone animos permulſerunt, ſtipendium non ad diem datum, fraudatoſque ſe præda *Illiturgitanorum* querentium. Tranquilliorem etiam ſeditionem fecit, quod Hiſpani poſtquam vivere Scipionem allatum eſt, ab rebellando deſtiterunt. Tum edixit Scipio, ut ad ſtipendium petendum convenirent Carthaginem. Illi, cum ſeditionem nec atrocem, nec atroci pœna dignam putarent, eo, ſed univerſi, quo tutiores eſſent, iverunt. Curaverat interea Scipio, ut exercitus, qui Carthagine erat, ſummo mane, tanquam in expeditionem iturus, proficiſceretur: ſed non ultra portas proceſſit; & mox, qui pridie venerant, in concionem ad Imperatorem vocati ſunt. Ibi armati a portis reducti inermem concionem circumfuderunt: mox Scipio ſevera oratione eos allocutus quinque hominum, qui principes ſeditionis fuerant, ſupplicio

X 4 om-

a *Ibid. c.* 30. *ſq.* b *Ibid. c.* 24.

omnem tumultum compoſuit ; renovato inde jurejurando in verba P. Scipionis, ſtipendioque ad nomen ſingulis perſoluto [a]. *Mandonius* interea & Indibilis Hiſpanorum reguli defectionem a Romanis agitantes ſuſpenſi quieverant, dum, quid de ſeditione ſtatueretur, ſcirent. At audito noxiorum ſupplicio populares rurſus ad arma vocarunt. Scipio, alacri oratione excitatis ſuis militibus, ad eos contendit : eoſque vi armorum pacem petere coegit [b]. Inde Oceanum verſus proficiſcitur, ut cum Maſiniſſa, qui Gadibus erat, colloqueretur. Maſiniſſa & ipſe ejus colloquii cupidus permittente Magone tanquam ad depopulandos proximos Hiſpanorum agros in continentem traiicit ; amicitiamque & fœdus cum Scipione firmat: atque ita, populatus tamen proximos agros, ne ſine cauſsa trajeciſſe in continentem videretur, Gades rediit. Mago, deſperatis in Hiſpania rebus, juſſu Senatus Carthaginienſium in Italiam cum claſſe navigare contendit [b] : ſed quum Carthaginem Novam prætervcheretur, ejus urbis tentandæ libido eum cepit. Verum magna inde clade repulſus, & Gadibus excluſus minorem Balearium ſine certamine in poteſtatem redigit, ibique hibernavit.

§.47. Hiſtoria A.U. 548. Res Italiæ. §. XLVII. Scipio autem provincia legatis tradita Romam abiit : triumphique ſpem tentavit magis, quam pertinaciter petiit

a *Ibid. c.* 19. b *Ibid. c.* 34. c *Ibid. c.* 36.

petiit a. Mox frequentiſſimis Comitiis Conſul creatus fuit. Sed cum Africam novam provinciam extra ſortem P. Scipioni deſtinari homines fama ferrent b, nec id conſilium primoribus Patrum placeret, ceteris muſſantibus, Q. Fabius Maximus multis rationibus diſſuadere conatus eſt. Poſt multas altercationes Scipioni Sicilia provincia decreta eſt: permiſſumque, ſi id e Republica eſſe cenſeret, ut in Africam traiiceret c. Alteri Conſuli *Craſſo*, quem cura ſacrorum, quod Pontifex Maximus eſſet, in Italia retinebat, Bruttii & Hannibal provincia data eſt. Cumque Scipioni, ut delectum haberet, negatum eſſet, voluntarios milites, permittente Senatu, in provinciam duxit. Neceſſaria in claſſem a ſociis libenter collata ſunt; cum eam impenſæ Reipublicæ futuram Scipio negaſſet. Eadem æſtate Mago ex minore Balearium inſula in Italiam trajecit: curaque Patribus injecta, ne grave inde bellum oriretur, M. Livio Proconſuli & *Cn. Servilio* Prætori ejus rei prohibendæ negotium datum eſt. Scipio poſteaquam in Siciliam venit, ex principibus Siculorum trecentos juvenes, qui ſecum in Africam traiicerent, legit d: cumque gravem eam militiam ipſis fore ſciret, *renunciari ſibi*, dixit, *quoſdam eam militiam horrere:* & juſſit, *ut libere ſibi faterentur*. Hoc poſtquam unus facere eſt auſus, juſſit Scipio, ut arma equumque, & cetera

a *Liv. Ibid.* b *Ibid. cap.* 40. c *Ibid. c.* 45. d *Id. L.* XXIX. *c.* 1.

ra militiæ inſtrumenta uni ex trecentis juvenibus (quos florentes ætate & virium robore inermes circa ſe habebat ex voluntariis militibus lectos) traderet. Atque ita ſine publica impenſa præſtantiſſimam alam equitum formavit. Inde, ut Siculos paratiores ad bellum adjuvandum faceret, etiam Syracuſanis res ſuas reſtituit. *C.* vero *Lælium* in Africam prædatum mittit. Sed interim occaſio oblata Locros urbem recipiendi [a] ope fabrorum quorundam, qui aſſueti erant mercede apud Pœnos opus in arce Locrorum facere. Hi a Romanis capti, *arcem ſe tradituros* promiſerant. Sed, cum unam jam arcem cepiſſent Romani, ſupererat etiam altera. Ergo ſuis Hannibal, Romanis etiam Scipio auxilio venit. Tandem vero ceſſit Hannibal; ejuſque mandato Pœni, qui in arce erant, ad eum confugerunt.

§. 48. Pleminii Locrenſium præfecti facinus.

§. XLVIII. Scipio rerum Locrenſium ordinatione ad Senatum Romam remiſſa *Q. Pleminium* legatum ſuum urbi præfecit [b]. At hic abſque ullo divinarum humanarumve rerum reſpectu rapinis, crudelitate, libidine omnia complet; eadem etiam militibus ſuis licentia conceſſa; imo Tribunos rapinas prohibere volentes virgis cædi jubet. Hoc vero ipſi jam milites indigne tulerunt; & impetu in legatum facto toto corpore hoſtiliter lacerant; & naſo quoque auribuſque deciſis exſanguem relinquunt. Interim tamen Scipio Locros adve-

a *Ibid. c.* 6. b *Ibid. c.* 8.

advectus Pleminium noxa liberat; Tribunos, ut Romam mitterentur, in vincula coniicit. Sed ſimul ac abiiſſet Scipio, Pleminius Tribunos crudeliſſima morte interficit: ut etiam *Locrenſium* principes, quos ad conquerendas injurias ad Scipionem profectos audiverat. Tandem Locrenſes ad ipſum Senatum Romam legatos mittunt acerbe de injuriis Pleminii conqueſturos. Eos Q. Fabius rogavit, *detuliſſent ne eas querelas ad P. Scipionem* a? & cum, *detuliſſe, ſed fruſtra*, reſpondiſſent, *Pleminium vinctum Romam deportandum; ac Scipioni imperium abrogandum* cenſuit: qui præterea accuſabatur, *quod molliter & licenter vivendo omnem militarem diſciplinam corrumperet*. Ergo ex Q. Metelli ſententia Tribuni plebis duo cum *M. Pomponio* Prætore, cui Sicilia provincia ſorte evenerat, & decem legati miſſi ſunt, qui præſentes de omnibus rebus judicarent. Ab his, ſive, ut alii tradunt, ab ipſo Scipione Pleminius & ſeditionis principes in catenas conjecti ſunt b. Sacra pecunia a Pleminio militibuſque ejus rapta in theſauris repoſita, & ſacrum piaculare factum: leges denique, & Senatus Locrenſibus redditus: iiſque permiſſum, ut de Scipione publice quererentur. Reliqua a Locrenſibus grato animo accepta. Scipionem excuſarunt, ut lenitate magis, quam malitia in hac re uſum. Venientibus Syracuſas legatis non verbis, ſed factis

a *Ibib. c.* 19. b *Ibid. c.* 21.

ctis Scipio ſe purgavit; cum cuncta ſumma diſciplina & ordine in Sicilia fieri compeririſſent. Pleminium Livius *L. XXIX. c.* 22. prius in vinculis mortuum dicit, quam judicium Populi de eo perficeretur: & *L. XXXI. c.* 12. tanquam clarum pœnæ exemplum eum proponit: at idem *L. XXXIV. c.* 44. narrat, Pleminium comparaſſe homines, qui pluribus ſimul locis Urbis nocte incendia facerent, eumque tum demum in inferiorem demiſſum carcerem, necatumque: quæ indigna ſane tanti nominis Hiſtorico eſt oſcitantia; ut egregie olim obſervavit vir ſummi judicii, nec minoris doctrinæ Jacobus Perizonius [a]: cujus ſemper gratiſſimo animo recordor. Legatorum de Scipione relatio adeo animos mutavit, ut Senatus primo quoque tempore in Africam ei trajiciendum eſſe cenſeret.

§. 49. *Res Hiſpaniæ.* §. XLIX. In Hiſpania hoc anno abſentia Scipionis Indibilem & Mandonium ad bellum conciendum perpulit [b]. Sed ab Romanis Imperatoribus *L. Lentulo* & *L. Manlio Acidino* victi ſunt, Indibili in acie cæſo [c]. Mandonius ejus frater aliique principes a ſuis comprehenſi, & Romanis ad ſupplicium ſunt traditi: atque ita pax Hiſpaniæ populis eſt reddita; quæ tamen diuturna non fuit [d].

§. 50. *Res Græciæ.* §. L. Res Græciæ biennio jam neglexerant Romani; ita ut Philippus Ætolos a Ro-

a *Animadv. Hiſt. c.* 8. b *Liv. L. XXIX. c.* 1. c *Ibid. c.* 3. d *Vid. Appian. de bell. Hiſp. n.* 266. & *infr. ad A. U.* 556.

Romanis deſertos, quibus voluit conditionibus ad petendam pacem ſubegerit. Unde liquet, inique queſtos fuiſſe Romanos, quod ſine eorum auctoritate, adverſus fœdus, pacem cum Rege feciſſent [a]; ut pluribus docet Celeberr. Perizonius *Animadv. Hiſt. cap. 9.* Hoc autem anno, *P. Sempronius* Proconſul, ſucceſſor imperii miſſus *Sulpicio*, Epirotarum & Acarnanum legatis & magiſtratibus intercedentibus, pacem cum Philippo ſanxit; quam Populus Romanus eo libentius juſſit, quia, verſo in Africam bello, omnibus aliis in præſentia bellis levari volebant. Hac pace Romani pedem in Græcia fixerunt, Illyrici loca quædam ſibi pacti. *Atintania* vero (etiam hæc gens Illyrica eſt) Philippo conceſſa.

Etiam hoc porro ad hiſtoriam hujus anni addendum, in libris Sibyllinis inventum fuiſſe carmen [b], *hoſtem alienigenam pelli Italia poſſe, ſi* Mater Idæa *a* Peſſinunte *Romam advecta foret*. Ergo legatis ad Regem *Attalum* miſſis ſacer lapis, quem *matrem Deum* incolæ *eſſe* dicebant, traditus eſt: iſque Romæ a *P. Scipione* Cnei F., ejus qui in Hiſpania ceciderat [c], hoſpitio exceptus eſt. Oraculum enim Delphicum ad Attalum proficiſcentibus reſponderat, „ Quum Romam-Deam deve- „ xiſſent, tum curarent, ut eam, qui „ vir optimus Romæ eſſet, hoſpitio exci- „ peret. Iſque Senatus judicio P. ille Scipio judica-

a *Liv. L. XXIX. c.* 12. b *Ibid. c.* 10. c *Ibid. c.* 14.

judicatus fuerat. In ejus Deæ honorem ludi, *Megaleſia*, inſtituti [a].

§. 51. Hiſtoria A. U. 549.

§. LI. Hoc anno dempto jam graviore a bello metu duodecim coloniis, quæ auxilia negaverant [b], indictum eſt, *ut, quantum quæque militum plurimum dediſſet, duplicatum ejus ſumma numerum peditum daret, & equites centenos vicenos.* Tum juſsum, *ut in coloniis cenſus ex eadem formula, qua Romæ, ageretur* [c]. Pecuniæ quoque a privatis in Rempublicam collatæ quod fuerat, tribus penſionibus perſolvi placuit [d]. Eodem anno Cenſura acta eſt. Cenſorum alter Nero collegam M. Livium, *quia Populi judicio eſſet damnatus, equum vendere* juſſit [e]: eademque nota Livius Claudium notavit, *quod falſum adverſus ſe teſtimonium dixiſſet; quodque non ſincera fide ſecum in gratiam rediiſſet.* Hæc fere domi eo anno acta ſunt.

§. 52 Trajectus Scipionis in Africam.

§. LII. Porro Carthaginienſes trajectum jam in Africam Scipionem exſpectantes Syphacem Regem a ſocietate Romana abducunt [f]: qui nuptiis cum Hasdrubalis filia celebratis per legatos Scipionem hortatus eſt „ ut procul ab Africa bellum „ cum Carthaginienſibus Romani gere„ rent: ſi non abſtineat terra Africa Sci„ pio, ſibi neceſſarium fore pro patria dimicare. “ Scipio propere legatos remittit, monetque Syphacem, *ne Deos convento-*

a *Juven. S. XI. v. 191.* b *Vid. Supr. §. 36.* c *Liv. Ibid. c. 15. & 37.* d *Ibid. c. 16.* e *Ibid. c. 37.* f *Liv. d. l. c. 23.*

ventorum teſtes fallat. Simul, quæ primâ curſum navibus daret in Africam traiicere parat: tertioque poſtquam e Sicilia ſolverat, die, Africam tenuit a. Magnum terrorem adventus Scipionis Cartaginienſibus attulit: præſertim cum nec exercitum, nec ducem, quem ipſi opponerent, haberent. Romanis ſtatim ac appulerunt lætiſſimus Maſiniſſæ adventus accidit b. Hujus autem viri ſingulare erga Romanos ſtudium meretur, ut ejus hiſtoriam paulo latius hic explicemus. Et vidimus jam eum in Hiſpania pro Pœnis militaſſe: dum autem in eo eſt, pater ejus Gala mortem obiit: cujus regnum ad fratrem Regis *Oeſalcem* nomine pervenit; eoque non diu poſt mortuo ad hujus filium majorem *Capuſam:* qui in prælio adverſus *Mezetulum* quendam; tutorem *Lacumacis* minoris Oeſalcis filii ſe dicentem, cecidit. Maſiniſſa interea reverſus cum quingentis Numidis *Thaſum* urbem impetu capit: Lacumaces ad Syphacem aufugit. Inde Maſiniſſa, cum plurimi Numidæ ad eum confluxiſſent, Lacumacem cum tutore & Syphacis auxiliis vincit: & regno recuperato Lacumacem & Mezetulum promiſſis ad ſe allicit. Sed Syphax inſtigantibus Pœnis bellum ei infert; eumque acie vincit: qui cum haud multis elapſus montem prædis agendis opportunum occupat. Inde a *Bocchare* Præfecto regio pulſus in valle arcta inclu-

a *Ibid. c.* 27. b *Ibid. c.* 29.

includitur [a] : unde cum quinquaginta haud amplius equitibus ſe eripuit. Verum mox iterum circumventus cum quatuor tantum equitibus, ipſe quoque ſaucius, evaſit. Sed ex his ipſis duo, dum amnem tranſeunt, gurgite rapiuntur: ipſe periiſſe creditus cum duobus reliquis inter virgulta emerſit. At ſtupenda hinc audacia, cum in ſpelunca vulnera curaſſet, regnum repetiit: atque in ipſo itinere, haud plus quadraginta equitibus collectis, tanto favore excipitur, ut intra paucos dies ad decem millia militum colligeret, & regnum reciperet. Sed iterum a Syphace filioque eius *Vermina* victus cum ſexaginta equitibus ad minorem Syrtim pervenit: & ad Romanorum adventum vagando inter vicinas gentes tempus conſumpſit; quo adventu intellecto mox ſe, ut dictum eſt, Scipioni adiunxit. Hujus equites iam alam equitum Carthaginienſium cum præfecto ſuo ceciderant [b] : & mox rurſus Scipio cum Maſiniſſa ſimul *Hannonem Hamilcaris* filium, quem iterum equitatui per novum delectum comparato præfecerant, ſegniter agentem ingenti clade afficit, ipſo quoque duce cæſo. Ita lætis initiis Scipio ſedem opportunam belli quærebat: & ad oppugnandam *Uticam* omnes belli vires convertit. Sed adventantibus cum magnis copiis Hasdrubale & Syphace poſt quadraginta ferme dierum obſidionem irrito ince-

a *Ibid. c.* 32. b *Ibid. c.* 29. & 34.

incepto inde abſcedere coactus eſt. Ita in hyberna conceſsit.

§. LIII. In Bruttiis P. Sempronius Conſul tumultu verius, quam pugna victus *P. Licinium* Proconſulem cum exercitu accivit; & ferocem recenti victoria Hannibalem fudit a. Dum interea alter Conſul *M. Cornelius* in Etruria ex Senatusconſulto quæſtiones de iis, qui res novare ſtuduerant, ſeveriter habet: urbeſque varias, qua vi, qua voluntate in deditionem recipit. *§. 53. Res Italiæ.*

§. LIV. Anno Urbis quingenteſimo quinquageſimo, qui belli Punici erat decimus ſextus, in Italia quidem nihil memoria dignum eſt geſtum; præſertim cum Hannibal hoc anno domum revocaretur. Ergo omnis civitas in Africam & Scipionem erat verſa b. Ad eum undique ſumma copia neceſſaria quævis comportabantur. Scipio autem, dum in hybernis eſt, cum Syphace de reconciliatione egit: &, licet primo conditiones, quas ferebat Syphax, (ut nempe, Romani Africa, Pœni Italia exirent) vix auribus admitteret; mox tamen hanc cauſſam probabilem ſuis commeandi in hoſtium caſtra libenter amplexus eſt: eaque ratione lignea ferme & ſtraminea tota eorum caſtra eſſe accepit, Cum vero jam omnia probe nota ſibi habere videretur, renunciato, *nullam aliam, quam relictis Carthaginienſibus, Syphaci pacis ſpem eſſe*, inducias tollit. *§. 54. Res A. U. 550.*

Y Inde

a *Ibid. c.* 36. b *Liv. L.* XXX. *c.* 3.

Inde media nocte hoſtium caſtra invadit; & tam ea, in quibus Rex, quam altera, in quibus Pœni tendebant, ignibus conjectis incendit: atque ita tum igne, tum ferro, bina caſtra una clade delet: ita ut quadraginta millia hominum aut cæſa, aut flammis hauſta dicantur [a]. Oppida tria in deditionem accepta paratum hujus victoriæ præmium fuere. Nec ſegniter tamen Syphax Pœnique reparant bellum. Sed a Scipione, qui ſimul Uticæ obſidionem non negligebat, facilius etiam quam prius ſunt victi, cum maxima pars novus miles eſſet Celtiberi tamen, qui mercede conducti Scipionem bene de ſe & de gente ſua meritum ultro oppugnatum venerant, obſtinate pugnantes moriebantur [b]. Inde Scipio *Tunetem* (quindecim millia ferme paſſuum Carthagine is locus aberat) relictum fuga cuſtodum occupat; in ipſam jam Carthaginem intentus. Claſſis vero Pœnorum interea Uticam petiit, ut eam obſidione liberaret [c]: ſed induſtria potiſſimum Scipionis faciente ita accepti ſunt, ut nihil aliud quam ſex onerarias abſtraherent. Major tamen quam pro re lætitia Pœnis fuit: maxime cum apparuiſſet, haud procul exitio fuiſſe Romanam claſſem, ni ceſſatum a præfectis foret. Syphax interea exercitu ingenti quidem, ſed prope incondito parato Lælio & Maſiniſſæ obviam venit [d]: at prælio equeſtri com-

a *Liv. Ibid. cap.* 6. b *Ibid. cap.* 8. c *Ibid. c.* 10. d *Ibid. c.* 12.

commiſſo, cum fugam ſuorum ſiſtere conaretur, capitur. Mox Maſiniſſa ad *Cirtham* caput regni Syphacis miſſus Regem vinctum civibus ſuis oſtendit: quo ſpectaculo partim pavore mœnia ſunt deſerta, partim repentino conſenſu gratiam apud victorem quærentium patefactæ portæ. Intranti veſtibulum victori *Sophoniſba* uxor Syphacis Hasdrubalis Pœni filia occurrit, precibuſque ita delinivit, ut non tantum, *Romanis ſe eam non traditurum eſſe*, promitteret; ſed etiam, ut promiſſi fidem facilius præſtare poſſet, eam eodem die nuptiis ſibi junxerit; quo integrum non foret Lælio, aut Scipioni durius, velut in captivam, conſulere: Syphax ad Scipionem perductus, *inſaniſſe quidem ſe, cum arma adverſus Populum Romanum cepiſſet*, fatebatur: *ſed initium furoris fuiſſe*, addebat, *cum Carthaginienſem matronam domum accepiſſet: Nec cautiorem eſſe Maſiniſſam, qui etiam ſtultius, atque intemperantius eam quam ſe, duxerit*. Scipioni magna ſuper hæc cura incenſo Maſiniſſa ſupervenit: quem egregiis laudibus frequenti Prætorio celebratum, mox in ſecretum abductum, admonet „ de omnibus, quæ Syphacis fuiſſent Senatus Populique Romani judicium eſſe debere; proinde etiam conjugem ejus Romam oportere mitti. " Maſiniſſa lacrimis obortis Scipionem oravit, „ ut, quantum res ſineret, fidei ſuæ temere obſtrictæ conſuleret; promiſiſſe enim, ſeſe in nullius poteſta-

„ tem eam traditurum." Et ab colloquio digreſſus venenum mox Sophonisbæ mittit: quod illa impavide hauſit [a]. At ncipio, ut a præſenti motu animum Maſiniſſæ averteret, poſtridie pro concione *Regem* eum appellat, eximiisque laudibus & donis ornat: cum præterea Rex in ſpem propinquam erigeretur, ſublato Syphace, omnis Numidiæ potiundæ. Carthaginienſes jam improſperis rebus perculſi ſolemnem de pace legationem ad Scipionem mittunt. Has leges pacis Scipio dixit: *Captivos, & perfugas, & fugitivos reſtituant: exercitus ex Italia & Gallia deducant; Hiſpania abſtineant: inſulis omnibus, quæ inter Italiam atque Africam ſunt, decedant: naves longas, præter viginti, omnes tradant: tritici quingenta, hordei trecenta millia modium, Pecuniam* præterea alii *magnam*, alii *duplex ſtipendium* imperatum tradunt. Ad pacem his conditionibus petendam legati Romam ſunt miſſi. Eo multis ante diebus advenerat cum Syphace, aliiſque captivis Lælius [b]; legatoſque Maſiniſſæ in Senatum introduxit, His reſponſum eſt, „ regium „ nomen a Scipione Maſiniſſæ datum a „ Senatu ipſi confirmari;" donaque, quæ Regi ferrent, decreta. Pœnorum vero legati nihil aliud petierunt [c], quam, „ ut in ea pace, quæ poſtremo Conſule Lutacio facta eſſet, manere liceret

a *Ibid. c.* 15. b *Ibid. c.* 17. c *Ibid. c.* 22.

ret. a. Sed cum a ſenioribus, qui fœderibus interfuerant, alia alii interrogarentur, nec meminiſſe per ætatem dicerent legati, in Lævini ſententiam, qui; *ſpeculatores, non legatos veniſſe*, arguebat, diſceſſum; legatique prope ſine reſponſo dimiſsi. Per induciarum autem tempus *Cn. Octavius* Proprætor cum claſſe in Africam navigans tempeſtate in conſpectum Carthaginis delatus eſt: & navium, nautarum fuga deſertarum, magna pars Carthaginem puppibus tracta eſt. At Scipio legatos de violatis induciis queſturos ad Pœnos mittit: qui & in urbe concurſu Populi prope violati: &, dum redeunt, a claſſe Hasdrubalis quinqueremem, ut incolumes evaderent, in terram immittere compulſi ſunt. Legatos tamen Carthaginienſium, qui cum Lælio & *Fulvio* Roma ſupervenerant, illæſos dimiſit Scipio. Hæc eo anno in Africa geſta.

§. LV. In agro Inſubrium Gallorum Mago Pœnus a *P. Quintilio Varo* Prætore, & M. Cornelio Proconſule prælio, quod anceps elephanti fecerant, victus eſt: b & mox, cum legati a Carthagine primo quoque tempore in Africam traiicere juſsiſſent, navibus conſcenſis, ſuperata vixdum Sardinia ex vulnere moritur. In Bruttiis multi populi, ſeneſcere Punicum bellum cernentes, ad Romanos defecere: & Conſul Servilius quinque millia *§. 55. Res Italiæ.*

Y 3 ex

a *Ibid. c.* 24. b *Liv. Ibid. c.* 18.

ex exercitu Hannibalis cecidit, ſi Valerio Antiati, ambiguæ fidei ſcriptori, creditur. Ipſe denique Hannibal a Senatu ſuo revocatus, Deos hominesque accuſans, *quod obtrectatione & invidia Senatus Carthaginienſis, non a Populo Romano victus eſſet*, ex diutina poſſeſſione Italiæ vix diſtractus eſt. Ob vacuam demum ſexto decimo anno hoſtibus Italiam ſupplicationes decretæ.

§. 56. Anni 551. res geſtæ & belli Punici II. finis. §. LVI. Anno Urbis quingenteſimo quinquageſimo primo erexerant omnium animos Scipio & Hannibal velut ad ſupremum certamen comparati duces. Et Pœnus quidem, tum aliis rebus, tum fiducia maxime Scipionis percellebatur [a]. Hic enim ſpeculatores Hannibalis a cuſtodibus exceptos per caſtra, qua vellent, circumduci, atque ita ad Hannibalem retro dimitti juſsit. Ergo æquiora impetrari poſſe ratus, ſi integer, quam ſi victus peteret pacem, colloquium Scipionis expetiit. Ubi congreſsi ſunt omnis ante ſe memoriæ, omnium gentium maximi duces, pauliſper alter alterius conſpectu, admiratione mutua prope attoniti conticuere. Inde pacis conditiones tulit Hannibal, Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, quicquid inſularum toto inter Africam Italiamque continetur mari, Romanis cedens. Sed cum Scipio etiam aliquid ad ea, in quæ antea conventura pax videbatur, adiiciendum cenſuiſſet, infecta pace ad

a *Liv. Ibid. c.* 29.

ad ſuos ſe recipiunt. Poſtero die acie concurritur: & poſt ſatis pertinax prælium ſuperati ſunt Carthaginenſes [a]. Hannibal, quum *Adrumetum* confugiſſet, inde Carthaginem accitus rediit ſexto ac trigeſimo poſt anno, quam puer inde profectus erat: & faſſus eſt in curia, *non prælio modo ſe, ſed bello victum: nec ſpem ſalutis alibi, quam in pace impetrandа eſſe*. Scipio terrorem undique perculſæ Carthagini admovendum ratus Cn. Octavium terreſtri itinere eo legiones ducere jubet: ipſe claſſe ab Utica profectus portum Carthaginis petit: quod tamen deprimendi magis hoſtis cauſſa, quam noſcendi in præſentia faciebat: atque adeo mox Uticam rediit; cum jam legati cum infulis ramiſque oleæ auctore Hannibale pacis petendæ cauſſa ad eum veniſſent; quos Tunetem ad reſponſum accipiendum venire juſſit. Ibi, licet juſta ira ob recentem perfidiam ad delendam Carthaginem omnes ſtimularet, tamen, cum reputarent, quanta res obſidio tam validæ urbis foret; cumque ipſe Scipio vereretur, ne, ſi ſibi ſucceſſor mitteretur, penes eum finiti belli fama foret, ad pacem omnium animi ſunt verſi. Ergo conditiones pacis dictæ, quarum præcipuæ „ fuerunt, „ ut liberi ſuis legibus vive„ rent Pœni; fineſque, quos ante bellum, „ tenerent; perfugas fugitivos, captivos redderent; naves roſtratas, præter de-

a *Ibid. cap.* 35. b *Liv. Ibid. c.* 37.

„ cem triremes, elephantoſque traderent; „ bellum injuſſu Populi Romani ne gere- „ rent; Maſiniſſæ res redderent, fœduſ- „ que cum eo facerent; decem millia talen- „ tum argenti, deſcripta penſionibus æ- „ quis, in annos quinquagintta perſolve- „ rent." Has conditiones quum in concione ediſidiſſent legati, *Giſgo* quidem pacem diſſuaſit; Hannibal vero indigne intempeſtivam adeo orationem ferens, Giſgonem manu ſua ex ſuperiore loco detraxit [a]. Fremitu inde populi orto, factum excuſavit, quod per diuturnam abſentiam morum urbanorum imprudens eſſet. Ita rurſus legati Romam miſſi ſunt: ubi jam ad nuncium primum rebellionis Carthaginienſium trepidatum fuerat: ſed horum adventu finem tandem lugubri bello impoſitum conſtitit [b]. Hasdrubal princeps legationis Punicæ, qui pacis ſemper auctor fuerat, cum reliquis legatis in Senatum introductus modeſta oratione, collegæ ejus etiam miſerabili, Senatum flexere [c]: licet unus Senatorum infeſtus perfidiæ Carthagineinſium ſucclamaſſe feratur, *per quos Deos fœdus icituri eſſent, quum eos, per quos ante ictum eſſet, fefelliſſent*? cui reſponderit Hasdrubal, *per eoſdem, qui tam infeſti eſſent fœdera violantibus*. Ita inclinatis ad pacem animis, cum etiam Populus eam juſſiſſet, Senatus decrevit, ut P. Scipio ex decem legato

a *Polyb. L. XV. c.* 17. b *Liv. d. l. c.* 40. c *Ibid. c.* 42.

gatorum ſententia pacem cum Populo Carthaginienſi, quibus legibus ei videretur, faceret. Atque ita, quibus ante dictum eſt, legibus pax eſt facta ſeptimo decimo anno, quam initum bellum eſſet [a]. Scipio triumpho omnium clariſſimo Urbem invectus eſt [b]: & *Africani* cognomine, ſive militari favore, ſive populari aura, primus Imperator nomine victæ a ſe gentis nobilitatus. *Magnum* etiam proprio cognomine fuiſſe probat Doctiſſ. Perizon. Animadv. Hiſt. cap. 1. Syphacem cum aliis captivis ante currum triumphantis ductum, Polybius [c] auctor eſt, eumque poſt aliquod tempus in cuſtodia obiiſſe; Livius Tibure haud multo ante mortuum dicit; & publico funere fuiſſe elatum. Secutus eſt Scipionis currum pileo capiti impoſito *Q. Terentius Culleo* Senator, quem captivitate liberaverat [d]. Hic male ab Oroſio cum *Terentio* comædiarum ſcriptore confunditur: cum hic anno demum Urbis quingenteſimo ſexageſimo natus ſit [e]. Inuſitatos pro hac victoria honores Populus Scipioni decernere voluit: perpetuum Conſulatum & Dictaturam: ſtatuas in comitio, in roſtris, in curia, in Capitolio, in cella Jovis: utque imago ejus triumphali ornatu e templo Jovis Optimi Maximi exiret [f]. Sed omnes prohibuit A. U. 552.

Sci-

a *Ibid. c.* 44. b *Vid. Vaillant. de fam. R. gente Cornelia num.* 12. c *L. XVI. cap.* 12. d *Liv. d. l. c.* 43. & *L. XXVIII. c.* 55. *ſeq.* e *Vid. Tanaq. Fabri epiſt. II. n.* 10.

Scipio a, modeſtiæ exemplo memorando in tanta felicitate. Quam tamen felicitatem ipſi perpetuam non fuiſſe in ſequentibus videbimus.

CAPUT SECUNDUM.

Bellum Macedonicum primum cum Philippo Rege.

§. I. *Origo belli Macedonici.*

§. I. VIdimus jam capite præcedente §. 22. Philippum Macedoniæ Regem (qui *Demetrii* filius, *Antigoni Gonatæ* Nepos, *Demetrii Poliorcetæ* Pronepos, *Antigoni* Aſiæ, poſt Alexandrum magnum, Regis Anepos fuit) cum Hannibale fœdus adverſus Romanos feciſſe; & §. 26. bellum jam ab eo contra Romanos fuiſſe motum. Et §. 23. diximus, Romanos etiam cum Ætolis fœdus adverſus Regem pepigiſſe: imo §. 40. & 44. narravimus, bellum jam cum eo fuiſſe geſtum; ſed pacem cum eo fuiſſe factam §. 50. adjunximus. At cum jam bellum cum Carthaginienſibus eſſet confectum, legati Philippi Romam venerunt b, partim purgantes, quæ Romani de populatione ſociorum queſti fuerant c; partim ultro accuſantes, & ſocios Populi Romani, & multo infeſtius *M. Aurelium*, qui cum duobus aliis legatis ad Regem miſſus fuerat d, ut qui bello Regem laceſſi-

a *Vid. Max. L. IV. cap. I. ex.* 6. b *Liv. L. XXX. cap.* 40. c *Ibid. cap.* 43.
d *Ibidem cap.* 26.

ceſſiviſſet; partim denique poſtulantes, ut Macedones & Dux eorum *Sopater*, qui apud Hannibalem mercede militaſſent, captique in vinculis eſſent, ſibi reſtituerentur. Sed, cum *M. Furius* ex Macedo-„ nia ad id ipſum miſſus, „ nihil aliud „ egiſſe Aurelium, quam ne impune in „ ſociorum agros tranſcenderent popula-„ tores; & Sopatrum mandatu regio „ Hannibali auxilio miſſum fuiſſe, " retuliſſet, reſponſum eſt legatis, *Bellum quærere Regem; &, ſi pergat propediem inventurum; &, quod ſocios Populi Romani injurias fecerit; &, quod hoſtes auxilio & pecunia juverit; gratumque facere M. Aurelium, quod ſocios Populi Romani armis tueatur*. Sub idem fere tempus, & ab Attalo Rege [a], & Rhodiis legati venerunt nunciantes, Aſiæ quoque civitates ſollicitari. Athenienſes præterea etiam auxilium contra Philippum petierunt [b]. Sed vera belli cauſſa Romanis fuit, quod metuerent, ne Græcis ſubactis bellum, Pyrrhi exemplo, philippus in Italiam transferret [c]: quæ an juſta cauſſa belli ſuſcipiendi ſit, aliorum eſto judicium [d]. Cum ergo Patres bellum cum Philippo gerendum eſſe decreviſſent, *P. Sulpicius* Conſul ex Senatus conſulto legem ad Populum tulit [e], *Vellent, juberent, Philippo Regi ob injurias illatas ſociis Populi Romani bellum indici*. Sed ab omnibus ferme centuriis

a *Liv. L. XXXI. cap.* 2. b *Ibid. c.* 14. c *Vid. Zonar. T. II.* d *Vid. Grot. de I. B. P. L. II. c.* 22.
e *Liv. Ibid. c.* 6.

turiis ea rogatio antiquata eſt ; tum quod bello feſſi eſſent homines , tum quod *Q. Babius* Tribunus plebis , *bella ex bellis a Patribus ſeri* criminaretur , *ne pace unquam frui plebs poſſet* . Ergo Conſul comitia de integro habuit ; & cum luculenta prius oratione bellum ſuaſiſſet , omnes centuriæ , *Uti rogarat* , bellum juſſerunt [a] . Ut vero querelæ privatorum , qui pecuniam ante annos quindecim [b] , & iterum ante annos decem [c] Reipublicæ mutuam dederant , tollerentur , Senatus decrevit [d] , *ut agri publici , qui intra quinquageſimum lapidem eſſet , copia iis fieret* . Inde Sulpicius , cui bellum cum Philippo evenerat , in Macedoniam trajecit : & ſtatim *C. Claudium Centonem* Athenienſibus auxilio miſit. Hi a Philippi ducibus obſidebantur , quod duos juvenes Acarnanes , qui imprudentes , cum non eſſent initiati ſacris *Cereris* interfuerant , occidiſſent . Attalus contra , immodicis honoribus ab Athenienſibus exceptus [e] amicitiam cum iis firmavit : & fœderi iſti etiam Rhodii acceſſerunt ; ita ut hi belli confecti gloriam habere potuiſſent , ſi ſtatim inſtitiſſent Philippo per eorum cunctationem vires colligenti . Verum hoc negligentes eam gloriam Romanis conceſſerunt . At Philippus tot hoſtibus imminentibus nihil territus plurima Thraciæ loca occupat . *Abydi* vero cives , cum nullas æquas conditiones a Philippo impetrare potuiſ-

a *Liv. L. XXXI. c.* 8. b *Vid. Liv. L. XXIII. c.* 49. c *Id. L. XVI. c.* 36. d *Id. L XXI. c.* 13. e *ibid. c.* 15.

tuiſſent, exitu Saguntinorum ſimili perire ſtatuerunt [a]. Sed, cum poſt pertinaciſſimam pugnam paucos ex juventute ſupereſſe cernerent, *Abydenorum* Principes, ſacerdotes cum infulis ad urbem dedendam Philippo mittunt: apud quem etiam interea *M. Æmilius* legatus Romanorum fruſtra pro Abydenis intercefferat. Verum, dum de his agitur, tanta rabies Abydenorum multitudinem invaſit, ut ſe proditos a ſacerdotibus eſſe rati, conjuges, liberos, ſeque ipſos interficerent. Romani contra duce Claudio Chalcidem Euboeæ caput, exſulibus quibuſdam cuſtodiam ejus urbis negligi indicantibus, ceperunt, idonea quoque præda potiti. Et, ſi tantum militum Romanis fuiſſet [b], ut & Chalcis teneri, & non deſeri præſidium *Athenarum* potuiſſet, magna res principio ſtatim belli, Chalcis & *Euripus* adempta Regi forent: qui Athenas inde & *Eleuſinem* fruſtra tentavit; *Achæos* etiam incaſſum ad integrandum bellum hortatus [c]. Ergo ira incenſus, cum etiam nequicquam iterato Athenas oppugnaſſet, in Bœotiam receſſit. Conſul Sulpicius interea per *L. Apuſtium* legatum *Antipatriam* Macedoniæ urbem, & alia in poteſtatem redigit: & cum *Pleurato* Illyrico, *Amynandro Athamanum* Rege, *Dardaniſ*que fœdus jungit. Nec Philippus ſegnius, tum ipſe, tum per filium *Perſea* bellum apparabat: ſed ab Conſule non parabatur, ſed gerebatur jam in ipſa Ma-

a *Ib. c.* 17. *Polyb. L. XVI. c.* 16. b *Liv. Ib. c.* 23.
c *Ibid. c.* 25.

Macedonia bellum [a]: & multi vici, oppidaque, partim voluntate, partim metu in poteſtatem redigebantur. Ac velitationibus etiam plerumque ſuperior Romanus erat: imo tandem, cum paulo majoribus copiis concurriſſent, fugientibus Macedonibus parum abfuit, quin ipſe Rex equo delapſus opprimeretur [b]: Saluti fuit eques, qui equum ſuum Regi tradidit; ipſe ab hoſtibus urgentibus confoſſus periit. Cum vero fama eſſet Pleuratum Dardanoſque jam in Macedoniam tranſcendiſſe, miſſo ad Conſulem caduceatore, qui inducias ad ſepeliendos cæſos peteret, noctu ſilente agmine abiit. Conſul confeſtim eum eſt inſecutus, multiſque locis vaſtatis & captis Apolloniam Illyrici urbem, unde orſus bellum erat, copias reduxit [c]. His ſucceſſibus Ætoli, qui paulo ante Macedonum, Romanorumque legatos dubio reſponſo dimiſerant [d], Romanis reſtituti ſunt [e]: ſed cum opimos Theſſaliæ campos effuſi popularentur, a Philippo cæſi, & in Ætoliam refugere ſunt coacti: atque ita, cum Dardanos quoque repreſſiſſet Philippus, damna a Romanis accepta reſtituit [f]. Claſſis Romana & Attali interea varias urbes & inſulas diripuit: Oreum vero validum Euboeæ urbem multis operibus oppugnatam Romani ſimul & Attalus cepere: atque ita finita æſtate utrimque in hyberna conceſſum eſt [g].

§. II.

a *Ibid. c.* 33. b *Ibid. c.* 37. c *Ibid. c.* 40. d *Ibid. c.* 32. e *Ibid. c.* 41. f *Ibid. c.* 43. g *Ibid. c.* 47.

§. II. Eodem anno varii Gallorum Populi Placentia direpta Cremonam obſidebant duce Hamilcare, qui de Hasdrubalis exercitu in iis locis ſubſtiterat [a]. Super qua re cum legati Romanorum ad Carthaginienſium Senatum querelas detuliſſent, reſponſum eſt, „ Nihil ultra facere poſſe Carthaginienſes, quam ut exilio mulctarent Hamilcarem bonaque „ ejus publicarent. "[b]. At L. Furius Purpureo Prætor ingenti Gallos ſtrage cæcidit; ipſo etiam Hamilcare in prælio interfecto [c]. Et licet Conſul *C. Aurelius* ad confectum bellum in provinciam cum veniſſet, iram adverſus Prætorem haud clam tulerat; huic tamen Romam reverſo triumphus a frequenti Senatu decretus eſt: cujus gloriæ ambitione perlectus, ut videtur, *Cn. Babius Tamphilus* [d], qui Prætor anno ſequente Galliam provinciam acceperat, temere ingreſſus Gallorum Inſubrium fines prope cum toto exercitu eſt circumventus. L. Lentulus ejus anni Conſul eum multis probris increpitum Romam abire juſſit: neque ipſe tamen memorabile quicquam geſſit. §. *Bellum Gallicum.*

§. III. Etiam in Hiſpania a Proconſule *C. Cornelio Cethego* magnus Hiſpanorum hoſtium exercitus fuſus eſt [e]. §. 3. *Res Hiſpaniæ.*

§. IV. Anno Urbis quingenteſimo quinquageſimo quarto *P. Villius Tappulus* Conſul in Macedoniam profectus ſeditionem mili- §. 4. *Belli cum Philippo continuatio. A. U. 554.*

a *Liv. L. XXXI. c.* 10. b *Ibid. c.* 47.
c *ibid. c.* 21. d *Id. L. XXXII. c.* 7.
e *Id. L. XXXI. c.* 49.

militum veteranorum compoſuit, qui finem tandem militandi ſibi fieri petebant, quando labore ac vulneribus jam eſſent confecti [a], de miſsione eorum ad Senatum ſcripturum ſe eſſe pollicitus. Sed antequam ipſe Conſul aliquid memoria dignum efficere potuerat, ſucceſſor ejus jam in Corcyram inſulam adveniſſe nunciabatur [b].

A. U. 555. Erat hic *T. Quinctius Flaminius*, qui ex quæſtura Conſulatum petens obtinuerat, nequicquam impedire conatis Tribunis plebis. Et nondum triginta annos natum Conſulem fuiſſe factum dicit Plutarchus [c]; nec diſſentit Livius [d], cum triginta ferme & trium annorum fuiſſe ſcribit: quando tertio poſt anno Philippo Rege debellato libertatem Græciæ promulgaret. Huic maturius [e], quam priores ſoliti erant Conſules, quum in Macedoniam tranſmiſiſſet [f], placuit quamprimum Regem aggredi, ne, ut antea, dum Rex ſe difficultate locorum tuetur, ſine ullo effectu æſtas extraheretur. Sed quadraginta dies abiere dum quomodo id fieret non ſatis expediebat. Interea Epirotæ fruſtra, rogante Philippo, pacem componere tentarunt; cum duræ nimis Philippo conditiones a Conſule propoſitæ viderentur. Itaque abrupto colloquio ductu paſtoris quatuor millia peditum, & trecentos equites mittit [g], qui ſupra caput hoſtium montium

a *Liv. L. XXXII. c.* 4. b *Ibid. c.* 6. c *in ejus vita init.* d *L. XXXIII. c.* 33. e *Plut. Ibid. p. m.* 370. f *Liv. L. XXXI. c.* 9. g *Ibid. c.* 11. *Plut. d. l.*

tium anfractus occuparent: cumque tertio die verticem, quem petierant, tenere ſe fumo ſignificaſſent, ipſe caſtra regia adoritur; & ſuis e ſummis jugis decurrentibus Regem caſtris, quæ ad *Aoum* fluvium erant exuit. Rex, cum Theſſaliam ſe diutius tenere non poſſe ſenſiſſet, variis ejus oppidis evaſtatis in Macedoniam tranſcendit: reliqua fere Theſſaliæ a Romanis, Ætolis & Acarnanibus expugnantur, diripiunturque, ut Livius narrat [a]. Plutarchus vero a direptione prohibuiſſe ſuos Conſulem dicit; eaque moderatione motas Theſſaliæ urbes ad eum defeciſſe. Mari quoque *L. Quinctius* frater Conſulis cum Attalo Rege & Rhodiis ſimul junctis copiis [b] *Eretriam*, vetuſtam, amplam & probe munitam Euboeæ urbem ſumma vi oppugnatam, dum cum Attalo Rege de pace agentes ſegnius munia belli obeunt incolæ, expugnat: ut & *Caryſtum* aliam ex validis Euboeæ urbibus. Sed *Atracem* urbem (nam, *longiorem Atrax oppugnationem habuit* cum *Jo. Fr. Gronovio* apud *Liv. L. XXXII. c.* 17. ex *cap.* 15. *præcedenti* legendum videtur pro, *longe atrociorem o. h.*) poſt longam oppugnationem Conſul relinquere coactus eſt [c]: & in *Phocidem* converſus ejus regionis loca quædam cepit; ac in iis præcipuam Anticyram ad commodum hybernandi uſum. Hinc Conſul, ut Achæos ſibi fœdere adjungeret; legatis miſſis polli-

Z citus

a *Ibid. c.* 13. *ſqq.* b *Liv. Ibid. c.* 16. c *Ibid. c.* 17. *& ſq.*

„ citus eſt, „ ſi ab Rege ad Romanos de„ feciſſent, Corinthum iis in antiquum „ gentis concilium contributurum. “ Idque poſt multas in concilio Achæorum altercationes obtinuit a, Dymæis tamen, *Megalopolitanis* & *Argivis* privatis ex cauſſis ſocietatem Romanam aſpernantibus. Et L. quidem Quinctius cum Attalo Achæorumque auxiliis Corinthum magno opere oppugnavit: ſed, cum præſidium a Philippo accepiſſent Corinthii, oppugnationem omiſit. Et Argivorum civitas per quoſdam principes regio præfecto prodita: ubi, qui Achæorum urbi nuper impoſito præſidio præerat, *Æneſidemus*, cum incolumitatem Achæis ſuis pactus eſſet, cum paucis clientibus interfici voluit b. At Conſul interim *Elatiam* in Phocide capit: nec ultra memorabile quid in Græcia hoc anno geſtum eſt.

§. 5. *Res Italiæ.* §. V. In Italia magna vis ſervorum, quæ cum obſidibus Carthaginienſium, ut principum liberis, erat, ſimul cum aliis mancipiis Afris diuturno hoc bello captis conjurationem fecit c, miſſis etiam qui aliis locis ſervitia concitarent. Sed, cum duo ſervi eam conjurationem *L. Cornelio Merulæ* Prætori Urbano aperuiſſent, hic juſſu Senatus ad eam conjurationem quærendam atque opprimendam profectus *Setiam* de plurimis ſupplicium ſumpſit.

§. 6. *Res* §. VI. Anno Urbis quingenteſimo quinqua-

a *Ib. c.* 23. b *Ib. c.* 25. c *Liv. L. XXXII. c.* 26.

quagesimo ſexto cum Conſules Italiam Macedoniamque ſortiri pararent, intercedentibus Tribunis plebis, quia Quinctium a bello, quod proxima æſtate perfecturus videbatur [a], avocari e Republica non eſſe cenſebant; Senatus T. Quinctio imperium prorogavit, donec ſucceſſor ei veniſſet: quod jam antea a Senatu per literas petiiſſe Quinctium dicit Plutarchus [b], quas cum legatis Philippi in Senatu de pace coram acturis miſerat [c]: illudque amicis propinquiſque ſumma vi ut tenderent mandaſſe addit Livius [d]. Quinctio certe liberum arbitrium pacis ac belli permiſſum; cum legati regii, quod de Demetriade, Chalcide, Corintho (quæ loca ſi Rex teneret libera Græcia eſſe non poterat [e]) nominatim quicquam ſibi mandatum negaſſent; infecta pace eſſent dimiſſi. Nam petierat Philippus, ut cum T. Quinctio colloqui liceret: idque præſentibus Romanorum ſociis factum erat [f]: ſed cum ſociis præſertim conditiones a Philippo latæ minus placuiſſent, hoc tamen impetraverat, ut legatos, quos diximus, ad Romanos mittere liceret: ſed ea lege, ut Phocide ac *Locride* continuo præſidia deduceret [g]. Itaque Philippus ex reſponſo legatis dato cum acie decernendum videret [h], Argos *Nabidi* Lacedæmoniorum tyranno, ut

Gratia A.U. 556.

a *Ibid. c.* 28. b *vita Quinctii p. m.* 372. C.
c *Ibid. c.* 36. *ſq.* d *Ibid. c.* 32. e *Polyb. L. XVII. c.* 11. f *Polyb. L. XVII. c.* 1. g *Ibid. c.* 10.
h *Liv. d. l. c.* 38.

ejus amicitiam ſibi conciliaret, per *Philoclem*, qui Argis [& Corintho præerat, tradi ipſis Argivis invitis fecit. Sed ejus beneficii immemor tyrannus mittit ad Quinctium & Attalum, qui nunciarent, ,, Argos in ſua poteſtate eſſe; eo ſi veni- ,, ret Quinctius ad colloquium non diffi- ,, dere ſibi omnia cum eo conventura. " Et ſane Quinctius cum Attalo eo profectus perſuaſit tyranno, ut auxilia adverſus Philippum mitteret, & cum Achæis inducias faceret [a]: ut Argis præſidium deduceret perſuaderi non potuit: ſed potius, cum ipſe viros ſpoliaſſet, uxorem ad feminas ſpoliandas Argos remiſit. At Quinctius cum Attalo Rege, quum *Thebas*, *Bœotiæ* caput, incautis & nihil tale exſpectantibus civibus intraſſet [b], ſocietatem Romanam amplecti Thebanos coegit. Sed Attalus, cum primus in Bœotorum concilio verba faceret, parte membrorum captus ſubito obmutuit [c], & concidit: & æger inde *Pergamum* advectus haud multo poſt mortem obiit [d]. Quinctius porro omnibus jam a tergo tutis pacatiſque omnes cogitationes in Philippum; &, quod reliquum belli erat convertit: nec minus Philippus, ſuppleto jam exercitu, defungi quamprimum certamine cupiebat. Itaque relictis locis impeditis in Theſſaliæ patentes campos contendunt [e]: atque ibi ad tumulos, qui *Cynoscephalæ* (*canis capita*) a figuræ quadam

a *Ibid. c.* 39. b *Plut. loco prox. Id.* c *d. L.* XXXIII. *c.* 2. b *Ibid. c.* 21. e *Ibid. c.* 6.

dam ſimilitudine vocantur, prælio concurrerunt. Eo prælio victus Rex effuſo curſu *Tempe* petiit [a]: & mox miſſis *Lariſſam* ad commentarios regios comburendos in Macedoniam ceſſit.

§. VII. Inde porro ſtatim miſſo caduceatore veniam legatis mittendis a Quinctio petiit. Nec difficulter impetravit; cum etiam Romanus, *bono animo eſſe Regem*, juberet. Ægre hoc ferebant Ætoli, „ & querebantur, „ Imperatorem victoria mutatum ſuo arbitrio cuncta agere: & ſolis Romanis pacis gratiam & fructum quærere." Et faciebat multa ſedulo Quinctius, ut leviores vilioreſque apud omnes eſſent & viderentur; quod inſatiabili aviditate prædæ, arrogantia & vanitate laborantes cerneret; ſublatoque Philippo dominos Græciæ eſſe habendos. Ergo ad colloquium admiſſus Rex [b] imperata priore colloquio a Romanis, aut poſtulata a ſociis conceſſit: de ceteris Senatui permiſit: & convenit præterea cum eo, ut *Demetrium* filium, & quoſdam ex amicorum numero obſides & ducenta talenta daret. Eaſque conditiones facilius conceſſit Quinctius [c], quod *Antiochum* Syriæ Regem bellum tranſitumque in Europam moliri conſtabat [d]. In Senatu haud multa verba facta ſunt [e], quum Macedones, *quæcunque Senatus*

§. 7. De pace cum Philippo facta.

Florenorum 360000.

Z 3

a *Ibid. c.* 10. b *Ibid. c.* 13. c *Ibid. c.* 24. *Polyb. excerpt. legat. p.* 1101. *edit. Jac. Gronov.*
d *Liv. d. l. c.* 31. *ſq.* e *Ibid. c.* 30.

natus cenſuiſſet, id Regem facturum eſſe dicerent. Igitur reverſis in Græciam legatis pax ex decem legatorum ſententia Philippo data; cujus præcipuæ leges fuerunt [a], *ut omnes Græcorum in Europa & Aſia civitates libertatem & ſuas leges haberent; captivos, transfugaſque redderet Philippus, naves omnes tectas traderet; ne plus quingentis armatorum haberet, neve elephantum ullum; bellum extra Macedonia fines injuſſu Senatus ne gereret; mille talentum Populo Romano daret*. In *Acrocorintho* tantum, Chalcide & Demetriade præſidium Romanum eſſe placuit, donec cura de Antiocho deceſſiſſet. Sed cum Ætoli ita catenatam reſtare Græciam criminarentur, pervicit apud Concilium ut præſidia ex his quoque urbibus deducerentur [b]. Agebantur forte eo tempore *Iſthmia* celeberrimo omnium undique Græcorum conventu; in eo conventu, cum præ„ co „ libertatem omnibus gentibus, quæ „ ſub Philippo fuerant, a Senatu Popu„ loque Romano dari " pronunciaſſet, majus gaudium fuit quam quod univerſum homines caperent [c]. Itaque præcone ſæpius revocato, cum vix auribus, vix oculis ſuis crederent homines, tantus cum clamore plauſus eſt ortus, ut facile appareret, *nihil omnium bonorum multitudini gratius quam libertatem eſſe*. Addit Plutarchus [d], & idem fere tradit Valerius Maximus

mus

a *Polyb. p.* 1105. b *Plut. vita Quinctii p. m.* 374. c *Polyb. ex leg. p. m.* 1109. d *vita Quinctii p.* 375.

mus [a], (atque ille quidem cauſas naturales ejus rei reddere conatur) corvos forte ſupervolantes vi iſtius clamoris in terram decidiſſe; cujus rei fides ſit penes auctores. At minime Ætoli his pacis conditionibus erant contenti [b]: licet Quinctius oſtenderet, „ eos jam ſocietatem fœderis „ ſolviſſe, quo tempore relictis Roma- „ nis cum Philippo pacem fecerant. “ Et porro monuit eos, „ ut fideliter in „ amicitia Populi Romani permanerent; „ legatos tamen ſi vellent Romam mit- „ tere, omnia æqua impetraturos eos eſ- „ ſe aſſerens [c].

§. VIII. Bœotis etiam a Quinctio pax data fuerat [d]; licet aperte Philippi partes foviſſent. Cum enim petentibus Bœotis eos, qui ſuæ gentis apud Philippum militaverant, reſtituiſſet, ut, ſuſpecto jam Antiocho eorum favorem Romanis conciliaret, non Conſuli, ſed Regi pro redditis hominibus gratias egerunt: & comitiis proximis *Brachyllam* quendam *Bœotarchem* fecerunt, (ſummus, ut nomen indicat, hic erat gentis Magiſtratus, ſicut *Magnetum Magnetarchem* videmus apud Livium *L. XXXV. c.* 31. & Ætolorum *Ætolarchem* apud *Phlegontem Trallianum de rebus mirabilibus c.* 2.) nullam aliam ob cauſſam, quam quod Præfectus Bœotorum apud Regem militantium fuiſſet, præteritis iis, qui Ro- *§. 8. Bœotorum res.*

 manæ

a *L. IV. c.* 8. *ex.* 5. b *Polyb. exc. legat. p. m.* 1101. *Liv. L. XXXIII. c.* 31. & *L. XXXIV. c.* 23. c *Ibid. c.* 35. d *Ibid. c.* 39.

manæ ſocietatis auctores fuerant. Ex his unus *Zeuxippus* cum *Piſiſtrato* aliiſque Brachyllam obtruncat, conſcio, imo hortatore facinoris Proconſule Romano [a]: unde ad execrabile odium Romanorum efferati Bœoti multos eorum per inſidias interficiunt; cum etiam prædæ aviditate allicerentur. Cum ergo juſto pioque bello eos jam perſequeretur Quinctius, deprecantibus tamen pacem conceſſit, ea lege, ut noxios traderent; & mulctæ nomine triginta talenta conferrent.

§. 9. Bellum cum Nabide Lacedæmoniorum tyranno, & Græciæ res compoſita.

§. IX. Antequam autem Græciam relinquamus, adjungendum eſt bellum, quod cum Nabide Lacedæmoniorum tyranno geſtum eſt. Hic antea quidem ſocius Romanorum fuerat [b]; ſed cum occupatis Argis ferocius ageret [c], Senatus bellum adverſus eum decrevit [d], cum etiam libertatem, quam Senatus Græciæ decreverat, turbaturus videretur [e]. Ergo etiam omnes ſociæ in Græcia civitates exceptis Ætolis bellum adverſus Nabidem decernunt: ſtatim Quinctius Lacedæmonem exercitum duxit; licet omnes fere Græciæ principes ab Argis, quæ cauſſa belli eſſet, illud potiſſimum ordiendum cenſerent [f]. A Philippo etiam auxilia Quinctio venerunt: & naves a Rhodiis & *Eumene* Rege, qui Attalo patri ſucceſſerat [g]; præter claſſem Romanam, cui fra-

a *Polyb. d. l. p.* 1104. b *Liv. L. XXIX. c.* 12 *Vid. eund. L. XXXI. c.* 25. *Plut. Qu. p.* 376. c *Liv. L. XXXIII. cap.* 44. d *V. eun. L. XXXIV. c.* 22. e *Plut. d. l.* f *Ib. c.* 26. g *Id. L. XXXIV. c.* 30.

frater Quinctii Lucius præerat; per multi denique exſules, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, pulſi. Nec tamen Tyrannus bellum omiſit, licet tot hoſtibus premeretur: &, ut etiam domi tutus eſſet, eis, quos ſuſpectos habebat, edicit, „ ſe eos in cuſtodia habiturum, „ donec ea, quæ inſtaret tempeſtas præ„ teriiſſet. “ Illi in cuſtodiam ſe tradi patiuntur. Sed nocte inſequente Tyrannus eos (octoginta ferme erant) interficit. *Ilotas* quoque agreſte genus, tranſfugii inſimulatos necat. Ita paratus eruptione in hoſtes ſuos pugnat [a]: ſed intra urbem compulſus, cum etiam *Gythium* navale Lacedæmoniorum, & validam eo tempore urbem; traditum Romanis audiviſſet, impetrato colloquio ad Quinctium venit: verum contra tendentibus ſociis nihil ulterius impetrat. Quinctius vero, cui tacita cura ſuberat, ne ſucceſſori inchoati belli victoria tradenda eſſet [b], oſtendendo, quam lenta & difficilis res obſidio Lacædemonis futura eſſet, pervicit, ut pax tyranno daretur [c]: cujus præcipuæ leges fuerunt, „ ut Argis Ar„ givorumque oppidis præſidia deduce„ rentur: navem nullam, præter duos „ lembos, qui non plus quam ſexdecim „ remis agerentur, haberet: perfugas, „ captivos redderet: *Meſſeniis*, quæ erepta erant, exſulibus liberi & conjuges „ reſtituerentur: in *Creta* Inſula ne quam „ ur-

a *Ibid. c.* 28. b *Ibid. c.* 33. c *Ibid. c.* 35.

„ urbem haberet: ſocietatem cum nemi-
„ ne inſtitueret, aut bellum gereret: oppidum nullum, caſtellumve conderet: talenta centum argenti in præſenti, quinquaginta in ſingulos annos per annos octo daret. " Sed nequaquam hæ conditiones Nabidi iiſque, qui cum eo erant, placuerunt; imo mox Romanos, cum urbem jam fere cepiſſent ædificiis, quæ muro proxima erant, incenſis recedere coegerunt. Tamen cum rei exitum tyrannus nullum videret, legatos miſit; & pacem conditionibus, quæ paucis ante diebus editæ erant, impetravit [a]. Argivi tamen, dum Tyrannus oppugnatur, præſidium ejus expulerunt: & in commune Achaiæ concilium reſtituti ſunt. Anno etiam ſequente Quinctius multa Philippi, aut legatorum ejus licentia corrupta reſtituit [b]: atque ita tota Græcia liberata, (nam Nabidi vires ad nocendum ademptæ erant) captiviſque plurimis, quos Hannibal in Græciam miſſos vendiderat, receptis Romam reverſus ſplendidiſſimum triumphum egit [c].

§. 10. Bellum cum Gallis & Hiſpanis.

§. X. Dum hæc in Græcia geruntur in Gallia etiam & Hiſpania bellatum fuit: & anno quidem quingenteſimo quinquageſimo ſexto utrique Conſuli Italia provincia decreta eſt [d]. Eo anno ergo *Minucius* Conſul Ligurum civitates pleraſque in deditionem accepit: Ti. Sem-

a *Ibid. c* 40. b *Ibid. c.* 48. c *Ibid. c.* 51.
d *Ibid. L. XXXII. c.* 28.

Sempronius Longus vero, cum Cenomanos non publico conſilio ſe Inſubribus junxiſſe intellexiſſet, impetravit, ut in acie aut quieſcerent; aut etiam, ſi qua occaſio fuiſſet, Romanos adjuvarent: atque ita faciles Inſubres in medio ſunt cæſi; capto etiam Hamilcare Pœnorum Imperatore, qui belli cauſſa fuerat. *Liguſtini Iluates* his rebus auditis Minucio ſe tradiderunt [a]. Anno ſequente *Marcellus* [b] Conſul ſatis magna clade aBojis Gallis affectus eſt. Sed cum gens tædii impatiens in vicos ſuos dilapſa eſſet, trajecto Pado ingenti ſtrage Gallos perculit, *Como* etiam oppido intra paucos dies capto: & paulo poſt cum collega L. Furio Purpureone copiis junctis ita pugnavit, ut vix nuncius cladis hoſti relinqueretur, licet etiam *Valerius Flaccus* Conſul anno ſequente cum Bojis feliciter pugnaſſe dicatur [c].

In Hiſpania ulteriore A. U. 556. ingens bellum coortum fuerat [d], cum Hiſpani tum primum ſuo nomine, nullo Punico exercitu, aut duce ad arma iviſſent [e]; & exitu anni *C. Sempronius Tuditanus* Proconſul ex vulnere ibi obiit [f]; quod in prælio, quo exercitus ejus fuſus erat, acceperat. Igitur Anno Ur- *A. U. 558.*
bis quingenteſimo quinquageſimo octavo M. Porcius Cato Conſul cum claſſe & exercitu in Hiſpaniam profectus (cum prius oratione habita enixe ſuaſiſſet [g].

ne

a *Ibid. c.* 31. b *Id. L. XXIII. c.* 36. c *Liv. L. XXXIV. c.* 22. d *Liv. Ibid. c.* 21. e *Ibid. c.* 26. f *c.* 25. g *Id. L. XXXIV. c.* 1.

Digitized by Google

ne lex *Oppia*, qua mulierum luxus reprimebatur, abrogaretur : quod tamen contra tendentibus duobus Tribunis plebis obtinere non potuit [a]) in Hiſpaniam igitur profectus, urendo vaſtandoque agros hoſtium, omnia fuga & terrore complet [b]. Interim etiam omne, quod ſupererat tempus, exercendis militibus conſumit. Dum in eo eſt Conſul legati Illergetum ad eum venerunt opem adverſus hoſtes ſuos orantes. At, cum ob imminentes ex propinquo hoſtes dividere exercitum non auderet Cato, ſpem pro re ſociis oſtentat [c]; præſentibuſque legatis tertiam partem militum, tanquam ſtatim profecturam, in naves imponit; ita ut auxilii adventantis fama & ſuos & hoſtes legati implerent. Sed iis profectis milites ex navibus revocat; cumque jam ſatis & corpora & animos ſuorum firmaſſe videretur, circumducto exercitu procul navibus ſuis caſtriſque, ubi ſpem niſi in victoria non haberent, pugna, ſed difficili, hoſtes vicit [d]. Eaque res, & ſimul populatio agrorum *Emporitanos*, multoſque alios, ut civitates ſuas Romanis dederent, compulit. *Bergiſtanos* iteratæ defectionis reos ſub corona vendidit. Inde auctis adjunctione veterum exercituum copiis Turdetanos vicit quidem, ſed non ſubegit: omnibus tamen cis Iberum Hiſpanis, ut occaſionem rebellandi adimeret, arma abſtulit; plurimarumque urbium muros diruit, ſumma vi

a *Ibid. c.* 8. b *Ibid. c.* 9. *f.* c *Ibid. c.* 12. d *Ibid. cap.* 16.

ma vi animi & ingenii, (quæ ſane maxima in hoc viro fuit) parſimonia præterea, vigiliis, labore omnia exſequens. Turdetanos tamen, ut dictum, Celtiberoſque perdomare non potuit [a]. Et horum quidem auxilia evocaverat, cum paulo poſt quam provinciam eſſet ingreſſus ingruentibus barbaris periculum eſſet, ne opprimeretur [b]. Cum hi vero ducenta talenta mercedis loco poſcerent, & indignum hoc aliis videretur, *nihil grave eſſe*, duxit Cato: *quippe, ſi viciſſet, ſoluturum ab hoſtibus, non a ſe: ſi victus foret, nullos fore, qui exigerent, nullos, a quibus exigeretur*. Ea pugna ergo fugatis hoſtibus plurimas urbes (quadringentas dicit Plutarchus) cepit; ſumma abſtinentia prædam ex iis redactam tractans. Sed mox provinciam Scipioni, cum quo ſimultates exercebat, tradere coactus cum parvis copiis, a quibus dedu..cebatur, partem Laccetanorum ſubegit; oppidumque eorum ſtratagemate cepit [c]. Ab una enim parte auxilia Sueſſetanorum oppugnare mœnia jubet: & cum in eos, quos ſæpe viciſſent, contemptim erumperent Laccetani, ipſe cum delectis cohortibus urbem fere vacuam occupavit. Pacata provincia vectigalia magna ex ferrariis argentariiſque inſtituit; quibus locupletior indies provincia fuit. Atque inde ad triumphum Romam digreſſus eſt [d]. Quod autem de provincia Sci-

a *Ibid. c.* 19. b *Plut. Cat. maj. p. m.* 341. c *Liv. L. XXXIV. c.* 21. *Frontin. Strat. L. III. c.* 10. *n.* 1. d *Liv. Ibid. c.* 46.

Scipioni a Catone tradita diximus Plutarchi fide nititur: ſed qui, cum attentius rem conſideramus, humani aliquid hic paſſus fuiſſe videtur: nam apud Livium de ea re ſilentium eſt: & *Cornelius Nepos* [a], conatum quidem fuiſſe Scipionem depellere provincia Porcium; ſed per Senatum efficere non potuiſſe dicit. Hoc porro tempore duæ Hiſpaniæ terminatæ fuiſſe videntur: atque in eas ab hoc tempore duo novi Prætores, qui ad quatuor fuerant additi [b], ſunt miſſi. Licet ſequentibus annis pluribus continua etiam bella cum Hiſpanis fuerint: quæ omnia, niſi ſi eximium plane aliquid acciderit, non memorabimus.

Alter Conſul L. Valerius Flaccus cum Bojorum manu in Gallia ſignis collatis ſecundo prælio conflixit [c]: & anno ſequente iterum Gallorum Inſubrium & Bojorum decem millia ab eodem ſunt cæſa [d]. Oroſius [e] alterum præterea grave prælium cum Gallis commiſſum memorat. Et eodem anno Conſul *Ti Sempronius Longus* ancipiti prælio cum Gallis decertaſſe dicitur: ita tamen, ut plures e Gallis ceciderint [f]. Sed anno ſequente Gallico bello

A.U. 560. etiam Liguſticum acceſſit: adeo ut Senatus *tumultum eſſe* decerneret [g]; & ſumma cura delectus ageretur: Conſul *L. Cornelius Merula* exercitu in agrum Bojorum ducto

a *Vita Catonis*. b *Liv. L. XXXII. c.* 27. c *Liv. L. XXXIV. c.* 22. d *Ibid. c.* 46. e *L. IV. cap.* 20. f *Liv. Ibid. cap.* 46. *ſq.* g *Ibid. c.* 56.

ducto, nihil ſe opponentibus hoſtibus eum vaſtavit : ſed dum regreditur inſidiis Gallorum exceptus cruento prælio cum iis confligere coactus eſt ; quo tamen ſuperior fuit. Verum, quod legatus ejus *M. Claudius* culpa Conſulis tot milites fuiſſe amiſſos, victoſque jam hoſtes, cum deleri potuiſſent, e manibus emiſſos ſcripſiſſet, triumphus ipſi negatus fuit.

§. XI. Hinc porro arma Romana in Aſiam jam translata, majoraque indies Imperii incrementa enarranda habebimus, ſi prius pauca quædam etiam domi geſta, quæ notari merentur, indicaverimus. Et primum quidem A. U. 556. lata fuit *Lex Porcia* [a] a *P. Porcio Læca* Tribuno plebis *de provocatione & libertate civium*; *ne cui civem Romanum verberare necareve liceret.* quam quidem legem multi auctores ſunt M. Porcium Catonem in Conſulatu tuliſſe. Sed ad hunc quem diximus, Porcium Læcam referendam eſſe, tum alia docent, tum etiam denarius, quem poſt alios refert Cl. *Vaillantius* [b] ubi ab una parte conſpicitur caput *Deæ Romæ* galeatum cum nota denarii, & nomine *P. Læca* ; in averſa parte Prætor ſtans manu verſus civem togatum extenſa, lictoremque, ut videtur, pone ſe habens ; ubi in inferiore nummi parte legitur vox *Provoco*.

§. 11. De institutis quibuſdam domeſticis horum temporum.

Annus ſequens inſignis fuit novo ſacerdocio ; *Triumviris Epulonum* inſtitutis, qui

a *Liv. L. X. c. 9. Cic. pro C. Rabir. c. 4 Sall. Catil. c. 51.* b *de fam. Rom. G. Porcia n. 10.*

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De bello Antiochino, ſive Aſiatico, aut denique Syriaco.

§. I. ANtiochus cognomento *Magnus* *Seleuci Callinici* filius, *Antiochi Dei* nepos, *Antiochi Soteris* pronepos, *Seleuci Nicatoris*, qui primus poſt Alexandrum Magnum Syriam imperio tenuit [a], abnepos anno periodi Julianæ 4490. mundi 3760. Olymp. CXXXIX. I. Urbis conditæ 530. admodum puer jam imperare Syriæ cœperat: nam, quod apud Livium *L. XXXIV. c.* 58. Seleucus Nicator ejus *proavus* dicitur, minus proprie eſt accipiendum. Hic jam anno Urbis quingenteſimo quinquageſimo quinto Attali Aſiæ Regis regnum invadere cœperat [b]: ſed Romanorum legatorum auctoritate motus exercitum finibus ejus deduxerat [c]: verum non co minus bellum meditabatur [d]; & ingentes copias terreſtres maritimaſque comparabat. Maxime autem animum ejus bellandi cupidum adventus Hannibalis incendit: qui jam anno Urbis 558. Carthagine ad Antiochum Regem profugerat [e].

§. I. *Origo hujus belli.*

A. U. 555.

Aa Fu-

a *Vid. App. Alex. Syriac. init.* b *Liv. L. XXXI. c.* 8. c *Ibid. c.* 27. d *Id. L. XXXVI. c.* 19. e *Ibid. c.* 45. *ſqq.*

Fugiendi habuerat cauſſam odium factionis in republica Carthaginienſium ſibi adverſæ : quod ſibi contraxerat , dum in Prætura iniquitatem judicum caſtigare conatur: & vectigalia, quæ per peculatum avertebantur , in uſum Reipublicæ convertit . Hoc odium præterea inſtigabant Romani; licet diu repugnaret Scipio Africanus , qui indignum cenſebat , Populum Romanum ſubſcribere odiis accuſationibuſque Hannibalis ; & factionibus Carthaginienſium inſerere publicam auctoritatem . At Hannibal cedendum tempori ratus clam *Tyrum* , ex qua urbe propagati fuerant Carthaginienſes , profugit : atque inde ad Regem *Epheſum* proficiſcitur . Nam Rex jam anno 557. omnes Aſiæ civitates in antiquam imperii formulam redigere conatus fuerat [a]; & *Lyſimachiam Cherſonenſi Thraciæ* urbem a Thracibus paucis ante annis incenſam reſtituere cœperat [b]. Ibi cum convenerunt legati Romanorum referentes , *æquum cenſere Romanorum Senatum , ut quas civitates* Ptolemæo *forte ademerat , ipſi reſtituerentur : nec ferri poſſe , eum civitates quaſdam poſſidere , quas , Philippo in Romanum bellum averſo, intercepiſſet* [c]. Reſpondit Antiochus, Mirari ſe, quo jure Romani ſe rebus Aſiæ immiſcerent : quæ non magis ad eos pertineant, quam ad ſe quid rerum in Italia geratur [d]: Thraciæ

a *Ibid. c.* 38. b *App. Alex. Syriac.* c *Liv. Ibid.* 39. *Polyb. L. XVII. c.* 31. d *App. Al. l. d. n.* 88.

ciæ urbes optimo jure ſuas eſſe debere, cum univerſum Lyſimachi regnum jure belli quondam Seleuci abavi fuerit factum. Cum Ptolemæo amicitiam ſibi eſſe. Sed ideo Lyſimachiam reſtaurabat Antiochus, quod commoda belli in Europam transferendi ſedes futura eſſet [a]. Ergo renunciarunt Romam legati, ingentem belli molem ab Antiocho reſtare; & Ætolos etiam, Nabidemque tyrannum infenſos ergá Romanos animos gerere. Legati tamen Antiochi, ut juſſerat Quinctius [b], Romam profecti, *ad amicitiam æquis legibus petendam ſe venire*, dixerunt [b]. Sed nihil impetrare potuerunt, niſi & Europá Antiochus decederet; & Aſiæ urbes, quæ *Graii* nominis erant, liberare vellet [d]. Hoc tamen conceſſum eſt, ut re integra dilata legati, qui Lyſimachiæ apud Regem fuerant, rurſus ad eum mitterentur [e]. P. Villius ergo legatus, cum antea Eumenem Pergami conveniſſet, & ibi P. Sulpicium collegam ægrum reliquiſſet [f], Epheſum profectus Regem *Piſidiæ* bello occupatum illico operitur. Forte tum ibi erat Hannibal; cum quo ſæpius congreſſus Villius, & tentandi animi ejus, & metus demendi cauſſa, viliorem eum & ſuſpectiorem Antiocho Regi fecit. Quidam [g] P. Africanum in illa legatione fuiſſe, & cum Hannibale collocutum dicunt: &

a *App. Al. Syr.* b *Liv. L. XXXIV. c. 25.* c *Ibid. c. 57.* d *App. Alex. Syr. n. 89.* e *Ibid. c. 59.* f *Id. L. XXXV. cap. 13. ſq.* g *App. Alex. d. l. p. 91.*

quærenti in familiari ſermone Africano, *quem fuiſſe maximum Imperatorem Hannibal crederet?* dixiſſe, *Alexandrum Macedonem*; *ſecundo loco*, *Pyrrhum*; *tertio loco*, *haud dubie ſe ipſum* dixiſſe: cumque Scipio ridens ſubjeciſſet, *Quidnam tu diceres, ſi me viciſſes?* reſpondiſſe fertur, *Tum me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios Imperatores eſſe*. Improviſum ſane aſſentationis genus! Villius *Apameam* profectus eandem fere cum Rege diſceptationem habuit, quæ Romæ cum miniſtris ejus fuerat; colloquiumque illud morte filii Regis diremptum eſt [a]. Et cum *Minione* quidem amico regio aliquot etiam ſermones habiti: ſed tandem, æque ac venerant, omnium incerti legati Romam redierunt [b]. In conſilio regio mox ſtatutum eſt, ut bellum gereretur [c].

§. II. Commodum autem Antiocho eveniebat, quod & Nabis & Ætoli inimico in Romanos animo eſſent. Nam & ille contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnabat [d]: & Ætoli legatis circa Reges miſſis, ſuis quemque ſtimulis ad Romanum bellum movere tentabant; adventumque Antiochi in Græciam exſpectantes arma parabant [e]. Achæi, cum de Nabide Romam nunciaſſent, ingenti conſenſu bellum adverſus eum decernunt, Prætorem tum habentes prudentiſſimum ſimul

a *Liv. d. l. cap.* 15. b *Ibid. cap.* 17. c *Ibid. c.* 19. d *Ibid. cap.* 22. 25. *Vid. Ibid. cap.* 12. *ſq.* e *Ibid. cap.* 23.

ſimul fortiſſimumque virum *Philopœmenem* [a]; qui duobus aliis ejus ætatis ſummis Imperatoribus Scipioni & Hannibali tertius annumerari meretur [b]. Hic victum prælio Tyrannum urbi Spartæ incluſit [c]; & populationibus etiam agrorum fractis ejus viribus domum rediit: dum Ætoli interea Demetriadem ſpecie reducendi exules occupant [d]; Chalcidem vero fruſtra tentant [e]. Nabide præterea per inſidias cæſo etiam Lacedæmonem invadunt; ſed a Lacedæmoniis obtruncato *Alexameno* Ætolorum duce, ejiciuntur; & Lacedæmonii a Philopœmene Achæorum fœderi junguntur. Sed interim cum ipſo Antiocho fœdere juncto Ætoli [f] jam magis indies defectionem nudabant: ita ut Antiocho proclive iter non tantum in Græciam, ſed etiam in Italiam ſternere viderentur. Et hic quidem bello prætexebat, tum alia quædam [g], tum præcipue [h] necem Brachyllæ Bœotarchæ; quem hortatoribus Romanis a Zeuxippo occiſum vidimus [i]. At vera cauſa fuit, quod egregiam quondam gentis Romanæ diſciplinam per multa jam ſecula publice privatimque labantem cerneret: Ita jam anno quingenteſimo ſexageſimo primo omnia ad bellum cum Antiocho ſpectabant.

a *Plut. ejus vita p. m.* 364. b *Liv. L. XXXIX. cap.* 50. c *Id. L. XXXV. cap.* 30. d *Ibid. c.* 34. e *Ibid. cap.* 38. f *Liv. Ibid. cap.* 32. g *Id. L. XXXIII. c.* 38. h *L. XXXVI. c.* 6. i *Libr. præc. c. ult.* §. 8.

§. 3. *Antiochi in Europam tranſitus*, *A. U.* 562.

§. III. Ergo initio hyemis anni quingenteſimi ſexageſimiſecundi Demetriadis maxime ad Ætolos defectione elatus Rex in Græciam trajicit. Cogitaverat autem Hannibalem cum claſſe in Africam mittere, ut ad bellum populares ſuos excitaret a: ſed *Thoantis* Ætoli mendaciis ſuſpicionibuſque, quibus Hannibalem ille onerabat, motus conſilium mutavit; Thoas enim, cum primum in Græcia bellum facillimum Regi fore probare conatus eſſet, invidiam movit Hannibali, quod forte traditione claſſis regiæ amicitiam Romanam empturus eſſet. Statim ac in Græciam venit Antiochus, licet paucíſſimis copiis inſtructus, ab Ætolis ingenti plauſu excipitur propediem Græciam ſe exercitibus impleturum promittens b, ut Græciæ libertatem, Ætolis Græciæ principatum aſſereret. Chalcidem inde ex conſilio Ætolorum, ſed non meliore, quam paulo ante ipſi Ætoli, eventu, tentavit c; (quæ urbs tamen paulo poſt portas Regi aperuit d, ſimulque tota ipſi Eubœa acceſſit) ab Achæis triſte, a Bœotis dubium reſponſum accepit e. Eodemque tempore Eleorum legati auxilium adverſus Achaeos petebant: Epirotæ vero, primum Romanorum excepturi impetum, & proinde dubie cum Rege agentes f, dubium acceperunt reſponſum g. At Romanis juris ali-

a *Liv. L.* XXXV. *c.* 42. b *Ibid. c.* 44. c *Ib. c.* 46. d *Ibid. c.* 51. e *Ibid. c.* 30. f *Polyb. exc. legat. n.* 12. g *Id. L.* XXXVI *c.* 5.

aliquantulum inferendi Antiocho belli acceſſit a; quod Romanos quoſdam milites in templo Apollinis *Delio*, ut in loco ſancto, nondum etiam aut indicto bello, aut ſtrictis gladiis commiſſo, ſecure agentes ceciderat pleroſque, aut ceperat b: Itaque Senatus decreto, Populi juſſu, bellum Antiocho indictum eſt c: cujus tanta cura fuit, ut *P. Cornelius* Conſul ediceret, *ne quis Senator, minorve magiſtratus ab Urbe Roma longius abiret, quam unde eo die redire poſſet; neve uno tempore quinque Senatores ab Urbe abeſſent*. Socii etiam Reges Ptolemæus, Philippus, Maſiniſſa, & etiam Carthaginienſes auxilia ad bellum, pecuniam, frumentum obtulerunt; quæ parce omnia accepta.

§. IV. Interim Antiochus ad Bœotos ob necem Brachyllæ Romanis ſuccenſentes profectus eos ſibi adjunxit e. Inde Chalcidem regreſſus, cum alii alia in conſilio de belli gerendi ratione differerent, Hannibal, Philippum Macedonem præcipue ad ſocietatem belli adducendum eſſe, cenſuit; vel ſaltem, proprio bello diſtinendum. Tum præterea omnibus viribus contractis ſpeciem trajiciendi mox in Italiam belli Romanis eſſe præbendam. Verum irritum conſilium fuit; niſi quod ad claſſem ex Aſia arceſſendam Antiochus miſit d. Ipſe confeſtim in Theſſaliam progreſſus oppida plura Theſſalo-

a *Id. L. XXXVI. c. 51.* b *App. Alex. n. 94.*
c *Id. L. XXXVI. c. 1. & 3.* d *Liv. Ibid. c. 6.*
e *Ibid. c. 8.*

rum cepit: Lariſſæ vero oppugnationem adventante cum auxiliis Ap. Claudio reliquit, hyemem inſtare apud ſuos cauſatus [a]: & ita Demetriadem reverſus reliquum hyemis ibi molliſſime egit, nuptias etiam cum virgine Chalcidenſi celebrans: ita ut ea, quæ jam narravimus, breviſſimo tempore geſta eſſe debuerint: nec meliori diſciplina præfecti regii militeſque ſunt uſi. At *M' Acilius Glabrio* Conſul principio veris in Græciam tranſgreſſus Lariſſam ducere delectos militum Tribunos juſſit [b]: dum interea *M. Bæbius* Proprætor & Philippus Rex varia oppida in poteſtatem redigunt [c]. Conſul vero *Limnaam* & *Pellinaum* Theſſaliæ oppida capit; aliaque in fidem recipit: ita ut omnibus, quæ invaſerat Antiochus jam rurſus exueretur. Philippi indulgentia Athamania omnis in jus ejus ditionemque conceſſit; dum Amynander Prætor gentis, veritus, ne Philippo traderetur, Ambraciam ſe cum ſuis contulit [d]; cum Conſul interea plurima etiam oppida caperet. Excitatus tandem Antiochus Ætolos advocat: qui venerunt, ſed exiguo numero, militiam vulgo a ſuis detrectari cauſſati. Ergo intra ſaltum Thermopylarum (ab *anguſtiis* & *calidis*, qui ibi ſunt, *fontibus* locus nomen accepit; Græcis enim θερμός, *calidum*, πύλη, *portam* deſignat) ſeſe recepit: quod jugum mediam Græciam dirimit; ubi quondam trecenti Spartani duce

a *Ibid. c.* 10. b *Ibid. c.* 14. c *Ibid. c.* 13.
d *Appian. Alex. Syriac. n.* 96.

ce. Leonida impetum immenſi exercitus Perſarum ſuſtinentes pro Græciæ ſalute cæſi fuerant [a].

§. V. Hujus ſaltus vertices rogatu Regis pars Ætolorum inſederat; pars *Heracleæ* ſubſtiterat [b]: quo intellecto Conſul Porcium Catonem, & Valerium legatos ſuos †, viros conſulares, & olim in conſulatu collegas, ut poſtea in cenſura fuerunt, ad caſtella Ætolorum occupanda mittit; quod feliciter a Catone præſtitum (nam Flacco non eadem fortuna fuit [c]) præcipuam victoriæ occaſionem dedit. Nam Macedones, qui inter auxilia Antiochi militabant, cum ſigna Romana ex propinquo conſpexiſſent [d], in fugam ſe conjecerunt. Antiochus quamprimum ſuorum aciem inclinatam vidit, effuſo curſu Elatiam, & inde Chalcidem contendit; quingentis tantum ex toto ejus exercitu cum Rege fuga elapſis. Romanorum prope ducenti interfecti. Appropinquante Chalcidem Conſule Rex cum nova nupta (cui *Eubiæ* nomen fuit) Epheſum fugit. *Chalcidenſes* Conſuli portas aperuerunt [f]; ſecutæque ſunt omnes Euboeæ urbes, cum ſumma modeſtia Acilius victoriam exerceret.

§. 5. Antiochus Græcia exactus.

§. VI. Hinc ad Ætolos præmiſit Acilius, ut

a *App. Al. Ibid. n.* 97. *Herodot. L. VII. cap.* 223. *Cic. Tuſc. Quæſt. L. I. cap.* 42. *Supr. L. III. cap.* 1. §. 5. b *Liv. d. l. cap.* 22. † *Cic. de Sen. c.* 10. *Plut. Cat. Maj. p.* 342. *Tribunum militum fuiſſe dicunt.* c *Ibid. c.* 19. d *App. Al. Ibid. n.* 98. e *Liv. d. l. c.* 21.

Digitized by Google

porro cum Ætolis geſta ſint.

ut tunc ſaltem experti regiam vanitatem reſipiſcere, & clementiam Romanorum expetere vellent. Sed, cum nihil pacati reſponderetur, Heracleam aggreditur; & poſt acrem multorum dierum oppugnationem ſtratagemate urbem, & poſtea etiam arcem deditione capit [a]; & ſimul *Damocritum* Ætolorum Prætorem; qui olim Quinctio ferociſſimum reſponſum dederat [b]. Heraclea capta durus a Romanis ad Philippum nuncius venit, qui *Lamiam* ſeptem ferme millibus paſſuum inde diſtantem urbem oppugnabat, „ ut oppugnatione abſiſteret; æquis eſ„ ſe, Romanos milites, qui acie cum „ Ætolis dimicaſſent, præmia victoriæ „ habere." Paucis ante quam Heraclea caperetur diebus Ætoli ab Antiocho pecunias & auxilia petierant, Regis referre dicentes, ne Romani omni cura vacui in Aſiam trajicerent [c]. Pecunia in præſentia legatis data; auxilia promiſſa: nam vera dicere Ætolos Rex ſciebat. Sed capta jam Heraclea animi Ætolorum fracti ſunt; legatoſque ad Conſulem miſerunt [d]: a quo datis induciis L. Valerio Flacco exponere, quæ ſecum acturi fuiſſent, ſunt juſſi; nam ſibi otium eſſe negaverat. Cum autem longam defenſionem inciperent, Flaccus auctor illis fuit, ut confeſſione culpæ utentes *in fidem ſe Romanorum permitterent*. Poſtquam id ſe facere *Phaneas* legationis Ætolorum Princeps apud Conſulem dixiſ-

a *Ibid. c.* 24. b *App. Al. Ibid. n.* 99. *Liv. Ibid.* c *Liv. Ibid. c.* 26. d *Polyb. exc. leg. n.* 13.

dixiſſet, & ille poſtulaſſet a, (non enim intelligebant Græci apud Romanos idem eſſe, *fidei ſe victoris*, an, *arbitrio ejus permittere* [b]) ut duo capita ſeditionis, præter Amynandrum Athamanum principem, ſibi dederentur, *non in ſervitutem, ſed in fidem conſulis ſe tradere ſe ſe*, dixerunt; *credereque ſe imprudentia labi Conſulem, qui ipſis imperet, quæ moris Græcorum non ſint*. At, *cum ſe plane, non curare, quid moris Græcorum Ætoli eſſe cenſerent*, Conſul reſpondiſſet, & præſentia vincula in modo deditos expediri juſſiſſet, fracta Ætolis ferocia eſt: induciaſque decem dierum impetrarunt. Sed cum imperata a Quinctio in conſilio Ætolorum retuliſſent, ira & difficultate præſtandi, quæ imperarentur (nam quonam modo utique Regem Amynandrum ſe tradere poſſe? (ad bellum redeunt; cum præſertim *Nicander*, unus ex eorum principibus ab Antiocho veniens vana exſpectatione multitudinem impleſſet [c]. Igitur Acilius *Naupactum*, (hodie *Lepanto* dicitur) quo concurriſſe Ætolos audiverat, contendit, eamque urbem obſedit [d]; ſed cum ea obſidio in longum duceretur T. Quinctius [e], qui interim res Peloponneſi ordinaverat, & Zacynthum inſulam, quæ Philippi Regis fuerat, quamque interceperant Achæi, Romanis reſtitui fecerat, Naupactum trajecit [f], perſuaſitque

a *Liv. Ibid. c.* 28. b *Polyb. Ibid. p. m.* 1115. *ſ.* c *Polyb. exc. leg. p. m.* 1117. d *Liv. Ibid. c.* 30. e *Ibid. c.* 34. f *Ibid. c.* 31. *ſq.*

ſitque Conſuli, ut Ætolis legatos Romam mittere concederet, qui Senatui *quicquid placuiſſet, ſe facturos*, dicerent. Ita obſidio ſoluta eſt [a]. Sed cum duæ conditiones iis ferrentur, vel, „ ut Senatui liberum „ de ſe arbitrium permitterent; vel mil- „ le talentum darent, eoſdemque amicos; „ atque inimicos haberent [b], " infecta pace dimiſſi ſunt, cum ſcire vellent, quarum rerum arbitrium in ſe Senatui permitterent [c]. At paulo poſt Principes Ætolorum tres & quadraginta [d], inter quos Damocritus & frater ejus erant, juſſu Acilii Romam deducti; & in lautumias conjecti ſunt. Acilius interim Lamiam à Philippo jam prope ad excidium adductam ceperat: & *Amphiſſam* oppugnabat, cum *L. Scipio* Conſul advenit; a quo Ætoli inducias impetrarunt [e]. Sed cum legati eorum in Senatu minus humiliter verba feciſſent, ſine reſponſo Urbe & Italia excedere coacti ſunt. Verum in ſequentibus videbimus, quem finem hæc res habuerit. Epirotæ etiam ab Acilio ad Senatum rejecti (nam non ſincera fide in amicitia fuiſſe ſatis conſtabat) veniam impetrarunt. Hunc finem habuit bellum cum Antiocho Rege in Græcia geſtum. Acilius anno ſequente de Antiocho, quem Græcia expulerat, & Aetolis triumphavit [f]. Eodem fere tempore, quo Naupactus oppu-

a *Ib. c.* 35. b *Polyb. p. m.* 1121. & 1123. c *Id. L.* XXXVII. *c.* 1. d *Ib. c.* 3. e *Ib. c.* 7. f *Ib. c.* 16.

pugnabatur, claſſis Antiochi ab Eumene & *C. Livio* Romanæ claſſis præfecto in fugam acta fuit [a].

§. 7. Bellum in Aſia cum Antiocho geſtum. A. U. 563.

§. VII. Sed fuga Antiochi Romanis occaſionem transferendi in Aſiam belli pulcherrimam præbuit. Vidimus jam L. Cornelium Scipionem Conſulem ad bellum cum Antiocho gerendum in Græciam trajeciſſe. Nam orta fuerat contentio inter Conſules L. Scipionem & *Lælium*, utri Græcia provincia & bellum cum Antiocho Rege decerneretur [b]. Verum ſtatim ac P. Scipio Africanus dixit, *Si fratri ſuo provinciam Græciam decreviſſent, ſe Legatum iturum*, certamen ſublatum eſt; & abſq; eo fuiſſet, non videtur provinciam eam fuiſſe habiturus, cum & parum in eo eſſe putaretur animi & roboris [c], & rerum militarium fere imprudens eſset [d]. Permiſſumque eſt Scipioni, *Uti, ſi e Republica eſſe videretur, exercitum in Aſiam trajiceret* [e]. Antequam vero ulteriora narremus, obiter obſervandum eſt, hunc Lucium Scipionem majorem natu fuiſſe Publio, quod ex Polybio colligitur [f]. Ergo Conſul per Græciam in Macedoniam pervenit, ubi omnia præparata invenit; & regio apparatu excipitur: quæ humanitas Africano præcipue placuit, viro ſicut ad cetera egregio, ita a comitate, quæ ſine luxuria eſſet,

a *Liv. Ibid. c. 43. ſqq* b *Liv. d. l. XXXVII. c. 1.* c *Cic. Philipp. XI. c. 7.* d *Val. Max. L. V. c. 5. n. 1. Appian. Syriac. n. 99.* e *Liv. d. l. c. 2.* f *Vid. Polybii fragm. L. X. n. 4. p. 805. edit. Gronov.*

eſſet, non averſo [a]. Ita per Macedoniam & Thraciam proſequente & præparante omnia Philippo ad *Helleſpontum* perventum eſt. Antiochus interim, cum terreſtribus, cum maritimis præſertim apparatibus intentus fuerat: Gallogræcorum etiam auxilia arceſſerat: maritimas Æolidis urbes per filium *Seleucum* cum exercitu continebat: iſque *Phocæam* proditione recepit [b]; & *Cyme*, aliæque ejuſdem oræ urbes ad eum metu defecerunt. Nec omittere hic poſſumus claſſis *Rhodiæ*, quæ Romanis militabat, cladem [c]. Regiæ claſſi præerat *Polyxenidas* exul Rhodius. Hic *Pauſiſtratum* (*Panſimachum* vocat Appianus voce ejuſdem poteſtatis) claſſis Rhodiæ præfectum ſuperbe quædam de ſe concionatum per literas appellat, & claſſem regiam traditurum eſſe pollicetur; nullum aliud pretium tanti meriti, quam reditum in patriam pactus; fidemque tabellis ſigno ſuo impreſſis munit. Ea fide accepta negligenter omnia agere Pauſiſtratus: & licet a transfuga monitus eſſet, omnia ſimulate agere Polyxenidam, in inſidias delapſus interficitur, maxima parte navium amiſſa. Eaque clades etiam Livium, qui jam fere cum Abydenis de urbe eorum ſibi tradenda convenerat, obſidionem eam relinquere coegit [d]: & mox ſucceſſori ſuo *L. Aemilio Regillo* navale imperium tradit [e]: & cum paucis navibus in *Lyciam* miſſus

Pa-

a *Liv. Ibid. c.* 7. b *Liv. Ibid. c.* 11. c *Ib. c.* 10. d *Ibid. c.* 12. e *Ibid. c.* 14.

Patara, caput gentis, fruſtra tentavit [a]: quod etiam ipſi Æmilio contigit. Aderat hiſce expeditionibus etiam Rex Eumenes [b]: eaque occaſione uſus Seleucus Antiochi filius caput arcemque regni ejus Pergamum oppugnare ſtatuit, & haud procul a Seleuci caſtris etiam ipſe Antiochus ſtativa collocat. Eo nuncio accepto Pergamum Eumenes contendit: & Romana, Rhodiaque claſſis, ut Regi opem ferret, *Elaam* acceſſit. Ita Antiochus veritus, ne mox etiam Conſule cum exercitu adventante undique premeretur, miſſo ad Æmilium Regillum Prætorem caduceatore, *de pace ſe agere velle*, profeſſus eſt: ſed de Eumenis ſententia, quem Pergamo acciverat Romanus, reſponſum eſt, *ante Conſulis adventum de pace agi non poſſe* [c]. At Seleucum ex agro *Pergameno* movere caſtra coëgit intrepida præſertim Achæorum fortitudo; qui auxilio miſſi Romanis una & altera eruptione trepidos hoſtes in caſtra compulerant [d]. Phocæam etiam claſſis Romana cum Eumene Rhodiiſque oppugnavit: ſed cum miſſum ab Antiocho præſidium urbem intraſſet, deſtiterunt. At navali prælio feliciores fuerunt Rhodii, quod cum Hannibale & *Appollonio* uno ex regiis purpuratis inierunt [e]: eos enim in fugam egerunt; &, niſi ceſſaſſent, omnem hoſtilem claſſem aut capere, aut ſubmergere potuiſſent.

Han-

a *Ibid. c.* 16. b *Ibid. c.* 18. c *Polyb. exc. leg. n.* 22. *p.* 1126. d *Liv. L.* XXXVII *cap.* 20. *ſq. Appian. Alex. Syriac. n.* 102. *ſq.* g *Ibid. c.* 23. *ſq.*

Hannibal eo prælio ictus prætervehi Lyciam, ut veteri regiæ claſſi conjungeretur, non audebat: verum Antiochus, (qui Pruſiam etiam Bithyniæ Regem in partes ſuas pertrahere conatus fuerat; ſed fruſtra, cum audita Romanorum legatione, cujus princeps erat C. Livius, ſpes & conſilia ſua ab Antiocho penitus ſeparaverit [a]) Antiochus itaque, cum & magnam partem claſſis Romanæ circa Patara eſſe ſciret, & Eumenem cum omnibus navibus ſuis Conſuli obviam in Helleſpontum eſſe profectum; tum præterea multas Rhodiorum naves a Polyxenida, ut diximus, eſſe interceptas, *Colophonem*, vicinam Epheſo urbem oppugnare inſtitit; ut ita reliquam Romanorum Rhodiorumque claſſem, quæ ad *Samum* ſtabat, ad pugnam provocaret. At ea claſſis jam *Chium*, ubi horreum Romanorum erat, trajecerat; cum certior factus eſſet Prætor Æmilius eo frumenti magnam vim ex Italia veniſſe [b]. Simul autem audiverat, naves vinum portantes tempeſtatibus retentas eſſe; & *Tejos* (urbem *Teum* hi incolebant ſitam in auſtrali latere Peninſulæ, in cujus faucibus ſunt *Smyrna* & *Lebedus*) regiæ claſſi benigne commeatus præbuiſſe; quinque etiam millia vaſorum vini eſſe pollicitos. Ergo agrorum populationibus Tejos adegit, ut tantumdem vini & commeatuum etiam ſibi præberent: & commodum ad accipiendos commeatus claſ-

a *Polyb. d. l. p.* 1128. b *Liv. d. l. c.* 27.

claſſem in portum, qui ante Tejorum urbem eſt, tranſire fecerat: nam in portu ad *Myonneſum*, ubi cum claſſe ſteterat, facile a Polyxenida intercluſis anguſtis portus faucibus oppreſſus fuiſſet. Jam vero nautis militibuſque, qui ad dividendum vinum & commeatus egreſſi fuerant, non ſine trepidatione naves ut conſcenderent coactis, poſt acrem ſatis pugnam claſſem hoſtilem in fugam vertit, tredecim ex ea navibus captis, novem & viginti incenſis, aut demerſis [a]. Hac clade territus Antiochus pravo conſilio præſidium, ne a Romanis opprimeretur, ab Lyſimachia deducit: quam urbem facile per totam hyemem adverſus Romanos defendendo tempus extrahere ad occaſiones pacis tentandæ poterat. Sed, ut obſervat Appianus, Deus ipſi jam mentem adimebat, ut imminentibus calamitatibus fieri ſolet [b]. Imo etiam Colophonis obſidionem reliquit, & *Sardes* ſe recipit copias undique (nam acie dimicare cupiebat) contracturus. Prætor vero Æmilius Phocæam acriter adortus ad deditionem incolas perpulit; ſed prohibere non potuit [c], quin milites ad diripiendam urbem paſſim diſcurrerent: ipſi tamen in omnibus quæ ipſius poteſtatis fuerunt, fides conſtitit, ita ut urbem, agros & leges ſuas victis reſtitueret.

§. VIII. Interea Scipio Conſul ad Helleſpontum pervenerat: &, omnibus cura *§. 8. Scipionum in Aſiam adventus.*

Bb Eume-

a *App. Alex. Ibid. n.* 104. b *Ib. c.* 30. c *Ib. c.* 32.

Eumenis ad trajiciendum paratis, velut in pacata litora trajecit. Dum autem ibi ob religionem, quia dies forte, quibus ancilia moventur, religioſi ad iter inciderant, (& ipſe P. Scipio Salius erat) moram nectit, legatus ab Antiocho venit [a] cum Publio potiſſimum Scipione de pace acturus; tum, quod majoris animi, quam frater, eſſe crederetur; tum, quod filius ejus initio belli caſu quodam Chalcide Demetriadem petens a regiis erat captus. Et luculentas ſane, ut ipſe quidem cenſebat, pacis conditiones tulit. Reſpondit Scipio [b], *privatam quidem gratiam pro privato beneficio referre paratum eſſe: publice nec habiturum quicquam a Rege, nec daturum*. Fidele tamen conſilium Regi ſuis verbis ut nunciarent jubet: *bello abſtineret; pacis conditionem nullam recuſaret*. Sed Rex indignum ratus perinde ac victo jam ſibi leges dici [c], totam curam in belli apparatum intendit. Filium tamen ad Scipionem Elææ tum ex morbo decumbentem miſit: qui pro eo beneficio Regi conſilium dedit, *ne ante in aciem deſcenderet, quam in caſtra rediiſſe P. Scipionem audiſſet*. Nec neglexit conſilium Antiochus: ſed circa *Magneſiam* caſtra multis operibus munit. Conſul caſtris prope caſtra regia poſitis [d], poſteaquam a Rege detrectari certamen videret, de prælio committendo ad conſilium retulit: ubi undi-

a *Ibid. c.* 34. b *Ibid. c.* 36. *Appian. Alex. n.* 105. c *Appian. Alex. Syriac. nu.* 106. d *Liv. d. l. cap.* 38.

undique conclamatum eſt; *extemplo in hoſtem duceret*. Et tertio die pugnandi copia utrimque facta eſt: verum initium cladis Antiocho fuit, quod quadrigæ ejus falcibus armatæ in fugam verſæ ſunt [a]: Eo pavore turbata auxilia totum lævum cornu inclinare fecerunt: illudque mox media acies ſecuta eſt: A dextro vero cornu equites Romani fugati, & ad caſtra uſque compulſi ſunt: ſed *M. Æmilius* Tribunus militum, qui caſtris præerat; minis & mox vulneribus ſuorum fugam ſiſtit; & Attalus Eumenis frater a dextro Romanorum cornu in tempore cum ducentis equitibus advenit. Ergo Antiochus equo converſo in Syriam uſque fuga contendit [b]. Multi inde fugientium cæſi: multi in ipſis caſtris; quæ ſimul capta & direpta ſunt, Romanis cum magna præda in ſua caſtra revertentibus. Cecidiſſe ex regiis dicuntur peditum millia ad quinquaginta; equitum millia quatuor: ex Romanis trecenti pedites, quatuor & viginti equites; ex Eumenis exercitu quinque & viginti, aut, juxta Appianum, quindecim amiſſi; evaſitque Rex per medium Eumenis exercitum, non magno incommodo ab illius copiis accepto: Victoriæ autem hujus laus potiſſima fuit penes *Cn. Domitium* [c], quem Africanus fratri pro ſe adjunxerat: Refert hujus elegans dictum Plutarchus [d]: cum duces,

 quos

a *Ibid. c.* 41. *ſ. Appian. n.* 108. b *Appian. nu.* 110. c *Ibid. n.* 206. *ſqq.* d *Apophthegm. p. m.* 197.

quos circum ſe habebat, confeſtim adoriri hoſtes juberent, *tempus diei non ſufficere ad tot millia hoſtium concidenda*, dixit, *ita ut direptis impedimentis in caſtra reverti poſſent*; *ſe craſtino die tempeſtive hoc facturum*. Et porro in cæſorum numero cum Livio & Appiano convenit. Hac clade audita legati ſtatim ab *Thyatira*, a Magneſia ad *Sypylum*, ab altera *Magneſia*, quæ ſuper *Mæandrum* eſt, a *Trallibus*, imo ab ipſa Epheſo venerunt qui urbes illas dederent [a].

§. 8. *Antiochus pacem petit & impetrat.*

§. IX. Et jam Sardibus erant Scipiones, cum legati a Rege pacem petentes venerunt [b]: iiſque Africanus de conſilii ſententia eaſdem fere, quas ante prælium, conditiones tulit [c]; *abſtineret Rex Europa, & Aſia omni cis* Taurum *montem decederet; pro impenſis belli certis penſionibus quindecim millia talentum Euboicorum daret*; (Talentum hoc fuit quatuor millium denariorum, ſive, Romano more, ſexdecim millium nummorum ſeſtertiorum, noſtra moneta mille & ducentorum florenorum *Carolinorum*; ita ut hæc mulcta Antiocho impoſita fuerit florenorum *Car.* 18000000.) *Eumeni quadringenta talenta* † *adhuc debita redderet; auctores belli, & præcipue Hannibalem, dederet; elephantos omnes & naves ad certum numerum traderet* [d]. In has conditiones paulo poſt obſides viginti, qui imperati erant,

a *Liv. d. l. c.* 45. b *Polyb. exc. legat. n.* 23. c *Ib. &. nu.* 24. *Liv. Ibid. c.* 46. † *Philipp.* 36000. d *App. Alex. d. l. n.* 112.

erant ; interque eos Antiochi filius, a Rege dati ſunt ; & legati Romam miſſi. Eumenes quoque eodem tempore profectus eſt Romam, quo legati Regis. Secutæ eos ſunt legationes omnium Aſiæ populorum. Eumenem ; quum merita ſua in S. P. Q. R. expoſuiſſet, juſſit Senatus [a], ut libere diceret, *quid ſibi tribui æquum cenſeret*. Ille vero, *omnia Senatorum arbitrii eſſe debere*, reſpondit. Sed ſæpius dicere juſſus tandem longa oratione patris ſui, & ſua etiam erga Populum Romanum merita commemoravit : Adjecitque, *ſi terras cis Taurum montem Antiocho ereptas ipſi Romani tenere vellent, ſe nullos accolas, quam Romanos, malle. Si vero inde exercitus deducere in animo haberent, æquum cenſere, ut ſibi tribuantur*. Rhodii vero, multum contratendente Eumene ; *civitatibus Aſiæ, quæ ante, quam ab Antiocho occuparentur, liberæ fuiſſent, libertatem reddendam* putabant. Senatus. *pacem, quibus eam L. Scipio dediſſet, legibus confirmandam* cenſuit : idem Populus paucos poſt dies juſſit [b] ; ita ut Rhodiis „ Lycia fere tota & pars *Cariæ* daretur ; „ reliqua Aſiæ cis Taurum montem, quæ „ intra fines regni Antiochi fuiſſent, Eumeni attribuerentur ; civitates Aſiæ, „ quæ Attali ſtipendiariæ fuiſſent, eædem Eumeni vectigal penderent ; quæ „ vectigales Antiochi fuiſſent, eæ liberæ „ atque immunes eſſent. " L. Scipio ;

B b 3 cum

a *Liv. L. XXXVII. cap. 52. Polyb. exc. leg. num. 25.*
b *Liv. ibid. c. 55.*

cum ad Urbem veniſſet, ne cognomine fratri cederet, *Aſiaticum* ſe appellari voluit [a]; ſplendidiſſimumque triumphum egit anno fere, poſtquam conſulatu abiit. Legitur aliquando etiam, *Aſiagenem* Græca forma vocis dictum fuiſſe [b]. In æs inciſum fœdus in Capitolio dedicatum eſt; ut omnia fœdera ibi dedicari ſolebant: & exemplar ejus *Cn. Manlio Vulſoni*, qui Scipioni ſucceſſerat, miſſum: qui pluſcula in fœderis legibus addidit [c], aut mutavit præſertim, „ ne Rex Antiochus exer„ citum, qui cum Populo R. ſociiſque „ bellum geſturus eſſet, per ſuos fines „ tranſire pateretur neve ulla ratione ju„ varet; nec bellum cum iis, qui inſulas „ colebant, gereret, neve in Europam „ tranſiret; neve ultra certum Aſiæ ter„ minum navigare liceret; argenti probi, „ duodecim millia Atticorum talento„ rum † intra duodecim annos daret; & „ tritici 540000. modium. Si quis ſocio„ rum Populi R. ultro bellum Antiocho „ inferret, vim vi arcendi jus eſſet.“

§. 10. Hannibalis exitus.

§. X. De auctoribus belli, & præcipue Hannibale, dedendis etiam cautum eſt. At Hannibal verens, ne dederetur, in *Cretam* ad *Gortynios* navigat, magnam pecuniam ſecum portans [d]. Verum ibi quoque ob avaritiam *Cretenſium* magno in periculo ſe fore videns amphoras complures

a *Ibid. c.* 58. b *Id. L. XXXIX. cap.* 44. *V. Spanh. de Pr. & Us. Numiſm. Diſſ. X. p.* 64. *ed. ult.*
c *Polyb. Exc. legat. n.* 35. † *Philipp.* 7200000.
d *Nepos vita Hann.*

plures complet plumbo: ſummas operit auro & argento: eaſque publice in templo Dianæ deponit. Sed ſtatuas æneas, quas ſecum portabat, omnes ſua pecunia complet, atque ita Cretenſibus illuſis ad Pruſiam Bithyniæ & *Ponti* Regem pervenit: cumque ſtatim adverſus Romanos incitavit. Cumque eo tempore inter Pruſiam & Eumenem bellum & terra & mari gereretur claſſem Eumenis vicit Hannibal; & dolo quidem, quando armis par non eſſet. Imperavit enim quamplurimas venenatas ſerpentes vivas colligi, eaſque in vaſa fictilia conjici. Hæc vaſa, cum acrius premerentur in naves adverſariorum trajici juſſit: quæ jacta initio riſum pugnantibus excitarunt: poſtquam naves completas conſpexerunt ſerpentibus, cum quid potiſſimum vitarent non viderent, puppes avertere coacti ſunt [a]. Dum hæc in Aſia geruntur, accidit caſu, ut legati Pruſiæ Romæ apud L. Quinctium *Flamininum conſularem* [b] cœnarent; & ex his unus diceret, *Hannibalem in Pruſiæ regno eſſe*. Ergo Senatus ſtatim legatos in Bithyniam miſit, qui a Rege peterent, ut Hannibal ſibi dederetur. His Pruſias negare auſus non eſt: verum, ne quid faceret, quod adverſum jus hoſpitii eſſet, ipſos, ſi poſſent, comprehendere eum juſſit. Semper talem exitum vitæ ſuæ Hannibal proſpexerat animo [c]:

a *Juſtin. L. XXXII. c.* 4. *Front. Strat. L. IV. c.* 7. *n.* 10. 11. b *ita legendum eſt ap. Nepot. non Flamininum Conſulem.* c *Liv. L. XXXIX. c.* 51.

itaque, ut iter ſemper aliquod præparatum fugæ haberet, ſeptem exitus e domo fecerat; & ex iis quoſdam occultos. Sed totius domus circuitus ita cuſtodiis cinctus fuit; ut nemo inde elabi poſſet: quo intellecto Hannibal venenum hauſit, (quod multo ante præparatum ad tales habebat caſus) execratus in caput Pruſiæ, & hoſpitales Deos violatæ ab eo fidei teſtes invocans. Alii eum, exemplo *Themiſtoclis*, taurinum ſanguinem habuiſſe dicunt [a]. Plurimi T. Quinctium Flaminium legatum ad Pruſiam de morte Hannibalis iviſſe dicunt [b]. Mortuus dicitur anno Urbis 570. vel, juxta alios, anno, aut biennio ſerius [c]. Eodemque anno in carcere veneno interfectus eſſe fertur, qui ab hoſtibus ſuis Meſſeniis bello captus erat, Philopœmen fortiſſimus Achæorum Imperator [d].

§. 11. Finis P. Scipionis Africani.

§. XI. Tertius additur, qui eodem anno deceſſerit P. Cornelius Scipio Africanus † ipſe quoque humanarum rerum vices in provectiore ætate expertus. Anno enim quingenteſimo ſexageſimo ſexto duo

A.U. 566.

Quinti Petillii, Tribuni plebis (alii *M. Nævium* dicunt [e]; alii Petilliis Nævium jungunt [f]) diem ipſi dixerunt, comparati, ut ferebatur, & immiſſi in eum a M. Catone [g], cum quo nobiles inimicitias exer-

a *Plut. vita Quinctii p. 380. D.* b *Ibid. Liv. d. l.* c *Nepos.* d *Liv. Ibid. c. 50. Plut. d. l.* † *Juſtin. l. d.* e *Liv. L. XXXVIII. c. 56. Val. M. III. 7. 1. Gell. IV. 18.* f *Sex. Aur. Victor.* g *Vid. Liv. d. l. c. 54.*

exercuerat. Objiciebant autem [a], quod pecuniam a Rege Antiocho pro pace facienda accepiſſet; alia etiam, & tali viro indigna crimini dantes: vetera præterea luxuriæ crimina Syracuſanorum hybernorum, & Locris Pleminii tumultum. Scipio, ubi dies ei prodicta veniſſet, magno agmine amicorum clientiumque ad Roſtra ſubiit, & prolatum librum, quo acceptæ & expenſæ ſummæ continebantur, diſcerpſit, indignatus [b], *H S quadragies* † *rationem a ſe repeti, alieni imperii miniſtro, quod ſuo ductu, ſuiſque auſpiciis bis millies H S* * *uberius feciſſet*: ſilentioque facto, *Memoria*, inquit, *Quirites, repeto, diem eſſe hodiernum, quod Hannibalem Pœnum magno prælio vici in terra Africa; pacemque & victoriam vobis peperi inſperabilem. Ergo cenſeo relinquamus nebulonem hunc: eamus hinc protinus Jovi Opt. Max. gratulatum*. Id cum dixit in Capitolium ire cœpit; ſimulque ſe univerſa concio avertit; ita ut poſtremo ſcribæ viatoreſque Tribunos relinquerent: nec cum iis, præter ſervilem comitatum & præconem, qui reum ex roſtris citabat, quiſquam eſſet. Scipio per totam Urbem omnia templa Deum cum Populo Romano circumiit; iſque ſpecioſus ultimus dies ipſi illuxit [c]. Inde, die longiore prodicta, in *Liternum* conceſſit: certo conſilio, ne ad cauſſam dicendam adeſſet. Major animus erat, & majori fortunæ adſuetus, quam ut reus eſſe ſciret.

a *Ibid. c.* 51. b *Ibid. c.* 55. † 100000. *Philipp.* * 5000000. *Philipp.* c *Ibid. c.* 25.

ſciret. Ubi dies venit, L. Scipio, *morbum cauſſam eſſe, cur abeſſe frater*, excuſabat: cumque eam excuſationem Petillii non acciperent, tum alii Tribuni, tum præcipue *Ti. Sempronius Gracchus*, cui inimicitiæ acerrimæ cum P. Scipione interceſſerant, decrevit, „ ſe P. Scipionem, prius „ quam Romam rediſſet, accuſari non „ paſſurum: tum quoque, ſi ſe appellet, „ auxilio ei futurum, ne cauſſam di„ cat: “ alia etiam in honorem Scipionis adiiciens. Ita ſilentium deinde de Africano fuit. Vitam Literni egit: atque eo ipſo loco, *ſepeliri ſe*, juſſiſſe ferunt a; *ne funus ſibi in ingrata patria fieret*. Sed hæc omnia *magni* quidem *animi* (ne dicam *ſuperbi*) eſſe videntur; at *nequaquam civilis*: verum *pernicioſi* in Republica *exempli*: in qua nemo tantus jure eſſe poteſt, qui non legibus & ordinariis judiciorum formulis ſubjectus eſſe debeat. L. tamen Scipio cum *A. Hoſtilio* legato, & *C. Furio* quæſtore ſuo damnatus eſt. Scipioni quadragies lis æſtimata fuit: (Liv. *d. l. c.* 55.) ac *Terentius* Prætor (*Ibid.*) prehendi damnatum, & in vincula duci juſſit. At vetuit interceſſione ſua Ti. Gracchus *non paſſurum* dicens, *L. Scipionem, qui Regem opulentiſſimum orbis terrarum devicerit, imperium P. R. in ultimos terrarum fines propagaverit, plurimos duces hoſtium in triumpho ductos carceri incluſerit,*

a *Vid. Strabon. L. V. n.* 243. *Acron. ad Hor. Epod. IX., cineres ejus in pyramide in Vaticano collocat.*

rit, inter hoſtes Pop. R. in carcere, & in vinculis eſſe. In bona tamen ejus poſſeſſum publice Quæſtores Prætor miſit: ſed nequaquam tantum redactum eſt, quantæ ſummæ damnatus fuerat. Collata pecunia a cognatis amicisque & clientibus eſt L. Scipioni; ut, ſi acciperet eam, locupletior aliquanto eſſet, quam ante damnationem fuerat. Nihil accepit: quæ neceſſaria ad cultum erant, redempta ei a proximis cognatis ſunt.

CAPUT SECUNDUM.

Bellum Ætolicum.

§. I. Vidimus Capitis præcedentis paragrapho quinto, Legatos Ætolorum, quod non ſatis humiliter in Senatu ſe habuiſſent, Urbe & Italia excedere fuiſſe juſſos [a]. Eo facto, Anno Urbis quingenteſimo ſexageſimo quarto *M. Fulvio Nobiliori* Conſuli Ætolia provincia ſorte obvenit; cum Aſiam Cn. Manlius (nondum enim debellatum eſſe cum Antiocho Romæ noſcebatur) obtinuiſſet [b]. Et principium novi belli in Ætolis a gente Athamanum ortum erat [c], quam, pulſo Amynandro Prætore, Philippi Regis factam eſſe vidimus [d]. At præfectorum regiorum ſuperbum imperium deſiderium Amynandri fecerat: & conſilio cum eo compoſito, adjuvantibus Ætolis, præſidia Macedonum

§. 1. Quæ ipſum bellum præceſſerint.

a *Liv. L. XXXIX. c.* 49. b *Ibid. c.* 50. c *Id. L. XXXVIII. c.* 1. d *Cap. præc.* §. 3.

donum expulerant Athamanes: ac Regem cum exercitu Athamaniam ingreſſum excedere inde coegerunt, multis etiam ſuorum amiſſis. Amynander recuperato regno ad Romanos legatos mittit, pacem petens [a]; & ſeſe excuſans, quod per Ætolos paternum regnum recuperaſſet. Interea Ætoli *Amphilochorum* gentem, quæ quondam eorum fuerat, recipiunt: ut etiam magnam *Aperantiæ* partem: & *Dolopes* quoque a Philippo ad Ætolos deficiunt.

§. 2. *Ambracia capta.*

§. II. Sed dum hæc geruntur, cum & legati Ætolorum re infecta Roma rediiſſent, (qui in itinere ab Epirotis capti & libertatem redimere fuerant coacti [b]) & Antiochus victus nunciaretur; & præcipue Fulvius Conſul jam cum exercitu trajeciſſet non tantum, verum etiam *Ambraciam*, quæ ſe Ætolis contribuerat, acerrime oppugnaret, iterum legatos ad Conſulem miſerunt [c]; Rhodiorum etiam & Athenienſium interceſſione implorata [d]. Quin etiam Amynander pro *Ambracienſibus* apud quos exſulaverat, deprecaturus in caſtra Romanorum venit; monuitque Ambracienſes, ut ſe matura deditione ſervarent, urbem etiam Conſulis permiſſu ingreſſus. Cumque his omnibus acceſſiſſet etiam *C. Valerius* Conſulis frater uterinus, M. Lævini, qui primus ſocietatem cum Ætolis pepigerat, filius, urbs

a *Liv. d. l. c.* 3. b *Polyb. ex. leg. n.* 27. c *Liv. d. l. c.* 3. & 8. d *Ibid. c.* 9. *Polyb. Ibid. n.* 28.

urbs tandem ab Ambraciotis fuit tradita. Ætoli, ut ſine fraude abire liceret pacti ſunt. Quingenta talenta Euboica † pœnæ nomine ipſis imperata ſunt [a]. Ex hac urbe, quæ Pyrrhi quondam regia fuerat, ſigna ænea marmoreaque plurima & tabulæ pictæ avectæ: nihil præterea tactum, violatumve.

§. III. Pax inde Romæ cum Ætolis firmata his maxime legibus [b]: „ Ut imperium, majeſtatemque Populi Romani gens Ætolorum conſervaret ſine dolo malo. Eoſdem cum Romanis hoſtes haberet. Perfugas, fugitivos, captivos Romanis, ſociiſque redderet. Obſides quadraginta Conſulis arbitratu daret. *Cephallenia* Inſula extra leges pacis eſſet. Ducenta talenta argenti Euboica † præſentia; & quinquaginta * annua in proximos ſex annos darent: agri, urbes, homines, qui Ætolorum juris aliquando fuiſſent, qui eorum T. Quinctio Cn. Domitio Conſulibus, poſtve eos Conſules, armis ſubacti, aut voluntate in ditionem Populi Romani veniſſent, ne quem eorum Ætoli reciperent. *Oeniadæ* cum urbe agriſque Ætolorum forent." *§. 3. Pax cum Ætolis.*

§. IV. Ætolis perdomitis M. Fulvius Conſul in Cephalleniam trajecit; eamque ſtatim in deditionem recepit. At *Samæi*, quan-

† 600000. *Flor. noſtratium*, *S. Carolinor.* a *Vid. Cl. Jac. Perizon. ad Liv. L. XXXVIII. c. 9.* b *Liv. L. XXXVIII. c. 11.* † 240000. *Flor. Carolinor.* * 60000. *Flor. Car.*

quanquam obſides dederant, incertum qua de cauſſa deſciverunt [a]. Urbs eorum poſt quatuor demum menſium obſidionem capta & direpta eſt: cives cum conjugibus & liberis ſub corona venditi. Inde in Peloponneſum reverſus Conſul Lacedæmoniorum & Achæorum (Achæi Lacedæmonios contra fœdus cum T. Quinctio factum feciſſe arguebant) diſceptationes audivit [c]: belloque abſtinere juſſit, donec legati ad Senatum miſſi eſſent. Iis ambiguum adeo reſponſum datum fuit, ut Achæi ſibi permiſſum eſſe de Lacedæmone acciperent; & plurimos Lacedæmoniorum correptos ſupplicio traderent. Tum etiam Lycurgi legibus abrogatis Achæorum corpori eam urbem junxerunt.
A. U. 566. Anno demum quingenteſimo ſexageſimo ſexto Fulvius Romam reverſus ſplendidiſſimum triumphum egit [d]; licet M. Æmilius Conſul ad invidiam Ambracienſium legatos in Senatum introduxiſſet querentes; *injuria ſibi bellum illatum; urbem ſuam direptam; quodque ſe ante omnia moveat; templa tota urbe ſpoliata ornamentis; ſimulachra Deum, Deos imo ipſos ablatos eſſe*. Et, cum alter Conſul Flaminius per morbum abeſſet, referente Æmilio Senatus-Conſultum factum eſt, *ut Ambracienſibus omnes ſua res redderentur; utque ipſi legibus ſuis uterentur*. Sed profecto ad bellum Gallicum Æmilio (qui tamen ad impediendum triumphum Fulvii Ro-

a *Liv. d. l. c.* 18. b *Ibid. c.* 30. c *Ibid. c.* 32.
d *Id. L. XXXIX. c.* 4. & 5.

Romam redire paraverat; verum in via æger ſubſtiterat) triumphavit; & magnas opes ærario intulit.

CAPUT TERTIUM.

De bello cum Gallogræcis.

§. I. ANtequam ad ipſam hujus belli hiſtoriam veniamus pauciſſimis de origine horum *Gallogræcorum*; ſive *Galatarum* (quod nomen Chriſtianis hominibus notiſſimum eſt ex epiſtola, quam D. *Paulus* ad eam gentem ſcripſit) præmittendum. Quemadmodum enim jam antea Gallos Italiam invaſiſſe vidimus, ſic circa idem tempus, cum terræ, quæ genuerant, multitudinem eorum jam diutius non caperent; magna vis hominum ad alias ſibi ſedes quærendas in aliam partem profecta eſt; & *Pannoniam* occupavit; atque ibi plurimos annos cum finitimis varia bella geſſit [a]. Tandem circa annum Urbis 473. duce *Belgio* in Macedoniam irrumpunt; *Ptolemæum Ceraunum* Regem, *Ptolemæi Soteris*, ſive *Lagi* filium, Ptolemæi Philadelphi fratrem, acie victum & captum interficiunt. Belgium ſecutus *Brennus Soſthenem*, quem ſibi præfecerant Macedones, vincit; & mox dum templum *Delphicum* ſpoliare conatur, periit [b]. Sed alii Galli, qui, dum Brennus in Græciam proficiſceretur, ad terminos gentis tuendos

§. 3. De origine Gallogræcorum.

a *Vid. Juſtin. L. XXIV.* c. 4. b *Pauſan. Phocicis* c. 23.

dos relicti fuerant [a]; & ſimul etiam multi, qui ſeceſſionem a Brenno fecerant ſive in Aſiam evocati, ſive audientes ex proximo, quanta ubertas terræ ejus eſſet, per Helleſpontum partim, partim a *Byzantio* eo tranſmiſerunt [b]. Et, licet decem tantum millia armatorum hominum haberent (inermium enim plures erant) tantum tamen terroris omnibus Aſiæ gentibus injecerunt, ut non tantum ſtipendium tota cis Taurum Aſia exigerent; ſed, ut Syriæ quoque ad poſtremum Reges ſtipendium dare non abnuerent. In Aſiam tranſiiſſe videntur circa annum Urbis conditæ 474. Et, cum diu vagati fuiſſent Attalicorum Regum & Bithynorum ditiones vaſtantes, tandem regionem [c], quæ *Galatia* ab illis & *Gallogracia* eſt dicta, concedentibus iiſdem Regibus occuparunt, in tres potiſſimum gentes, *Trocmorum*, *Toliſtobojorum* & *Tectoſagum* diviſi.

§. 2. Manlii Vulſonis cum Toliſtobojis prœlium.

§. II. Adverſus has ergo gentes Cn. Manlius Vulſo, quem ſucceſſorem L. Scipioni in Aſiam fuiſſe miſſum vidimus, exercitum a deceſſore ſuo acceptum duxit, auxilis eos Antiochum juviſſe inſimulans: malo ſane exemplo: nam, ſicut ad eam rem ex jure gentium belli indictio, ita ex jure Romano novus Populi juſſus deſiderabatur [d]. Sed ſpreto jure Manlius in Gallorum terras duxit [e]: licet etiam

a *Juſtin. L. XXV. c.* 1. b *Liv. L. XXXVIII. c.* 16. c *Strabo L. XII. n.* 566. d *Grot. de jur. B. P. L. III. c.* 3. §. 10. e *Liv. d. l. c.* 18.

etiam *Epoſſognatus* regulus, qui & in Eumenis amicitia manſerat, & auxilia Antiocho adverſus Romanos negaverat, legatis miſſis oraret, *ne Tectoſagis bellum inferret; ipſum perſuaſurum illi genti, ut imperata facerent*. Verum, cum jam ad *Gordium* caſtra haberet, & Epoſſognatus & alii nunciant, *Gallos nihil æqui concedere; ſed montes petere, ut inde ſe armis locorumque ſitu tueantur; ita fatigaturos ſe Romanos eſſe credentes*. Ergo Conſul primum ad *Olympum* montem ducit [a]; quem Toliſtobojorum civitas occupaverat: & quatuor millia Gallorum, qui iter impedituri ex monte digreſſi fuerant, & tumulum quendam inſederant, aut cædit, aut in fugam convertit: & mox etiam eos, qui montem tenebant, graviſſima ſtrage ſuperat; facili ſatis victoria, cum nec armorum genere, nec ratione pugnandi Romanis pares eſſent. Numerus captivorum millia quadraginta explevit [b]; quia omnis generis ætatiſque turbam ſecum traxerant, demigrantium magis, quam in bellum euntium ſpecie. Memorandum hic venit *Chiomara*, quæ *Ortiagontis* Gallorum reguli uxor erat, facinus [c]: huic centurio, qui eam captivam ducebat, vim intulit: mox, cum mulieri libertatem promiſiſſet, certum auri pondus pactus, ad locum conſtitutum eam adduxit, aurum accepturus: at illa ſua lingua centurionem aurum penſantem, ut

Cc oc-

a *Liv. ib. c.* 20. b *Ib. c.* 23. c *Ib. c.* 24. *Plut. de virt. mul. p. m* 258. *Flor. L. II c.* 11.

occiderent, imperavit; caputque occiſi ad maritum detulit. Plutarchus dicit ſcripſiſſe Polybium, ſe cum ea muliere Sardibus collocutum fuiſſe; quod hodie quidem apud eum non legitur; licet maritum ejus a liberalitate, magnitudine animi, venuſtate morum, prudentia & fortitudine commendet.[a]

§. 3. Ejuſdem res geſta cum Tectoſagis. §. III. Poſthæc, cum ad *Ancyram* in ſtativis Conſul eſſet, petentibus Gallis locus ad colloquendum de conditionibus pacis conſtituitur [b]. Eo cum Conſul veniſſet nullo Gallorum viſo in caſtra revertitur. Mox autem adfuerunt oratores Gallorum excuſantes, " religione o-
" bjecta Reges venire non poſſe; ſed eo-
" rum nomine Principes gentis adfutu-
" ros." Ergo Conſul, *ſe quoque Attalum miſſurum*, dixit. (Obſerva obiter faſtum Romani Conſulis, qui, quæ ſuo faſtigio indigna eſſe putaret, opulentiſſimi Populoque Romano amiciſſimi Regis fratri non indecora crederet.) Jactæ quidem ibi ſunt conditiones pacis; ſed, cum abſentibus ducibus finis rei imponi non potuiſſet, convenit, ut poſtridie Conſul Regeſque congrederentur. Fruſtratio Gallorum eo ſpectabat, ut res ſuas cum conjugibus & liberis trans *Halin* trajicerent: Conſulemque Romanum, aut capere, aut occidere poſſent. Cum itaque non multum a conſtituto loco Conſul abeſſet, Galli, mille equites expertæ audaciæ, & ad id fa-

a *Excerpt. de virt. & vit. p. m.* 134. b *Polyb. exc. leg. n.* 34. *p.* 1162. *Liv. d. l. c.* 25.

id facinus delecti, hoſtili impetu ineum irruunt; & plurimos ex Romanis oppreſſiſſent, ni ſtatio pabulatores præſidii cauſſa conſequi ſolita, ſexcenti equites, forte eo occurriſſet. Tum verſa extemplo fortuna; paucique Galli aufugerunt: captus eſt nemo: major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luetunt. Poſt triduum inde Romanus ardentibus ira animis cum Tectoſagis & Trocmis, qui iis auxilio venerant, acie decernit, pari fere modo, & pari eventu, quo cum Toliſtobojis pugnatum fuerat. Itaque ſtatim Galli oratores de pace ad Conſulem miſerunt: quos Manlius Epheſum, ubi hybernare ſtatuerat, ad ſe venire juſſit [a].

§. IV. Verum cum decem legatis omnique exercitu ad Helleſpontum profectus [b], evocatis eo regulis Gallorum leges, quibus pacem cum Eumene ſervarent, dixit: denunciatque, " ut morem „ vagandi cum armis finirent, agrorumque „ ſuorum terminis ſe continerent; " cum Apameæ reliquas etiam Aſiæ res ordinaſſet [c], *Ariarathi Cappadocum* Regi, qui Antiochum auxiliis juverat, pars dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio, cui per eos dies filiam deſponderat, remiſſa: ipſe in amicitiam eſt acceptus. Urbium, quæ ſtipendiariæ Antiocho fuerant, & cum Romanis ſenſerant, immunitas data: quæ partium Antiochi fuerant, aut ſtipendiariæ Attali Regis, vecti-

§. 4. Res Aſiæ ordinata.

Cc 2

a *Liv. d. l. c.* 27. b *Ibid. c.* 40. c *Ibid. c.* 39.

vectigal pendere Eumeni juſſæ. Aliis pro meritis immunitas: aliis dona ex devictis urbibus data. Eumeni Cherſoneſus & Lyſimachia, quæque alia in Europa tenuerat Antiochus, conceſſa; in Aſia item Phrygia, *Lycaonia*, Epheſus, aliaque.

§. 5. Manlius Romam reverſus triumphat.

§. V. Inde copiis in Europam trajectis agmen præda grave trahens per Thraciam iter faciebat a: ſed Thraces præda & via ſylveſtri impeditos ſemel iterumque invadunt: nec abſque ingenti damno tranſiere Romani. Atque ita tandem, cum ob metum hyberni maris Apolloniæ hybernaſſet, Romam rediit: & III. Nonas Martias A. U. 566. de Gallis Aſiatici triumphavit b: nequicquam contratendente majore parte decem legatorum, qui cum eo fuerant. Hi enim accuſabant Manlium, " quod ſumma ope „ tetendiſſet, ut pacem a L. Scipione in„ choatam turbaret, & Antiochum inſi„ diis exciperet; quod ægre legatorum „ precibus fuiſſet prohibitus, quo minus „ Taurum, fatalem juxta Sibyllina carmi„ na terminum, tranſiret; quod, cum „ nullam cauſſam belli inveniret, ſine Se„ natus auctoritate, injuſſu Populi, bel„ lum Gallis intuliſſet; quod cum exerci„ tu Romano, Conſul mercenarius, At„ talum ſecutus ſtipem a tyrannis caſtel„ laniſque deviis collegiſſet; quod ipſe „ bellum imprudenter geſſiſſet, fortuna „ tantum & hoſtium ignavia ſuperior fa„ ctus; quod in ipſo reditu a latrunculis Thra-

a *Liv. Ibid. c.* 40. b *Id. L.* XXXIX. *c.* 7.

„ Thracibus, cæſus, fugatus, impedi-„ mentis exutus fuerit." Ac licet infenſiſſimos ſemper Gallorum adverſus Romanos animos, eorumque legiones in exercitu Antiochi fuiſſe allegaret, non tamen triumphum obtinuiſſet, niſi & amici ejus ſummis opibus fuiſſent annixi, & ſeniores negaſſent, exemplum proditum memoriæ eſſe, ut Imperator, qui perduellibus devictis, confecta provincia exercitum reportaſſet, privatus inhonoratusque Urbem iniret.

CAPUT QUARTUM.

Bellum cum Gallis, Liguribus, Hiſpanis, Iſtris.

§. 1. Cum Gallis, Liguribus, Cenomanis, aliiſque continua fere bella vidimus: & poſtremo quidem loco *L. IV. c.* 11. §. 10. atque ex fide Romanorum ſcriptorum multas & graves eorum clades memoravimus: perduximuſque eam narrationem ad A. U. C. 558. Sed nequaquam iis cladibus fracti fuerunt Gallorum animi: imo anno ſtatim ſequente Ti. Sempronii Longi Conſulis caſtra Boji oppugnarunt [a]; & per portam quæſtoriam irrumpentes non ſine magna Romanorum ſtrage inde expulſi fuerunt. Tamen eodem anno etiam Proconſul L. Valerius Flaccus bene cum Gallis Inſubribus & Bo-

§. 1. Bellum cum Bojis.

[a] *Liv. L. XXXIV. c. 46. 47.*

& Bojis Padum transgreſſus pugnaſſe dicitur.

§. 2. *Bellum cum Liguribus & Bojis. A.U. 560.*

§. II. Similiter etiam Ligures anno quingenteſimo ſexageſimo tantum belli ſuſcitarunt, ut, *tumultum eſſe*, Senatus decerneret [a], ſocioſque Latinos jam dimiſſos iterum convenire juberet. Sed *Minucius* Conſul, ſtatim ac in provinciam venit, Piſas a Liguribus circumſeſſas obſidione liberat [b]. Et alter Conſul L. Cornelius Merula Bojorum agros nemine prohibente vaſtavit: ſed ſuos jam fines egreſſum acerrime invadunt Galli, cum inſidias, quas ſtruxerant, apertas eſſe vident: & vix tandem in fugam vertuntur magno ſuo cum damno, nec incruenta Romanorum victoria [c] Cornelius tamen cum Romam veniſſet ſupplicationem ſimul triumphumque ſibi decerni petiit [d]: verum interceſſione Tribunorum plebis prohibitus non obtinuit, cum legatus ejus *M. Claudius Marcellus* pluribus Senatoribus privatim ſcripſiſſet [e] Fortunæ Populi Romani, & militum virtuti gratiam habendam, quod res bene geſta foret, cum Conſulis opera & militum aliquantum amiſſum foret; & hoſtes e manibus amiſſi eſſent. Sed hæc jam ſupra narrata fuerant. Eodemque adhuc anno Minucii Conſulis caſtra oppugnata & ægre defenſa ſunt [f] & non multo poſt, quum per anguſtum ſaltum agmen duceretur, cladem

a *Ibid. c.* 56. b *Ibid. L. XXXV. c.* 3. c *Ibid. c.* 5. d *Ibid. c.* 8. e *Ibid. c.* 6. f *Ibid. c.* 11.

Digitized by Google

dem Caudinæ ſimilem prope fuiſſet expertus, ni induſtria & fortitudine equitum Numidarum periculo ereptus foret. Sed anno ſequente idem Minucius Proconſul provinciam obtinens in agro Piſano cum Liguribus ſignis collatis pugnavit [a]; & victor inde caſtella eorum viculosque igne ferroque pervaſtavit: idemque rurſus anno ſequente eosdem hoſtes caſtra ſua oppugnantes egregie repulit. *A. U. 561.*

§. III. Sed demum anno Urbis 562. *P. Cornelius Scipio Naſica* Conſul Bojos clariſſima pugna vicit [b]; ita ut ſe extemplo poſt eam pugnam dederent: quos agri parte fere dimidia mulcavit; quo, ſi vellet, Populus Romanus colonias mittere poſſet; quemadmodum A. U. 564. *Bononia* Latinorum colonia in eum agrum deducta eſt [c]. Tamen, cum triumphum peteret, interceſſit *P. Sempronius Blæſius* Tribunus plebis: qui cenſebat, Scipioni, ante quam triumpharet, redeundum eſſe in provinciam, ut Minucio auxilio eſſet tertium jam annum cum Liguribus dubio bello diſtento: „ ita devictis Liguribus „ paucos poſt menſes Proconſulem Scipio- „ nem triumphaturum eſſe. “ Sed conſenſu Senatus ad remittendam interceſſionem compulſus eſt: & de Bojis P. Cornelius Conſul triumphavit [d], ſi Livii teſtimonio credimus. Idem tamen anno ſequente Proconſul Galliam obtinuit: cum Q. Minucius (qui provinciam confectam, *§. 3. Boji magna clade victi.*

 & Li-

a *Ibid. cap.* 21. b *Id. L. XXXVI. c.* 38. c *Id. L. XXXVIII. c.* 57. d *Id. L. XXXVI. c.* 40.

& Ligurum omne nomen in deditionem veniſſe ſcripſerat) exercitum ei tradere juſſus fuerit [a]. Niſi forte Livius in hac narratione ſui oblitus ceſpitaverit: quod etiam alibi ei eveniſſe luculenter docet Celeberr. Jacobus Perizonius *Animadverſionum Hiſt. cap.* 4. † Minucio vero triumphus negatus fuit [b]. Imo accuſatus eſt a Catone; quaſi falſas pugnas & victorias jactaverit: & imprimis, quod decemviros, homines bono genere gnatos, ob parum bene curata ſibi cibaria, indicta cauſa, flagro cædi & interfici juſſiſſet. Unde Gellius citat *orationes Catonis in Thermum;* ut *L. X. noctium Attic. c.* 3. *de falſis pugnis;* & *L. XIII. c.* 23. eam *de decem hominibus*.

§. 4. *Itidem cum Liguribus bellum*.

§. IV. Inde paulisper in his oris a bellis ceſſatum. Sed anno rurſus quingenteſimo ſexageſimo ſexto uterque Conſul ad bellum Liguſticum eſt profectus [c]. Nam erat is hoſtis velut natus ad continendam Romanis militarem diſciplinam: & aſperitas locorum, hoſtis aſſidue laceſſens, oppugnatio neceſſaria munitorum caſtellorum, laborioſa ſimul, perículoſaque; inops præterea regio virtutem & diſciplinam conſervabat: cum amœnitas Aſiæ, mollitia hoſtium, regiæque opes, ditiores quam fortiores exercitus facerent [d]. C. ergo *Flaminius* Conſul *Friniates* Ligures victos in deditionem accepit; iiſque arma adi-

a *Id. L. XXXVII. c.* 2. † *& Vid. S. L. IV. c.* 1. *v.* 48. b *Ibid. c.* 46. c *Liv. L. XXXIX. c.* 1. d *Vid. ibid. c.* 6.

adimit. Verum, cum non ſincera fide ea tradidiſſent, pars magna trans Apenninum abierunt: ibi rurſus victi ſunt; & arma iis intentiore cura adempta. *Apuanis* quoque Liguribus perdomitis pacem Conſul finitimis dedit. Atque inde, ne militem in otio haberet, viam ab Urbe per Tuſciam & Umbriam Ariminum uſque ſtravit [a]: licet in *epitome Livii XX.* legatur, hoc a patre hujus Flaminii in cenſura A. U. 533. factum eſſe; cui adſentitur *Caſſiodorus in Chronico*. Hæc poſtea *Aquilejam* uſque producta fuit. Æmilius etiam viam a Placentia Ariminum uſque fecit, ut cum via Flaminia committeretur [b]: ſive, ut melius Strabo dicere videtur, viam Flaminiam continuavit Bononiam uſque, & inde Aquilejam. Cenomannorum vero tanta hoc tempore fides apud Romanos fuit; ut, cum arma ſibi a Prætore *M. Furio* adempta fuiſſe quererentur, a Conſule permittente Senatu ea receperint: & Prætor provincia decedere juſſus fuerit. Anno rurſus 567. *Q. Marcius Philippus* Conſul a Liguribus Apuanis loco iniquo circumventus & ingenti clade affectus, quamprimum in loca pacata pervenit, exercitum dimiſit, ne quantum diminutæ copiæ forent, appareret [c]. Saltus tamen, unde eum Ligures fugaverant, *Marcius* ab eo eſt dictus. Sed felicius anno ſequente uterque Conſul res adverſus eos geſſit [d]. Et anno 570. M. Claudius Marcellus Conſul Gallos *A.U. 567.*

quoſ-

a *Strabo L. V. n.* 217. b *Ibid. c.* 20. c *Ib. c.* 32.

quoſdam Tranſalpinos inopia agri in Italiam tranſgreſſos [a] & oppidum condere incipientes in eo agro, qui poſtea *Aquilejenſis* fuit, quod nempe agri inopia & egeſtate coacti ſuperante multitudine patriam reliquiſſent, Italia excedere coegerunt [b], redditis tamen omnibus, quæ ſine cujuſquam injuria habebant. Verum ita vacuus cura Iſtricum bellum moliri cœpit; de quo paulo poſt videbimus: jam enim melius videtur, ut uno contextu bellum cum Liguribus perſequamur donec rerum ſeries & temporis nos ad alius libri initium perduxerit.

§. 5. *Ejuſdem belli continuatio.* *A. U.* 571. §. V. Nam anno rurſus Urbis quingenteſimo ſeptuageſimo primo provincia Conſulibus nulla, præter Ligures, quæ decerneretur, erat [b], cum *Q. Fabius*, qui Proconſul Liguriam obtinebat, *Apuanos ad rebellionem ſpectare*, ſcripſiſſet. Conſules proſpere res geſſiſſe dicuntur [c]. *A. U.* 572. Sed anno ſequente L. Æmilius Paullus, cui ex Conſulatu prorogatum imperium erat [d], in Ligures *Ingaunos* (habitarunt hi loca maritima, ubi hodie *Albenga* urbs veteris *Albingauni* veſtigia ſervat) exercitum introduxit. Ibi legati pacem petentes ad eum venerunt: &, cum tempore opus eſſe dicerent, ut ſuis deditionem, quam petebat Paullus, perſuaderent, inducias decem dierum impetrarunt; & ſimul, ne interea trans montes proximos caſtris pabulatum lignatumve iretur. Sed ſtatim poſt

a *Ibid. c.* 45. b *Ibid. c.* 54. c *Liv. XL. c.* 1. d *Ib cap.* 6.

poſt eos ipſos montes exercitu omni coacto ſumma vi caſtra Romanorum oppugnarunt. Et procul erant auxilia; cum & *Bæbius* Proconſul jam exercitum M. *Pinario* Prætori in Sardiniam eunti tradidiſſet: & Fabius Prætor cum exercitu, qui Marcelli fuerat, adverſus Iſtros profectus eſſet. Ergo literis Bæbii motus Senatus delectum omnibus modis accelerari jubet: ſed, præter alia, impedimento erat peſtilens morbus. Æmilius vero, cum literas, quas ad Bæbium ſubſidium petens miſerat, interceptas crederet a, cum ſuis fortiſſima eruptione in Ligures pugnavit. Imo caſtris eos exuit: & triduo omne Ligurum Ingaunorum nomen in deditionem recepit: ac provincia ex ſententia confecta de Liguribus Ingaunis triumphavit b. Triumphum ejus ſecuti ſunt Ligurum legati pacem perpetuam humillime quidem orantes: ſed cum exprobratione inconſtantiæ ad Conſules a Senatu rejecti ſunt. Ita pax in Liguribus fuit. Sed diuturnam eſſe non ſiverunt *P. Cornelius* & M. Bæbius, qui prorogato imperio Ligures obtinebant: verum, licet nullum bellum eſſet, improviſo eos oppreſſerunt; hominumque ad duodecim millia ex montibus in agros campeſtres procul ab domo deduxerunt, conſulto tamen prius Senatu: iiſque ſedes, ager publicus in Samnitibus Populi Romani, datæ ſunt: quibus anno ſequente alii etiam ex po-

a *Ibid. c.* 25. *Ibid. c.* 27. b *Ibid. c.* 34.

popularibus additi [a]. Et ſæpe hoc apud veteres factum eſt, ut gentibus victis aliæ ſedes aſſignarentur: quemadmodum vel ex S. Scripturæ literis docemur, ubi videmus decem tribus Iſraelitarum a *Salmanaſare* victos in Aſſyriam deportatos fuiſſe; & inde alias partes habitatum miſſos [b]: & diu antea *Joſephus Patriarcha*, vel ejus conſilio Ægypti Rex *Pharao*, *Ægyptios* ab una extremitate regni ad aliam tranſtulit [c]. Imo *Rabſake Aſſyriorum* Regis nomine *Hieroſolymam* obſidens [d] *Judæis*, ſi ſeſe dedere vellent, promittit, *Dominum ſuum eos deducturum eſſe in terram optimam; & illi, quam colebant, ſimilem*: ut itaque deportationem tanquam rem neceſſariam, & uſu receptam conſideret. Similiterque *Pompejus* cum bellum confeciſſet Piraticum *Cilices* illos prædones longe a mari removit; ut ſuo loco videbimus. Quin etiam præterito hoc ſeculo Rex *Perſiæ Georgianorum* a ſe victorum magnam multitudinem locum a patria ſua remotum habitandum dedit; ut narrat ſcriptor fide digniſſimus, & fere αὐτόπτης, *Petrus della Valle*. Sed revertamur Romam; ubi Proconſules Cornelius & Baebius omnium primi nullo bello geſto triumpharunt.

§. 6. *Belli* §. VI. Anno quingenteſimo ſeptuageſimo

a *Ibid.* cap. 38. b II. *Reg.* XVII. 6.
c *Geneſ.* XLVII. 21. d II. *Reg.* XVIII. 32. *Jeſai* XXXVI. 17.

mo quarto Conſules fuerunt *L. Manlius Acidinus* cum *Q. Fulvio Flacco:* quorum hic nomina refero, quod ſingulari caſu fratres germani in conſulatu collegæ fuerunt [a]: nam prior adoptione ex Fulvia in Manliam gentem tranſierat [b]. Fulvius exemplum modo laudatum ſecutus victos & deditos Ligures ex montibus in campeſtres agros deduxit; præſidiaque montibus impoſuit [c]. Eodem anno rurſus, ut ante quadriennium factum fuerat Gallos Tranſalpinos agrum in Italia petentes, ut pacati ſub imperio Populi Romani eſſent, Italia excedere Senatus juſſit. Et jam inſuper voluit, ut Conſul Q. Fulvius quæreret, & animadverteret in eos, qui principes & auctores tranſcendendi Alpes fuiſſent: eidemque Senatus gratia, nulla re memorabili geſta, datum ut triumpharet [d]. Anno ſequente *M. Junium Brutum* Conſulem in Liguria res geſſiſſe conſtat: ſed earum narrationem tempus edax rerum nobis eripuit: cum pars libri quadrageſimi primi ex hiſtoria Liviana hodie deſideretur. Verum anno rurſus quingenteſimo ſeptuageſimo ſexto [e] *C. Claudius* Conſul qui in eo magiſtratu jam Iſtros pacaverat, Ligures ad *Scultennam* fluvium (hodie *Panarium*, terminus *Romandiolæ* occidentalis) magna clade afficit; & in ipſo magiſtratu de duo-

hujus continuatio. *A. U. 574.*

A.U. 575.

A.U. 576.

a *Faſti Capitolini.* b *Vell. Pater. L. II.* c *Liv. XL. cap. 53.* d *Ibid. cap. 59.* e *Id L. XLI. cap. 12.*

duobus ſimul populis triumphavit. Ligures vero, cum conſularem exercitum Romam abductum [a], legionem etiam ab *Ti. Claudio* Proconſule dimiſſam vidiſſent (hic Prætor præcedente anno cum Proconſulari imperio Piſas profectus fuerat) metu ſoluti Mutinam coloniam repentino impe-
A. U. 577. tu ceperunt: ſed anno ſtatim ſequente C. Claudius Pulcher Proconſul eam ab hoſte recepit; octo etiam millibus Ligurum ibi intra muros cæſis [b]. At Ligures præſidio magis ſe, quam armis, adverſus infeliciter expertam vim defenſuri duos montes [c] *Letum* & *Baliſtam* ceperunt, munieruntque. Ibi *Q. Petilius Spurinus* Conſul, dum milites pro concione adhortatur, immemor ambiguitatis verbi ominatus fertur, *ſe eo die Letum capturum eſſe* [d]: ac inconſideratius prœliando fortuitum jactum vocis *leto* ſuo confirmavit. Senatus tamen, neque ſtipendium anni procedere, neque æra dari voluit; quia pro ſalute Imperatoris hoſtium telis ſe non obtulerant [e]. Videtur tamen collega Petillii *C. Valerius Lævinus*, qui Conſuli *Cn. Cornelio Scipioni Hiſpallo* in magiſtratu mortuo ſuffectus fuerat, eodem anno de Liguribus triumphaſſe: cum denarii exſtent ejus nomen inſcriptum habentes; in quibus Jupiter quadrigis triumphalibus inſiſtens conſpicitur [f]. Sed Livius triſti fa-

to

a *Ibid. c.* 14. b *Ibid. c* 16. c *Ibid. cap.* 18. d *Val. Max. L. I. c. 5. n. 9.* e *L. II. c. 7. n. 15. Frontin. Strat. L. IV. cap. 1. f.* f *Pagh. Ann. ad h. ann. Vaillant. G. Valeria n. 18.*

to & barbarorum temporum pernicie mutilus hic eſt, & lacunis plenus: ita ut etiam de hiſtoria anni ſequentis nihil aliud conſtet, ſive ex Livio, ſive ex fragmentis faſtorum triumphalium, quam utrumque Conſulem contra Ligures res bene geſſiſſe; & propterea triumphantes Urbem intraſſe; quorum alter fuit *M. Æmilius Lapidus*, quem quoſdam Ligurum populos in plana deduxiſſe ex fragmentis hiſtoriæ Livianæ deprehenditur. Alter *P. Mucius Scævola* cum iis, qui *Lunam* Piſaſque depopulati fuerant, bellum geſſit: omnibuſque in ditionem redactis arma ademit [a]. *Vaillantius* [b] etiam maritimo bello ab eo ſuperatos Ligures putat ex denario, qui caput Neptuni laureatum, & ex altera parte eundem Neptunum quadrigis decurrentibus inſiſtentem, ac in imo proram navis refert cum inſcriptione *P. Scævula Q. F.* Sed idem Vaillantius *eodem opere de familiis Rom.* in *Gente Cornelia num.* 7. & alibi me docuerat, quadrigas tum tantum triumphum denotare, ſi lento paſſu graderentur: quæ vix concilio. Pighius etiam quadrigas triumphales, & ab altera parte Neptunum, in nummo hujus Scævolæ conſpici dicit; atque inde ſimiliter coniicit, maritimo bello etiam Ligures domuiſſe: cum quoque ſuperioris anni Conſul Valerius Duumviros navales cum claſse Ligurum oram circumvectare juſſerit [c]. Anno quingenteſimo octogeſimo *A. U. 580.* rur-

a *Liv. L. XLI. c.* 19. b *G. Mucia n.* 1. c *Liv. d. l. c.* 17.

rurſus utrique Conſuli Ligures decretos invenio [a]; & a *M. Popilio Lænate* Conſule arduo prælio, nec incruento ſuperatos *Statiellates* Ligurum populos [b]. Atque ille arma omnibus ademit; oppidum diruit; ipſos, bonaque eorum vendidit. Atrox hæc res Senatui viſa eſt; „ Statiellates, „ qui uni ex Ligurum gente non tuliſſent „ arma adverſus Romanos, deditos in „ fidem Populi R. omni ultimæ crudelita„ tis exemplo laceratos ac deletos eſſe. Ergo decreverunt, „ ut Popillius Conſul „ Ligures, pretio emptoribus reddito, „ reſtitueret in libertatem; bona, arma„ que ut iis, quicquid ejus recuperari „ poſſit, redderentur, curaret [c]. " Verum tantum abfuit, ut Senatui paruerit Conſul, ut Romam reverſus Senatusconſultum tolli, & ſupplicationem ſibi decerni petierit; & neutra re impetrata in provinciam redierit. Urgente tamen Senatu principio anni ſequentis (quo anno primum ambo Conſules de plebe facti ſunt [d]) Conſul *P. Ælius Ligus* de Senatusconſulto illo renovando referebat; ſed cum collega ejus *C Popillius* & collegam & Senatum pro fratre deprecaretur, præ ſe ferens „ ſi quid decerneret, „ interceſſurum, „ collegam deterruit. Aucta etiam eſt invidia [e] M. Popillii literis, quibus iterum cum Statiellatibus Liguribus Proconſul pugnaſſe ſe ſcripſit; ac *ſedecim* [f] *millia* eorum occidiſſe. Ergo

M. &

a *Id. L. XLII. c.* 1. b *Ibid. c.* 7. c *Ib. c.* 9. d *Faſti Capitol.* e *Ibid. c.* 21. f *ita lego cum Cl. Perizonio.*

M. & *Q. Marciis* Tribunis rogantibus Senatu jubente, *C. Licinius* Prætor Urbanus quærere & animadvertere juſſus eſt, *qui ex Statiellatibus deditis in libertatem reſtitutus ante Kal. Sextileis primas non eſſet, cujus dolo malo is in ſervitutem veniſſet*. Cumque Popillius Romam reverti non auderet, plebiſcito juſſus eſt Prætor de abſente eo ſtatuere & judicare. Hoc tractus vinculo cum rediiſſet, multa millia hominum in libertatem reſtituta ſunt; traductiſque Padum ager eſt aſſignatus. Gratia tamen Popilliæ gentis rogatio de Liguribus arte fallaci diſcuſſa eſt. Ita aliquanto tempore a bello ceſſatum; vel nihil certe memoria dignum cum Liguribus geſtum eſt.

§. VII. Vidimus ſupra hujus cap. §. 5. Fabium Prætorem jam anno Urbis 572. adverſus Iſtros profectum fuiſſe. Cauſſa proficiſcendi fuit, quod coloniam Aquilejam deduci Iſtri prohiberent [a]: eodemque anno *L. Duronio*, qui Prætor Apuliam obtinebat, Iſtri adjecti ſunt [b]; quod agros maritimos infeſtos transmaritimarum navium latrociniis Tarentini Brunduſinique nunciabant. Duronius vero ex Illyrico reverſus latrocinii omnis maritimi cauſſam in Regem Illyriorum Gentium avertit [c]. Verum anno quingenteſimo ſeptuageſimo quinto Iſtris, ſive Hiſtris (extremam partem Italiæ Illyricum verſus incolebant) bellum intulit *A. Manlius Vulſo* §. 7. *De bello Iſtrico.*

Dd incon-

a *Liv. L. XL.* b *Ibid. c.* 18. c *Id. L. XLI.*

inconſulto Senatu; illudque ſumma temeritate gerens caſtris ab Iſtris exuitur a. At cum Iſtri omnium rerum paratam expoſitamque copiam & ſtratos in caſtris lectos inveniſſent, (nam temere Romani fuga deſeruerant caſtra) accubantes epulari cœperunt. Interea vero collectis animis Romani ad caſtra revertuntur: Iſtrorum plurimos vino ſomnoque merſos opprimunt b: Rex eorum temulentus, & raptim vix equis impoſitus fuga evaſit. Majorem etiam, quam pro periculo terrorem Romæ fecerunt *Gavillii* fratres, qui ab Aquileja cum commeatu venientes, & prope in Iſtros illapſi omnia terrore impleverunt; ita ut ſtatim dilectus extra ordinem ubique indiceretur: ſed audita Iſtrorum ſtrage ſtatim, qui conſcripti erant, dimiſſi
A.U. 576. ſunt. Et anno ſequente M. Junius & Q. Manlius, qui jam Proconſules Aquilejam Iſtroſque obtinebant c, armis eos ad pacem petendam adegerunt. At C. Claudius Conſul veritus, ne ita provincia exercituſque ſibi adimerentur, præceps in provinciam abiit, nulla re ſervata earum, quæ more majorum ſervari ſolebant. Verum a militibus ſpretus Romam rediit, legitimiſque peractis æque ac prius præcipiti celeritate profectus eſt. Ibi *Neſartium* oppidum, quo ſe principes Iſtrorum & regulus ipſe receperant, ſumma vi Junius Manliuſque oppugnabant. Adveniens Claudius amnem mœnia præterfluentem

a *Id. L. XLI. c.* 2. b *Ibid. c.* 4. c *Liv. L. XLI. c.* 10.

tem avertendo oppidum cepit. Rex trajecit ferro pectus: reliqui aut capti; aut occiſi ſunt. Duo inde oppida *Mutila* & *Faveria* vi capta & deleta. Itaque Iſtria tota pacata eſt: ſed an tum provincia facta ſit, an demum A. 625. dubitatur. V. Sigon. *de ant. jure Ital. L. III. c.* 51.

§. VIII. Anno Urbis quingenteſimo ſeptuageſimo primo *Ilienſes*, Sardiniæ populus, bellum concitare cœperunt [a], gens pertinaciſſima, quippe quam ne ſuo quidem tempore ſatis pacatam dicat Livius. Simul etiam defecerant Corſi. Sed in utraque tamen Inſula feliciter a *M. Pinario* Prætore anno ſequente pugnatum eſt. Sed anno rurſus quingenteſimo ſeptuageſimo quinto *T. Æbutius* Prætor magnum tumultum eſſe in Sardinia ad Senatum ſcripſit; nec eis invalido exercitu, & magna parte peſtilentia abſumpto reſiſti poſſe [b]. Itaque anno ſequente propter magnitudinem belli conſularis provincia facta Sardinia Ti. Sempronio Graccho obvenit [c], adjutorem tamen Æbutium habenti [d]. Gracchus & Conſul, & anno quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo Proconſul multis ſecundis præliis Sardos perdomuit: & anno ſequente illuſtrem de iis triumphum egit: tantumque captivorum ſecum abduxit, ut juxta quoſdam, nam alii, ut dictum eſt, ad hujus ævum referunt, inde *Sardi venales alius alio nequior*, proverbium de re viliſſima dici

§. 8. Bella cum Sardis & Corſis. A. U. 571

A. U. 575.

A. U. 578.

a *Liv. L. XL. c.* 19. & 34. b *Id. L. XLI. c.* 6. c *Ibid. c.* 9. d *Ibid. c.* 13.

Digitized by Google

dici cœperit [a]. Ipſe Gracchus in tabula, quam cum indice rerum a ſe geſtarum in æde Matris *Matutæ* poſuit, dicit, *a ſe in ea provincia hoſtium cæſa, aut capta ſupra octoginta millia*. In Corſica *M. Atilium* Prætorem res geſſiſſe anno quingenteſimo ſeptuageſimo nono videmus ex Livii *L. XLI. c.* 21. Atque anno
A U. 580. ſequente ſeptem millibus Corſorum cæſis eam inſulam pacavit [b]; poſtulatoque fruſtra triumpho in monte Albano triumphavit [c].

§. 9. *De bello Hiſpanico.* §. IX. Diximus *L. IV. c.* 2. §. 10. poſt A. U. 558. plurimis annis continua ferre bella in Hiſpania fuiſſe; quæ tamen omnia non memoranda forent. Præcipua tamen narranda ſunt. Vidimus ergo eo loco M. Porcium Catonem bellis in Hiſpania confectis triumphaſſe; quod factum eſt A. U. 559. At non ita pacata erat provincia, quin confeſtim eodem anno *Sex. Digitius* Prætor præliis quidem non magnis, ſed creberrimis adeo afflictus fuerit, ut vix dimidium militum ſucceſſori traderet [d]: imo pœne omnem exercitum amiſiſſe ſcribit Oroſius *L. IV. c.* 20. omniſque Hiſpania animos ſuſtuliſſet, ni alter Prætor *P. Cornelius Cnei F. Scipio Naſica* multa trans Iberum ſecunda prælia feciſſet. Idem cæſis magno prælio Luſitanis opulentum præda

a *Vid. Cic. Fam. L VII. n.* 24. *Sex. Aur. Vict. & omn. Gron. de pec. vet. L. IV. c.* 10. *qui neque Plut. Romulo p. m.* 33. *neque Eraſm. ad. Ch. I. Cent. VI. nu.* 5. *ſatis bene hoc adagium cepiſſe docet.* b *Liv. L. XLII. c.* 7. c *Ibid. c.* 21. d *Liv. L. XXXV. c.* 1.

da exercitum reduxit. (Hic ille eſt Scipio, qui anno Urbis quingenteſimo quadrageſimo nono adoleſcens nondum quæſtorius in tota civitate *vir bonorum optimus* judicatus fuerat [a]: atque ita ex reſponſo Delphici oraculi dignus habitus, qui Matrem Deorum hoſpitio exciperet; ut jam *Supr. L. IV. c.* 1. §. 50. dictum fuit.) Anno Urbis 560. a *C. Flaminio* Prætore in citeriore Hiſpania prælia aliquot, nec ſine militum jactura, ſunt facta; oppidumque *Ilucia* in *Oretanis* captum [b]. Majores res geſſit *M. Fulvius*, qui Prætor ulteriorem Hiſpaniam ſortitus fuerat, fuſo Hiſpanorum exercitu; & capto Rege eorum *Hilermo*. Sed anno ſequente, cum ob bellum cum Antiocho Rege exortum imperium ipſis prorogatum eſſet [c], majore proſperitate res geſſerunt, cæſis aliquoties hoſtibus, pluribuſque urbibus captis. Verum anno quingenteſimo ſexageſimo tertio lætitiam Romanorum ob victum in Græcia Antiochum minuit nuncius ex Hiſpania de adverſa pugna pugnata ductu *L. Æmilii Paulli*, (idem eſt, qui poſtea Regem Perſea magna gloria vicit [d]) qui anno præcedente Prætor cum Proconſulari imperio in provinciam profectus fuerat [e]: idem tamen anno ſequente victoria de Luſitanis parta tranquilliores res in Hiſpania fecit [f]: opportune quidem, cum per eos dies *L.* *Ba-*

A. U. 561. *A.U.* 563. *A.U.* 564.

Dd 3

a *Id. L. XXIX. c.* 11. & 14. b *Id. L. XXXV. c.* 7. c *Ibid. c.* 22. d *Id. L. XXXVII. c.* 57. e *Ibid.* f *Ibid. c.* 57.

Bæbius Prætor in Provinciam Hiſpaniam proficiſcens ab Liguribus circumventus, magna parte comitum cæſa, vulneratus ipſe Maſſiliæ intra triduum exſpiraſſet.
A. U. 567. Luſitanos iterum A. U. 567. a *C. Atinio* Prætore victos & *Aſtam* urbem captam refert Livius a; in cujus tamen oppugnatione Atinius, dum incautius ſubit muros, ictus ex vulnere poſt paucos dies moritur. Sed in citeriore Hiſpania tanta victoria potitus eſt L. Manlius Acidinus, ut niſi ſucceſſor adventu ſuo inhibuiſſet impetum victoris, ſubacti Celtiberi forent. Hac cauſſa anno ſequenti ovans
A. U. 568. Urbem iniit; cum more majorum ita comparatum eſſet, ne *quis, qui exercitum non deportaſſet, triumpharet, niſi perdomitam pacatamque provinciam ſucceſſori tradidiſſet* b. Eodem anno *Calpurnius* & *Quinctius* Proprætores communi animo conſilioque res geſturi magno prælio funduntur, amiſſis etiam caſtris. Sed brevi tempore refectis viribus ad ripam *Tagi* ingenti hoſtium, minimo ſuorum damno
A. U. 571. pugnant. Uterque anno ſequente triumphavit c. Anno quingenteſimo ſeptuageſimo primo Q. Fulvius Flaccus in citeriore Hiſpania *Urbicuam* oppidum cepit, & diripuit d; licet pluribus præliis eum interea Celtiberi adorirentur. Anno ſequente, cum majus bellum in Hiſpania ortum eſſet e, virtute & prudentia Flacci uno prælio, eoque gravi, commiſſo rurſus ſu-

a *L. XXXIX. c.* 21. b *Ibid. c.* 29. c *Ibid. c.* 42.
d *Lu. L. XI. c.* 16. e *Ibid. c.* 30.

ſuperior fuit res Romana, magiſque coaluit, poſtquam etiam altero prælio fuſis Celtiberis *Contrebia* quoque urbe potitus eſt: ita ut maxima pars Celtiberorum in deditionem venerit. Et in ulteriore Hiſpania *Manlius* Prætor ſecunda aliquot prælia cum Luſitanis fecit, Sed A. U. 573. magna clades accepta foret in ſaltu *Manliano*, per quem Fulvius exercitum Tarraconem ad ſucceſſorem ſuum Gracchum adducebat [a], niſi equitum fortitudine cuneus, quo impreſſionem in legiones faciebant barbari, disjectus fuiſſet. Fulvius cum Romam veniſſet, cum fratre ſuo Manlio [b] Conſul factus nobilem triumphum duxit [c]. Gracchus exercitum per provinciam circumducendo [d] plurimas urbes (ultra centum dicit Livius, 300. dixerat Polybius a Poſidonio eo nomine notatus [e]) in deditionem accepit. At quidam auctores ſunt [f], deditionem haud cum fide factam; magno ſtatim rurſus prælio & dubio eventu cum Celtiberis pugnatum: ſed tertio inde die haud dubie victos Celtiberos; inde debellatum, veramque pacem Celtiberos feciſſe. Videmus tamen ex *epitome Liviana quadrageſima prima*, etiam poſtea Gracchum Celtiberos victos in deditionem accepiſſe; & *Gracchurim* oppidum in Hiſpania conſtituiſſe, operum ſuorum monimentum. Tum etiam *Poſtumium Albinum* Proconſulem Vaccæos & Luſitanos ſubegiſſe: utrumque etiam

A. U. 573.

A. U. 577.

a *Ibid. c.* 39. b *Vid. Supr.* §. 6. c *Ibid. cap.* 43. d *Ib. c.* 47. *ſqq.* e *Strabo L. III. p.* 263. f *Ib. c* 50.

A. U. 577. etiam triumphaſſe narrat Livius *L. XLI. c.* 7. Et aliquandiu quietæ videntur fuiſſe Hiſpaniæ, donec ſub adventum *Ap. Claudii Centhonis* Prætoris anno Urbis 578. rebellarunt: A. U. 578. ſed uno prælio cum iis debellatum fuit; iterumque a bello ceſſatum [a].

§. 10. *Domeſtica quædam. Cenſura Catonis & Valerii Flacci.*

§. X. Quod horum temporum res domeſticas attinet, duo maxime memoranda veniunt: quorum primum eſt Cenſura anno Urbis quingenteſimo ſexageſimo nono a L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, qui etiam in conſulatu collegæ fuerant, geſta: a qua hic apud poſteros *Cenſorii* cognomen meruit; quod illa poteſtate ſeveriſſime uſus fuit: ita ut ſimultates inde contractæ per omnem vitam cum exercuerint [b]: ob quam ſeveritatem *apud inferos etiam jura piis dare* a Virgilio fingitur [c]. Et *Catonis* appellatio poſtea pro *ſevero morum cenſore & rigidæ virtutis cultore*, ſumi cœpit [d]; preſertim cum etiam pronepos ejus *Cato minor*, vel *Uticenſis* diſtinguendi cauſſa dictus, ſimilibus fere moribus fuerit [e]. Et fuit præterea multis & egregiis animi dotibus præditus, *idemque hiſtoriæ conditor, idem juris, idem rerum ruſticarum peritiſſimus* [f]. Plurimæ ejus exſtiterunt orationes: nam, ut de eo Plin. Hiſt. Nat. *L. VII. c.* 27. exiſtimatus eſt *optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator.* Reli-

a *Liv. L. XLI. c.* 26. b *Liv. L. XXXIX. c.* 44. c *Æn. L. VIII. v.* 670. d *Horat. Epiſt. L. I. n.* 19. *v.* 13. *Martial. L. XI. n.* 2. *Juven. S. XI. v.* 90. e *Id. S. III. v.* 40. f *Quintil. Inſt. L. XII. c. ult.*

Reliquit etiam *ſeptem libros Originum*, in quibus res geſtas Romanorum & Italiæ origines proſecutus eſt [a]; quos utinam jactura laſcivorum aliquot poetarum, nugaciumque ſcriptorum redimere poſſemus. Virtutes tamen ejus nequaquam ad normam rectæ rationis, multo minus Chriſtianæ perfectionis fuerint exigendæ: quod vel ſola ejus duritia probet, qua erga ſervos ſuos uſum eſſe teſtatur Plutarchus [b]: quos, ubi conſenuiſſent, venundandos putabat, neque alendos inutiles: ita ut merito *Auguſtinus adv. Julianum L. IV. c.* 3. gentilium virtutes vocet, *virtutes civiles non veras*; *ſed veriſimiles* [c]. Memorandum tamen etiam eſt, quod Plinius *loco prox. cit.* refert, *Catonem quater & quadragies cauſſam dixiſſe: nec quemquam ſæpius poſtulatum, & ſemper abſolutum.*

Alterum, quod hic referendum erat, fuit horrenda conjuratio eorum, qui ſacris *Bacchi* initiati erant, quæ aperta eſt [d] anno Urbis quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo. Occaſio ejus rei detegendæ hæc fuit. *Publius* fuit *Æbutius* equitis Romani filius, qui ſub tutela *Duroniæ* matris & vitrici *Ti. Sempronii Rutili* educatus fuerat. Hunc vitricus, quia tutelam ita geſſerat, ut rationem reddere non poſſet, aut tolli, aut obnoxium ſibi vinculo aliquo fieri cupie-

Conjuratione occaſione Bacchanalium. *A.U.* 567.

b *Nepos ejus vita.* b *ejus vita p. m.* 338. c *Vid. Jo. Ger. Voſſii Diſput. Theol. XXVI. quæ eſt de virt. & vitiis gentilium: & ejuſd. Hiſt. Pelag. L. III. P. II. antitheſi* 10. *& tota parte III.* d *Liv. L. XXXIX. c.* 8.

cupiebat. Ergo ſpecie voti pro ægro filio ſuſcepti perſuadent, *ut Bacchis initiari ſe pateretur*. Conſilium parentum adoleſcens *Hiſpalæ Feceniæ* libertinæ, cum qua conſueverat, indicat: illa rem deteſtata, *ſe ancillam dominæ comitem id ſacrarium intraſſe* refert, horrenda ſimul addens facinora, quæ ibi committebantur: neque ante dimiſit adoleſcentem, quam fidem dedit, ab his ſacris ſe temperaturum. Sed hanc ob cauſſam a matre & vitrico domo exactus rem ad amitam Æbutiam, & ex ejus auctoritate ad Conſulem *Poſthumium* defert [a]. Hic, cum etiam ex Hiſpala totius rei ordinem, ſcelusque & multitudinem ingentem, quæ horum ſacrorum conſcia eſſet, intellexiſſet totam rem in Senatu explicat. Ibi Patres ingens terror cepit [b], quum publico nomine, ne quid eæ conjurationes cœtuſque nocturni fraudis occultæ, aut periculi importarent: tum privatim ſuorum quiſque vicem, ne quis affinis ei noxæ eſſet. Cum vero Conſuli gratias agendas cenſuiſſet, Senatus decrevit, *ut Conſules quæſtionem de his haberent, qui coiſſent conjuraſſentve, quo ſtuprum, flagitiumve inferretur*. Neque enim ſtupra ſolum promiſcua ingenuorum, fœminarumque erant: ſed falſi teſtes, falſa ſigna teſtimoniaque & indicia ex eadem officina exibant. Venena indidem, inteſtinæque cædes. Igitur Conſules per Ædiles curules ſacerdotes ejus ſacri omnes con-

a *Ibid. c.* 11. b *Ibid. c.* 14.

conquiri, comprehendique imperarunt. Ædiles plebis, *videre, ne qua ſacra in aperto fierent*. Inde, cum ſecuritati Urbis, quantum fieri poterat, providiſſent, concione advocata etiam Populo rem notam fecerunt. Hinc magna, Urbe tota non tantum, ſed paſſim per totam Italiam trepidatio & fuga [a]. Multi fugientes reducti ſunt; multorum nomina delata: quidam ex iis viri feminæque mortem ſibi conſciverunt. Qui conjuratorum earum rerum nullam, in quas jurejurando obligati erant, in ſe aut alios admiſerant, eos in vinculis relinquebant: qui ſtupris aut cædibus violati erant, qui falſis teſtimoniis, ſignis adulterinis, ſubjectione teſtamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali pœna afficiebant. Plures necati, quam in vincula conjecti ſunt. Inde Romæ primum, deinde per totam Italiam Bacchanalia diruta: & ſacrificium illud abolitum; niſi ſi quis ſine piaculo ſe id omittere non poſſe (nam talia ſacra privata veteres habebant, quæ etiam hæredes ſequebantur [b]) apud Prætorem Urbanum profiteretur; id ſacrum fieri poſſe, dum ne plus quinque ſacrificio intereſſent. Immunitas denique & præmia indicibus ſunt conſtituta [c].

a *Ibid.c.17*. b *Cic.de LL. L. II. c.9*. c *Liv. d.l.c.19*.

CA-

Digitized by Google

CAPUT QUINTUM.

Bellum Perſicum, ſive cum Perſeo Macedonum Rege.

§. 1. Semina hujus belli ſub Philippo.

§. I. HUjus belli initia jam a Philippo Perſei patre inchoata fuerunt, licet poſt Antiochinum Romani magna indulgentia erga eum uſi fuiſſent remittendo filium Demetrium, qui Romæ obſes fuerat [a]. Cum vero ex univerſa Græcia, & ab Eumene Rege legati Romam veniſſent de variis rebus Philippum accuſaturi [b], ipſe Demetrium filium, qui ad omnes criminationes reſponderet, Romam miſit [c], tempus præterea ea ratione lucrari ſtudens. Senatus reſpondit. " de
A.U. 570.
„ mnibus, quæ vel dixiſſet, vel legiſſet "
(commentarium a patre ſibi traditum
„ in Senatu legerat [d]) " ad patris excuſa-
„ tionem Demetrius, Senatum ipſi crede-
„ re [e]; & confidere patrem ejus omnia
„ ut æquum juſtumque eſſet, feciſſe &
„ facturum eſſe: miſſuros eſſe Patres le-
„ gatos ad viſendum an ex voluntate Sena-
„ tus cuncta adminiſtrentur: ſimul ut Re-
„ gi ſignificent, propter Demetrium hanc
„ ipſi veniam eſſe indultam. " Sed hic favor Romanorum & adoleſcentis animum inani

a *Polyb. exc. leg. n.* 15; *Liv. L. XXXIX. c.* 46. b *Polyb. d. l. n.* 46. *Liv. Ibid. c.* 24. c *ibid. c.* 35. d *Ibid. c.* 47. e *Polyb. l. d. p. m.* 1195.

inani ſpe ſuſtulit [a]; & fratrem ejus Perſea, patremque Philippum graviter offendit [b]. Maxime etiam Philippum angebat; quod, quum victo leges imponerentur, qui Macedonum ab ſe defecerant in bello, in eos jus ſæviendi ademptum ei a Senatu erat [c]. Tum, quod ab oppugnatione Lamiæ abſcedere juſſus erat, Romanis id oppidum in deditionem accipientibus [d]; quodque ex *Theſſaliæ*, *Athamaniæ*, Thraciæ quibuſdam locis præſidia deducere cogeretur [e]. Huic fini, dum a bellis quietus eſt [f], opes regni omnibus modis augere ſtuduerat; vectigalia auxerat; metalla & vetera incoluerat, & nova inſtituerat, ſubditos educare liberos coegerat; Thracum in Macedoniam magnam multitudinem traduxerat. Eaque fiducia jam audacius agere cœpit; & omnibus civitatibus, quibus Præſidia deducere debebat infenſus in *Maronitas* iram effundit; magnamque per præfectos ſuos eorum cædem fecit. *Iſtri* quoque fluvii accolas barbaros ſollicitavit, ut in Italiam irrumperent [g]. Interea legati cum Demetrio in Macedoniam advenerant; eique, ut pacis auctori, a vulgo Macedonum, ſpe haud dubia, regnum poſt mortem patris deſtinabatur [h]: qui eo præterea gratior erat, quod juſta matrefamilias ortus inſignem Philippi ſimilitudinem præ ſe ferret; cum Per-

a *Liv. d. l. cap.* 53. b *Polyb. d. l. n.* 50. c *Ibid. cap.* 39. d *Ibid. & L. XXXVI c.* 25. e *Ibid. L. XXXIX. c.* 25. 29. 34. f *Ibid. c.* 24. g *Ibid. c.* 35. h *Ibid. c.* 53.

Perſeus publice ortus nullam certi patris notam haberet. Cum eo accederet favor Romanorum, non in fratris, ſed etiam patris, ut dictum eſt, invidiam incurrit: qui tamen omnia obedienter erga Romanos faciebat, ne quam movendi extemplo belli cauſſam præberet: &, ut etiam magis animos a ſuſpicione talium conſiliorum abduceret, mediam in Thraciam exercitum duxit. Sed Marcius [a], qui ad res Græciæ Macedoniæque viſendas miſſus fuerat, ſcripſerat, „ ita feciſſe eum, quæ „ Senatui placuiſſent, ut facile appare„ ret, non diutius, quam neceſſe eſſet, „ facturum, omniaque, quæ tunc age„ ret, diceretque ad rebellionem ſpecta„ re.“ Quin Demetrius Philippi filius [b], quod in Romanos propenſior videretur, accuſante etiam fratre Perſeo, quaſi ſibi inſidiæ a Demetrio eſſent ſtructæ, & falſas literas tanquam a T. Quinctio ad Demetrium datas fingente [c], patris juſſu in-
A.U. 572. terfectus creditur. Sed veritatem haud ita multo poſt edoctus eſt ab *Antigono Echecratis* filio, cujus patruus *Antigonus* tutor Philippi fuerat [d]: itaque Perſeus certior factus, omnia detecta eſſe [e], licet potentior eſſet, quam ut fugam neceſſariam duceret, tamen ut procul abeſſet, curabat. Philippus omni veritate intellecta regnum Antigono relinquere conatus eſt: ſed prius ægritudine animi deceſſit: cum

a *Id. L. XL. c.* 2. & 3. b *Ib. c.* 5. *Polyb. exc. leg. n.* 51. c *Liv. d. l. c.* 23. & 54. d *L. v. c.* 54. e *Ibid. c.* 56.

cum jam *Baſtarnas*, *Germanicam* dubium an *Sarmaticam* gentem, excitaſſet, quos per *Scordiſcos* ad Italiam populandam mittere poſſet. Sed hoc paulo ante jam tetigimus.

§. 2. Præparatio belli a Perſeo facta. A. U. 575.

§. II. Perſeus regno potitus, dum res firmaret, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam petendumque, ut Rex ab Senatu appellaretur, miſit. Idque anno ſequente factum eſt [a]. Non ceſſavit tamen Baſtarnas etiam in Romanos ſollicitare [b]: & legatos Carthaginem ad fœdus cum Pœnis clam faciendum miſit; quibus noctu a Carthaginienſibus Senatus datus eſt [c]. Græcarum quoque civitatum animos ſibi conciliare ſtatuit [d], & maxime Acheos Macedonibus infenſiſſimos. Apud Bœotos etiam plurimi ipſi faverant: ſed prævaluerunt tamen Romani, & ipſa *Bœoticarum* gentium ſocietas diſſoluta eſt [e]; licet etiam ſic civitates quædam in amicitia Perſei perſtiterint [f]. Adhæc Rhodiorum civitatem a Romanis abducere, ſed eo quidem tempore fruſtra, conatus eſt [g]. Quæ cum Romani intellexiſſent rurſus quinque legati ad Regem ſunt miſſi, qui res in Macedonia adſpicerent [h]. Interea Eumenes Aſiæ Rex (alii *Attalum* Regis Eumenis fratrem Romam legatum veniſſe dicunt) Romam profectus [i] Perſei apparatus

a *Liv. L. XLV. c. 9.* b *Vid. eund. L. XLI. c. 19. Polyb. exc. leg. n. 62.* c *Liv. d. l. c. 22.* d *Id. L. XLII. c. 5.* e *Polyb. Ib. n. 63. Liv. d. l. c. 38. & c. 43. 47.* f *Ib. n. 66. Liv. L. XLII. c. 5. & 46.* g *Polyb. Ib. n. 67.* h *Liv. Ib. c. 6.* i *Ibid. c. 11.*

tus bellicos Senatui indicavit : injuriaſque ab eodem ſociis Romanorum illatas addidit [a]. Atque ita aures animoſque præoccupavit, ut deprecatio legatorum Perſei a Senatu reſpueretur : cum præſertim etiam *Harpalus* legationis princeps paulo audacius in Senatu dixiſſet, *Regem, ſi pervicacius cauſſam belli quæri videat, forti animo defenſurum ſe. Martem communem eſſe, & incertum eventum belli*. Eumeni contra omnes honores habiti, donaque etiam ampliſſima data. Ergo merito ante omnes Eumeni infeſtus erat Perſeus [b]: eumque, ut ſacrificaret Apollini Delphos aſcendentem parum abfuit, quin ex inſidiis interfecerit. Denique, cum etiam *C. Valerius*, qui ad ſpeculanda conſilia Perſei inter quinque iſtos, de quibus diximus, legatos fuerat, congruentia omnia criminibus ab Eumene allatis retuliſſet [c], & *L. Rammius* Brundiſinus, qui duces & legatos Romanorum hoſpitio excipere conſueverat, *ſollicitatum ſe eſſe a Rege, ut quibuſdam ex iis venenum dari curaret*, dixiſſet; & legati circa ſocios Reges miſſi, *etiam eos ſollicitatos eſſe*, affirmarent [d], *hoſtis eſſe Perſeus* judicatus eſt [e]: ſtatimque conſcripti milites, qui maritimas Epiri urbes occuparent, ubi Conſul, cui Macedonia provincia eveniſſet, claſſem tuto appellere poſſet [f].

§. 3. Con- §. III. Ergo anno Urbis quingenteſimo octo-

a *Ibid. cap.* 13. b *Ibid. cap.* 15. c *Ibid. cap.* 17. d *Ibid. cap.* 26. e *Ibid. cap.* 18. f *Vid. Ibid. cap.* 36.

octogeſimo primo C. Licinio-Craſſo Prætori Urbano negotium datum eſt a ut claſſem, ſocios navales, & alia ad bellum neceſſaria pararet: & anno ſequente *P. Licinio Craſſo* Conſuli Macedonia provincia ſorte obtigit b. Sed etiam interea legati a Rege Perſeo venerunt, *Mirari Perſea Regem*, dicentes, *quod in Macedoniam exercitus tranſportati eſſent* c. *Si impetrari a Senatu poſſet, ut ii revocentur, Regem de injuriis, ſi quas ſocii factas quererentur, arbitratu Senatus ſatisfacturum eſſe*. Verùm cum eodem tempore *Sp. Carvilius* ex Græcia redux legatos coram argueret; „ multa a Perſeo contra fœdus „ facta eſſe, " neque legati ad ea reſpondere poſſent, Italia excedere juſſi ſunt d. Romanorum vero legati in Græcia civitates circumeundo eas in ſocietate Romanorum firmaverunt; &, ut omnia decernerent, quæ Romani vellent, fecerunt e: idque eodem tempore ab altera legatione in Aſia præſtitum eſt f. Inde legati a Perſeo ad legatos Romanorum venerunt petentes, ut Marcius (hic legationis Romanæ princeps erat, idemque privato jure paternus Regis hoſpes) in colloquium veniendi poteſtatem faceret. Poſt dies paucos ad conſtitutum locum congreſſi ſunt, plurimaque contra fœdus facta objecit Marcius: ſed quæ ſatis bene diluiſſe Rex eſt viſus g. Ergo Marcius auctor fuit

ſilia tamen de pace utrimque initia, &c.

A. U. 583.

E e mit-

a *Ibid. c.* 27. b *Ib. c.* 32. c *Ib. c.* 36. d *Polyb. exc. legat. n.* 68. e *Liv. d. l. c.* 38. f *Ib. c.* 45. g *Ibid. c.* 41.

mittendi Romam legati; cum nullam ſpem pacis prætermittendam Regi eſſe cenſuiſſet. Idem, licet in ſpeciem gravate & in magnam gratiam petentis, inducias conceſſit; cum Romani nihil ſatis paratum ad bellum in præſentia haberent; Perſeo vero (ni ſpes vana pacis occœcaſſet conſilia) omnia præparata, atque inſtructa eſſent: & ſuo maxime tempore, atque alieno hoſtibus incipere bellum poſſet. Nihilominus, quamprimum in Macedoniam ſeſe recepiſſet Rex legatos Romam de inchoatis cum Marcio conditionibus pacis miſit: verum eodem ſimul tempore & Byzantium & Rhodum literas legatis ferendas dedit a; quorum tamen opera irrita fere fuit. Legati Romam reverſi *nulla re magis gloriati ſunt, quam Rege per inducias & ſpem pacis decepto:* &, licet ſenioribus nova hæc minus placeret ſapientia, vicit tamen ea pars Senatus, cui potior utilis, quam honeſti cura erat, ut comprobaretur prior legatio Marcii: iſque eodem rurſus in Græciam remiſſus eſt, cetera, uti e Republica maxime viſum eſſet, agere juſſus. *Q.* quoque *Atilius* miſſus, qui Lariſſam in Theſſalia occuparet: & *P. Lentulus*, qui operam daret, ut in poteſtate eſſet Bœotia. Legati interim Perſei in Senatu auditi ſunt b: ſed nec defenſio eorum, nec deprecatio, æquis animis audita eſt. Et P. Licinius Conſul, votis in Capitolio nuncupatis paludatus Urbe profectus eſt. Perſeus quoque ſpe

a *Liv. Ibid. c.* 46. b *Ibid. c.* 48.

ſpe pacis præciſa, bellum omni ratione paravit [a]: quod ſatis erat expeditum; cum & ſextus ſupra viceſimum annus ageretur; ex quo petenti Philippo data pax erat; & per omne id tempus quieta Macedonia fuiſſet.

§. IV. Ergo egregiis copiis paratis varia Theſſaliæ *Perrhœbiæ*que oppida in deditionem recepit: & ſi, & loco ſuo, & tempore obſtitiſſet Rex, ingenti ſua cum clade pugnaturi fuiſſent Romani [c]; qui jam *Gomphos* Theſſaliæ urbem pervenerant, magno cum contemptu hoſtium adeo ignorantium opportunitates ſuas. A Gomphis Conſul Lariſſam duxit; & ſuper *Peneum* fluvium caſtra poſuit. Eumenes ibi cum fratribus Attalo atque *Athenæo* peditum equitumque auxilia ducens ſe Conſuli jungit: quemadmodum etiam ex omnibus undique Græciæ populis auxilia, ſed pleraque parva, convenerunt. Rex, ut Romanos caſtris eliceret, ad vaſtandum agrum *Pheræorum* (Pelaſgorum in Theſſalia oppidum fuit *Pheræ*) mittit: &, cum illud non prohibuiſſent Romani, eundum ſibi ad eorum caſtra Rex cenſebat. Ibi levibus primo aliquot pugnis eos laceſſit [c]; & tandem equeſtri prælio victor [d] debellare potuiſſet, niſi *Evandri* Cretenſis conſilio paruiſſet, qui monebat, *Ne elatus felicitate ſummam rerum temere in non neceſſariam aleam daret. Si contentus bene re geſta quieſſet eo die, vel pacis honeſtæ conditionem habiturum; vel plurimos belli ſocios, qui fortunam ſequerentur, ſi bellare mallet.*

§. 4. *Primus belli annus.*

Ee 2 Sed

a *Ib. c.* 51. b *Ib. c.* 55. c *Ib. c.* 57. d *Ib. c.* 59.

Digitized by Google

Sed poſtridie peccaſſe ſe ſenſit Perſeus; cum Romanos trans Peneum in tuto poſuiſſe caſtra animadverteret. Quanquam autem magnos animos hæc victoria Perſeo faceret [a], tamen cum jam ferocia ab re bene geſta conſediſſet [b], ex quorundam amicorum conſilio legatos ad Conſulem miſit, qui *pacem peterent, vectigal, quantum Philippus pactus eſſet, pollicentes; locisque, quibus Philippus ceſſiſſet, primum ceſſurum*. Sed conſtantia an pervicacia Romanorum non permiſit, ut aliter pacem darent, quam *ſi de Rege deque univerſa Macedonia liberum ſtatuendi jus Senatui permitteretur*. Ergo deſperata pace iterum caſtra Romana oppugnat Perſeus [c]; & paulo poſt metentes ſegetem Romanos invadens mille vehicula, ſexcentos ferme homines, capit. Eo ſucceſſu elatus, licet nihil roboris ſecum eſſe ſciret, proximum præſidium (erat octingentorum ferme civium Romanorum) adoritur: verum magna cum cæde ſuorum recedere coactus eſt [d]. Alii dicunt, eo die magno prælio pugnatum nec incruentam Romanis victoriam fuiſſe, ex quibus ſupra quatuor millia & trecentos ceciderint. Ea clade perculſus Perſeus in Macedoniam copias recepit. Conſul locis etiam quibuſdam, in Theſſalia maxime, captis in hyberna, in Bœotiam, duxit: ubi *C. Lucretius* Prætor *Haliartum* urbem vi ceperat [e], & a fundamentis diruerat, civibus, qui cædi ſuperfuerant, ſub corona venditis. Idem Thebas ſine certami-

a *Polyb. exc. legat. n.* 69. b *Liv. Ib. c.* 62. c *Ibid. c.* 64. d *Ib. c.* 66. e *Ib. c.* 63. *Polyb. exc. leg. n.* 98.

certamine receptas iis,qui Romanorum partis erant, tradidit; fautorum Regis familias ſub corona vendidit. Sane & ab Conſule Licinio & ab Lucretio Prætore crudeliter & avare in Græcia bellatum fuit [a]: & tanta hoc tempore procerum Romæ erat iniquitas ſimul & ſecuritas, ut, cum Lucretius a Tribunis plebis concionibus aſſiduis laceraretur, *Republicæ cauſſa abeſſe*, excuſaretur, qui eo tempore in agro ſuo Antiati (diei itinere ab Urbe diſtabat Antium Volſcorum urbs; cujus nomen etiamnum durat in promontorio, quod vulgo *Cabo d' Anzo* dicitur) aquæductum operoſum ex manubiis faciebat; & fanum Æſculapii tabulis pictis ex præda exornabat.

§. V. Nec minore invidia infamiaque flagravit *L. Hortenſius* ſucceſſor Lucretii, querentibus *Abderitarum* ex Thracia legatis [b], *Oppidum ſuum ab Hortenſio direptum eſſe, principes ſecuri percuſſos, ceteros ſub corona venditos, dum legatos ad Conſulem* Hoſtilium *mitterent conqueſturos, quod centum millia denarium, & tritici modium quinquaginta millia ſibi ab Hortenſio imperata eſſent*. Senatus Abderitas in libertatem reſtitui juſſit. Etiam Chalcidenſes Prætorem Hortenſium Lucretiumque accuſarunt, *quod ſocii Populi Romani hoſtilia omnia ab ipſis paſſi forent* [c]. Lucretio, qui præſens erat, Tribunis plebis accuſantibus, mulcta decem centum millium æris dicta: Hortenſio juſſu Senatus ſcriptum, *ut Chal-*

§. 5. Secundus belli annus. A. U. 583.

a *Liv. d. XLIII. c. 4.* b *Liv. Ibid.*
c *Ibid. c. 7.*

tidenſes in integrum reſtitueret. Eodem anno Hoſtilius Conſul *Ap. Claudium* cum copiis quibuſdam ad tutelam Illyrici miſerat: ad hunc venerunt, qui nunciarent, *Uſcanæ* finium Perſei oppido proditione potiri poſſe. His imprudenter credens Hoſtilius, & ſumma negligentia ad Urbem accedens oppidanorum eruptione maximam partem militum amiſit, ipſe vix fuga elapſus [a]. (Hæc quidem Livius *loco cit.* refert: ſed Idem *c.* 18. aliud agens, *Uſcanam a Perſeo vi captam*, narrat, quemadmodum *c.* 21. L. Cælium *legatum ab oppugnatione Uſcanæ cum multis vulneribus eſſe repulſum:* quod ceteris præſtantiſſimi Hiſtorici hallucinationibus addere potuiſſet præclarus ejus Cenſor Jacobus Perizonius *Animad. Hiſt. c.* 4.) Perſeus certe ſocordia ducum Romanorum uſus multa Illyrici, quæ Romanorum erant, loca in ditionem redegit [b]; ſed Ætoliam fruſtra tentavit [c]. *Gentium* etiam Illyriorum Regem ſollicitavit; verum intempeſtive pecuniæ parcens ad bellum eum impellere non potuit [d]: quod tamen anno ſequente, cum adeſſe diſcrimen ultimum belli animadverteret, ab animo ſuo impetravit trecentis argenti talentis ejus ſocietatem pactus [e]. Sed cum Gentius ea pecuniæ ſpe legatos jam Romanos violaviſſet, nihil pecunia opus ad concitandum in Romanos Gentium ratus, cum ille ſe in belli neceſſitatem

a *Ib. c.* 10. b *Ibid. c.* 18. c *Ib. c.* 21. d *Ib. c.* 20. 23. *Polyb. exc. leg. n.* 76. *ſq.* e *Ibid. n* 85. *Liv. L. XLIX. c.* 23. *App. Alex. in excerpt, L. IX.*

tatem conjeciſſet, miſerum trecentis illis talentis defraudavit [a]. Atque ita, tum Romani, tum Perſeus partes ſuas firmare conabantur. Achæi ad Conſulem anni ſequentis *Marcium* legatos, & inter eos ipſum Polybium, miſerunt [b] ſciſcitaturos, „ quando, & ubi Achæorum auxilia ſuis copiis „ commiſcere vellet: “ quo labore & ſumptu eos Conſul levavit; quod perculſo jam Perſeo nihil amplius auxiliis ſociorum opus foret. Rhodii vero, & ad Conſulem [c], & ad *C. Marcium Figulum* claſſis Præfectum; & denique Romam legatos miſerunt, qui & amicitiam cum Populo Romano renovarent, & accuſationes, quibus onerabantur, diluerent: Utrobique comiter excepti nuncio tamen ſuo animos Rhodiorum varie affecerunt: Sanioribus enim grata Romanorum benignitas accedebat: rerum novarum cupidis animum addebat; quaſi ex conſcientia rerum minus ex animi ſententia Romanis provenientium hæc comitas eveniret: præſertim poſtquam unus legatorum *Ageſipolis* privatim a Conſule ſibi mandatum retuliſſet, ut ad Senatum Rhodiorum de componenda inter Ægypti & Syriæ Reges pace referre vellet: nam inde eliciebant peſſimo loco res Romanorum eſſe, qui metuerent, ne alteruter Rex victor eos bello cum Perſeo occupatos invaderet. Et ſane legatos Alexandriam ad bellum, quod inter Reges erat, dirimendum miſerunt, qua tamen le-

a *Plut. P. Æm. p. m.* 261. b *Polyb. d. l. n.* 78. c *Polyb. ibid. n.* 80.

gatione nihil profectum eſt. Quin etiam rurſus ad Romanos & Perſeum deſtinarunt legatos [a], qui peterent †, arrogantiſſimis quidem verbis [b], ut finis bello imponeretur; cum nempe apud eos factio eorum, qui Regi favebant, prævaluiſſet. Sed iis demum poſtquam jam Q. Marcius in Macedoniam penetraverat reſponſum datum fuit[c]. Nam etiam Perſeus, & cum Gentio, quod jam diximus, per legatos egerat; & Antiochum quoque ac Eumenem in ſuas partes perducere fuerat conatus [f]. Sed jam ad bellum cum Perſeo geſtum redeamus.

§. 6. Tertius belli annus. A.U. 584.

§. VI. Anno Urbis quingenteſimo octuageſimo quarto principio ſtatim veris Q. Marcius Philippus Conſul cum ſupplemento in legiones in Græciam trajecit [d]; & conſilio cum aliis ducibus habito ſtatim in Macedoniam pergere decrevit. Ceterum via adeo aſpera & ardua & confragoſa fuit, ut, niſi inops conſilii Perſeus obtorpuiſſet, facile arceri Macedonia hoſtes potuerint [e]. At Rex interim ad *Dium*, quæ ſplendida urbs in ora maris fuit, per litora cum Equitibus vagabatur; qui certe parva manu omnem exercitum Romanorum delere potuiſſet cum incredibili locorum difficultate conflictantem [f]. Sed nihil tale exſpectanti Perſeo, dum lavat, nuncia-

a *Polyb. Ibid. n. 86.* † *ut quondam Tarentini. S. E. II. c. VIII. §. 5.* b *Liv. L. XLIV. c. 14.* c *Polyb. d. l. n. 85. Liv. L. XLIV. c. 24.* d *Liv. L. XLIII. c. 15. XLIV. c. 1.* e *Ibid. c. 4.* f *Ibid. c. 6.*

ciatur, adeſſe hoſtes. Itaque omnibus præſidiis nudatis patefactiſque bello ad *Pydnam* refugit: cum interea Romani cum caritate annonæ, aliarumque rerum inopia pugnarent ſine ulla ope hoſtis, quæ aggravaret. Itaque lætus magnopere Conſul, cum literæ a *Sp. Lucretio* allatæ eſſent, „ ſe caſtella circa *Philam* tenere, ibique „ omnium in uſum rerum copiam inveniſ„ ſe, “ eo ab Dio, quod a Rege relictum occupaverat, exercitum duxit. Sed profectione Conſulis audita Perſeus Dium regreſſus urbem munire cepit [a]; & recepto paullum animo gazam, quam Pellæ in mare dejici juſſerat, per urinatores omnem ferme rurſus extraxit: & pudore pavoris ſui urinatores non tantum clam interfici juſſit [b]; ſed etiam amicos, quorum opera ad eam rem uſus fuerat. Et videbatur rebus Regis aliqua lux affulgere, cum & *Theſſalonicam* & *Caſſandream* & *Toronen* [c] fruſtra oppugnaſſet C. Marcius, ad *Antigoneam* etiam pluribus ſuorum, quam Macedonum amiſſis; & Demetriadem quoque fruſtra fuiſſet aggreſſus: quo tempore fama fuit inter Perſeum & Eumenem, conditiones amicitiæ fuiſſe tractatas. Hic certe proſpere intratam Macedoniam Conſuli gratulatus Pergamum in regnum abiit. Alii dicunt, nec cum gratia ab Conſule profectum; indignatum, quod, ut iiſdem caſtris tenderet, permiſſum non fuiſſet: Attali fratris ſinceram fidem, & egregiam operam in eo bello fuiſſe [a].

Et

a *Ib. c.* 8. b *Ib. c.* 10. c *Ib. c.* 12. d *Liv. Ib. c.* 20.

Et Pruſias hoc tempore pro Perſeo apud Senatum deprecatus eſt [a]: & ſuperbius Rhodii, ut jam innuimus, denunciarunt „ per quos ſtetiſſet, quo minus belli finis fie- „ ret; adverſus eos, quid ſibi faciendum eſ- „ ſet, Rhodios conſideraturos eſſe. „ Quid Rhodiis reſponſum fuerit non ſatis inter auctores convenit: hoc conſtat, acerbum & minax pro arrogantia eorum fuiſſe: cum cenſerent Patres, legationem miſiſſe, non ad pacem faciendam; ſed ad Perſeum ex periculo, quod in ipſis foret, eripiendum [b]. Tamen; cum conjunctio Perſei Gentiique Regum, & fama cum magno numero peditum equitumque venientium ad auxilium Perſei Gallorum Rhodum perlata eſſet; palam pronunciarunt Rhodii, bello finem ſe au- „ ctoritate ſua impoſituros eſſe [c]; itaque „ ipſi quoque Reges æquos adhiberent ani- „ mos ad pacem accipiendam. " At nun- „ cio de Perſei ultima clade accepto, principes Rhodiorum C. Popillium legatum Romanorum ad Antiochum, ut in ſuam urbem veniret, perpulerunt [d]. Hic atrociſſima oratione adeo animos Rhodiorum perculit, ut extemplo eos, qui pro Perſeo adverſus Romanos dixiſſe quid convincerentur, capitis condemnarent. Alii metu Romanorum urbe exceſſerunt; alii mortem ſibi conſciverunt. Legatos inde Romam miſerunt; gratulatum de victoria, purgatumque civitatis crimina. Sed hi, cum Conſul, *non ita meritos eſſe Rhodios*, pronunciaſſet, *ut Sena-*

a *Ibid. c.* 14. b *Id. L. XLV. c.* 3. *Polyb exc. legat. n.* 88. c *Liv. L. XLII. c.* 29 d *Id. L. XLV. c.* 10.

Senatus eorum legatis daretur, qui ſociis & amicis dari conſueſſet a, proſtraverunt ſe omnes humi, orantes, „ne nova falſaque „ crimina plus obeſſe Rhodiis æquum cen„ ſerent, quam antiqua merita." Mox ve„ ſte ſordida ſumpta domos principum cum precibus ac lacrymis circumibant orantes, *ut prius cognoſcerent cauſſam, quam condemnarentur*. Itaque, licet jam *M' Juventius Thalna* Prætor *de bello Rhodiis indicendo* rogationem ad Populum tuliſſet (inconſulto quidem, quod plane a moribus Romanorum alienum erat, Senatu) tamen reſponſum ita iis eſt redditum, *ut nec hoſtes fierent, nec ſocii permanerent*. Sed Præfectos ex Lycia Cariaque deducere juſſi ſunt. b Gaviſi attamen ſunt hisconditionibus, cum bellum timuiſſent. Nec ita animis fracti ſunt c, quin civitates, quæ defecerant, juventute propere miſſa imperio parere coegerint. Atque deinde Romani cum Rhodiis deprecantibus iterum ſocietatem junxerunt d; licet verum ſit, eos ægre veniam impetraſſe e. Sed hæc poſtea evenerunt. Videamus porro quem exitum bellum cum Perſeo habuerit.

§. VII. Indignabantur jam Romæ homines tanto tempore cum Perſeo bellum geri f, cujus vires paternis jam cladibus accifas credebant, neſcii Macedonum copias a victo Philippo valentiores fuiſſe redditas; cujus in hoc negocio procurando conſilium no-

§. 7. Quartus belli annus. A. U. 585.

a *Ibid. c.* 20. b *Polyb. exc. legat. n.* 99. c *Liv. L. XLV. c.* 25. d *Liv. epit.* 46. e *Polyb. exc. legat. n.* 100. 104. f *Plut. P. Æmil. p. m.* 258.

notatu dignum fuit. Nam, ne ſuſpicionem incurreret, quaſi res novas meditaretur, urbes quidem viæ propinquas & mari negligere ſe ſimulabat, dum interim mediterraneas arces & præſidia magna viarmorum, pecuniæ, frumenti impleret. Hæc cura movit Romanos, ut virum prudentia & rerum gerendarum ſcientia illuſtrem Conſulem facerent. Lucius is fuit Æmilius Paullus: qui invitus fere Conſul creatus ſine ſorte, ut dicit Plutarchus, Macedoniam provinciam accepit. Exiguum videatur, narratu tamen non injucundum, quod, cum deſignatus maxima ordinum frequentia domum deduceretur, filiolamque *Tertiam* nomine triſticulam animadvertiſſet, *quid eſt*, dixerit, *mea Tertia*, *quod triſtis es? Mi Pater*, inquit puella; *Perſa periit*. Tum ille arctius puellam complexus, *Accipio*, inquit, *mea filia*, *omen*. Erat autem mortuus catellus eo nomine [a]. Statim porro Senatum hortatus eſt Æmilius, " ut diligentiſſime bellum para-
„ rent: " & inde in concione Populum monuit, " ne rumores credulitate ſua a-
„ lere vellet; cum in circulis non modo
„ quid faciendum eſſet ſtatuerent; ſed, ſi
„ quid aliter, quam ipſi cenſuiſſent, fa-
„ ctum eſſet, Conſulem, velut dicta die,
„ accuſarent. Itaque, ſi quis eſſet, qui,
„ quod e Republica foret, ſuadere ſe poſſe
„ confideret, ſecum in Macedoniam veni-
„ ret. Si quem id facere pigeret, e terra ne
„ gubernaret. " Similiaque, quam primum

[a] *Cic. de Divin. L. I. c.* 46.

mum ad exercitum venit, militibus edixit. Et merito Conſul omnibus viribus ad curam belli animum intendebat, quod magno apparatu inſtructum Perſea ſciret [a]; quanquam ipſum tamen Regem, quem imprudentem & imbellem noverat, contemneret. Atque erat in magno terrore Perſeus ob adventum Æmilii *Octaviique* Prætoris. [b] Conſul, ut in caſtra venit, laborantem penuria aquæ exercitum reperit: ſed ex virore ſylvæ *Olympo* monti impoſitæ aquarum illic eſſe affatim coniiciens ad ipſius montis radices frequentes ſcaturigines aperuit [c]. Multa etiam in diſciplina militari correxit: & mox totam mentem eo convertit, quomodo in Macedoniam penetrare poſſet [d]. Hic cum *Perhabi* quidam mercatores docuerunt, „ loca quidem non eſſe iniqua; præſidiis au-„ tem regiis obſideri " Itaque *P. Scipionem Naſicam, & Q. Fabium Maximum* filium ſuum delecta manu miſit tanquam claſſem conſcenſuros ad interioris Macedoniæ oram vaſtandam; dum ipſe interim levibus præliis Regem teneret. At Rex, cum in Macedoniam penetraſſe Naſicam, nunciatum eſſet, propere retro exercitum movit [e]: & mox etiam Paullus Naſicam conſequitur. Sed aciem & numerum hoſtium miratus ſubſtitit, & laſſitudine ac ſiti affectos recenti atque integro hoſti non obiicere ſtatuit [f]. Erat tamen maximus ardor in animis utrimque ad dimicandum: quem, ut in ſuis arte Conſul elu-

a *Vid. Plut. d. l. p.* 261. b *Liv. L. XLIV. cap.* 32. c *Plut. d. l. p.* 262. d *Liv. Ibid. c.* 35. e *Plut. d. l. p. m.* 263. f *Liv. Ibid. c.* 36.

eluderet, magis etiam eos hortando in pugnam accendebat. Atque illi primo quidem alacres ſignum poſcere: deinde, quantum æſtus increſceret, ſegniores reddi: atque ita demum juſſum Conſulis, ut caſtra metarentur, cum gaudio accipere. Naſica tamen monere auſus eſt Conſulem; „ ne „ hoſtem nocte, ut credi par eſſet, in in„ timam Macedoniam profecturum e ma„ nibus elabi pateretur. “ Nec ſuccenſuit Conſul: ſed poſtridie occaſione data omnem conſilii ſui rationem ipſum edocuit [a]. Atque eo ipſo die fortuna, neutro Imperatore volente, contraxit certamen: cum commodum pridie *C. Sulpicius Gallus* Tribunus militum religione militum animos liberaſſet. Prædixit enim, „ fore, ut nocte pro„ xima luna deficeret; oſtenditque id, quia „ naturali ordine, ſtatis temporibus fiat, „ & ſciri ante & prædici poſſe [b]; “ cum interea Macedones regni occaſum ea re portendi vererentur. [c]. Accidit ea ſolis defectio pridie Nonas Septembres ad Kalendarium ejus temporis Romanum: qui dies ad Julianum Kalendarium fuit vigeſimus primus Junii [d]. Occaſio pugnandi hæc fuit. Inclinato jam die, ſive ita curante Paullo, ſive verius ſponte ſua equus e manu curantium elapſus in ulteriorem ripam effugit: perſequentes equum tres milites ex duobus Thracibus in ſuam ripam eum trahentibus alterum occidunt. Hinc, cum utrim-

a *Ibid.* c. 38. b *Ibid.* c. 37. c *Plut.* d.l. p. 264. d *Calvis. Chron. ad A. M.* 3782. *Petav. R. T. P. I. L. IV. c.* 8.

trimque plures auxilio ſuis accurrerent, ad manus ventum eſt. Et ſtrenue quidem, nec ſine magno Romanorum periculo phalanx Macedonica pugnavit [a]: donec monſtrante Æmilio carptim aggreſſi immobilem pene aciem disjecerunt. Cæſa dicuntur eo prælio xx., juxta alios xxv. hominum millia: vivi in poteſtatem venerunt millia undecim [b]. Ex Romanis centum, ut qui plurimum dicunt, deſiderati ſunt; quod, licet minus ſimile vero videri poſſit, tamen ſæpius olim ex victis credendam vix multitudinem, ex victoribus pauciſſimos cecidiſſe pluribus exemplis, ſi hujus loci res foret; facillime probare queamus: (vide ſpeciminis cauſſa Tacitum *Ann. XIV. c.* 37. & *vita Agricolæ cap.* 37.) & ratio manifeſta eſt, quod cominus veteres congrederentur, atque ita altera parte in fugam verſa, cum ipſis veſtigiis victores inhærerent, mera laniena æſtimari poterat; præſertim, ſi ad anguſtias perventum eſſet; ubi partim cædebantur, partim a ſuis elidebantur, imo conculcabantur [c]. Rex Pellam fuga elapſus, cum ex amicis, licet ſæpius arceſſitis, nemo veniret, metuens, ne forte ab iis Romanis traderetur, (& duos jam pecuniæ præfectos intempeſtiva libertate eum præteritorum errorum admonentes infenſus pugione confoderat [d], cum admonitio perditis alicujus rebus facta imprudentiæ potius & erroris exprobratio ſit) Rex ergo cum paucis comitibus *Amphipolim* petiit;

atque

a *Plut. Ibid. p.* 266. b *Liv. d. l. c.* 42. c *Cl. Periz. Curtius vind.* 120. d *Plut: d. l. p.* 267.

Digitized by Google

atque inde oratores cum caduceo ad Conſulem miſit. Et miſerabatur ſortem Regis Æmilius, donec in literarum inſcriptione, *Regem Perſea Conſuli Paullo ſalutem*, legit. Itaque ſine reſponſo dimiſſa legatione alias literas Perſeus cum privati hominis titulo miſit. Sed interea intra biduum omnis fere Macedonia dedita fuit; dimiſitque ſtatim Paullus, qui deditis civitatibus præſſent, ne qua injuria in nova pace victis fieret [a]. Amphipoli Perſeus cum magna parte theſauri (duo millia talentum † fuiſſe dicuntur) *Samothracam* pervenit, ut ſe ejus Inſulæ religione tueretur. Nam Samothraca inſula religione præcipue Deorum *Cabirorum* nobiliſſima fuit [b]; de quibus, ut latius hic agamus, opportunitas non ſinit. Non diu porro poſt Perſeum claſſis Cn. Octavii Samothracam eſt appulſa [c]. Hic homicidam eſſe cum Rege teſtatus, (Evandrum Cretenſem innuebat, per quem Eumenis Regis Delphis prope perpetrata cædes credebatur [d]) ſanctitatem Inſulæ ita violari dicebat: Itaque *Samothraces*, aut ad cauſſam dicendam venire Evandrum jubent, aut templum religione liberare, & ſibimet ipſe conſulere. Quibus auditis Perſeus ſuadet Evandro, ut voluntaria morte ſe judicio, cui nec gratia nec cauſſa par foret, ſubtraheret; illumque occul-

a *Liv. d. l. c.* 46. † 3600000. *Florenorum noſtratium* b *V. Cl. Tobiam Gutberleth. de myſt. Deor. Cab. c.* 8. *Liv. L. XLV. c.* 5. *Schol. Apoll. Rhod. L. I. v.* 917. c *Liv. L. XLIV. c.* 5. d *Id. L. XLII. c.* 15.

occulte fugam parantem interfici jubet. Sed ita & ſpreta religione, & unico relicto amico prodito, quia non prodiderat, omnes ad Romanos tranſire coegit. Tum Rex *Oroandem* quemdam Cretenſem mercatorem appellat, ut ſe cum pecunia in Thraciam deveheret. At ille *Cretica fide* uſus primis tenebris navem ſolvit: ita Perſeus aliquantulum in litore vagatus, nec in hoſpitium redire auſus in latere templi prope angulum obſcurum delituit. Nec abſcedebat tamen ab eo puerorum regiorum cohors, (principum hi erant liberi ad miniſterium Regis electi) donec voce præconis & ipſis & omnibus, qui Samothracæ eſſent Macedonibus libertas & omnium rerum incolumitas promiſſa eſt. Ad hanc vocem tranſitio omnium facta eſt: & demum Perſeus cum *Philippo* filio natu maximo ſeſe Octavio tradidit; ab eoque ad Conſulem miſſus eſt. A Conſule comiter exceptus, & introductus in tabernaculum conſidere juſſus eſt; & mox percontatus [a], *qua ſubactus injuria bellum contra Populum Romanum tam infeſto animo ſuſcepiſſet*: cumque diu tacitus fleret, bonum tamen animum habere juſſit. Mox Latine ſuis, *Exemplum inſigne mutationis rerum humanarum* hunc Regem propoſuit; *ut inde & proſperam & adverſam fortunam bene ferre diſcerent*. Hic finis belli, & ſimul nobiliſſimi regni Macedonici fuit: cujus vigeſimus ab auctore *Carano* Perſeus Rex numerabatur juxta Livium: niſi, ut videtur,

a *Liv. d. l. c.* 8.

tur, locus corruptus fuerit. Nam Juſtinus *L. XXXIII. c. 2. triceſimum* dicit; Euſebius *quadrageſimum*: qui numerus conveniet, ſi *Amyntam* bis numeremus; quippe qui primum regno pulſus, mox reſtitutus fuit [a].

§. 8. Res, quæ victoriam Æmilii ſecutæ ſunt.

§. VIII. Et Perſeo quidem porro ab Æmilio omnis honor eſt habitus, qui haberi in tali fortuna poterat [b]: Romæ autem quarto die poſtquam cum Rege pugnatum eſt [c], dum Populus ludos ſpectaret, murmur repente ſpectacula pervaſit, *devictum Regem eſſe*. Cujus rei, ut incertæ gaudium evanuit quidem, omen tamen lætum veris nunciis paulo poſt firmatum eſt. Nam VI. Kalendas Octobres (pugnatum fuerat III. Nonas Septembres, quæ differentia eſt dierum viginti trium) legati ab Æmilio Urbem gaudio implerunt: & ſupplicatio in quinque dies indicta eſt. Legati deinde decem in Macedoniam ſunt nominati, quorum de ſententia Imperator L. Paullus res componeret: qui interea Græciam circumiverat [d] oculis noſciturus, quæ nobilitata fama auribus acceperat [e]. At, cum jam adveniſſent legati, omnium primum ex conſilii ſententia, liberos eſſe Macedones, & uti ſuis legibus, juſſit: tum annuos magiſtratus creare [f]; tributum dimidium ejus, quod pependiſſent Regibus, pendere Populo Romano [g]. In quatuor regiones dividi Macedoniam, quibus nec connubium, neque commercium agro-

a *Petav. Rat. Temp. P. II. L. II.* b *Val. Max. L. V. c. 1. n. 8.* c *Liv. L. XLV. c. 1.* d *Liv. Ibid. c. 17.* e *Ibid. c. 27.* f *Vid. & Ibid. c. 32.* g *Ibid. c. 29.*

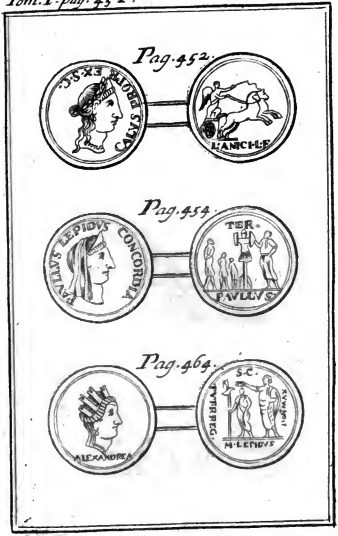
agrorum ædificiorumque inter ſe extra fines regionis ſuæ eſſet. Inde citatis Ætolis [a], qui queſti fuerant, quingentos quinquaginta gentis principes factione quidem domeſtica, ſed per milites a *Babio* Præſide miſſos, interfectos eſſe [b], alios in exilium actos; utrorumque bona injuſte poſſideri, non quæſivit Æmilius, utri feciſſent injuriam, aut accepiſſent; ſed utra pars Romanis, utra Regi faviſſet. Itaque interfectores noxa liberati, pulſis exilium ratum factum. Hac Æmilii injuria in omnibus Græciæ gentibus eorum, qui partis Romanorum fuerant, inflati ad intolerabilem ſuperbiam animi; multique apud decem legatos, tanquam occulti fautores Perſei, accuſati: & cognitio ea in Aſiam quoque extenſa eſt. Hinc rurſus ad Macedones converſus [c] principes eorum cum liberis majoribus, quam quindecim annos natis præcedere in Italiam juſſit. Quod prima ſpecie ſævum, mox pro libertate Macedoniæ factum eſſe apparuit: cum omnes, qui in aliquibus miniſteriis regis, etiam minimis fuerant, in Italiam ire, morte, ni paruiſſent, denunciata juberentur. Leges inde victæ regioni exactiſſima cura dedit. Ita ergo libera relicta fuit Macedonia; & anno demum Urbis ſexcenteſimo ſeptimo poſt rebellionem in provinciæ formam eſt redacta; ut ſuo loco dicetur. Æmilius ludicro apud Amphipolim ingenti ex Aſiæ Græciæque civitatibus concurſu, apparatu maximo, celebrato opimam prædam Macedonicam navibus im-

a *Ibid. c.* 31. b *Ibid. c.* 28. c *Ibid. c.* 32.

Digitized by Google

poni juſſit: ipſe Epirum petit, mentitus; *ſe ad præſidia deducenda veniſſe, ut liberi Epirotæ, ſicut Macedones, eſſent*[a]. Sed ex ſingulis civitatibus denos principes evocavit, iisque denunciavit, *ut aurum & argentum in publicum proferretur*[b]. Quo facto eadem die & hora ſignum ad diripiendas urbes militibus datum eſt. Ingens inde præda parta: centum quinquaginta millia capitum humanorum abducta. Direptorum circa ſeptuaginta oppidorum mœnia ſunt diruta[c]. Omnium præda vendita: de ea præda militi numeratum. Ita in Italiam trajecit, nequaquam expletis militum animis; qui regiæ ſe prædæ expertes eſſe indignabantur. Senatus ipſi, ut etiam Octavio, qui claſſe rem adverſus Perſeum geſſerat, & *Anicio*, qui Illyrios vicerat, triumphum decrevit [d]. Nec horum triumpho quiſquam obſtitit. Sed, ut ſumma fere invidia petere amat[e], adverſus Paullum *Ser. Sulpicius Galba*, qui Tribunus militum ad exercitum in Macedonia fuerat, Populum ſtimulavit, „ quod „ dura ſub eo Imperatore militia fuerat; „ quodque de præda parcius, quam ſpera„ verant ex tantis regiis opibus dederat. „ Atque ita multitudinem commovit, ut triumphum Æmilio negatura videretur, niſi *M. Servilius Geminus*, qui jam ante tri-

a *Ib. c.* 34. b *App. Alexandr. de bell. Illyr.* c *Strabo L. VII. n.* 322. d *Tabb. Capit. Vaill. G. Anicia. Sed in nummo, quem refert bigæ currentes conſpiciuntur; cum in numm. G. Corn. n. 7. & alibi docuerit, triumphum per equos lento paſſu incedentes notari.* e *Vell. Paterc. L. I. c.* 9.

Pag. 452.
L·ANICI·L·F
Pag. 454.
PAVLLVS LEPIDVS CONCORDIA
TER.
PAVLLVS
Pag. 464.
ALEXANDREA
S·C·
TVTOR REG.
M·LEPIDVS

triginta ſex annos Magiſter Equitum, ante triginta quinque annos Conſul fuerat, oratione ſua ita Populum commoviſſet [a], ut omnes tribus, *triumphare Paullum Æmilium*, juberent. Ergo triumphum omnium ad eam ætatem ſplendidiſſimum per triduum Paullus egit [b] (cum etiam de patre Perſei Philippo T. Quinctius per triduum triumphaſſet [c]) tantumque pecuniæ in ærarium tuliſſe dicitur, *ut unius Imperatoris præda finem attulerit tributorum* [d]: ad conſulatum ſcilicet *Hirtii* & *Panſæ*, ut dicit Plutarchus [e]: ſive ad annum Urbis ſeptingenteſimum decimum. Plinius loco in margine citato, pecuniæ ſummam fuiſſe dicit, *ter millies*, (legitur in editione *Dalecampii pondo trium millium*; ſed certum eſt, eum locum corruptum eſſe) quæ facit nobis *Philippæorum nummorum milliones ſeptem cum dimidio*: verum exigua nimis ſumma videtur ejus pecuniæ, quæ tantæ rei occaſionem dederit. Multo magis numeri corrupti ſunt apud Livium, etiam ſi pro *ſeſtertium millies ducenties* (*Philippæorum tricies centena millia* †) cum Lipſio & Gronovio legas, *bis millies ducenties*, hoc eſt, *quinquagies quinquies centena millia Philippæorum*: & tanta pecunia publice parta ſuos nulla ex parte locupletiores fecit [f]. Utrum vero tertius hic Paulli Æmilii triumphus, an ſecundus

a *Liv. Ibid. c.* 37. *ſq.* b *Plut. Æmil. p. m.* 272. c *Liv. L. XXXIV. cap.* 52. d *Cic. Off. L. II. cap.* 22. *Plin. H. N. L. XXXIII. cap.* 3. e *d. l. p.* 275. † *Phil.* 3000000. f *Val. Max. L. IV. c.* 3. *n.* 8. *Cic. in Verr. L. I. c.* 21.

fuerit, inter eruditos contenditur: & mihi quidem verior, imo certa videtur magni mei olim Magiſtri Jacobi Perizonii in *Animadv. Hiſtor. c. 3. p. 147.* & *c. 6. p. 212.* opinio, qui duos tantum Æmilii triumphos agnoſcit, primum, quem priore Conſulatu egit de Gallis Liguribus; alterum hunc nobiliſſimum de Perſeo: putatque inſcriptionem, ex qua potiſſimum contrarium probare conantur Lipſius [a] & Panvinius [b], ſi maxime vera eſt, ab aliquo ex Æmiliæ gentis poſteris cum falſo titulo poſitam. Quod vero nummum attinet, quem præter alios idem Panvinius refert, & poſt eum Ill. *Ez. Spanhemius* [c], in eo per tria tropæa tres quidem victorias denotari putat, ſed unde ob tres illas victorias de Hiſpanis nempe, Liguribus & Macedonibus relatas triumphaſſe Paullum nullo modo probari poſſit; cum tropæa victos *utcunque* hoſtes declarent, non demum *triumphatos* pacatoſque. Verum omnem controverſiam tollunt fragmenta Tabularum Capitolinarum, in quibus Æmilius *victo Perſeo ſecundum triumphaſſe* legitur: ita ut levis valde & futilis in toto hoc negocio nummorum utilitas videri poſſit. Vellejus denique Paterculus [d], qui etiam in Prætura triumphaſſe Æmilium dicit, falſo illo inſcriptionis titulo deceptus videtur. Ultimum hoc addam: in nummo, quem Vaillantius refert,

a *Notis ad Vell. Pat. L. I. cap. 9.* b *Comment. ad L. V. Faſtor. Vid. & Pigh. ad A. U. 486.*
c *de P. & U. Num. Diſſ. X. p. 220. ed. noviſſ.*
d *L. I. c. 9.*

fert a, legi quidem *ter Paulus*; ſed in eo unum tantum tropæum conſpici, cui adſtant Perſeus & duo ejus filii, manibus poſt terga revinctis; ita ut plane non videam; cui fini ibi vocula *ter* legatur; cum non putem, vel ita ænigmatice in nummis locutos fuiſſe veteres; vel certe, ſi ita locuti fuerunt, nullum omnino *certum argumentum* ex *incertiſſimis monumentis* deſumi poſſe *certum* eſt. Sed hic locus non eſt monſtrandi, quantum detrimenti bonis literis ſtudium illud numiſmaticum abſque interiore bonarum literarum cognitione (Magnum enim ſemper excipio Spanhemium, & ſi qui alii nummorum veterum tractatione delectati ſimul etiam bonis auctoribus cum judicio & aſſidue legendis animum excoluerunt) attulerit. At nimium jam nos diſcuſſio rei non maximi ad hiſtoriæ cognitionem momenti, tenuit: ad ſeriem rerum revertamur. Lætitiam triumphi turbavit clades domeſtica Imperatoris: nam duo e filiis, quos duobus in adoptionem datis, ſolos nominis, ſacrorum, familiæque hæredes retinuerat domi, minor ferme duodecim annos natus quinque diebus ante triumphum; major quatuordecim annorum triduo poſt triumphum deceſſit. Moderate orbitatem ſuam tulit Paullus, & concione more majorum de rebus ſuis geſtis ad Populum habita b teſtatus eſt, „ ſe, quum ſumma & quaſi ni„ mia quadam felicitate Rempublicam bel-

Ff 4 „ lo

a *gente Æmil. n.* 9. b *Liv. L. XLV. c.* 41. *Vid. & Plutarch. Apophth. p. m.* 198. *App. Al. exc. ex L. IX.*

„ lo proximo gereret, & mutationem forte „ rerum metueret, optaſſe, ut privata po- „ tius ſua calamitate, quam publica hoc „ metu defungeretur.“ Veteres enim, *Deos invidos & malignos eſſe* putarunt; *eamque invidiam præſertim in eripiendis, quæ cuique cariſſima eſſent, & maxime liberis oſtendere*. Sic Solon ab Herodoto [a] inducitur *Crœſum* docens, *omne numen invidum eſſe & turbulentum*, τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες. iiſdemque prope verbis uſum *Amaſin* Ægypti Regem litteris ad *Polycratem Samiorum* tyrannum idem refert [b]. *Dioſcuri* quoque apud *Euripidem Electra v.* 1282. dicunt, *Jovem ſimulacrum Helenæ Trojam miſiſſe, ut lis ibi ac cædes fieret*: quod etiam agnoſcere videtur ſenex Priamus [c], dum, *non Helenam ſibi cauſſam malorum eſſe dicit*; *ſed Deos bellum illud luctuoſum immiſiſſe*. Et vulgarem hanc plane opinionem fuiſſe patet, quod etiam in ſcenam eam proferat *Ariſtophanes Pluto v.* 87. & 92. & ad ultima gentiliſmi tempora duraſſe conſtat ex *Libanii Sophiſtæ* oratione, qua *Julianum* Imperatorem defunctum laudavit §. 146. [d] ubi dicit, *Julianum a choro* φθονερῶν δαιμόνων, *invidorum Deorum ablatum fuiſſe*. Sed rurſus nimium a ſcopo noſtro aberramus. Peracto triumpho Perſeus cum *Alexandro* filio Al-

a *L. I. c.* 32. b *L. I. c.* 40. *Vid. eund. L. VII. c.* 46. c *Ap. Hom. Iliad.* γ. *v.* 164. *licet ſciam Cl. Bergle-rum præf. ad edit. Hom. quæ A.* 1707. *elegantibus typis in minore forma prodiit ap. Cll. Wetſtenios hæc aliter exponere.* d *apud Rev. Jo. Alb. Fabricium Bibl. Gr. Vol. VII. p.* 367.

Albam (quæ munita urbs & tuto loco ſita erat [a]) in cuſtodiam ductus eſt ; ubi poſt quadriennium ſecundum quoſdam [b], ſecundum alios poſt biennium [c] inedia obiit ; & publico funere elatus eſt [d]. Alii a cuſtodibus ob cauſſam, quæ non additur, iratis vigilare coactum ſcribunt, donec fatiſcens exſpiraret [e]. Et duo etiam ex filiis ejus non diu ſupervixerunt: tertius Alexander egregius artifex tornandi, & ſubtilia opera faciendi, poſtquam Romanam linguam & literas didiciſſet, magiſtratibus ſcribæ operam præbuit, ſcite & eleganter eo munere functus. Unde vero hauſerit *Is. Caſaubonus* [f], fabrum ferrarium factum eſſe Perſeum ; hactenus neſcire me fateor. Æmilius porro hic unus fuit ex ſummis iſtis, quos priſca Reſpublica habuit, viris: licet, ſi ad rectæ rationis, veræque virtutis normam ejus vita exigatur, nequaquam vir bonus dici poſſit, quod vel ex turpi illa Epiri direptione quam modo narravimus, patet. Verum jam ſimile quid de Catone Cenſorio obſervavimus [g]. Ob tantas viri virtutes anno Urbis quingenteſimooctogeſimo nono cenſura Æmilio delata fuit : quæ a Plutarcho [h] ἀρχὴ πασῶν ἱερωτάτη, *magiſtratus omnium ſanctiſſimus* vocatur: & alibi [i] κορυφὴ τῆς τιμῆς ἁπάσης, κ.τ.λ. *faſtigium omnis honoris* &c. Obiit denique

a *Strabo L. V. n.* 240. b *Vell. Paterc. L. I. cap.* 11. c *Diod. Sic. excerpt. L. XXI.* d *Val. M. L. V. c.* 1. *n.* 1. e *Plut. Æm. p. m.* 275. *Salluſt. fragm. Hiſt. L. IV.* f *not. ad Capitol. vita Max. & Balc. c.* 5. *p.* 198. *A. edit. Paris.* 1620. g *Supr. L. IV. c.* 5. § 10. h *loc. prox. d.* i *Cat. Maj. p. m.* 345.

ſiique anno Urbis quingenteſimo nonageſimo tertio; & ſummo honore elatus eſt, ex tantis divitiis adeo non aucta re familiari, ut non amplius, quam trecenta ſeptuaginta millia denariorum † reliquiſſe feratur: & ex auctione bonorum ejus vix tantum redactum eſt; ut dos uxori redderetur [a].

CAPUT SEXTUM.

De bello Illyrico, & de aliis quibuſdam rebus ad hoc intervallum referendis.

§. 1. Bellum Illyricum cum Gentio.

§. I. Vidimus jam capitis præcedentis §. quinto, Gentium Illyriorum Regem pecuniæ a Perſeo accipiendæ ſpe legatos Populi Romani violaſſe: licet majore pecuniæ parte eum Perſeus defraudaverit [b]. At miſer ille jam bellum inchoaverat; quanquam non nimis læto ſucceſſu [c]; licet Ap. Claudium, qui ab Hoſtilio Conſule A. U. 583. miſſus erat, ut accolas Illyrici tutaretur, jam cum clade repulſum fuiſſe viderimus capitis præcedentis paragrapho quinto. At A. U. 585. ad bellum Illyricum miſſus eſt, qui Prætor juriſdictionem inter peregrinos ſorte exercendam acceperat *L.* Anicius *Gallus* [d]; qui quid primo adventu ſuo in Illyricum geſſerit,

† *Florenor.* 111000. a *Liv. epit.* 56. *Val. Max. L. IV. c.* 4. *ex.* 9. *Sex. Aur. Victor.* b *Vid. Liv. L. XLIV. c.* 27. *Plut P. Æmil. p. m.* 262. c *Liv. Ibid. c.* 30. d *Ibid. L. XLIV. c.* 21.

rit, neſcimus; cum in hiſtoria Liviana hoc loco lacuna inveniatur. Verum ex iis, quæ ſuperſunt, videmus, celeriter id bellum confectum fuiſſe; &, ut dicunt Livius a & Eutropius b intra triginta dies: cum, teſte eodem Livio c, clementia in omnes & juſtitia Prætoris Romani inclinationem animorum ad dedendum ſeſe adjuvaret. Et potuiſſet forte diutius ſuſtinuiſſe Gentius bellum, niſi *Scodram* gentis caput oppugnante Romano porta egreſſi Illyrici prælium committere voluiſſent. Quo victus Gentius ſtatim in deditionem venit: ita ut hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum fuerit.

§. II. Vidimus jam etiam capitis præcedentis paragrapho ſexto, fidem Regis Eumenis hoc bello Perſico Romanis ſuſpectam fuiſſe d; cum fratris ejus Attali animus Romanis addictus noſceretur: ita ut etiam Attalus comitate Romanorum inflatus regnum fratris graviter prope perturbaverit e. Nam Eumenes, cum & Perſeum omni modo ſpem pacis tentaſſe videret f; neque Romanos a finiendo difficili bello abhorrere crederet, mercedem a Rege, modo ne juvaret bello Romanos mille talenta, modo pacis patrandæ mille & quingenta paciſcebatur g: licet, ut diximus, adeo inſenſus Eumeni eſſet Perſeus, ut ex inſidiis eum interficere fuerit conatus. Verum quemadmodum

§. 2. Adversus Romanam Attali & Eumenis.

a *Ibid. c.* 32. b *L. IV. c.* 6. c *Ibid. c.* 31. d *Vid. Liv. L. XLIV. cap.* 13. 24. e *Polyb. exc. legat. n.* 93. f *Liv. XLIV. cap.* 25. g *Excerpt. ex Appiani X. IX.*

dum apud Gentium Regem avaritia Perſeo fraudi fuerat, ita eadem hanc tantam rem cum Eumene eum dimittere fecit; cum quidem impenſam ſe non recuſare diceret; ſed eam pecuniam perfecta re daturum: interea Samothracæ in templo depoſiturum, quod abnuit Eumenes, cum ea Inſula ſacra quidem, ſed tamen Perſeo obnoxia eſſet. Ita Eumenes per partem certe belli, Romanis adfuit [a]. Eo finito, inter multas Regum, gentiumque & populorum legationes frater Eumenis Attalus maxime in ſe omnium oculos animoſque convertit [b]. Cumque & gratulandi victoriam cauſſa, & adverſus bellum Gallicum auxilium petendi Romam veniſſe videretur, hortati eum quidam ſunt, ut quam ſuſceperat pro fratre legationem deponeret; & pro ſe loqueretur. Sed metuens Eumenes, quod futurum erat, *Stratium* medicum ex fidiſſimis amicis miſit, qui fratri ſpeculator idem & monitor adeſſet: iſque monſtrando quantum damni ſibi illaturus eſſet [c], ad quem per infirmitatem fratris brevi regnum eſſet perventurum, præſertim cum hoc ipſo tempore ingens a Gallis periculum immineret, pervicit, ut accuſationem fratris & petitionem de divivendo regno penitus omitteret. Atque ita Senatus [d] ſpe diſcordiam inter fratres ferendi fruſtratus eſt: eaque indignatione *Ænum* & *Maroneam* Thraciæ urbes Attalo jam promiſſas liberas eſſe pronunciavit. Verum ipſe jam Eumenes rebus ſuis metuens Romam adventabat [e]: & Sena-

a *Liv. L. XLIV. c.* 32. b *Id. L. XLV. c.* 19. c *Polyb. exc. legat. n.* 93. d *ibid.* e *Ibid. n.* 97.

Senatum ſollicitum reddebat, quomodo eum excepturi eſſent: ſi enim cum admitterent, crimine liberare videbantur, ſi excluderent hoſtis judicatus videri poterat. Itaque Senatus conſultum in commune fecerunt [a], „ ne „ quis Regum Romam venire vellet. " Cumque in Italiam jam appuliſſe Eumenes nunciaretur, Quæſtorem ad eum cum decreto Senatus miſerunt, juſſeruntque, ut diceret, „ ſi qua ope Senatus in re aliqua uti vellet. " Si, *nihil ſe poſcere*, Rex dixiſset, „ Italia ut quamprimum excederet, „ denunciaret. Paruit confeſtim Eumenes: & Senatus, qui omnibus modis eum deprimere volebat, ita agendo conſecutus eſt, tum, ut amicis Eumenis animi conciderent; tum, ut Galli duplo animoſiores ad bellum redderentur.

§. III. Sed Pruſias Bithyniæ Rex, qui uxorem habebat ſororem [b] Perſei, cum filio *Nicomede* (hic poſtea patrem interfecit [c]) jam ante factum hoc Senatus conſultum Romam venerat [d], *Deos Romanorum, Senatum Populumque ſalutatum ſe veniſſe*, dicens, *filiumque Senatui commendaturum*. Simul petebat, ut agrum de Antiocho captum, quem nulli alii a Romanis datum Galli poſſiderent, ſibi concederent. Benigne admodum Romæ exceptus reſponſum tulit, „ ſi ſine cujuſquam injuria dari poſſet ille a„ ger, digniſſimum eo dono Pruſiam habituros eſſe ". Polybius [e], & ex eo, ut videtur *§. 3. Pruſia adventus Romā.*

a *Liv. Epit.* 46. b *App. Al. Mithr. n.* 172. c *ibid. n.* 175. *Juſtin. L. XXXIV. c.* 4. d *Liv. L. XLV. c.* 44. e *exc. legat. n.* 97.

tur, Livius[a], & Appianus[b] addunt, hunc Regem victo Perſeo, obviam ire legatis Romanorum ſolitum, togatum Romano more calceatumque; & ſumpto præterea pileo, raſoque capite, libertum ſe Populi Romani (libertorum Romæ hic erat habitus[c]) profeſſum eſſe; tum in Senatu orationem regia ſortuna indignam habuiſſe: nec tam honorificam audientibus, quam ſibi deformem.

§. 4. Legatio Popilii ad Antiochum Regem, &c.

§.IV. Facile porro credi poteſt, tot ac tantis victoriis, tantoque Imperii Romani incremento plurimum etiam auctoritatem ejus Imperii apud omnes auctam fuiſſe. Ejus rei inſigne, nec tacendum exemplum occurrit in legatione, quam rogatu Ptolemæi & Cleopatræ Ægypti Regum ad bellum, quod Syriæ Rex Antiochus Ægypto inferebat, componendum Senatus decrevit. Princeps ejus legationis fuit C. Popillius Lænas; de cujus oratione acerrima in Senatu Rhodiorum habita jam dictum eſt *capitis præcedentis* §. 6. Hic, cum debellatum eſſe in Macedonia audiviſſet, ad ſuſceptam legationem peragendam navigare in Ægyptum pergit[d]; ut prius occurrere Antiocho poſſet, quam ad Alexandriæ mœnia accederet. Ibi audax, & neſcio, num ſuperbum dicendum ſit, Popillii facinus narratur: nam cum Rex Antiochus ſalutandi gratia dextram Popillio porrigeret, (Plinius *Hiſt. Nat. L. XXXIV. c. 6.* errore, ut videtur, memoriæ *C. Octavium* vocat) cum ergo ei dextram porrigeret,

a *loc. prox. cit.* b *Mithrid. n.* 172. c *Plaut. Amph. A. I. S. I. v. ult. Serv. ad Æn. L. VIII. v.* 564.
d *Liv. L. XXV. c.* 10.

ret, hic prius tabellas Senatusconſultum, quo excedere Ægypto Rex jubebatur, continentes cum perlegere juſſit [a]. Cumque iis perlectis, *cum amicis ſe deliberare velle*, Rex dixiſſet, virgula ſtantem circumſcripſit; juſſitque, prius reſponſum reddere quam arenæ circulo egrederetur. Rex, ubi parumper hæſitaſſet, *Faciam*, inquit, *quod Senatus jubet*. Tum demum Popillius dextram Regi, tanquam ſocio & amico porrexit. Legati patrium regnum ſtirpi Ptolemæi reſtituunt. Ipſique Reges, Antiochus quidem, *perfeciſſe ſe qua juſſiſſet Senatus*, Romam nunciavit: Ptolemæus & Cleopatra, *regnum patrium prope amiſſum, Senatu Populoque Romano facientibus, recuperaſſe*, per legatos, profeſſi ſunt [b]. At, qui vel minimum ad Regum indolem animum attenderit, facile capiat, quanta animi ægritudine regnum Ægypti ſpe jam devoratum extorqueri ſibi paſſus fuerit Antiochus. Itaque in Syriam regreſſus gravate ac gemens in Judæos iram effudit, Urbemque Hieroſolymam & Templum DEI ſanctiſſimi horrendum in modum diripuit; quod ex locis ad marginem citatis diſcimus [c]. Mirum tamen non eſt, Senatum Romanum ſe rebus horum Regum immiſcuiſſe, cum propter antiqua fœdera Regum in Ægypto curam atque tutelam jam antea ſuſcepiſſet: anno enim Urbis quingenteſimo ſeptuageſimo ter-

a *Polyb. exc. leg. n. 92. Cic. Phil. VIII. d. 8. Liv. L. XLV. c. 12. & alii multi.* b *Liv. L. XXV. c. 13. Polyb. exc. leg. nu. 95.* c *II. Maccab. V. Joſ. Ant. XII. 7. & Bell. Jud. I. 1.*

tertio Ptolemæo Epiphane mortuo; cum & Antiochus Syriæ & Philippus Macedoniæ Reges Ægypti regno inhiarent, Alexandrini Romanorum opem implorarunt. Miſſus eſt eo *M. Æmilius Lepidus*; qui nomine Populi Romani tutelam Regis pueri gereret. Quam tamen tutelam abſentem Lepidum, & Romæ fere degentem per procuratores plerumque geſſiſſe puto. Et hanc Lepidi tutelam referunt denarii, qui ab una parte caput muliebre turritum habent, cum inſcriptione *Alexandrea*: ab altera M. Lepidum togatum diadema Regi adoleſcentulo imponentem [a], cum inſcriptione *M. Lepidus Pont. Max. Tutor Reg. S. C.* Quod enim Tacitus dicit [b], Ptolemæi *liberis* miſſum tutorem Lepidum, notum eſt, *liberos etiam de uno* dici [c]. Igitur minus recte Pighius, (*Annal. ad A. U. C.* 590.) Lepidum eo ipſo anno in Ægyptum profectum putat, ut Ptolemæum Philometora a fratre *Evergete II.* (qui etiam *Phyſcus*, *obeſus*, *ventrioſus* a deformitate corporis dictus eſt) pulſum reſtitueret; ac, ſi fieri poſſet, in concordiam fratres redigeret; atque ipſe interim regni gubernacula teneret. Sed, licet partitionem regni inſtituiſſent fratres, diſcordia tamen, qua laborabant, ſublata non fuit, donec Philometor anno Urbis quingenteſimo nonageſimo ipſe Romam profectus [d], & perhonorifice a Senatu acceptus [e] impetravit,

a *Annal. L. II. c.* 67. b *Vid. Plaut. Aul. A. II. S. X. v.* 6 *Ter. Hec. A. II. S. I. v.* 15. *& ibi Daceriam. Gell. L. II. c.* 13. c *Vaillant. d. l. p.* 96. d *Val. Max. L. V. c.* 1. *n.* 1. e *Epit. Liv.* 47.

vit, ut ſecum legati mitterentur, qui firmam reconciliationem inter fratres facerent: quæ tamen obtineri non potuit; donec inter ipſos fratres metu Populi Romani convenit, ut *Cyrenarum* regno & urbibus quibuſdam pro *Cypri* regno acceptis Evergetes contentus eſſet [a]: Obiter autem hic cum Polybio [b] obſervemus, Romanos nullam occaſionem omiſiſſe ſtultitia aliorum ad amplificationem Imperii ſui utendi; quod exemplum ut ſibi caveant, non nimis frequenter aliis, præſertim Populis liberis potentiſſimorum Regum vicinis inculcari poteſt.

§. V. Et proſperitas Romanos circa hæc tempora ad intolerandam omnibus inſolentiam ſuperbiamque provexerat: cujus rei etiam exemplum ſit, quod Polybius teſtis oculatus, & qui ipſe pars rerum fuit, narrat de Demetrio Seleuci Philopatoris Syriæ Regis filio. Hic cum a Patre, Antiochi Magni filio, Romanis obſes eſſet datus, eo mortuo Senatum adiit, petens, ut dimitteretur, cum iniquum foret, ſe pro liberis fratris (Antiochi Epiphanis) obſidem agere. Sed nihil impetrare potuit: imo communi conſenſu decretum eſt „ Demetrium eſſe retinen-„ dum; puero vero, quem Antiochus re-„ liquerat, regnum eſſe confirmandum [c]." Iniquum hoc erat: nam, qui obſes datus eſt tantum, ut alterum captivum, aut ob-

§. 5. Res cum Syria Acta.

G g ſidem

a *Epit. Liv. 47.* b *excerpt. legat. n. 113.*
c *Polyb. exc. leg. n. 107.*

ſidem redimat, eo mortuo liberatur [a]; cum in illo, dum moritur, jus pignoris exſtinctum ſit [b]. Verum hoc agebat Senatus, ut potius apud pupillum infirmum, quam apud Demetrium florentem ætate Syriæ regnum eſſet [c]. Et extemplo legatos decrevit in Syriam, qui regnum illud ex voluntate Senatus adminiſtrarent: iiſque ante omnia mandatum eſt, ut naves tectas comburerent; elephantis nervos inciderent; & uno verbo vim regiam quantum pote minuerent. Diligenter mandata Senatus exſecuti ſunt, quamprimum in Syriam venerunt legati. Sed adeo hoc indigne *Lyſias* tutor regius tulit, ut populum concitaverit in legatos, ex quibus Cn. Octavius occiſus fuit. Hoc nuncio perculſus Demetrius ex conſilio familiaris ſui *Apollonii* (Polybius enim hiſtoricus, cum quo de rebus ſuis deliberaverat Demetrius, ſuaſerat, ut inconſulto Senatu aliquid regno dignum auderet [d]) iterum Senatum adit; idemque reſponſum accipit. Tum demum monitis Polybii auſcultans clam Roma profugit; regnoque potitus Romam coronam auream magni ponderis miſit, gratias agens, quod obſes habitus eſſet liberaliter. *Leptinem* ſimul Octavii percuſſorem miſerat; quem Senatus non recepit, actionem illam integram contra *Syros* ſibi ſervans ſuo tempore inſtituendam [e].

CA-

a *Grot. de I. B. P. L. III. c. XX. §. 56.* b *Vid. App. Alex Syriac. n.* 117. c *Vid. Polyb. d. d. Juſtin. L. XXXIV. c.* 3. d *Polyb. lib. n.* 114. e *App. Alex Syriac. n.* 118.

CAPUT SEPTIMUM.

De bellis cum Hiſpanis & Liguribus hoc tempore geſtis.

§. I. Vidimus hujus Libri capite quarto paragrapho nono poſt victoriam anno Urbis quingenteſimo ſeptuageſimo octavo ab Ap. Claudio Centhone Prætore relatam aliquanto tempore a bello in Hiſpania ceſſatum fuiſſe: verum ſuperbia, ut videtur, & avaritia magiſtratuum Romanorum Hiſpanos iterum ad bellum compulit. Nam anno quingenteſimo octogeſimo ſecundo & alia indignà, & pecunias a Prætoribus captas in Senatu queſti ſunt [a]. Unus quidem ex reis *M. Titinius* abſolutus eſt. Duo, alter Præneſte, alter Tibur exſulatum abiit. Et, licet fama fuerit, prohiberi Hiſpanos a patronis nobiles ac potentes compellare, tamen in futurum Prætorum injuriis obviam itum eſt. Ac ſuſpicari poſſumus ex epitome Liviana quadrageſima tertia (nam ipſe Livius hoc loco mutilus eſt) his injuriis motos Hiſpanos ad arma iviſſe; & *Olonicum* alioſque Principes, ab his, qui pacem cum Romanis malebant, fuiſſe interfectos: quo referenda videntur verba, a quibus hodie caput quartum dicti libri Liviani inchoatur, *tantum pavorem ingreſſi caſtra oſten-* *§. I. De bello Hiſpanico.* *A. U. 582.*

a *Liv. L. XLIII. c. 2.*

tantes capita fecerunt, ut, ſi admotus extemplo exercitus foret, capi caſtra potuerint. Et de hoc forte bello etiam loquitur Florus *L. II. c.* 17. ubi *Salondicum* quendam, qui ſe cœlitus demiſſum fingeret, omnium in ſe mentes convertiſſe dicit. Hos autem motus feliciter fuiſſe compreſſos, lenitatemque Prætoris in exercenda victoria laude dignam fuiſſe ex dicto Livii loco patet. Anno tamen rurſus quingenteſimo octogeſimo quinto *M. Marcellum Marcolicam* nobilem Hiſpanorum urbem cepiſſe videmus [a]. Sed cum hiſtoria ſequentium annorum apud Livium interciderit, res circa hæc tempora in Hiſpania geſtas longa oblivio pleraſque obruit; niſi quod in *epitome quadrageſima ſexta* res adverſus Luſitanos vario eventu geſtas videmus: & in *ſequente epitome* parum proſpere per eos annos in Hiſpania fuiſſe bellatum. Sed hoc jam referendum videtur ad annum Urbis quingenteſimum nonageſimum nonum, quo juxta Pighium *L. Calpurnius Piſo* Prætor a Luſitanis *Punico* quodam duce fugatus eſt. Loquitur de ea clade Appianus [b]; & duos Imperatores fugatos, ſex millia Romanorum interfecta dicit; & inter eos, *Terentium Varronem* Quæſtorem. Idem anno ſequente *L. Mummium* Prætorem victorem primo, mox gravi clade victum aſſerit. Et ſub idem tempus Celtiberis novum bellum illatum eſt, quod urbem *Sege-*

a *Liv. L. XLV. c.* 4.
b *Iberic. S. Hiſpanic. n.* 235.

Segedam munirent ; quodque tributa a Graccho impoſita detrectarent ; & denique, quod, *ne Romanis militarent*, *remiſſum ſibi eſſe*, dicerent. Sed aliter hoc interpretabantur Romani, cum talia privilegia tacitam continere conditionem aſſererent, *quamdiu hoc S. P. Q. R. libuiſſet*. Itaque anno Urbis ſexcenteſimo *Q. Fulvius Nobilior* Conſul cum exercitu triginta millium adverſus eos miſſus eſt : qui primo prælio civium Romanorum ſex millia amiſit. Sed mox, dum inordinatius victoriam perſequuntur Hiſpani, æqualem fere iis cladem reponit. Et poſt paucos dies ope elephantorum, quos a Maſiniſſa acceperat, eoſdem hoſtes rurſus in fugam conjicit : ſed dum fugientibus inſtans Romanus Imperator elephantos etiam *Numantiæ* mœnibus admovet, unus ex his ſaucius, & in ſuos converſus reliquos etiam convertere fecit ; ita ut inordinate fugerent Romani : in quos erumpentes *Numantini* quatuor eorum millia trucidant, multis tamen etiam ſuorum amiſſis. Aliæ etiam clades leviores multorum animos a Romanis abduxere : licet tamen anno ſequente *Atilius* Prætor ſatis bene rem cum Luſitanis geſſerit. Ergo cum novis etiam copiis anno ſequente eo miſſus eſt Conſul Marcellus: qui bello a ſe feliciter cœpto finem imponere ſtatuit, ratus ex ea re ſe magnam laudem conſecuturum eſſe [a]. Sed Senatu pacem improbante ſucceſſor Marcello in Hiſpaniam miſſus eſt *L. Li-*

A. U. 600.

A. U. 601.

a *Appian*, *d. l. n.* 282.

L. Licinius Lucullus, qui *P. Cornelium Scipionem*, confectis poſtea bellis Numantino & Punico celeberrimum futurum, legatum ſecum duxit. Hic ſtatim & gloriæ, & magis etiam pecuniæ inhians Vaccæos, nullius offenſæ erga Romanos reos, invaſit: &, licet nihil de ea re a Senatu ipſi mandatum eſſet, ſociis tamen Carpetanis violatis auxilio ſe venire ſimulavit: atque ea occaſione *Caucaos* prælio vicit; & ab iis obſides, & centum talenta argenti † accepit. Sed cum petiiſſet, & impetraſſet, ut præſidium Romanorum in urbem admitterent, univerſum mox immiſit exercitum, omneſque ſine ætatis diſcrimine trucidavit; ſumma quidem Romanorum infamia. *Intercatios* mox perfidiam ipſi illam exprobrantes adortus eſt, ubi Scipio barbarum e Romanis unum, qui ſecum ſingulari certamine depugnaret, provocantem feliciter vicit. Atque ejusdem Scipionis mox apud barbaros tanta opinio virtutis exſtitit, ut ipſius ſe fidei committere non dubitarent. Palantiam inde urbem fruſtra Lucullus tentavit divitiarum exſpectatione ductus. Iſque bello finis fuit; cujus cauſa, licet iniquiſſime ſuſcepti, ne quidem in judicium Lucullus vocatus eſt. Circa idem tempus, aut paullo
A. U. 598. antea, Luſitani duce *Punico Manlium*, & *Calpurnium* Romanos Imperatores fugarunt multis, & inter eos *Terentio Varrone* Quæſtore, occiſis. Ipſe Punicus non diu poſt hæc ſaxo caput ictus periit a. Succeſsor vero ejus *Caſaras* cognomine L. *Mummium*, cun-

† *Philipp.* 60000. a *Appian. Hiſp. n.* 286.

eundem qui poſtea *Achaicus* dictus eſt, cum primum ab eo victus eſset, mox converſus caſtris & præda omni exuit. At Mummius, cum paucos, qui a clade ſuperfuerant, continuis exercitiis confirmaſſet ex improviſo barbaros adortus obtinuit victoriam: Inde Luſitanis etiam victis Romam reverſus triumphavit. *M. Atilius Serranus*, qui Mummio ſucceſserat, vicit quidem Luſitanos, eorumque vicinos. Sed non ita, quin mox Atilio in hyberna profecto defecerint. Interea autem in provinciam venerat *Ser. Sulpicius Galba*: qui magna celeritate hoſtes ſuperavit: verum dum imprudentius cum exercitu, incompoſito ob laſſitudinem agmine procedente, eos perſequitur, a barbaris viciſſim victus eſt. Paullo poſt Luſitaniam ingreſsus Galba (quam eodem tempore ab altera parte Lucullus Conſul vaſtabat) inſigni plane perfidia, atque ſpe pacis deceptos hoſtes immani crudelitate trucidavit. Pauci evaſerunt; inter quos fuit Viriathus; qui fortiſſime per aliquot annos patriam ſuam contra Romanorum rapacitatem defendit: ut in ſequentibus ſuo loco narrabitur. *A. U. 602.*

§. 2. Cum Liguribus per aliquot annos, aut dubia pax, aut languidum bellum fuit: quod tamen A. U. 587. acrius aliquantulum geſtum fuiſse videtur; ita ut ſubacti a, imo deleti fuiſse dicantur b. Certe etiam ex fragmentis marmoreorum faſtorum, alterum Conſulem C. Sulpicium Gallum de iis triumphaſse intelligimus. Sed *§. 2. De bellis Liguſticis.*

a *Liv. Epit.* 46. b *Obſeq. de prod. c.* 10.

Sed his temporibus triumphi ob cauſſas frivolas & indignas plane fuerunt conceſſi; ut aperte teſtatur & ridet Cicero [a]: quanquam utiliter ſane id Romanis evenit, ut bellis his levioribus, dum a gravioribus ceſſaretur, ſatis tamen opportunitatis daretur juventutem ad armorum uſum, quantum opus foret exercendi. Idque optime in his bellis cum Liguribus fieri poterat, quippe qui loca aſpera & durandis militum corporibus aptiſſima incolerent. Atque ita A. U.
A. U. 599. 599. Opimius Conſul Tranſalpinos Ligures, qui Maſſilienſium oppida Antipolin & Nicæam vaſtabant, ſubegit. Verum, ſi quid porro de his bellis narrandum ſit, id in ſequentibus ſuis locis referetur.

a *de clar. Or. c.* 73.

Finis Partis Primæ.

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible]

[illegible] Digitized by Google